

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

URFA HAÇLI KONTLUĞU VE HAKİMLERİ

SAMET FİLİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. AYŞE DUDU KUŞÇU**

KONYA-2025

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Samet FİLİZ		
	Numarası	22810501003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH /ORTAÇAĞ TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	URFA HAÇLI KONTLUĞU VE HAKİMLERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Samet FİLİZ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Samet FİLİZ		
	Numarası	22810501003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH /ORTAÇAĞ TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	URFA HAÇLI KONTLUĞU VE HAKİMLERİ			

ÖZET

Bu çalışma, Haçlı Seferleri sürecinde Anadolu’da yaşanan siyasal ve askerî mücadeleleri ele almakta ve bu bağlamda Urfa Kontluğu’nun tarihî gelişimini incelemektedir. XI. ve XII. yüzyıllarda Selçuklular, yalnızca Bizans İmparatorluğu’na karşı değil, aynı zamanda Haçlılara karşı da yoğun mücadeleler vermek zorunda kalmışlardır. Bu mücadeleler, Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde millî bir direniş niteliği taşımaktadır. Haçlı Seferleri, sadece askerî çatışmalarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Ortaçağ’ın siyasal, sosyal, kültürel ve inanç dünyasında derin izler bırakmıştır.

1095 yılında Papa II. Urbanus’un çağrısıyla başlayan ve 1291 yılına kadar süren Haçlı Seferleri, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında büyük bir güç mücadelesine dönüşmüş, bu süreçte Urfa Kontluğu gibi Haçlı devletleri kurulmuştur. 1098 yılında kurulan ve 1144 yılına kadar varlığını sürdüren Urfa Kontluğu, bölgedeki Haçlı varlığının önemli bir temsilcisi olmuştur. Ancak büyük Türk komutanı Nureddin Mahmud’un 1144’te Urfa’yı fethetmesiyle bu devlet yıkılmış ve şehir yeniden Türk yurdunun ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.

Bu tezde, Urfa Kontluğu’nun kuruluş süreci, siyasi yapısı ve yönetici figürleri incelenmiş; ayrıca Selçukluların Haçlılara karşı verdiği mücadeleler bağlamında bu devletin tarihî önemi ortaya konulmuştur. Çalışma, Haçlı Seferlerinin Ortaçağ’da bıraktığı etkileri ve bu etkiler karşısında Müslüman-Türk dünyasının verdiği direniş tarihî kaynaklar ışığında değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: I. Haçlı Seferi, Urfa’nın Fethi, Urfa Haçlı Kontluğu, Edessa Kontluğu, Urfa Kontları.

Author' s	Name and Surname	Samet FİLİZ		
	Student Number	22810501003		
	Department	History Department / Medieval History Department		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
Supervisor	THE CRUSADER COUNTY OF EDESSA AND ITS RULERS			

ABSTRACT

This study explores the political and military dynamics in Anatolia during the Crusades, with a specific focus on the historical trajectory of the County of Edessa. In the 11th and 12th centuries, the Seljuks engaged in protracted struggles not only against the Byzantine Empire but also against the Crusader states. These conflicts assumed the character of a broader resistance during the processes of Turkification and Islamization in Anatolia.

Initiated in 1095 by Pope Urban II and continuing until 1291, the Crusades evolved into a major power struggle between the Christian and Muslim worlds, resulting in the establishment of several Crusader states, including the County of Edessa. Established in 1098 and lasting until its fall to Nureddin Mahmud in 1144, the County of Edessa represented a key Crusader foothold in the region. Its fall marked the reintegration of the city into Muslim-Turkish dominion.

This thesis examines the establishment, administrative structure, and leadership of the County of Edessa, highlighting its significance within the context of the Seljuks' resistance against the Crusaders. The study further analyzes the broader implications of the Crusades on medieval political, social, and religious structures, as well as the responses of the Muslim-Turkish world, drawing on a range of historical sources.

Keywords: First Crusade, Conquest of Edessa, Crusader County of Edessa, County of Edessa, Rulers of Edessa.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Konusuyla İlgili Çalışmalar	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Yöntemi	3
1.4.1. Evren ve Örneklem	3
1.4.2. Veri Toplama Araçları	3
1.4.3. Veri Analizi	4
1.5. Çalışma Takvimi	4
BİRİNCİ BÖLÜM	5
HAÇLI SEFERLERİ’NİN FİKRİ TEMELLERİ VE BAŞLAMASINA YOL AÇAN NEDENLER	5
1.1. Kavram ve Terim Olarak Haçlı Seferleri	5
1.2. Haçlı Seferlerinin Fikri Temelleri	6
1.3. Haçlı Seferlerinin Nedenleri	11
1.3.1. Avrupa’nın Siyasi Yapısı ve Diğer Siyasi Nedenler	13
1.3.2. Dini ve Mezhepsel Nedenler	15
1.3.3. Ekonomik Nedenler	17
1.3.4. Toplumsal Nedenler	18
İKİNCİ BÖLÜM	21
URFA HAÇLI KONTLUĞU’NUN KURULUŞU	21
2.1. I. Haçlı Seferinin Gelişim Süreci	21
2.2. Bölgedeki Siyasi Boşluk ve Haçlıların İlerlemesi	24
2.3. Urfa’nın Jeostratejik ve Dini Önemi	27
2.4. Haçlı Seferi Sırasında Ermeni Unsurların Rolü ve Yerel İşbirlikleri	28
2.5. Urfa’nın Haçlıların Eline Geçmesi.....	31
2.6. İlk Latin Devletinin Kuruluşu, Baudouin de Boulogne’un İktidarı Ele Geçirışı	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
URFA HAÇLI KONTLUĞU HÜKÜMDARLARI	37
3.1. Kral Baudouin I (1098-1100).....	37
3.1.1. Urfa Haçlı Kontluğu'nda Baudouin	39

3.1.1.1. Baudouin'in Samsat Seferi	41
3.1.1.2. Kürboğa'nın Urfa Kuşatması	42
3.1.1.3. Suruç'un Urfa Kontluğuna Katılması	43
3.1.2. I. Baoudouin'in Kudüs'e Kral Olmak İçin Çıktığı Yolculuk	44
3.1.2.1. Nehrü'l-Kelb Savaşı (1100).....	45
3.1.2.2. Godefroi'nin Ölümü ve Tahta Çıkış	46
3.1.2.3. Kudüs Yılları ve Ölümü.....	48
3.2. Kral II. Baudouin (1100-1118)	50
3.2.2. Tahta Geçiş ve Süreçte Yaşanan Gelişmeler	52
3.2.2.1. Harran Seferi (1104)	55
3.2.2.2. İlk Esaret	56
3.2.2.3. İkinci esaret ve Tancred Dönemi	58
3.2.2.4. Urfa'nın İdaresinde Richard de Salerne'in Vekâleti	60
3.2.2.5. Çökürmüş'ün 1105 Yılındaki Urfa Kuşatması	61
3.2.2.6. I. Kılıç Arslan'ın Urfa Kuşatması (1106)	62
3.2.2.7. II. Baudouin'in Esaretten Kurtuluşu	63
3.2.2.8. Tell Başır Savaşı	64
3.2.2.9. Kudüs'e doğru.....	68
3.2.2.10. II Baudouin ile Joscelin de Courtenay Arasındaki İhtilaf (1112)....	69
3.2.2.11. Urfa Ermenilerinin Tehciri (1113).....	70
3.2.2.12. Aksungur el-Porsukî'nin 1114 Urfa Seferi.....	71
3.2.2.13. Fırat'ın Batısındaki Ermeni Arazisinin Kontluğa İlhakı ve Baudouin du Bourg'un Kudüs Kralı Oluşu	73
3.2.3. II. Baudouin ve Kudüs Krallığı Dönemi (1110-1118)	74
3.2.4. II. Baudouin'in Şahsiyeti ve Urfa Kontluğundaki Yönetimi.....	78
3.3. Urfa Haçlı Kontluğu'nda Naiplik Kurumu	79
3.3.1. Naiplik Kurumu ve Haçlı Devletlerinde Uygulaması	79
3.3.1.1. Tancred'in Urfa Haçlı Kontluğu'ndaki Yeri ve Rolü: Siyasi, Askerî ve Dinî Bir Portre	81
3.3.1.1.1. Tancred'in Kökeni ve Birinci Haçlı Seferi'ndeki Rolü	82
3.3.1.1.2. Tancred'in Antakya Prinkepsliği ve Urfa Üzerindeki Nüfuzu ...	83
3.3.1.1.3. Tancred'in Antakya'daki Yönetimi ve Sınır Politikaları	83
3.3.1.1.4. Urfa Naipliği ve II. Baudouin ile Çatışma	83
3.3.1.1.5. Tancred'in Kudüs Krallığı ile İlişkileri ve Frank Devletleri Arasındaki Rekabet	84
3.3.1.1.6. Tancred'in Dinî Kimliği ve Haçlı İdeolojisindeki Yeri	85
3.3.1.1.7. Çeşitli Kaynaklarda Tancred'in Değerlendirilmesi	87
3.3.1.2. Riccardo di Salerno: Ailesi, Kimliği ve Doğu'ya Gelişi	88
3.3.1.2.1. Riccardo'nun Naiplik Görevi, Askeri ve Yönetim Faaliyetleri ..	89
3.3.1.2.3. Riccardo'nun Urfa Kontluğu Açısından Önemi	91
3.3.1.2.4. Riccardo di Salerno Hakkında Genel Değerlendirme	91
3.4. I. Joscelin de Courtenay (1118–1131).....	92
3.4.2. Ailesi ve Akrabalık Bağları	95
3.4.3. I. Joscelin de Courtenay'ın Evlilikleri	96

3.4.4. I. Joscelin de Courtenay'ın Esareti (1104)	97
3.4.4.2. Joselin de Courtenay'ın II. Baudouin'i Esaretten Kurtarışı.....	98
3.4.5. I. Joscelin'in Tahta Çıkma Sürecine Kadar Urfa'ya Gerçekleştirilen	
Seferler	100
3.4.6.1. Artuklu Beyi Belek'in Urfa Kontu Joscelin de Courtenay'ı Esir Alışı	
ve Seruc Savaşı (İkinci Esareti)	104
3.5. II. Joscelin (1131-1150)	111
3.5.1. II. Joscelin'in Tarihi Konumu ve Genel Tanıtımı	112
3.5.2. II. Joscelin'in Siyasi ve Askerî Faaliyetleri.....	113
3.5.3. Urfa Kontluğu'nun Yönetimi	115
3.5.4. Evlilikler, İttifaklar, Yerel Güçlerle İlişkiler	116
3.5.5. Tell-Bâşir'deki Konumu.....	117
3.5.6. Zengîlerle Olan Mücadelesi	118
3.5.6.1. Nureddin Zengî ile Olan Çatışmalar	120
3.5.7. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Son Dönemi.....	121
3.5.8. Esaret Süreci ve Sonuçları.....	122
3.5.9. Bizans ve Kudüs Krallığı ile İlişkiler	123
3.5.10. Beatrice'in Bizans'la Müzakereleri	124
3.5.11. Agnes ve Kudüs Krallığı Bağlantısı	126
3.5.12. Latin Doğu'daki Haçlı Stratejisindeki Yeri.....	127
3.5.13. İkinci Haçlı Seferi Bağlamında Rolü	129
3.5.14. İslam ve Batı Kaynaklarında II. Joscelin Portresi	130
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	132
URFA HAÇLI KONTLUĞU'NUN TARİHİ ROLÜ VE ÖNEMİ.....	132
4.1. İlk Haçlı Devleti Olması ve Öncü Niteliği.....	132
4.2. Ermeni ve Doğu Hristiyan Unsurlarla Etkileşim	132
4.3. İslam Dünyasında Algılanışı ve Karşı Tepkiler	133
4.4. Haçlılar Arası İlişkilerdeki Rolü	133
4.5. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Çevre Devletler ve Müslüman Devletlerle İlişkileri	
	134
4.5.1. Artuklular ve Suriye Selçukluları ile Olan İlişkiler.....	134
4.5.2. Zengîler ile Süregelen Mücadele ve İmadeddin Zengi.....	135
4.5.3. Diğer Haçlı Devletleriyle İlişkiler	139
4.5.4. Bizans İmparatorluğu ile İlişkiler	139
4.5.5. Urfa Haçlı Kontluğu ile Selçuklu Devleti'nin İlişkileri (1098-1144).....	140
4.5.5.1 Urfa Haçlı Kontluğu'nun Kuruluşu ve Büyük Selçuklu Devleti'nin	
Durumu.....	140
4.5.5.2. Askerî Mücadeleler	141
4.5.5.3. Diplomatik Münasebetler	143
4.5.5.4. Kültürel ve Sosyal Etkileşimler.....	145
4.6. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı	147
4.6.1. Zayıflayan Askerî ve İdarî Yapı	147
4.6.2. Zengî'nin Stratejik Hamleleri ve Urfa'nın Kuşatılması.....	148

4.6.3. Urfa'nın Fethinin Sonuçları.....	148
4.6.4. II. Joscelin'in Çabaları ve Nihai Çöküş.....	149
Sonuç.....	149
Kaynaklar.....	153

KISALTMALAR

- a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
C. : Cilt
ev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi,
Hz. :Hazreti
NEÜ : Necmettin Erbakan Üniversitesi
M.Ö. : Milattan Önce
s. : sayfa
S. : Sayı
TTK : Türk Tarih Kurumu
yay. : yayını, yayınları, yayınevi

ÖNSÖZ

Haçlı Seferleri, tarih boyunca dinî ve siyasî saiklerle şekillenen büyük mücadelelerden biridir. Bu seferler hem Batı dünyasını, hem de İslam dünyasını birçok bakımdan etkilemiş ve gerek gelişimi, gerekse sonuçları itibarıyla Ortaçağ'ın en çarpıcı hadiseleri arasında yerini almıştır. Bunun yanı sıra Anadolu'nun siyasi, sosyal ve kültürel yapısında önemli dönüşümlere sebep olmuş; Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu yurt edinme sürecinde karşılaştıkları en büyük tehditlerden biri olarak tarih sahnesinde etkili olmuştur. Bu çalışmada, Haçlı Seferleri bağlamında kayda değer bir rol üstlenen Urfa Haçlı Kontluğu'nun tarihî süreci, yöneticileri, siyasî ve askerî faaliyetleri ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, yalnızca belirli bir Haçlı devletinin tarihini incelemek değil, aynı zamanda Selçuklu-Haçlı ilişkileri özelinde Anadolu'daki direnişin mahiyetini ortaya koymaktır. Bu tezin hazırlanmasında tarih biliminin yöntem ve tekniklerine sadık kalınmış, erişilebilen ana kaynaklar ile yerli ve yabancı akademik literatürden istifade edilmiştir. Temel hedef, konunun akademik zeminde daha anlaşılır ve bütüncül bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında kıymetli bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren, her aşamada desteklerini esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Ayşe Dudu KUŞÇU'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez sürecinde sabır ve destekleri ile her daim yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca, tarih araştırmalarına duyduğum sevgiyi akademik bir ilgiye çevirmeme vesile olan sevgili eşim Asuman YILMAZ FİLİZ'e minnettarlığımı dile getirmek isterim. Hayatımın en kıymetli armağanları olan sevgili kızlarım Neva ve Arvene... Henüz zamanın anlamını tam bilmeden büyürken, babanızın kelimelerle kurduğu bu dünyadan size küçük bir armağan kalsın istedim. Varlığınız, bu yolculuğun her anında bana güç ve umut verdi. Henüz küçük yaşta belki anlamlandıramayacağınız bu satırlar, bir gün büyüdüğünüzde babanızın sizden aldığı ilhamla neleri başarabileceğini görmemiz için küçük bir hatıra olacaktır. Gün gelir de bu sayfalara göz gezdirirseniz, bilin ki bu emek, en çok da size duyulan sevgiyle yoğrulmuştur. Bu eseri, hayatımın en değerli iki ilham perisine adıyorum.

Samet FİLİZ-Temmuz 2025

GİRİŞ

Selçuklular Anadolu'yu yurt edinme sürecinde sadece Bizans'a karşı değil, aynı zamanda Haçlılara karşı da büyük mücadeleler vermek zorunda kalmışlardır. Öyle ki, XI. ve XII. Yüzyıllar arasındaki periyotta Selçuklular ile Haçlılar arasında yaşanan mücadeleler Anadolu Türk tarihinde derin izler bırakan bir millî mücadele örneği olmuştur. Bu bakımdan Ortaçağ'ın en bariz olaylarından olan Haçlı Seferleri, Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde oldukça önemli bir yer tutar.¹ Esasen Haçlı Seferleri Ortaçağ diye tanımlanan zaman dilimi içerisinde çok derin etkiler bırakmış hadiselerin başında gelmektedir. Çünkü bu seferler sonrasında dünya toplumları siyasi, sosyal ve inanç alanları ile bilim, kültür ve medeniyet sahalarında ciddi değişiklikler yaşamışlardır.²

Haçlı Seferleri, 1095 yılında Papa II. Urbanus'un Clermont Konsili'nde yaptığı çağrı ile Avrupa'nın Doğu'ya yönelik olarak 1096'dan 1291'e kadar süren askeri hareketlerdir. Geniş kapsamlı dini sebeplerle düzenlendiği görüşü yaygındır. Amacı Doğu'daki Hristiyanları Müslümanların zulmünden kurtarma olarak belirlenen bu seferler, aynı zamanda İslam'ın genişlemesine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış ve Kutsal Toprakları geri alma amacı gütmüştür.

Urfa Kontluğu, 1098-1146 yılları arasında Urfa şehri ve civarında Haçlılar tarafından kurulmuş olan bir devlettir. Bu devlet Selçuklu Devleti'nin "Atabeylik" sistemi çerçevesinde kurulan Zengi Atabeyliği hükümdarı İmâdeddin Zengi'nin Urfa'yı 1146'da ele geçirmesiyle yeniden Türk yurdu haline gelmiştir. Araştırmamızda, bu devlet üzerinde hüküm sürmüş olan hükümdarların hayat ve faaliyetleri incelenmiştir.

1.1. Araştırma Konusuyla İlgili Çalışmalar

- Demirkent (1990) "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi-I (1098-1118)" ve "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)" isimli kitaplarında Kontluğun kuruluş aşamasına giden

¹ Ebru Altan, "Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi", **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, 2020, s. 35.

² Mehmet Şimşir, "Ortaçağlarda Düzenlenen Haçlı Seferlerinin Gerçek Nedenleri Üzerine Bir Çalışma", **NEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.45, S.45, 2018, s. 95.

süreci, Kontluğun kuruluşunu, Batılı devletler ve Bizans'la yapmış olduğu ittifakları, müslüman devletlerle olan mücadeleleri, hükümdarları, savaşları ve Kontluğun yıkılışını anlatmaktadır.

- Bozkuş (2024) "Haçlı Tarihine Frank Şövalyeler Üzerinden Bakmak: Urfa Haçlı Kontluğunda Baudouin ve Joscelin Örneği" isimli makalesinde I. Haçlı Seferleri sırasındaki eylemleriyle dünya tarihinde adından sıkça söz ettirmiş olan I. Baudouin ve Joscelin'in Haçlı ordusundaki yeri, Türklere karşı yürüttükleri mücadeleler ve yerel ahaliyle olan ilişkileri üzerinde durmuştur. Şövalyelerin özellikle bölgedeki Hristiyan ahaliye dair tutumları, kendi aralarındaki mücadeleler ile diğer kontluklar ile olan ilişkileri de bu çalışma kapsamında ele alınmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Haçlı Seferleri her ne kadar dini amaçlarla başlamış gibi görünse de, Haçlılar aslında Doğu'nun zenginliklerine sahip olma arzusuyla hareket etmişlerdir. Bu doğrultuda Anadolu ve Filistin topraklarında çeşitli devletler kurmuşlardır. Bu devletler, hem siyasi hem de askeri faaliyetlerde önemli roller üstlenmişlerdir.

Çalışmanın konusu olan Urfa Haçlı Kontluğu 1098'de kurulmuştur. Bu kontlukta, hükümdarlar genellikle hem siyasi hem de askeri liderler olarak hareket etmiş, özellikle Müslüman güçlerle savaşlarda aktif rol almışlardır. Urfa Kontluğunun ilk hükümdarı olan I. Baudouin daha sonra Kudüs Haçlı Devleti'nin kralı olmuş; Haçlı devletini kurmuş, güçlendirmiş ve sınırlarını genişletmiştir.

Bu araştırmanın amacı, Urfa Haçlı Kontlarının doğumlarından ölümlerine kadar olan yaşamlarını, evliliklerini, siyasi-kültürel-dini-askeri ilişkilerini ve Kudüs Haçlı Krallığına nasıl etki ettiklerini, bu süreçte oynadıkları rolleri ayrıntılı bir şekilde tespit etmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemi Urfa Haçlı Kontluğu Hükümdarları hakkında bilgi vermek; Ortaçağ'ın siyasi, askeri ve dini dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Bunların yanı sıra araştırmada, yalnızca Urfa Haçlı Kontluğu incelenmekle kalmayacak, aynı zamanda Doğu-Batı ilişkilerini, Hristiyan ve İslam

dünyası arasındaki etkileşimleri, Avrupa'nın Orta Doğu coğrafyası üzerindeki emelleri de ele alınacaktır. Urfa Haçlı Kontluğu Hükümdarları bölgedeki Haçlı varlığının şekillenmesinde ve bu devletin siyasi istikrarını koruma çabalarında merkezi roller üstlenmişlerdir. Bu açıdan çalışmamız aynı zamanda Orta Doğu'nun tarihindeki çok kültürlü yapıyı daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

Urfa Haçlı Kontluğu hükümdarlarının diplomasi, savaş stratejileri ve devlet yönetimi alanındaki faaliyetleri, Ortaçağ krallıklarının nasıl işlediğine dair bakış açıları sunarak, hem Batı hem de İslam dünyasında tarihin seyrini etkileyen olayları ve aktörleri inceleme imkanı da verecektir. Bu sebeplerle, çalışmamız tarihsel mirasın anlaşılması açısından da önemlidir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, mevcut durumu geçmiş ve günümüzde olduğu gibi doğru bir şekilde betimlemeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Araştırma konusu olan birey, konu ya da nesne, kendi içindeki koşullarla birlikte, var olduğu biçimde tanımlanmaya çalışılır.³

1.4.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Haçlı Seferlerine katılan Kral ve komutanlar olarak belirlenmiştir. Örneklemi ise I. Haçlı Seferi sonucunda kurulan ve 1146 yılında İmâdeddin Zengi tarafından ele geçirilinceye kadar devam eden süreçte hüküm süren 4 hükümdar ve 2 naip oluşturmaktadır. Bu hükümdarlar; I. Baudouin (1098-1100), II. Baudouin (1100-1118), I. Joselin (1118-1131), II. Joselin (1131-1150); naipler ise Tancred (1104-1108) ve Riccardo di Salerno (1104-1108) olarak belirlenmiş ve incelenmiştir.

1.4.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri; Ulakbim-Sosyal ve Beşeri Bilimler, Google Book Search, JSTOR ve Google Scholar veri tabanları, kütüphane arşiv ve kaynakları üzerinden

³ Ramazan Ertürk ve Bahri Aydın, "İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet ve İçsel Motivasyona Yönelik Algılarının İncelenmesi", *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 4, 2015, s. 237.

yapılan kitap, makale, tez taramaları, ayrıca yayınlanmış ulusal ve uluslararası bildiri kitapları üzerinden elde edilmiştir.

1.4.3. Veri Analizi

Araştırmada elde edilen veriler öncelikle derlenmiş ve tasnif edilmiştir. Derleme geliştirildikten ve bilgilerin güvenilirliği test edildikten sonra yazım aşamasına geçilmiştir. 4 Haçlı Hükümdarı ve 2 Naip önce ayrı ayrı sonrasında karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiş ve aktarılmıştır. Hükümdarların incelenmesinde kronolojik tarih sıralaması dikkate alınmıştır. Hükümdarların hayatları ise;

- Doğumları,
- Erken yaşantıları ve kişilikleri,
- Tahta çıkışları,
- Seferleri ve savaş hareketleri,
- Ölümleri sıralamasıyla incelenmiştir.

1.5. Çalışma Takvimi

Dönemler / Yapılacaklar	1. Dönem Eylül2024- Kasım2024	2. Dönem Kasım2024- Şubat2025	3. Dönem Şubat2025- Nisan2025	4. Dönem Nisan2025- Temmuz2025
Literatür Taraması				
Kaynakların sınıflandırılması ve tahlil edilmesi				
Tez metninin yazılması				
Sonuç yazılması ve genel düzenleme yapılması				

BİRİNCİ BÖLÜM

HAÇLI SEFERLERİ'NİN FİKRİ TEMELLERİ VE BAŞLAMASINA YOL AÇAN NEDENLER

1.1. Kavram ve Terim Olarak Haçlı Seferleri

Doğu dünyasında "Franklar" adıyla anılan Batılı Hristiyan savaşçılar, özellikle İslâm coğrafyasındaki tarihçiler tarafından da bu şekilde tanımlanmıştır. Ancak "Haçlılar" terimi, Osmanlı dönemine kadar bu anlamda kullanılmamış, ilk olarak Fransızca "Croisades" kelimesinin karşılığı olarak Osmanlı Türkçesinde "ehl-i salîb", Arapça'da ise "Salîbiyyûn" biçiminde karşılık bulmuştur. Bu tabirler, seferlere katılan Batılı savaşçıların giysilerinin üzerinde haç işareti taşımasından dolayı kullanıma girmiştir.⁴

XI. yüzyılın sonunda, Filistin, Suriye, Mısır ve Anadolu gibi önemli bölgeler de dahil olmak üzere, eski Hristiyan dünyasının yaklaşık üçte ikisi Müslümanlar tarafından fethedilmişti. Bu ilerlemeyi durdurmaya çalışan Haçlı Seferleri, başlangıçta başarılı oldu ve Anadolu'nun güneyi ile Filistin ve Trablus'ta Haçlı devletleri kuruldu, ancak İslam devletlerinin sürekli büyümesi, bu kazanımları tersine çevirdi.⁵

Haçlı Seferleri, 1096 yılında başlamış ve 1291 yılında Latin Hristiyanların Levant'taki son önemli kalesi olan Akkâ'nın Memlükler tarafından fethedilmesiyle sona ermiştir. Yaklaşık iki yüzyıllık bu süreç içerisinde dokuz büyük Haçlı Seferi gerçekleştirilmiş, bunların yanı sıra daha küçük ölçekli bazı askerî girişimler de yaşanmıştır.⁶ Bu dönemde Haçlılar doğuya dokuz büyük sefer düzenlemiştir. Zamanla Levant bölgesine yönelik askerî hareketler, Türk-İslâm dünyasına karşı düzenlenen diğer savaş ve saldırıları da kapsayacak şekilde genişletilmiş ve Haçlı Seferlerinin genel adını almıştır.⁷

⁴ Işın Demirkent. **Haçlı Seferleri**. TTK Yay., İstanbul, 1997, s. 15.

⁵ Encyclopædia Britannica-Crusades, University of Chicago, Chicago, 1993.

⁶ Christopher Tyerman, **God's War: A New History of the Crusades**. Harvard University Press, Cambridge, 2006, s. 287.

⁷ Ebru Altan, "Haçlı ordularının Anadolu'da geçtiği yollar", **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, 2020, s. 571.

Haçlı Seferlerinin hedefleri arasında İslam'ın yayılmasını sınırlamak, Kutsal Toprakları geri almak, pagan bölgelerini fethetmek ve daha önce Hristiyan olan toprakları yeniden ele geçirmek bulunur. Bu seferler sonucunda, yukarıda bahsettiğimiz üzere, Haçlılar, “Levant Bölgesi” adıyla da anılacak olan Doğu Akdeniz’de birçok Latin devleti kurmuşlardır. Ancak, zaman içinde bu topraklar defalarca el değiştirmiş ve Haçlı Seferlerinin genel etkisi karmaşık ve çok boyutlu olmuştur. Ayrıca, "Haçlı Seferi" terimi tarih boyunca farklı bağlamlarda da kullanılmış ve çeşitli doğru veya ahlaki amaçlara hizmet eden hareketlere de atıfta bulunulmuştur.

Haçlı Seferleri, Hıristiyanlık tarihinin tartışmalı bir bölümünü oluşturur ve aşırılıkları yüzyıllar boyunca tarih kitaplarının konusunu oluşturmuştur. Ancak şu bir gerçektir ki, Haçlı Seferleri, Ortaçağ Avrupa'sının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

1.2. Haçlı Seferlerinin Fikri Temelleri

Haçlı Seferleri'nin ideolojik ve teolojik temelleri üzerine yapılan akademik değerlendirmelerde, Hristiyan Batı'nın savaşa yüklediği anlamın erken dönem Patristik düşüncede şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda en çok öne çıkan figür, milattan sonra 4. yüzyılda yaşamış olan Kuzey Afrikalı piskopos Hipolu Augustinus'tur. Özellikle *De Civitate Dei* (Tanrı'nın Şehri) adlı eserinde ortaya koyduğu “justum bellum” (haklı savaş) öğretisi, ileriki yüzyıllarda hem teolojik hem siyasi karar alıcılar için bir referans noktası olmuştur⁸

Batı Hristiyanlığı'nın teolojik ve felsefi temellerinin oluşumunda derin etkiler bırakan, literatürde Aurelius Augustinus ya da Hippolu Augustinus olarak tanınan Aziz Augustinus (354-430), sadece döneminin değil, sonraki yüzyılların düşünsel dünyasını da derinden etkilemiş bir din adamı ve filozoftur. Onun Tanrı, adalet, savaş

⁸ Ayşe Çekiç, “Aziz Augustinus’ un Tanrı Devleti’ni Kurmak: Papa II. Urbanus ve Haçlı Savunusu”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.18, S.2, 2023, s. 378-399.

ve toplum düzenine dair fikirleri, Ortaçağ Hristiyan dünyasında siyasî ve dinî yaklaşımların şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır.⁹

Augustinus'a göre savaş, doğrudan kötü bir olgu değildir; fakat bazı belirli şartlar altında Tanrı'nın iradesine uygun ve ahlâken meşru kabul edilebilir. Bu şartlar arasında, savaşın bir otorite (meşru bir hükümdar) tarafından başlatılması, adil bir sebebe dayanması (örneğin masumların korunması, adaletin tesisi) ve orantılılık gibi ilkeler yer alır. Augustinus'un bu görüşü, ileride Ortaçağ skolastik düşüncesini derinden etkileyerek, Haçlı Seferleri'nin gerçekleştirilmesinde kilit rol oynamıştır¹⁰.

Özellikle Papa II. Urbanus'un 1095 yılında Clermont Konsili'nde yaptığı meşhur çağrıda kullandığı argümanların, Augustinus'un savaş doktrinine dayandığı açıkça görülmektedir. Urbanus'un konuşmasında, Doğu'daki Hristiyanların yardımına koşmak, kutsal toprakları kurtarmak ve Tanrı adına savaşmak gibi gerekçeler sunulmuştur. Bu söylemler, Augustinus'un adalet ve savunma temelli savaş anlayışıyla büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

Hristiyanlığın erken dönemlerinde, Roma İmparatorluğu'nda yaşanan birçok olumsuzluğun sorumluluğu Hristiyanlara yüklenmiş; bu durum, onların sıkça şiddetin hedefi hâline gelmesine yol açmıştır. İsa'nın barışçıl öğretilerine rağmen, Hristiyan toplum zamanla şiddete karşı nasıl tepki verileceği konusunda ciddi bir ikileme karşılaşmıştır. Bu bağlamda Aziz Augustinus, *Civitas Dei* adlı eserinde, adalet ve Tanrısal amaç uğruna girişilen savaşların meşru olabileceğini savunarak "haklı savaş" anlayışını temellendirmiştir. Augustinus'un fikirleri, ilerleyen yüzyıllarda Gratianus gibi imparatorların da katkılarıyla "kutsal savaş" teorisine evrilmiş; din uğruna başlatılan savaşlar, manevi ödül vaat eden bir mücadele olarak meşrulaştırılmıştır.

⁹ Emrullah Kaleli, "Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm (1096-1190)", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.13, S.1, 2013, s.30.

¹⁰ Çev. Marcus Dods. From Nicene and Post-Nicene Fathers, First Series, Vol. 2. Edited by Philip Schaff. (Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1887.) Revised and edited for New Advent by Kevin Knight. Kitap XIX, Bölüm 7-15.

Papa IV. Leo'dan II. Urbanus'a uzanan süreçte, Hristiyan şiddeti teolojik bir çerçeveye oturtulmuş; Haçlı Seferleri bu anlayışın kurumsallaşmış örneği hâline gelmiştir¹¹.

Nitekim 11. ve 12. yüzyıl boyunca Haçlı ideolojisini şekillendiren din adamları –özellikle Anselmus, Bernardus ve Gratianus gibi figürler– Augustinus'un görüşlerine doğrudan ya da dolaylı olarak başvurmuşlardır. Bernardus'un "Tanrı'nın şövalyeleri" (milites Christi) kavramı da yine Augustinus'un düşüncesine yaslanarak oluşturulmuştur. Burada Tanrı adına kılıç kuşanmak, yalnızca meşru değil, aynı zamanda bir tür ibadet olarak görülmüştür¹².

Aziz Augustinus, Tanrı'nın Şehri adlı eserinde Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü Hristiyanlığa değil, pagan toplumun ahlaki yozlaşmasına bağlamıştır. Bu eserle Augustinus, Hristiyan tarih anlayışının temellerinden birini atarken, Tanrı Devleti fikri etrafında dünyevi ve ilahî olanı karşılaştırmalı olarak ele almıştır¹³.

Tanrı Devleti, adaletin ve ebedi kurtuluşun simgesidir. Bu kavram, Haçlı Seferleri'nin meşrulaştırılmasında dolaylı olarak etkili olmuştur. Papa II. Urbanus'un 1095'te Clermont Konsili'nde yaptığı çağrı, Hristiyanlar için sadece bir askeri sefer değil, aynı zamanda ilahî bir görev olarak sunulmuş; böylece Augustinus'un teolojik yaklaşımı, bu harekete ideolojik zemin hazırlamıştır.

Haçlı seferlerinin fikri temellerini oluşturan bir diğer unsur ise Cluny tarikatidir. Cluny Tarikatı, 10. yüzyılda Fransa merkezli olarak gelişen ve kısa sürede Avrupa'nın farklı bölgelerine yayılan etkili bir manastır reform hareketidir. Özellikle İsviçre, İspanya, İngiltere, Almanya ve Macaristan'da önemli bir etki alanı oluşturan bu tarikat, zamanla sadece dinî değil, siyasi anlamda da önemli bir güç odağı haline gelmiştir. Cluny bünyesinde yetişen rahipler, imparatorluk ve krallık saraylarında

¹¹ Serpil Çılğın, "Bir İntikam Eylemi Olarak I. Haçlı Seferi", *The Journal of Social Sciences*, C.64, S.64, 2024, s.323-338.

¹² Özlem Genç, "Clairvaux Başrahibi Bernard'ın İkinci Haçlı Seferi Faaliyetleri ve Dönem Hristiyanlarının Müslüman Algısı", *Tarih Dergisi*, C.74, 2021, s. 67-81.

¹³ Philip Schaff, *Nicene and Post-nicene Fathers: Second Series: Eusebius: Church History, Life of Constantine the Great, Oration in Praise of Constantine*, Cosimo, 2007.

yüksek görevlere getirilmiş; hatta bazıları papalık makamına kadar yükselerek kilise hiyerarşisinde belirleyici roller üstlenmiştir.

Tarikat, Avrupa’da “Tanrı Barışı” (Pax Dei) anlayışını yaymak amacıyla kurulmuş ve bu doğrultuda dini-askeri bir kimlik kazanmıştır. Manastır düzeninin korunması, Tanrı’nın düzenini sağlama göreviyle özdeşleştirilmiş; bu anlayış, *Militia Dei* ve *Militia Christi* gibi kavramlarla birleşerek Haçlı ideolojisinin teolojik temelini oluşturmuştur. Cluny hareketi, bu yönüyle yalnızca Avrupa içi bir barış çabası değil, aynı zamanda Haçlı Seferlerine giden sürecin dinsel arka planını hazırlayan önemli bir etken olmuştur¹⁴.

Tarikatın temel hedefleri, Hristiyan inancının korunması ve yayılması doğrultusunda faaliyetlerde bulunmak, şövalyelik kurumunu kilisenin menfaatleri doğrultusunda şekillendirmek, Hristiyan toplumlar arasındaki içsel krizlere çözümler üretmek ve tarikat mensuplarının maddi-manevi refah düzeylerini yükseltmek şeklinde özetlenebilir. Cluny hareketi bu yönüyle, hem dinî disiplinin yeniden inşasında hem de Batı Hristiyan dünyasında kilisenin otoritesini güçlendirmede önemli bir reformcu rol üstlenmiştir¹⁵.

Cluny hareketi ile Haçlı Seferleri arasındaki ilişki, özellikle Papa II. Urbanus’un Cluny kökenli bir keşiş olması açısından önem taşımaktadır. Urbanus’un papalığa yükselmesine rağmen Cluny Manastırı ile bağlarını sürdürmesi ve 1095 yılında Haçlı Seferi çağrısından kısa süre önce Cluny’deki yeni bazilikayı kutsaması, bu manevi ve kurumsal ilişkiyi sembolik biçimde yansıtmaktadır.

Her ne kadar Cluny hareketinin Haçlı Seferleri’ni doğrudan planlayıp yönettiği iddiası tartışmalı olsa da, manastır çevresinde geliştirilen kefarete ve silahlı hac anlayışı, seferlerin teolojik zeminini şekillendirmiştir. Cluniac söyleminde yer alan savaşçı metaforlar ve İslam’a yönelik sınırlı ama dikkat çekici ilgi, Haçlı ideolojisinin oluşumuna dolaylı katkılar sunmuştur.

¹⁴ Güray Kırpık, "Haçlı Seferlerinde “Tanrı Barışı” Müessesesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.16, 2007, s. 81-90.

¹⁵ Thomas Asbridge, **The First Crusade: A New History**, Oxford University Press, 2005, s. 64.

Bununla birlikte, modern tarih yazımı Cluny'nin Haçlı Seferleri üzerindeki etkisini daha temkinli bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Cluny, bu süreçte kışkırtıcı değil; daha çok sürece eklenilen, zaman zaman fayda sağlayan bir aktör olarak görülmektedir. Özellikle II. Haçlı Seferi sırasında Peter the Venerable önderliğinde verilen destek, bu manastırın sonraki seferlerde de aktif olabildiğini göstermektedir. Ancak genel kanaat, Cluny'nin Haçlı Seferleri'nin merkezinde değil, çevresinde konumlandığı yönündedir¹⁶.

1095 yılı sonbaharında, Batı Hristiyan dünyasının tarihinde bir kırılma noktası yaşanmış; Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un Batı'dan yardım talebi, Papa II. Urbanus'un Clermont Konsili'nde yaptığı etkileyici vaaz ile birleşerek, Haçlı Seferleri sürecini başlatmıştır. Clermont'ta 27 Kasım 1095'te toplanan konsilde Urbanus'un yaptığı çağrı, sadece siyasi veya askerî bir işbirliğini değil, aynı zamanda teolojik ve manevi bir seferberliği de beraberinde getirmiştir. Papa'nın çağrısında, Doğu'daki Hristiyanların Müslüman Türklerin saldırılarına maruz kaldığı, kutsal mekânların tahrip edildiği, kiliselerin yağmalandığı ve inananların dinî özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı vurgulanmıştır. Bu temalar, Papa Urbanus'un üç ayrı konuşmasında farklı açılardan işlenmiştir¹⁷.

Urbanus'un ilk hitabında, Türklerin Roma topraklarının içlerine kadar ilerleyerek Hristiyan halkını baskı altına aldığı ve dini aşağıladığı ifade edilmiştir. Fulcherius'un aktardığına göre Papa, “Tanrı aşkı ve dindarlığın verdiği merhametle” Fransa'ya gelerek Clermont'ta bu tarihi meclisi toplamıştır. İkinci vaazında ise Kilise'nin korunması ve “Tanrı Barışı (Pax Dei)” kavramı merkeze alınmış, İncil'den yapılan alıntılarla çağrının ahlaki ve kutsal yönü kuvvetlendirilmiştir. Üçüncü konuşmasında Urbanus, doğudaki “din kardeşlerinin yardım çığlığına” işaret etmiş ve Hristiyanların topyekûn bir şekilde bu davaya katılmalarını istemiştir. Fulcherius'un ifadeleri, sefer çağrısının duygusal ve ilahi bir boyut taşıdığını göstermektedir:

¹⁶ Scott Bruce, *Cluny and the Crusades-A Companion to the Abbey of Cluny in the Middle Ages*, 2022, s. 306-321.

¹⁷ Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, *Tarih Dergisi*, C.35, 1994, s. 65-78.

“Zincirlenmiş hayatınız sona erdiğinde günahlarınız af olacak! Tanrı’nın bana verdiği yetkiyle bunu herkese bahşediyorum.”¹⁸

Haçlılar, Doğu’daki kardeşlerini kurtarma amacını, Augustinus’un Tanrı Devleti savunusuyla uyumlu bir görev gibi görmüş ve kendilerini Tanrı’nın iradesini yerine getiren bir topluluk olarak tanımlamışlardır. Bu yönüyle, Augustinus’un fikirleri Haçlı ideolojisinin şekillenmesinde önemli bir referans noktası hâline gelmiştir.

Sonuç olarak, Augustinus’un “haklı savaş” teorisi, Haçlı Seferleri’nin teolojik meşruiyetini sağlayan temel argümanlardan biri olmuştur. Onun düşüncesi, Latin Hristiyan dünyasında hem savaşın ahlaki sınırlarının çizilmesi, hem de kutsal savaşların dine hizmet eden araçlar olarak görülmesi noktasında belirleyici bir role sahip olmuştur. Dolayısıyla, Haçlı Seferleri yalnızca siyasi ya da askeri değil; aynı zamanda Augustinus’un doktrinsel mirasıyla şekillenen dinsel bir harekettir.

1.3. Haçlı Seferlerinin Nedenleri

Haçlı Seferleri, Hıristiyan Batı Âlemi’nin, maddi ve manevi zarara uğramasına neden olan Müslüman Doğu Âlemi’ne karşı başlattığı silahlı bir harekâttir. Başka bir ifadeyle, Haçlı Seferleri; Hıristiyan Batı Âlemi’nin İslâm Âlemi karşısında yaşadığı kayıpları ve maruz kaldığı tehditleri bertaraf etmek amacıyla büyük bir ittifak oluşturup harekete geçmesidir. Bu süreçte, katılımı ve coşkuyu artırmak için “Tanrı Barışı”, “Kutsal Savaş” ve “Haklı Savaş” gibi tabirler kullanılmış, manevi ağırlıklı bir harekât olması nedeniyle “Kilise” başrolde yer almıştır.¹⁹

Haçlı Seferlerinin başlangıç nedenleri çeşitlidir. Ortaçağ Avrupa toplumunu bu seferlere çıkmaya teşvik eden faktörler arasında dinî, siyasi, sosyal ve ekonomik etkenler bulunuyordu. Ancak, Batı dünyası bu seferlerin dini unsurlar taşıdığını savunmaktadır.²⁰

¹⁸ Sevtap Gölgesiz Karaca, “I. Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğu’nun Siyasi Durumuna Bakış”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.04, 2012, s. 141-153.

¹⁹ Şimşir, a.g.e., s.113.

²⁰ Işın Demirkent, *Haçlılar*, DİA, C. XIV, İstanbul, 1996, s. 525.

I. Haçlı Seferi'nin nedenleri konusunda birçok farklı görüş mevcuttur. Bazı tarihçilere göre, İslam'ın VII. yüzyıldaki yükselişi ve Hristiyanların kutsal toprağı Filistin'in fethi, I. Haçlı Seferi'ne yol açmıştır. Diğer tarihçiler ise, VIII. yüzyıldan itibaren Müslümanların kontrolünde olan Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgelerinin, X. yüzyılda Bizans İmparatorluğu tarafından yeniden ele geçirilmesiyle başlayan olaylara dikkat çekmektedir.²¹

Pek çok tarihçi Haçlı Seferlerinin düzenlenmesindeki ana etkenin, Anadolu'da Türklerin gerçekleştirdiği fetihler olduğunu ileri sürerler. Malazgirt Savaşı'ndaki zaferin ardından Sultan Alp Arslan, Anadolu'daki beylerine gazâ ve fetih yapma yetkisi verdi. Bu süreçte, Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı yeni beylikler ve Türkiye Selçuklu Devleti, Bizans İmparatorluğu'nu zor bir duruma sokmuştu. Örneğin, Süleyman Şah'ın İznik gibi kutsal bir kenti İslam toprağı yapması Avrupa'da büyük yankı uyandırmıştı. Tüm bu gelişmeler, Haçlı Seferlerinin yapılmasını kaçınılmaz hale getirdi.²²

I. Haçlı Seferi öncesinde Papa II. Urbanus'un vaazı, sadece fiili bir savaş başlatmakla kalmamış, aynı zamanda düşünsel bir çatışma alanı da yaratmıştır. Bu bağlamda, Haçlı kroniklerinde Müslüman dünyasının tasviri, düzenlenen seferlerin itici gücünü oluşturmuştur. Lojistik destek çoğunlukla Frank krallığı ve Papalığın yardımıyla sağlanırken, sıradan Haçlıların Müslümanları düşünsel olarak öteki ve düşman olarak görmeleri, seferlerin planlanmasında önemli bir temel oluşturmuştur.²³

Haçlı Seferlerinin ortaya çıkışında dinî ve siyasî saiklerin yanı sıra ekonomik etkenler de belirleyici rol oynamıştır. IX. ve X. yüzyıllarda Avrupa ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıydı. Feodal yapının hâkim olduğu bu dönemde, köylü sınıfı sadece geçimini sağlayacak kadar üretim yapabiliyor; ticaret ise siyasi istikrarsızlıklar ve kentsel çöküş nedeniyle gelişemiyordu. Bu durum, Avrupa'nın içine girdiği ekonomik

²¹ Zehra Odabaşı, "Müslümanların Gözünden I. Haçlı Seferi ve Selçukluların Haçlılara Karşı Savunması" *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.13, S.1, 2018, s. 325.

²² Mehti Çiftçi, "Haçlı Seferlerinin Düzenlenmesinde Kudüs'ün Önemi", *Yeni Fikir Dergisi*, C.11, S.22, 2019, s. 95.

²³ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. E. Berkaş, Panama Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 212-213.

durgunluğu derinleştirmiştir²⁴. Büyük toprak sahipleri giderek güç kazanmış; köylülerin ve küçük askerî sınıfların mülklerine el koyarak toplumsal yapıyı daha da bozmuştur. Sonuçta, hem askerî kapasite zayıflamış hem de vergi gelirleri azalmıştır. Bu iç kriz ortamı, Bizans'ın 1071 Malazgirt yenilgisiyle birleştiğinde, Haçlı Seferleri sadece dinî bir girişim değil, aynı zamanda Avrupa toplumunun ekonomik ve sosyal çıkış arayışının bir yansıması hâline gelmiştir²⁵.

Haçlıların Orta Doğu'ya yerleşmesiyle birlikte, Hristiyanlık dini bir coğrafyada belirgin bir siyasî ve askerî destek kazanmıştır. Tarihsel olarak, dinlerin yayılmasında arka plandaki siyasî ve askerî yapıların etkili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Hristiyan misyonerler de, Haçlıların bölgede tesis ettikleri güçten yararlanarak, inançlarını özellikle Doğu'ya doğru yayma fırsatı elde etmişlerdir. Nitekim Papalık, Doğu'nun kılıçla değil, inanç temelli misyonerlik faaliyetleriyle etkilenip dönüştürülebileceği kanaatini taşımaktaydı. Bu düşünce doğrultusunda, Katolik misyonerler, ilk Haçlı devletlerinin kurulmasının ardından vakit kaybetmeden, Hristiyanlık inancını Doğu ve Uzak Doğu coğrafyalarında yaymak amacıyla faaliyete geçmişlerdir.²⁶ Hristiyan dünyasının bu tutumu İslam dünyasında ilk kez pan-İslamcı bir refleksin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.3.1. Avrupa'nın Siyasi Yapısı ve Diğer Siyasi Nedenler

Haçlı Seferleri öncesinde Bizans İmparatorluğu, Anadolu topraklarının doğu sınırlarında ciddi toprak kayıplarına uğradığı bir dönemden geçmekteydi. Anadolu'nun Doğu ve Orta kesimleri ile Antakya ve Kudüs gibi dinî ve stratejik önemi yüksek bölgelerin kaybedilmesi, Bizans'ın Avrupa gözüyle Roma'nın bölgedeki etkisini zayıflatmıştı. Bu durum aynı zamanda Hristiyan dünyasının da etkisini kaybetmesi anlamına geliyordu. Esasen bu süreç, Hz. Muhammed döneminde İslâmiyetin doğuşu ile başlamış, İslam Hz. Ömer dönemindeki fetihlerle hız kazanmış, Emevî ve Abbasî dönemlerinde kurumsallaşarak devam etmişti. Ardından sahneye

²⁴ Henri Pirenne ve Uygur Kocabaşoğlu, **Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s. 15-17.

²⁵ Şimşir, a.g.e., s.111.

²⁶ Salim Koca, "Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?", **Gazi Akademik Bakış**, C.10, S.20, 2017, s. 49.

çıkan Türk akınları ve Selçukluların bölgeye yerleşmesiyle Bizans'ın Anadolu'daki siyasi otoritesi iyice sarsılmıştır. Merkezi otoritenin zayıflığı karşısında yerel halk, bölgesel hâkimiyet kuran güçlere yönelmiş ve onlara destek vermeye başlamıştır. Bu durum, Anadolu'nun siyasi yapısında büyük bir dönüşümün habercisi olmuştur²⁷.

Haçlı Seferlerinin siyasi yönünü belirleyen bir diğer unsur da Bizans İmparatorluğu'nun iç ve dış politikası olmuştur. Bizans İmparatoru II. Basileios'un 1025 yılında ölümüyle birlikte imparatorluk, yaklaşık yarım yüzyıl sürecek olan bir zayıflama sürecine girmiştir. Bu dönem, 1081 yılında I. Aleksios Komnenos'un tahta çıkışına kadar devam etmiş ve hem iç siyasette merkezi otoritenin sarsılması hem de dış tehditlere karşı yetersiz kalınmasıyla karakterize edilmiştir. Taht kavgaları, zayıf imparatorlar, askerî disiplinin bozulması ve mali yapının zayıflaması gibi sorunlar, Bizans'ın siyasi ve askerî anlamda çöküş yaşamasına neden olmuştur. Bu süreçte Anadolu topraklarında Selçuklu Türklerinin ilerlemesi de imparatorluğun durumunu daha da zorlaştırmıştır²⁸.

Selçuklu Türklerinin Malazgirt Zaferi (1071) sonrası Anadolu'da hızla ilerlemesi, Bizans için varoluşsal bir tehdit haline gelmişti²⁹. İmparator I. Aleksios Komnenos'un Papa II. Urbanus'tan yardım istemesi, aslında Batı Hristiyan dünyasını kontrol edilebilir bir askerî güce dönüştürme girişimi olarak okunmalıdır. Ancak Haçlı ordularının Bizans kontrolünden hızla çıkması, bu siyasî planın sonuçlarının Bizans açısından ters işlemesine neden olmuştur³⁰.

Bunlara ek olarak Papalık tarafından "Tanrı Barışı" kavramı da ortaya atılmıştır. Bu hem içeride kilise-otorite düzenini sağlamak, hem de dışarıda Haçlı Seferleri vasıtasıyla siyasi otoriteyi genişletmek amacıyla kullandığı bir araç olmuştur. Bunda Papalığın iki temel hedefi olduğu anlaşılmaktadır. İlk olarak, Papa, bu müessese aracılığıyla Hristiyan dünyasını kendi otoritesi altında birleştirerek önce Avrupa'da, ardından doğuda, Kudüs Krallığı örneğinde olduğu gibi kutsal bir "Tanrı Barışı devleti" kurmayı amaçlamıştır. Bu, Papalığın evrensel (ökümenik) bir güç olarak

²⁷ Şimşir, a.g.e., s. 109-110.

²⁸ G. Karaca, a.g.m, s. 141-153.

²⁹ George Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**. çev. Fikret Işıltan, Ankara, TTK, 1999, s. 319-320.

³⁰ Ostrogorsky, a.g.e. s. 335.

kabul görmesini hedefleyen siyasi bir vizyondur. İkinci olarak ise, bu barış ilanı, Hristiyanlık içinde bir dinî reformun aracı olarak görülmüş ve bu reformun sahada uygulanabilirliği Haçlı Seferleri ile sınanmak istenmiştir. Böylece savaşçılık, dinî bir değer hâline gelmiş; özellikle yeni Hristiyan olan Norman ve Germen topluluklarının savaşçı ruhu, bu amaç doğrultusunda Haçlı hareketine yönlendirilmiştir. Bu süreç, Papalığın kendi gücünü sınavına soktuğu ve Hristiyanlığı dönüştürmeyi hedeflediği bir reform denemesi olarak da değerlendirilmiştir³¹.

1.3.2. Dini ve Mezhepsel Nedenler

1095 yılı sonbaharında, Batı Hristiyan dünyasının tarihinde bir kırılma noktası yaşanmış; Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un Batı'dan yardım talebi, Papa II. Urbanus'un Clermont Konsili'nde yaptığı etkileyici vaaz ile birleşerek, Haçlı Seferleri sürecini başlatmıştır. Clermont'ta 27 Kasım 1095'te toplanan konsilde Urbanus'un yaptığı çağrı, sadece siyasi veya askerî bir işbirliğini değil, aynı zamanda teolojik ve manevi bir seferberliği de beraberinde getirmiştir. Papa'nın çağrısında, Doğu'daki Hristiyanların Müslüman Türklerin saldırılarına maruz kaldığı, kutsal mekânların tahrip edildiği, kiliselerin yağmalandığı ve inananların dinî özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı vurgulanmıştır. Bu temalar, Papa Urbanus'un üç ayrı konuşmasında farklı açılardan işlenmiştir³².

Urbanus'un ilk hitabında, Türklerin Roma topraklarının içlerine kadar ilerleyerek Hristiyan halkını baskı altına aldığı ve dini aşağıladığı ifade edilmiştir. Fulcherius'un aktardığına göre Papa, "Tanrı aşkı ve dindarlığın verdiği merhametle" Fransa'ya gelerek Clermont'ta bu tarihi meclisi toplamıştır. İkinci hitabında ise Kilise'nin korunması ve "Tanrı Barışı (Pax Dei)" kavramı merkeze alınmış, İncil'den yapılan alıntılarla çağrının ahlaki ve kutsal yönü kuvvetlendirilmiştir. Üçüncü konuşmasında Urbanus, doğudaki "din kardeşlerinin yardım ıçığına" işaret etmiş ve Hristiyanların topyekûn bir şekilde bu davaya katılmalarını istemiştir. Fulcherius'un

³¹Güray Kırpık, "Haçlı Seferlerinde Tanrı Barışı Müessesesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, 2007, s. 81-90.

³² Işın Demirkent, Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri, *Tarih Dergisi*, C. 35, 1994, s. 65-78.

ifadeleri, sefer çağrısının duygusal ve ilahi bir boyut taşıdığını göstermektedir: “Zincirlenmiş hayatınız sona erdiğinde günahlarınız af olacak! Tanrı’nın bana verdiği yetkiyle bunu herkese bahşediyorum.”³³

Haçlı Seferlerinin temelinde yer alan en güçlü motivasyon, hiç şüphesiz dinî saiklerle şekillenmiştir. Ortaçağ Avrupa toplumunun Tanrı merkezli dünya görüşü, siyasî ve askerî eylemleri de kutsal bir zemine oturtmuş, kilisenin bu konudaki yönlendirici gücü belirleyici olmuştur. Özellikle Papa II. Urbanus’un 1095 yılında Clermont Konsili’nde yaptığı konuşma, Hristiyan dünyasında büyük bir heyecan yaratmış ve Kutsal Toprakları Müslümanlardan kurtarma fikrini meşrulaştırmıştır³⁴.

Ortaçağ Avrupası’nda kilise, toplumsal yaşamın en güçlü kültürel otoritesiydi. Şövalyelik geleneği ile dini inançların birleşmesi, askerî sınıfın kutsal savaşa yönelmesini sağladı. Halk ise cennete ulaşma arzusu ve kilisenin sunduğu endüjanslarla motive edildi. Kudüs’ün “süt ve bal akan şehir” imgesi, hac yollarının açılması arzusu ve Müslümanların kutsal mekânlara hâkimiyeti, Hristiyan kimliğini tehdit eden unsurlar olarak görüldü. Kutsal Mızrak gibi mucizevi anlatılar, savaşı manevi bir mücadeleye dönüştürdü. Böylece Haçlı Seferleri, yalnızca dinî ve siyasî değil, köklü kültürel unsurların da ürünü olarak ortaya çıktı.³⁵

Haçlı Seferlerinin dinî yönünün teorik zemininde Aziz Augustinus’un *Justum Bellum* (Haklı Savaş) anlayışı önemli bir yer tutar. Augustinus’a göre, bir savaş, Tanrı’nın adaleti adına yürütüldüğünde meşrudur. Bu anlayış, Papa’nın çağrısıyla birleştiğinde Haçlı Seferlerine teolojik bir temel kazandırmıştır³⁶. Bu dinî zeminin sadece halk nezdinde değil, soylular ve ruhban sınıfı arasında da büyük bir meşruiyet aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir.

³³ G. Karaca, a.g.m., s. 141-153.

³⁴ Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi: Birinci Haçlı Seferi Ve Kudüs Krallığının Kuruluşu**, TTK, 1989. s. 83-85

³⁵ Emine Meydan, "Hristiyanları Haçlı Seferlerine Motive Eden Dini Söylemler Üzerine Bir Araştırma", **Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, C.8, S.2, 2022, s. 1-19.

³⁶ Elif Ünal, "Megan Cassidy-Welch'in "Crusades and Violence Adlı Eserinin Değerlendirmesi", 2024, s. 309-314.

Ortaçağ kilise hukuku haçlı seferlerine sistematik bir ilgi göstermemiş olsa da, haçlı seferlerinin 'haklı bir savaş' (*bellum iustum*) olarak fetih ve dönüşümden ziyade yeniden fetih ve savunmayı hedeflemesi gerektiği konusunda genel bir görüşe sahipti. Bir haçlı seferi yalnızca meşru bir otorite (*auctoritas principis*) tarafından ilan edilebileceği gibi, aynı zamanda Thomas Aquinas'ın terimlerini kullanacak olursak, 'haklı bir davaya' (*causa iusta*) hizmet etmeli ve 'haklı niyetten' (*intentionio recta*) ilham almalıydı³⁷.

Bu çerçevede, Haçlı Seferlerinin dinî meşruiyet zeminini anlayabilmek için, “haklı savaş” düşüncesinin kökenlerine inmek büyük önem taşımaktadır. Bu düşünsel arka planın oluşumunda, erken Hristiyanlık döneminin en etkili figürlerinden biri olan Aziz Augustinus’un katkıları belirleyicidir. Özellikle *De Civitate Dei* (Tanrı’nın Şehri) adlı eserinde ortaya koyduğu savaş ve adalet anlayışı, sonraki yüzyıllarda hem kilise hukuku hem de siyasal teoloji açısından temel referans noktası olmuştur. Bu nedenle, Haçlı Seferleri’ne teorik dayanak sağlayan “haklı savaş” kavramının içeriğini tam olarak kavrayabilmek adına, Augustinus’un hayatı, eserleri ve bu düşünsel yapıyı nasıl temellendirdiği ele alınmalıdır.

1.3.3. Ekonomik Nedenler

Haçlı seferlerinin etkisi yalnızca dinî ya da askerî alanla sınırlı kalmamış, sefer güzergâhlarında yer alan bölgeler üzerinde kalıcı sosyo-ekonomik dönüşümler de yaratmıştır. Anadolu da bu dönüşümden en çok etkilenen bölgelerden biri olmuştur.

Haçlı Seferlerinin Anadolu’daki ekonomik yapıya etkisi çok yönlü olmuştur. IX ve X. yüzyıllarda Avrupa ekonomisinin neredeyse tamamen tarıma dayalı olması, büyük toprak sahiplerinin emrinde sadece karın tokluğuna çalışan halkın alışveriş yapacak durumda olmaması ve üretilen ürünlerin kentsel yıkıntılar ve siyasi karışıklıklar nedeniyle ticaretinin yapılamaması, "Avrupa Feodal Sistemi"ni içinden çıkılması zor bir ekonomik krize sürüklemiştir.³⁸

³⁷ Marek Tamm, "How to justify a crusade? The conquest of Livonia and new crusade rhetoric in the early thirteenth century", *Journal of Medieval History*, C.39, S.4, 2013, s. 431-455.

³⁸ Henri Pirenne - Uygur Kocabaşoğlu. *Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. İletişim Yay., İstanbul, 2009, s. 15-17.

Haçlı Seferleri öncesinde, büyük arazi sahipleri güçlerini artırmış ve köylü ile askerın mülklerini ellerinden almıştır. Bu durum, ülkenin savunma ve vergi kapasitesini zayıflatarak devletin fakirleşmesine ve askerî gücünün azalmasına yol açmıştır. Siyasi ve askerî sorunlara ekonomik krizler de eklenmiştir. Öte yandan 1071 Malazgirt yenilgisi ile Bizans da derinden sarsılmıştır.³⁹

1.3.4. Toplumsal Nedenler

Haçlı Seferleri, genellikle dinî ve siyasî nedenlerle açıklansa da, bu geniş çaplı harekâtın arka planında önemli toplumsal dinamikler de rol oynamıştır. XI. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa toplum yapısında meydana gelen değişimler, Haçlı Seferleri'ne zemin hazırlayan sosyal dönüşümleri yansıtmaktadır. Ortaçağ Avrupa'sında, toplumsal yapılar ve bireylerin dini inançları, Haçlı Seferlerine katılım kararlarını doğrudan etkilemiştir. Feodal sistemin getirdiği hiyerarşik yapı ve şövalyelik idealleri, bireylerin onur ve prestij arayışlarını pekiştirmiştir. Ayrıca, dini liderlerin vaazları ve kutsal toprakların savunulması gibi dini motivasyonlar, bireylerin manevi ödüller umuduyla bu seferlere katılmalarını teşvik etmiştir. Bu bağlamda, nüfus artışı, toprak kıtlığı, soyluların askerî enerji birikimi, alt sınıfların sosyal mobilizasyon arayışları ve kilise-toplum ilişkileri gibi faktörler, seferlerin toplumsal temellerini oluşturur⁴⁰.

Birinci Haçlı Seferi'nin arkasındaki nedenler, yalnızca dinî motivasyonlarla sınırlı olmayıp, derin toplumsal krizlerle şekillenmiştir. XI. yüzyıl sonlarında Avrupa; kıtlıklar, salgın hastalıklar, iç savaşlar ve toplumsal eşitsizliklerle sarsılmıştır. Toprak yetersizliği, miras sistemindeki adaletsizlik ve artan yoksulluk, farklı sosyal sınıfları Haçlı Seferleri'ne katılmaya itmiştir. Küçük soylular (iuvenes), şöhet, ganimet ve yeni topraklar kazanma umuduyla sefere katılırken; köylüler, sefaletten kurtulma ve daha iyi bir yaşam arayışıyla hareket etmişlerdir. Papa II. Urbanus'un "Kutsal Savaş" çağrısı, bu dünyevi arzulara dini bir meşruiyet sağlayarak farklı sosyal kesimleri sefer için birleştirmiştir. Haçlı hareketi, böylece hem ruhani hem de toplumsal bir tepki

³⁹ Şimşir, a.g.e., s.111.

⁴⁰ Larry Gwaltney, "Taking the Cross: The Motives of the Crusaders", **IIIM Magazine Online**, 2004.

biçimi haline gelmiştir. Sonuçta, Haçlı Seferleri, Avrupa'daki yapısal krizlerin dışı vurumu olarak değerlendirilmelidir⁴¹.

Haçlı seferlerinin ardında yatan kültürel motivasyonlar göz ardı edilemez. Doğu'nun zenginlikleri ve egzotik yapısı, Batı Avrupalı toplumlarda hayranlık ve merak uyandırmış; bu da doğuyu yalnızca bir fetih alanı değil, aynı zamanda kültürel bir keşif sahası haline getirmiştir. Seferlere katılan Batılılar, Doğu Akdeniz'in refah içindeki şehirleri, gelişmiş tarım teknikleri, zengin pazarları ve farklı yaşam tarzları karşısında hayrete düşmüşlerdir. Bu coğrafyaya yönelmelerinde bu hayranlık da etkili olmuştur. Özellikle Haçlılar arasında doğunun sosyal ve kültürel yapısına karşı duyulan ilgi, seferlerin sadece askerî veya siyasî değil, aynı zamanda kültürel bir yönelim taşıdığını da göstermektedir. Haçlılar doğuya ulaştıklarında burada gördükleri mimarî, sanat, yemek kültürü ve gündelik yaşam biçimleriyle zamanla bütünleşmiş; yerel halkla kurdukları temaslar kültürel alışverişi hızlandırmıştır. Bu bağlamda, Haçlı Seferleri'nin kültürel nedenlerinden biri de Batı'nın Doğu karşısında hissettiği eksiklik ve bu eksikliği telafi etme arzudur⁴².

Ortaçağ Avrupası'nda toprak ve sosyal statü, özellikle ikinci ve üçüncü oğullar için sınırlıydı. Küçük oğullar ya paralı asker olarak başka lordların hizmetine girmeli ya da yeni topraklar edinme şansı aramalıydı. Haçlı Seferleri, bu kesimler için toprak sahibi olma ve statü kazanma fırsatı sundu.

Seferler, özellikle şövalyeler ve soylular için şöhret, prestij ve sosyal statü artırma imkanı sağladı. Savaş alanındaki başarılar, kişisel ve aile onurunu yükseltmenin yolu olarak görülüyordu.

Avrupa'daki iç çatışmalar ve feodal rekabetler, dış düşmanlara karşı ortak bir amaç altında birleşerek yatıştırılmaya çalışıldı. Haçlı Seferleri, bu anlamda Avrupa içindeki kargaşayı azaltmak için bir araç oldu.

⁴¹ Davide Verlingieri, "Motivation For The Crusades", **Academia**, t.y.

⁴² Zeynep Güngörmez, "Haçlı Seferleri Döneminde Gelişen Doğu-Batı Ticaretinin Doğal Bir Sonu: Kültürel Etkileşim", **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, S.3, 2024, s. 123-130.

Katılımcılar hem dini nedenlerle hem de toplumsal beklentiler ve dayanışma duygusuyla seferlere katıldılar. Dini motivasyonlar, toplumsal ve bireysel çıkarlarla iç içe geçmişti.

Haçlı Seferleri, yeni topraklar ve zenginlikler elde etme fırsatı sunarak ekonomik beklentileri de harekete geçirdi. Toplumsal koşullar, bireysel çıkarlar ve dini inançlar bir arada hareket etmiş, böylece Haçlı Seferleri geniş bir katılım ve destek bulmuştur⁴³.

⁴³ Jonathan Riley-Smith, "The Motives Of The Earliest Crusaders And The Settlement Of Latin Palestine, 1095-1100", **The English Historical Review**, C.98, S.389, 1983, s. 721-736.

İKİNCİ BÖLÜM

URFA HAÇLI KONTLUĞU'NUN KURULUŞU

2.1. I. Haçlı Seferinin Gelişim Süreci

Haçlı Seferleri, XI. yüzyıl sonlarında Ortaçağ Avrupa'sının siyasi, ekonomik ve dini dinamiklerinin bir araya gelmesiyle şekillenen kompleks bir süreç sonucunda ortaya çıkmıştı. Bu süreç, doğrudan Bizans İmparatorluğu'nun askeri ve politik zayıflaması, Avrupa'da artan toplumsal sorunlar ve Papalık otoritesinin güçlenme çabalarıyla ilişkiliydi.

Avrupa'da XI. yüzyıl boyunca nüfus artışı, tarımsal üretimde yaşanan krizler ve iklim değişiklikleri nedeniyle ekonomik zorluklar artmıştır. Kıtliklar, salgın hastalıklar ve toprak üzerindeki nüfus baskısı toplumsal huzursuzluklara yol açmış, feodal yapıda miras ve güç rekabeti şiddetlenmiş; özellikle küçük oğulların hayatta kalabilmek için yeni topraklar arayışı yayılmacı politikaları beslemiştir⁴⁴.

Historia Hierosolymitana'nın yazarı Fransız keşiş ve tarihçi Robert the Monk'un aktardığına göre, Papa II. Urbanus'un 1095 Clermont Konsili'nde Haçlı Seferi'ni teşvik eden vaazında, Batı Hristiyan dünyasında yaşanan gıda kıtlığına özel olarak vurgu yapılması, çağrının sosyo-ekonomik bir boyut taşıdığını göstermektedir. "Süt ve bal akan topraklar" ile Batı'nın çorak toprakları ve yoksul halkı arasındaki tezat, büyük ihtimalle özellikle alt sınıflara hitap eden ve resmi kayıt altına alınmamış yerel vaazların içeriklerinde daha açık şekilde ifade edilmekteydi. Bu koşullar altında, genç şövalyeler ve soylu olmayan kesimler için Doğu'ya sefer düzenlemek bir "çıkış yolu" olarak görülmüştür⁴⁵.

XI. yüzyılın sonlarına doğru Ortaçağ Avrupa'sında toplumsal ve ekonomik yapının belirgin özellikleri, Haçlı Seferleri'nin gelişim sürecinde önemli bir zemini oluşturmuştur. Feodal sistemin hakim olduğu dönemde toprak, servetin ve gücün

⁴⁴ Abdurrahman Onur Çalışır, "Birinci Haçlı Seferi – I. Bölüm (Durum ve Nedenler)," *Tarih-i Kadim*, 29.10.2017, erişim: <https://www.tarihidikadim.com/birinci-hacli-seferi-i-bolum-durumve-nedenler/>.

⁴⁵ Conor Kostick, *The Social Structure of the First Crusade*, Brill, 2008, s. 103.

temel ölçütüydü. Toprak sahipliği, serflerin emeğiyle beslenen lordların ve kilisenin ekonomik varlığını belirlemiş, artan nüfus ise mevcut toprak kaynaklarının yetersizliği sorununu gündeme getirmiştir. Feodal toplumda serfler, lordlarının tarımsal üretiminin sürdürülebilirliği için zorunlu bir unsurdu. Ayrıca, feodal beylerin toprak ve serfler üzerindeki hakimiyet mücadelesi, sosyal gerilimleri artırmış ve dolaylı olarak batı toplumunun hareketlenmesinde bir neden olmuştur⁴⁶.

Ortaçağda yaşanan siyasi ve dini gelişmeler, toplum üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Aynı dönemde ticaret ve tarım alanındaki değişimler, ekonomik dengelerin yeniden şekillenmesine yol açarken, gelir dağılımındaki adaletsizlikler yoksul kesimleri daha da zor duruma sokmuş, zenginleri ise daha da güçlendirmiştir. Bu sosyo-ekonomik farklılıklar, Haçlı Seferleri'ne katılanların motivasyonlarında çeşitlilik yaratmıştır. Zengin sınıflar daha çok toprak edinmek ve siyasi nüfuzlarını artırmak isterken, yoksul kesimler temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla seferlere katılmışlardır. Ayrıca, yoksulların içinde buldukları yoksulluk durumu, kıtlıkla değil, daha çok bölgesel ve kişisel imkanların sınırlılığıyla açıklanabilir⁴⁷.

Malazgirt Savaşı (1071)'nda, Selçuklu Türklerinin Anadolu'da Bizans topraklarına yönelik büyük bir zafer kazanması, Bizans'ın doğu sınırlarını ciddi biçimde tehdit altına almıştır⁴⁸. Bu askeri yenilgi, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'u Batı'dan askeri yardım talep etmeye zorlamış ve böylece Batı Avrupa'da feodal lordlar ve şövalyeler için yeni fırsatlar doğmuştur⁴⁹.

Dini bağlamda, Ortaçağ'da Hristiyanlık sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda toplumsal düzeni ve siyasi otoriteyi pekiştiren merkezi bir kurumdu. Papalık, XI. yüzyılda Gregorius Reformları ile ruhani ve dünyevi güçlerini artırmayı hedeflemiş, hem kilise içi yozlaşmayı önlemek hem de Avrupa'nın birliğini sağlamak

⁴⁶ Henri Pirenne, Uygur Kocabaşoğlu. **Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi**. İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 71.

⁴⁷ Havva Sebetci, **I. Haçlı Seferi Arefesinde Avrupa'nın Sosyal Yapısı (1050-1100) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi, 2016, s. 31.

⁴⁸ Mehmet Altay Köymen, "**Selçuklu devri Türk tarihi**", TTK., Ankara, 2019, s. 272-288.

⁴⁹ Steven Runciman. **Haçlı seferleri tarihi: Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığının Kuruluşu**. TTK., 1989, s. 91.

için yeni araçlar aramıştır. Papalığın Batı Avrupadaki siyasi dağınlıklığı sona erdirip kendi hegemonyasını kurma arzusu, Haçlı Seferleri fikrinin yükselişinde belirleyici olmuştur.

XI. yüzyılın sonlarına doğru Bizans İmparatoru I. Aleksios, Anadolu'daki Selçuklu Türklerinin ilerleyişi karşısında zayıflayan imparatorluğunu korumak amacıyla Batı'dan askerî yardım talebinde bulunmuştur. Bu talep, Büyük Selçuklu Devleti'nde 1086'da Süleymanşah'ın ve 1092'de Melikşah'ın ölümüyle ortaya çıkan siyasi boşluk ve karışıklıklardan kaynaklanan güç zafiyetlerini değerlendirmek üzere yapılmıştır. Batı'daki Papalık ise, bu yardım çağrısını kendi politik ve dini çıkarları doğrultusunda kullanarak, sosyal, ekonomik ve siyasi krizler yaşayan Avrupa'yı, Doğu'ya yönelik geniş çaplı bir askeri harekâta yönlendirmiştir. 1095 Kasımı'nda toplanan Clermont Konsili'nde Papa II. Urbanus, Bizans'ın talebini meşru kılacak şekilde, Doğu'daki Hıristiyanların Müslüman Türklerin baskısından kurtarılması amacıyla geniş halk kitlelerini seferlere katılmaya çağırmıştır.⁵⁰

Mart 1095'te Bizans İmparatoru I. Aleksios'un elçileri, Papa II. Urbanus'un başkanlığında toplanan Piacenza Konsili'ne gelerek, imparatorun ordusunda görev alacak Batılı şövalyelerin toplanması konusunda yardım talep ettiler. Bu diplomatik girişim, Batı ile Doğu arasındaki askerî iş birliğinin temelini oluşturmuş ve ilerleyen süreçte Haçlı Seferleri'nin başlatılmasına zemin hazırlayan gelişmelerden biri olmuştur⁵¹.

1095 yılında Papa II. Urban'ın Clermont Konsili'nde yaptığı çağrı, bu çok katmanlı sürecin zirvesini temsil eder. Papa, Doğu'da Müslümanların elinde bulunan Kutsal Toprakları geri almak, Bizans'a destek olmak ve Avrupa'da artan iç çatışmaları dış düşmanlara karşı birleştirmek amacıyla Batı şövalyelerini seferber etti. Papa'nın hitabı, dini motivasyonun yanı sıra, toprak ve ganimet umudu, sosyal statü kazanma

⁵⁰G. Karaca, a.g.m., s. 148-149.

⁵¹ Bernard Hamilton, **The Latin Church in the Crusader States**, Routledge, 2016, s. 3-4.

arzusu ve manevi ödüller (günahların affı gibi) gibi çok yönlü nedenlere hitap ediyordu⁵².

Sonuç olarak, Haçlı Seferlerine giden süreç, Batı Avrupa'da artan nüfus baskısı, toprak kıtlığı, ekonomik sıkıntılar ve toplumsal eşitsizlik gibi iç dinamiklerin etkileri ve Bizans'ın askeri olarak zayıflaması, Avrupa'daki sosyo-ekonomik krizlerin derinleşmesi ve Papalığın siyasi ve dini hedeflerinin bir araya gelmesiyle şekillenmiş; böylece Ortaçağ'ın önemli ve uzun soluklu bir hareketi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Bu süreç, hem Doğu-Batı ilişkilerinde yeni dinamikler yaratmış hem de Ortaçağ Avrupa'sının iç siyasi yapısını dönüştürmüştür. Bu seferler, sadece Kutsal Toprakları kurtarma amacını değil, aynı zamanda Batı Avrupalıların toprak, servet ve toplumsal statü arayışlarını da içeren çok katmanlı bir hareket olarak, dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik dönüşümünü yansıtan tarihsel bir kırılma noktası olmuştur.

2.2. Bölgedeki Siyasi Boşluk ve Haçlıların İlerlemesi

XI. yüzyılın sonlarında Batı Avrupa'dan yola çıkan Birinci Haçlı Seferi orduları, Doğu Akdeniz'e ulaşabilmek için Anadolu yarımadasını geçmek zorundaydı. Ancak bu süreçte, Anadolu'nun siyasi yapısı ve askeri dengeleri Haçlıların sefer güzergâhını doğrudan etkilemiştir. 1071 Malazgirt Savaşı'nın ardından Anadolu'daki Bizans egemenliği büyük ölçüde zayıflamış; Selçuklu hanedanı ve çeşitli Türkmen beylikleri arasında parçalı bir siyasal yapı ortaya çıkmıştır. Bu da, Batı'dan gelen Haçlı orduları için Anadolu'da görece bir "siyasi boşluk" anlamına gelmiş ve onların ilerlemesini kolaylaştıran önemli bir unsur olmuştur⁵³. Bu bölümde, Birinci Haçlı Seferi sırasında Anadolu'da oluşan bu siyasi boşluk analiz edilmekte ve Haçlıların ilerleyişine nasıl zemin hazırladığı ortaya konulmaktadır.

1071 yılında Büyük Selçuklu Hükümdarı Alp Arslan karşısında ağır bir yenilgiye uğrayan Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'in esir düşmesiyle birlikte, Bizans'ın Anadolu'daki askerî ve idarî otoritesi büyük ölçüde sarsılmıştır.

⁵² Runciman, a.g.e., s. 65-90.

⁵³ Ali Hüseyin, "Anadolu Selçuklularının Birinci Haçlı Seferi'ni Durdurmadaki Rollerini", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.1, 2022, s. 143.

Savaş sonrasında Bizans'ın merkezî yapısı iç karışıklıklarla meşgul olurken, Anadolu'nun doğusu ve iç kesimleri hızla Türkmen akınlarına açılmıştır. Nitekim 1070'li ve 1080'li yıllarda Anadolu'nun büyük bir bölümü çeşitli Türkmen emirleri ve Selçuklu valileri tarafından ele geçirilmiş ve bölgede siyasi birlikten uzak, parçalı bir düzen şekillenmiştir⁵⁴.

Özellikle 1075 sonrasında Süleyman Şah tarafından İznik merkezli kurulan Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'daki en güçlü Müslüman siyasi yapı olarak ortaya çıksa da, bu devletin gücü Anadolu'nun tamamına nüfuz edecek bir merkezî otorite kurmaktan uzaktı. 1086 yılında Süleyman Şah'ın Halep Seferi sırasında ölmesiyle birlikte bu devletin liderliği bir süre boş kalmış, ardından yerine geçen Kılıç Arslan da uzun süre esarete kalmıştır. Bu süreçte Anadolu'da Danişmendliler, Saltuklular, Mengücekliler ve Artuklular gibi beylikler özerk hareket etmeye başlamıştır. Anadolu'daki bu dağınık siyasi tablo, 1096 yılında başlayan Haçlı Seferi sırasında, Müslüman güçlerin ortak ve koordineli bir savunma geliştirememesine neden olmuştur.⁵⁵

Birinci Haçlı Seferi'nin katılımcıları arasında düzenli ordulardan çok, çeşitli derebeyliklerden gelen feodal birlikler yer almakta, bunlar Bizans ile karmaşık bir ilişki ağı içinde ilerlemekteydi. I. Aleksios Komnenos, Haçlıları Anadolu'dan geçirmek için onları kendi askerî sistemine entegre etmeye çalışmış ve onlardan ele geçirdikleri toprakları Bizans'a bırakacaklarına dair yeminler almıştır. Ancak Anadolu'daki siyasi dağınıklık, Haçlıların Bizans'a olan bu yükümlülüklerini fiilen zayıflatmış ve bağımsız hareket etmelerine zemin hazırlamıştır⁵⁶.

1097 yılında İznik'in kuşatılması sırasında Haçlılar ve Bizans iş birliği içinde hareket etmiş; ancak sonrasında Haçlılar yollarını ayırmış ve Bizanslılardan bağımsız olarak Anadolu içlerine doğru ilerlemiştir. Haçlı orduları, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamış merkezi yapısı nedeniyle güçlü bir dirençle karşılaşmadan iç

⁵⁴ Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu devri Türk tarihi**, T.T.K., Ankara, 2019. s. 272-288.

⁵⁵ Ebru Altan, "Haçlı Seferleri Ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri Ve Önemi" **Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, C.12, 2020, s. 38.

⁵⁶ Duygu Görmez, "Birinci Haçlı Seferi Sırasında Türklerin Tutumu", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C.11, S.5, s. 3211-3212.

bölgelere ulaşabilmiştir. Kılıç Arslan, 1096 yılında Haçlı öncülerini mağlup etmişse de, 1097'de İznik'in kuşatılması sırasında büyük bir yenilgiye uğramıştır. Bu yenilgi sonrasında çekildiği İç Anadolu'da Danişmendlilerle mücadeleye yönelmesi, Haçlıların Kayseri-Sis yolu üzerinden doğuya ilerleyişini kolaylaştırmıştır⁵⁷.

Haçlılar; Anadolu'daki zorlu doğa koşulları, lojistik sıkıntılar ve Kılıç Arslan'ın kalabalık Haçlı ordusuna karşı ciddi bir askerî tehdit oluşturan vur-kaç taktiğine rağmen, Konya üzerinden Toroslar'a ulaşmayı başarmışlardır. Yerel beyliklerin kendi bölgelerini savunmaya çekilmesi, büyük çaplı bir koalisyon ordusunun kurulamaması ve Bizans'ın da doğuya kadar olan müdahalesinin sınırlı kalması, Haçlıların rahatlıkla Antakya ve Kudüs hedeflerine yönelmelerini mümkün kılmıştır⁵⁸.

XI. yüzyılın sonlarında Urfa, Bizans İmparatorluğu'nun nominal egemenliğinde olmakla birlikte, fiilen Müslüman ve yerel güçler arasında sürekli el değiştiren bir kentti. Şehir, Bizans'ın doğudaki etkisinin zayıflaması ve Selçuklular ile Türkmen beyliklerinin rekabeti arasında siyasi açıdan kırılgan bir yapıya sahipti. Urfa'yı yöneten Ermeni asıllı Thoros, bu ortamda Bizans'a sadakatten ziyade yerel otorite kurmaya çalışan bir derebeyiydi.⁵⁹

Birinci Haçlı Seferi'nin liderlerinden Baudouin de Boulogne, Antakya'ya ulaşmadan önce kardeşi Godefroy de Bouillon'dan ayrılarak Fırat Nehri boyunca güneye inmiş, Aralık 1097'de Maraş üzerinden Urfa'ya ulaşmıştır. Burada yerel halk tarafından kabul edilen Baudouin, Thoros'un evlatlık oğlu olmuş ve kısa süre sonra 1098 yılı başlarında onu öldürerek şehrin tek hâkimi olmuştur.⁶⁰ Bu olay, Haçlıların ilk defa Müslüman olmayan bir kentte, yerel bir gayrimüslim hükümdarı bertaraf ederek doğrudan bir yönetim kurdukları andır.

⁵⁷ Ali Hüseyin "Anadolu Selçuklularının Birinci Haçlı Seferi'ni Durdurmadaki Rollerini", **Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.1, 2022, s. 144-147.

⁵⁸ Feyzullah Güleç ve Galip Bingöl, "Birinci Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki Siyasi ve Askeri Etkileri ve I. Kılıçarslan Devri Türk Direnişi", **Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi**, C.13, S.26, 2025, s. 76.

⁵⁹ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)**, C. I, TTK, Ankara, 1974, s. 20-23.

⁶⁰ Thomas Asbridge, **The First Crusade: A New History**, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 151-155.

Sonuç olarak Anadolu'nun XI. yüzyıl sonlarındaki siyasi yapısı, merkezi otoriteden yoksun, birbirinden bağımsız güçlerin hakimiyetinde olan bir görüntü arz etmekteydi. Bu durum, Anadolu'dan geçmeye çalışan Haçlı orduları için stratejik bir avantaj doğurmuştur. Malazgirt'ten sonra Bizans'ın gerilemesi, Anadolu Selçuklularının iç krizleri ve Türkmen beyliklerinin dağınık yapısı, koordineli bir Müslüman direnişinin ortaya çıkmasını engellemiştir. Haçlı Seferi sürecinde, bu siyasi boşluk Haçlı ilerleyişini kolaylaştırmış; seferin başarısında doğrudan etkili olmuştur. Anadolu'daki bu zayıf yapı, yalnızca Haçlılar için değil, sonraki yüzyıllarda Bizans ve diğer güçler için de belirleyici bir faktör olmaya devam etmiştir.

2.3. Urfa'nın Jeostratejik ve Dini Önemi

Greke *Edessa*, Süryanice *Orhâi*, Ermenice *Urhay* ve Arapça *al-Ruhâ* adlarıyla bilinen Urfa'nın, Fırat Nehri ile Habur Çayı'nın oluşturduğu verimli toprakların ortasında yer alması, Urfa'yı tarih öncesi çağlardan itibaren önemli bir yerleşim alanı hâline getirmiştir. Mezopotamya ile Anadolu arasındaki geçiş güzergâhında yer alan bu şehir, farklı medeniyetlerin, inanç sistemlerinin ve kültürel yapıların bir araya geldiği nadir merkezlerden biridir. Kentin bilinen ilk kuruluşu, M.Ö. 303 yılında Seleukos Nikator tarafından gerçekleştirilmiş ve Makedonya'daki Edessa şehrinin adı verilmiştir. M.Ö. 139'dan itibaren bölgede hüküm süren Osroene Krallığı, yaklaşık 375 yıl sonra Roma hâkimiyetine girmiştir. Roma-Sasani mücadelesi sırasında sıkça kuşatılan şehir, 639'da İyâd b. Ganm tarafından eman verilerek İslam topraklarına katılmış, "Diyâr-ı Mudar" bölgesinin merkezi olmuştur⁶¹.

Abbâsîler döneminde önemini kısmen kaybeden Urfa, 944 yılında Bizans kuşatmasına uğramış, kutsal "Mandyllion" (Hz. İsa'nın yüz tasvirinin üzerinde bulunduğu inanılan bez parçası) emaneti bu dönemde İstanbul'a taşınmıştır. XI. yüzyılda Bizans ve Selçuklular arasında el değiştiren şehir, 1098'de Haçlıların eline geçmiş ve burada ilk Haçlı Kontluğu kurulmuştur. 1144'te İmadeddin Zengî tarafından fethedilen kent, 1146'da II. Joscelin tarafından son Haçlı girişimine maruz kalsa da

⁶¹ Mehmet Emin ÜNER, *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa, 1700-1800*, 2003, s. 1-2.

başarısız olunmuştur. 1182’de Selahaddin Eyyubî, 1235’te Alâeddin Keykubâd ve ardından Moğollar şehre hâkim olmuştur⁶².

XV. yüzyılda Akkoyunlulara bağlanan Urfa, 1517’de Osmanlı topraklarına katılmış; Diyarbekir, Rakka ve Halep eyaletlerine bağlanarak idari yapı içinde yer almıştır. 1919’da İngiliz, ardından Fransız işgaline uğrayan şehir, 9 Nisan 1920’de halk direnişiyle kurtarılmış ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dâhil edilmiştir⁶³.

2.4. Haçlı Seferi Sırasında Ermeni Unsurların Rolü ve Yerel İşbirlikleri

XI. yüzyılın sonlarında Bizans ile ilişkileri bozulan Ermeniler, artan baskılar ve Kral Gagik’in öldürülmesi sonrası Toroslara çekilmiş ve burada yeni siyasi oluşumlar geliştirmiştir. Bu süreçte Gagik’in akrabası Rupen, 1080’de Toroslara sığınmış, oğlu Konstantin ise 1091’de Vahga Kalesi’ni ele geçirerek Rupenli Hanedanı’nın temelini atmıştır. Aynı dönemde Fileretos Brachamios, Malazgirt sonrası Bizans’tan koparak Antakya’dan Urfa’ya uzanan ilk bağımsız Ermeni beyliklerinden birini kurmuştur. Ancak Selçuklu ilerleyişi ve özellikle Süleyman Şah’ın Çukurova’daki fetihleri, bu yapıları zayıflatmış; buna rağmen Kilikya’daki dağlık bölgelerde Ermeni siyasi varlığı durumunu korumuştur⁶⁴.

Urfa, XI. yüzyıl sonlarında, Selçuklu akınları nedeniyle batıya göç eden Ermeni mültecilerin yeni bir yerleşim merkezi hâline gelmişti. Bu süreç, Küçük Ermenistan ya da Kilikya Ermenistanı olarak bilinen bölgesel yapının temellerini oluşturmuştur. Mezhepsel olarak Monofizit inancı benimseyen Ermeni Gregoryen Kilisesi, Katolik Batı tarafından başlangıçta sapkın sayılmamış; Haçlılar nezdinde bu yerel Hristiyan topluluklar, özellikle ortak düşman olan Türkler karşısında müttefik

⁶² Evren Yılmaz ve Süreyya Eroğlu, Edessa’dan Urfa’ya: Urfa’da Kilise’den Camiye Dönüştürülmüş Yapılar, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.30, 2013, s.1-3.

⁶³ Mehmet Emin ÜNER, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Urfa Tarihi**, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları Şehir Kitaplığı Dizisi, C.62, 2009, s. 290-300.

⁶⁴ Hasan Geyikoğlu, "Kilikya/Çukurova Ermenilerinin Selçuklu Topraklarına ve Türkmenlere Saldırıları", **Tarih ve Tarihçi**, C.2, S.1, 2023, s. 18-52.

görülmüştür. Ermeniler açısından Türkler birincil tehdit, Bizanslılar ise ikincil baskıcı güç konumunda olmuştur⁶⁵.

I. Haçlı Seferi sırasında, Rupen hanedanına mensup Constantin (1095–1099), Haçlı kuvvetlerine doğrudan askerî destek sağlayarak bu büyük seferin başarısında etkili olmuştur. Buna ilaveten, Toros ve Amanos dağlarında hüküm süren Ermeni feodal beyleri, Haçlı ordularına yalnızca askerî değil; aynı zamanda lojistik ve coğrafi rehberlik bakımından da kayda değer katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle geçitlerin güvenliği, iase temini ve stratejik geçiş yollarının belirlenmesinde bu yerel unsurlar kritik rol oynamıştır. Bazı kaynaklara göre ise, Haçlı Seferi'nin tertiplenmesinde Ermenilerin yaşadığı zulüm ve bu toplulukların yardım talepleri, Batı dünyasında sefer çağrılarını etkileyen unsurlardan biri olmuştur. Haçlı liderlerinin, seferin henüz İstanbul aşamasında Ermeni beyleriyle doğrudan temas kurdukları ve bu ilişkilerin zamanla müttefiklik düzeyine evrildiği anlaşılmaktadır. Ermeni beylerinden Constantin, Haçlılara sunduğu bu hizmetlerin bir karşılığı olarak, Bizans İmparatorluğu tarafından “Baron” ya da “Markis” unvanıyla taltif edilmiş; hatta kontluk derecesine kadar yükseltilmiştir. Bu unvan, yalnızca kişisel bir onur nişanı olmanın ötesinde, Ermeni ileri gelenlerinin Haçlı-Bizans ittifakı içindeki yerini ve meşruiyetini de pekiştirmiştir⁶⁶.

Thoros, Urfa'da yaşayan yerli Ermeni ve Süryani Hristiyanların çağrısıyla, 1094 civarında şehre hâkim olmuş ve kısa sürede halkın güvenini kazanmıştır. 1098'de Haçlılar bölgeye ulaştığında, Thoros Selçuklu tehdidine karşı Baudouin'le işbirliği yaparak ona şehrin kapılarını açmıştır. Thoros, Baudouin'i sıcak şekilde karşılamış, ona büyük bir misafirperverlik göstermiş ve onu evlat edinerek resmen varisi ilan etmiştir. Ancak bu siyasi ortaklık kısa ömürlü olmuş, yaklaşık bir ay içinde Baudouin fiilen Thoros'un yerini alarak Urfa'nın yönetimini devralmıştır. Bu gelişme, hem

⁶⁵ Philip K. Hitti, "The impact of the Crusades on Eastern Christianity", **Medieval and Middle Eastern Studies in Honor of Aziz Suryal Atiya**, Brill, 1972, 211-217.

⁶⁶ Ayşe Ayçiçek, "Kilikya Ermeni Baronluğunun Ortaçağ Anadolu Tarihindeki Yeri Üzerine", **Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C.1, S.1, 2018, s. 66.

Haçlıların bölgede ilk kalıcı hâkimiyetini kurmalarını sağlamış, hem de Urfa Haçlı Kontluğu'nun temelini oluşturmuştur⁶⁷.

Haçlı seferi boyunca Ermeniler sadece siyasi aracılık yapmakla kalmamış; aynı zamanda lojistik destek, coğrafi rehberlik ve savaşçı katkısı gibi yönlerden de seferin başarısına ortak olmuşlardır. Toroslar üzerinden Antakya'ya ulaşan Haçlı ordularına, dağ geçitleri hakkında bilgi veren Ermeni yerel liderlerin yardımı, Antakya kuşatması öncesinde hayati önem taşımıştır. Bu desteğin bir diğer yönü, yerel kalelerin Haçlılar lehine kullanıma açılması ve bazı Ermeni beylerin kendi birlikleriyle Haçlı kuvvetlerine doğrudan katılmasıdır. Jacob Ghazarian bu noktada Ermenilerin, Katolik-Latin yapının dışlayıcı tutumlarına rağmen, Haçlıların Ortadoğu'daki konumlarını güçlendirmek için yerli Hristiyanlarla stratejik ortaklıklar geliştirmek zorunda kaldığını belirtir⁶⁸.

Thoros'un Ermeni asıllı olması ve halkın önemli bir kısmının da Ermeni Hristiyanlardan oluşması, Baudouin'in kenti kolayca ele geçirmesinde etkili olmuştur. Ermeniler, Müslüman yöneticilerin baskısından kurtulmak için Haçlıları bir kurtarıcı olarak görmüş, en azından başlangıçta onlarla iş birliğine gitmişlerdir.⁶⁹

Ancak bu ittifaklar kısa vadeli olmuş, Thorosun öldürülmesi, ilerleyen yıllarda Haçlı yöneticilerin Latin Hristiyanlığı baskın hâle getirme çabaları yerel halkla gerilimlere neden olmuştur. Baudouin ve halefleri, Ermeni ve Süryani kiliselerini Latin hiyerarşisine bağlama girişiminde bulunmuş ve bu durum özellikle kırsal bölgelerde tepkiyle karşılanmıştır.⁷⁰

⁶⁷ Thomas Asbridge, **The First Crusade: A New History**, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 151-155.

⁶⁸ Jacob Ghazarian, **The Armenian Kingdom in Cilicia During the Crusades: The Integration of Cilician Armenians with the Latins, 1080-1393**, Routledge, 2018, s. 94-97.

⁶⁹ Christopher MacEvitt, **The Crusades and the Christian World of the East: Rough Tolerance**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2010, s. 65.

⁷⁰ Bruce Hamilton, **The Latin Church in the Crusader States: The Secular Church**, Variorum, London, 1980, s. 159-170.

2.5. Urfa'nın Haçlıların Eline Geçmesi

Haçlı Seferleri'nin ilk aşamasında Urfa'nın ele geçirilmesi, sadece askeri bir kazanım değil, aynı zamanda Latin Doğu'daki ilk Haçlı devletinin temellerini atan stratejik bir dönüm noktasıydı.

Urfa, coğrafi konumu itibarıyla Anadolu'nun güneydoğusu ile Mezopotamya'nın kuzeyi arasında bir geçit noktasıydı⁷¹. Bu sebeple Haçlılar için hem savunma hattı hem de ilerleme üssü olarak büyük önem taşıyordu. Şehrin 1098 yılı başlarında düşüşü, Haçlı hareketinin doğuda yerleşik ve kalıcı bir hâle gelmesinde temel rol oynamıştır.

1071 Malazgirt Zaferi sonrasında Anadolu'daki Bizans otoritesinin zayıflamasıyla birlikte, Ermeni asıllı Bizans generali Philaretos Brachamios, Urfa dâhil olmak üzere birçok bölgeyi yarı bağımsız şekilde kontrol etmeye başlamıştı. Ancak Selçukluların 1085'te Diyarbakır'ı ele geçirmesi, Philaretos için bir tehdit unsuru oluşturmuş ve onu Sultan Melikşah ile barış arayışına yöneltmiştir. Urfa'da bıraktığı Bizanslı vekil Panakomanos, halk arasında nefretle karşılanmış ve Philaretos'un yokluğunda çıkan bir isyan sonucu öldürülmüştür. Yerine, ayaklanmanın başını çeken Philaretos'un oğlu Barsama geçmiştir. Melikşah'ın Musul'dan ayrılmasının ardından Urfa halkı şehri gönüllü olarak Selçuklulara teslim etmek istemiş, ancak gönderilen temsilcinin kötü idaresi yeni bir isyana yol açmıştır. Bunun sonucunda Melikşah, Süleyman Şah'ın ölümünden sonra Kuzey Suriye üzerindeki kontrolü güçlendirmek amacıyla gerçekleştirdiği idarî düzenlemeler sonucunda, Urfa ve Harran'ın fethini ve yönetimini Bozan'a vermek istemiş, Emir Bozan'ı Urfa'nın fethiyle görevlendirmiştir, Bozan da üç ay süren bir kuşatma sonucunda şehri ele geçirmiştir (Nisan 1087). Bu esnada Barsama öldürülmüş, Urfa ise resmen Türk hakimiyetine katılmıştır. Melikşah da planladığı üzere Bozan'ı şehrin

⁷¹Selahaddin E. Güler, *Eskiçağ'dan Kurtuluş Savaşına Kadar Urfa Tarihi*, Şanlıurfa, Şurkav Yayınları, C.6, 2002, s. 3-26.

valisi olarak atamış, böylece Urfa, Büyük Selçuklu Devleti'nin idarî yapısına dahil edilmiştir⁷².

1092'de Melikşah'ın ölümüyle birlikte ortaya çıkan taht kargaşası sırasında Tutuş bu bölgeler üzerinde doğrudan hâkimiyet kurma fırsatı bulmuştur⁷³. Bozan ise başlangıçta Tutuş tarafında yer alırken daha sonra saf değiştirmiş, bu da onun hayatına mâlolmuştur.

1094'te onun ölümünden sonra şehir, Musul Atabegi Kürboğa'nın eline geçmiştir. Kürboğa, Haçlıların Antakya kuşatmasına karşı bir ordu hazırlamakla meşgulken, Urfa'nın savunması zayıf kalmıştır⁷⁴.

Olayın mahiyeti şu şekildedir. Tutuş, Halep'i kuşatıp Aksungur ile anlaşmaya vardıktan sonra, Bozan ve diğer bölge valilerine haber göndererek Melikşah'ın oğulları arasındaki mücadele sonuçlanıncaya dek kendisine itaat etmelerini istemiştir. Bozan bu çağrıya uyarak Urfa ve Harran'da hutbeyi Tutuş adına okutmuştur. Böylece Bozan, bu dönemde resmî olarak Tutuş'un egemenliğini tanımış ve onun siyasi girişimlerine destek vermiştir. Bu gelişme, Urfa'nın Tutuş'un gücüne eklemlendiği kısa ancak kritik bir döneme işaret etmektedir⁷⁵.

1094 yılında Tutuş ile Aksungur arasında gerçekleşen Tell-Sultan Savaşı'nın ardından, Tutuş zafer kazanarak Aksungur'u esir almış ve idam ettirmiştir. Bu savaş sonrasında Bozan ve Kürboğa Halep'e sığınmak zorunda kalmışlardır. Tutuş, Halep'i kuşattıktan sonra şehri ele geçirerek Bozan'ı da idam ettirmiştir. Kürboğa ise affedilerek önce Halep'te hapsedilmiş, daha sonra Humus'a götürülmüştür⁷⁶.

Tuş, Halep'in ardından Harran ve Serûc'u (Suruç) da teslim alarak Urfa üzerine yürüdü. Halk başlangıçta Tutuş'un şehri teslim etme teklifini reddetti; ancak

⁷² Mehmet Tutuk, **Urfanın Feth Edilmesi ve Şeyh Mesud**, Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi, Şanlıurfa, 2000, s. 24-25.

⁷³ Claude Cahen, "**Türklerin Anadolu'ya İlk Gelişi**", Trc. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, TTK, Ankara, 1992, s. 43-45.

⁷⁴ Özlem Genç ve Harun Korunur, "Antakyanın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi", **Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)**, C.6, S.10, 2016, s. 69.

⁷⁵ Abdülkerim Özeydin, **Tuş**, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.41, 2012, s. 446-449.

⁷⁶ Coşkun Alptekin, **Aksungur**, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, 1989, s. 289.

Bozan'ın başının mızrağa takılmış olarak gönderilmesi üzerine Urfa teslim oldu. Böylece Tutuş, Urfa üzerinde de fiilî hâkimiyet kurdu. (Ekim-Kasım 1094) Bu gelişmelerle birlikte Tutuş, Halep, Harran, Urfa ve el-Cezîre bölgesi dâhil olmak üzere geniş bir coğrafyada egemenliğini tesis etti⁷⁷.

Melik Tutuş idarede kolaylık sağlamak amacıyla Urfa'yı Ermeni asıllı Thoros (Thoiros) adında birine verdi. Kalede sürekli olarak Türk garnizonu bulunacaktı. Thoros, 1095 yılında Tutuş'un ölümünü fırsat bilerek kentin tümüne hakim oldu. Bu arada iç kalede bulunan Türk sipehsaları (başkomutan) Thoros'un şehri tahkim ettiğini ve kaleyi şehirden ayırdığını, civardaki Türk emirlerine bildirdi. Türk komutanın çağrısı üzerine kısa sürede emirler harekete geçtiler. Önce Artukoğlu Sökmen (Sokman) ve Samsat emiri Balduk (Bulduk) askerleriyle beraber Urfa'ya yürüyerek kenti kuşattılar. Bu kuşatma 65 gün sürdüyse de bir sonuç elde edilemedi⁷⁸.

Sonuç olarak, Urfa'nın 1098 yılında Haçlılar tarafından ele geçirilmesi, sadece bir şehir kuşatmasının ötesinde, Doğu'daki ilk Haçlı devleti olan Urfa Kontluğu'nun kuruluşuna zemin hazırlayan bir dönüm noktası olmuştur. Bu gelişme, Selçuklu hanedanlığı içindeki otorite mücadeleleri ve bölgedeki siyasi istikrarsızlık ile doğrudan bağlantılıdır. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın 1092'deki ölümü sonrası başlayan taht kavgaları, Tutuş'un kısa süreli hâkimiyetine ve ardından Ermeni asıllı Thoros'un güç kazanarak Urfa'da fiilî bir egemenlik kurmasına yol açmıştır. Ancak bu kırılğan yapı, yerel Türk emirlerinin başarısız kuşatmaları ve merkezi otorite eksikliği ile iyice zayıflamış; bu koşullar altında gelen Haçlılar, bölgeyi askeri dirençle karşılaşmaksızın ele geçirmiştir. Urfa'nın düşüşü, Latin Doğusu'nun siyasi haritasının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve Haçlı Seferleri'nin doğuya kalıcı biçimde yerleşmesinin başlangıç adımı olmuştur.

⁷⁷ Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK, Ankara, S.38, 1995, s. 144.

⁷⁸Urfalı Mateo, a.g.e., s. 182-184.

2.6. İlk Latin Devletinin Kuruluşu, Baudouin de Boulogne'un İktidarı Ele Geçirışı

Urfa, Mezopotamya ile Suriye'nin kesişim noktasında, Fırat Nehri'nin batı kıyısında stratejik bir konuma sahipti. Bu yönüyle hem Bizans'ın doğu sınırlarını kontrol altında tutmak hem de Müslüman güçlerin ilerleyişini engellemek açısından kritik bir noktadaydı. Ayrıca Anadolu'dan gelen Haçlılar için doğal bir üs görevi görüyordu. Bu nedenle Urfa'da kurulan kontluk, sadece bir yerel yönetim birimi değil; Kudüs yolunda stratejik bir ileri karakol işlevi görmüştür.⁷⁹

Baudouin'in burada kurduğu yönetim modeli, daha sonra Antakya Prensikipliği, Trablus Kontluğu ve Kudüs Krallığı'nda da örnek alınacak, Doğu'da Latin feodalizmi biçimlenmeye başlayacaktır. Urfa Kontluğu'nun bu ilk örneği, tarihsel önemini pekiştirmektedir.

Baudouin'in Urfa'da bir Haçlı kontluğu kurması, Haçlı hareketinin doğası hakkında önemli ipuçları verir. Haçlı Seferleri çoğu zaman salt dini bir motivasyonla açıklansa da, Baudouin'in Urfa'daki eylemleri, siyasi iktidar arayışının da en az dini motivasyon kadar belirleyici olduğunu gösterir. Kontluk sisteminin tesis edilmesi, Batı Avrupa'daki feodal yapıların Doğu'ya taşındığını da gösteren bir gelişmedir.⁸⁰

1098 yılında Urfa hâkimi Ermeni asıllı Thoros, şehir üzerindeki Türk baskısının artması üzerine, Batılı bir müttefik arayışına girmiş ve Tell-Bâşir'deki Frank kontu Baudouin'i askerî destek amacıyla Urfa'ya davet etmiştir. Baudouin'in sınırlı sayıda süvariyle kente gelişi, yerel Hristiyan halkı tarafından coşkuyla karşılanmıştır⁸¹.

Thoros başlangıçta Baudouin'e, şehri ve çevresini Türk saldırılarına karşı savunması karşılığında ödül vermeyi teklif etmişse de, Baudouin bunu sıradan bir

⁷⁹ Christopher Tyerman, *God's War: A New History of the Crusades*, Penguin Books, London, 2007, s. 201.

⁸⁰ Jonathan Riley-Smith, *The Crusades: A History*, 2. Baskı, Yale University Press, New Haven, 2005, s. 92.

⁸¹ K. Hitti Philip, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. S. Tuğ, İstanbul, Boğaziçi Yay., C.4, 1989, s. 1024.

paralı askerlik görevi olarak gördüğü için reddetmiştir. Bunun üzerine Urfa'daki yerel eşrafın baskısıyla Thoros, Baudouin'i resmen evlat edinerek (tebenni yoluyla) onu varisi ve halefi ilan etmiştir⁸².

Bu evlatlık ilişkisi, dönemin Hristiyan siyasi kültüründe meşruiyet sağlayıcı bir araç olarak değerlendirilmiş ve böylece Baudouin, şehrin idaresinde hak sahibi olmuştur. Ancak kısa süre sonra Baudouin'in Samsat üzerine düzenlediği başarısız sefer, şehirdeki bazı unsurların Thoros'a olan güvenini sarsmış ve siyasi gerginliği artırmıştır. Nihayetinde, Thoros'a karşı komplo kuran bir grup yerli aristokrat, Baudouin'in sessiz rızasını alarak kaleyi teslim almak üzere harekete geçmiş; verdikleri can güvenliği sözüne rağmen Thoros'u işkenceyle öldürmüşlerdir. Baudouin böylece Urfa'da mutlak hâkimiyet kurmuştur⁸³.

Bu olay, özellikle Urfalı Mateos gibi çağdaş kaynaklar tarafından kutsal yeminlerin çiğnenmesi ve hıyanet olarak değerlendirilmiş; ertesini yıl şehirde yaşanan ağır kıtlık, Tanrısal bir ceza olarak yorumlanmıştır. Bu gelişmeler, Urfa Haçlı Kontluğu'nun siyasi meşruiyetinin ne derece kırılma temellere oturduğunu ve Haçlı egemenliğinin yerel bağlamda nasıl bir kırılma yarattığını açık biçimde ortaya koymaktadır⁸⁴.

Daha sonrasında Urfa Haçlı Kontluğu, 10 Mart 1098 yılında Birinci Haçlı Seferi sırasında Frank soylusu Baudouin de Boulogne tarafından kurulmuş ve Latin Doğu'sunun ilk Haçlı devleti olma özelliğini kazanmıştır.⁸⁵ Bu kontluk, doğrudan kutsal yerlerin fethi amacıyla değil, Haçlıların ilerleyişi sırasında stratejik ve politik kazançlar sağlama amacıyla ortaya çıkmıştır. Urfa Kontluğu'nun doğuşu, yalnızca bir

⁸² Demirkent, a.g.e., s. 18-20.

⁸³ Ernest Honigmann ve Fikret Işıltan, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı: Grekçe, Arabca, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre 363'den 1071'e Kadar**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1970, s. 144.

⁸⁴ Urfalı Mateo, a.g.e., s. 194-195.

⁸⁵ Ali Sevim, **Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi**, TTK Yay., Ankara, 1989, s. 98.

askeri başarı değil; aynı zamanda karmaşık yerel ittifaklar, diplomasi ve bölgesel zayıflıkların birleşimiyle mümkün olmuştur.⁸⁶

Baudouin, 1100 yılında Kudüs Krallığı tahtına geçmek üzere Urfa'dan ayrıldığında, yerini Baudouin de Bourcq (II. Baudouin) almış ve Urfa Kontluğu'nun kurumsallaşması süreci hız kazanmıştır. Böylece Urfa, sadece bir askeri üs değil, aynı zamanda doğrudan Avrupa'dan getirilen yönetim gelenekleriyle şekillenen bir Haçlı feodal yönetimi hâline gelmiştir.⁸⁷

⁸⁶ John France, **The Crusades and the Expansion of Catholic Christendom: 1000–1714**, Routledge, 2006, s. 67.

⁸⁷ Kenneth M. Setton, **A History of the Crusades**, University of Wisconsin Press, Madison, C.1, 1985, s. 236.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

URFA HAÇLI KONTLUĞU HÜKÜMDARLARI

3.1. Kral Baudouin I (1098-1100)

Baudouin de Boulogne, Kudüs Haçlı Krallığı'nın ilk yöneticisi Godefroi de Bouillon'un küçük kardeşidir. I. Eustache'nin üçüncü oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, ağabeyi Godefroi'nin 1060 civarında doğduğu göz önüne alındığında, Baudouin'in 1061 ile 1070 yılları arasında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir. Haçlı Seferleri öncesindeki yaşamı ve faaliyetleri hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Anne ve babasının mirasları büyük ağabeyi III. Eustache ve küçük ağabeyi Godefroi'ye verilmiştir. Baudouin ise ailesinin isteği üzerine Reims, Cambrai ve Liège'de dini eğitim veren okullarda öğrenim görmüştür.⁸⁸ Zengin ve nüfuzlu bir aileye mensup olan Baudouin, genç yaşlardan itibaren askeri yetenekleriyle öne çıkmıştır. Kardeşi Godfrey de Bouillon ile birlikte Birinci Haçlı Seferi'ne katılmaya karar verdiğinde, hem Avrupa'da hem de Doğu'da büyük bir maceranın içine girecektir.

Fiziksel görünüşü ve karakter olarak abisi Godefroi'den tamamen farklı olan Baudouin'in siyah saçlı, boylu poslu ve beyaz tenli olduğu Willermus Tyrensis tarafından tasvir edilmiştir. Runciman'a göre, Baudouin inatçı, mağrur ve soğuk bir karaktere sahipti. Kilise eğitimi almasına rağmen şehvet ve ifrat eğilimleri gösterdiği belirtilir.⁸⁹

1096'da başlayan Birinci Haçlı Seferi, Baudouin ve diğer Haçlı liderleri için büyük bir meydan okumaydı. Kudüs'e ulaşmak ve kutsal toprakları Müslümanlardan geri almak amacıyla yola çıkan Haçlılar, Anadolu'dan geçerek Suriye'ye ulaştılar. Baudouin, sefer sırasında stratejik ve askeri becerilerini sergileyerek liderler arasında öne çıktı.

Gençliğinde kilise eğitimi almasına rağmen bilinmeyen sebeplerden dolayı

⁸⁸ Sevtap Gölgesiz Karaca, "Kutsal Topraklarda Kurulan Bir Haçlı Devleti: Regnum Ierusalem-Kudüs Krallığı", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, C.21, 2017, s. 72.

⁸⁹ Runciman, a.g.e., s. 113.

şövalye olmaya karar veren Baudouin, Norman lordu II. Raoul'un kızı Godvere de Toëny ile evlendikten sonra, ülkede mülk sahibi olmadığı ve dinsel eğilimler bulunmadığı için küçük ağabeyi Godefroi'nin liderliğinde ilk Haçlı Seferlerine katıldı. Bu seferler sonucunda Urfa Haçlı Kontluğu'nun ilk Kontu ve kurucusu oldu. Daha sonra, Kudüs Haçlı Krallığı'nın ilk "Kralı" unvanını aldı.⁹⁰

Baudoin'in, Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurulmasıyla sonuçlanan seferine katılırken önemli sayıda kuvvetlerle birlikte hareket ettiği vurgulanır. I. Haçlı Seferlerine katılanların kayıtlarına göre, bu sefere katılan savaşçı sayısının 600.000 olduğu belirtilmiştir.

I. Haçlı Seferleri sırasında, çeşitli milletlerden pek çok asker, şövalye, savaşçı, yaya, din adamı, seyyah ve gezgin Doğu'ya gelmiştir. Yurdunda parlak bir geleceği olmayan ve Haçlı seferlerine katılarak doğuda toprak elde edip yeni hâkimiyetler kurmak isteyen birçok asilzade arasında Baudouin de Boulogne da bulunmaktadır. Özellikle Anadolu topraklarına adım attığı anda Bizans'ın doğu sınırlarıyla ilgilenmeye ve bu konuda kendisini aydınlatacak kişilerle iletişime geçmeye başlamıştır. Urfa'dan gelen bir Ermeni heyeti, onu Thoros ile birlikte şehrin idaresini paylaşması için davet ettiğinde, Baudouin'in aradığı fırsat ortaya çıkmıştır.⁹¹

Haçlı Devletleri yöneticilerinin varlıklarını devam ettirebilmek ve hâkimiyet alanlarını genişletebilmek için izledikleri yollardan biri, yerel yöneticilerin beyleri ya da soylu kadınlarla yapılan evlilikler aracılığıyla kurulan akrabalık ilişkileridir. Bu evlilikler siyasi ittifakların oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Baudouin, Urfa'daki on iki beyin tavsiyesi üzerine Taphnuz adında bir Ermeni liderinin kızıyla evlenerek devletin yerleşmesinde yerel unsurlarla ilişkilerin yanı sıra devletin sürekliliğinin temelini atmıştır.⁹²

Baudouin'in, 1098 yılının Şubat ayının başlarında Tell-Başir'den Urfa'ya doğru seksen şövalye ile hareket ettiği de kaydedilmiştir. 6 Şubat'ta Urfa'ya varışında

⁹⁰ Işın Demirkent, "Urfa Haçlı Kontluğu tarihine bir bakış (1098-1146)", **Bellekten**, C.53, S.206, 1989, s. 167-170.

⁹¹ Demirkent, a.g.m., s. 168.

⁹² Ramazan Altınay ve Habibe Ceren Dağdeviren, "Haçlı Devletleri Döneminde Kadın Algısı, Siyasi Evlilikler ve Devlet Yönetiminde Kadınların Rolü", **Journal of History Culture and Art Research**, C.10, S.3, 2021, s. 100.

Thoros ve Hristiyan halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılandığını belirten Runciman, halkın Haçlılara olan sevgisini göstermek için adeta yarıştığını ifade eder. Halkın bir kısmı şövalyelerin ayaklarını ve elbiselerinin saçaklarını öperken, diğerleri ise şövalyelere değerli hediyeler sunmak için birbirleriyle yarışmıştır.⁹³ Bu dönemde Ermeni lider Thoros, Baudouin'i Ermeni geleneklerine göre evlat edindiğini de belirtmiştir.⁹⁴ Bazı kaynaklara göre ise Thoros, Baudouin'e askeri destek karşılığında onu varisi yapacağına dair söz vermiş, Baudouin de Thoros'u tahttan indirerek 1098'de Urfa'yı ele geçirmiştir. Sonrasında bir Ermeni asilzadesinin kızı olan Arda ile evlenerek yeni beyliğini güçlendirmiş ve yerli Ermenilerle ilişkilerini pekiştirmiştir.⁹⁵

Baudouin'in hükümdarlık döneminde Urfa'ya gelen Frank şövalyeleri bulunmaktadır. Bu dönemde Urfa'daki Ermeni Hristiyanların, Frank şövalyelerinin sürekli olarak kendi bölgelerine gelmelerinden ve Baudouin'in bu duruma müdahale etmemesinden rahatsız oldukları belirtilmiştir. Frank şövalyelerinin Ermenilere karşı aşağılayıcı davrandıkları ve zorbalık yaptıkları, bu süreçte Baudouin'in barış sağlamak için girişimde bulunmadığı ifade edilmektedir.⁹⁶

3.1.1. Urfa Haçlı Kontluğu'nda Baudouin

1092 yılında, Melih Şah'ın ölümüyle birlikte iç karışıklıklar başladı⁹⁷. Bunun ardından, Baudouin de Boulogne, Urfa'daki yerli Ermeni halkının daveti üzerine Urfa'ya geldi. Farklı bir kaynağa göre ise Urfa'nın lideri Thoros, Tell Başır'i işgal eden Haçlı kontu Baudouin de Boulogne'yi düşmanlarına karşı birlikte savaşmak için Urfa'ya davet etti. Bu süreçte Urfa'da üç önemli olay yaşandı. Birincisi, Thoros ile Baudouin arasındaki müzakereler, evlat edinme ve anlaşmalar oldu. İkincisi, Samsat'a yönelik başarısız bir sefer, üçüncüsü ise Urfa halkının Thoros'a karşı ayaklanması ve onun öldürülmesi.⁹⁸

⁹³ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, I. Cilt, TTK Yay., Ankara, 1974, s. 24-25.

⁹⁴ Runciman, a.g.e., s. 157.

⁹⁵ *Encyclopædia Britannica* "Kilikya", (11. baskı). C.6, 1911, s. 365-366.

⁹⁶ Demirkent, a.g.e., s. 159.

⁹⁷ Köymen, a.g.e., s. 218.

⁹⁸ Demirkent, a.g.e., s. 25.

Baudouin, Urfa'ya vardığında sadece paralı asker olmayı reddetmiş ve Thoros'un meşru varisi olmayı talep etmiştir. Grousset'e göre Thoros, Samsat'taki başarısızlığın ardından Baudouin'i evlatlık olarak kabul etti ve bir törenle onu oğlu ilan etti. Bu törende Baudouin belini yukarı doğru çıplak bıraktı ve Thoros onu geniş bir gömlek içine aldı. Bu şekilde, Baudouin Urfa hükümdarı Thoros'un oğlu olarak kabul edilmiş oldu.⁹⁹ Baudouin'in Urfa'daki yönetiminde, başlangıçta yönetim kadrosunu yerli Ermeniler oluşturdu, ancak zamanla bu görevleri Haçlılara devretti. Ermeniler, sıkıştıklarında Türklerden yardım isteyerek, bu amaçla sık sık elçiler gönderdiler. Ancak bir suikast planladılar ve bir kişi bu planı Baudouin'e bildirdi. Suikast girişimi başarısız oldu ve suçlu olanlar büyük miktarda para teklif ettiler. Ancak Baudouin teklifi reddetti ve bu kişilere işkence yaptı. Kayınpederi Taphuz'un bu plana karıştığını anladığında kaçmak zorunda kaldı. Suikast girişimi ortaya çıkınca, ihanet edenlerin uzuvları kesilerek para cezasına çarptırıldı. Bu olay, Ermenilerin Batılı müttefiklerinin onlar hakkında düşündüğü şeyi acı bir şekilde anlamalarına yol açtı.¹⁰⁰

Bu durum, Haçlıların Doğu Hristiyanlarına bakışını ve kendi amaçları uğruna onları öldürmekten çekinmeyeceklerini gösteren önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Baudouin ve Frank şövalyeleri, Thoros suikasti sonrası isyancıların desteğiyle Urfa'ya hakim oldular ve böylece Urfa Haçlı Kontluğu resmen kuruldu. Bu süreçte Samsat ve Suruç'a seferler düzenlediler. Suruç'u ele geçirme isteğinin nedeni, ikmal yollarını güvence altına almak ve zengin bir ticaret şehri olan Suruç'u kontrol altına almaktı. Ayrıca, Baudouin, Antakya'yı kuşatan Haçlı ordularına yiyecek, at ve silah desteği sağladı. Baudouin'in, Antakya'daki Haçlı ordusundaki liderlere altın, gümüş, para, eyer takımları, çadır ve atlar gönderdiği ve 50.000 Bizans altını değerinde buğday, arpa, üzüm ve zeytinyağı gelirlerini tahsis ettiği belirtilmiştir.¹⁰¹ Bu bilgiler, XI. yüzyılda Urfa Haçlı Kontluğu'nun ekonomik yapısını ve buradaki Haçlı ordularının elde ettikleri gelirleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca, Urfa Haçlı

⁹⁹ Demirkent, a.g.e., s. 27-28.

¹⁰⁰ Demirkent, a.g.e., s. 58.

¹⁰¹ Demirkent, a.g.e., s. 38-39.

Kontluğu'ndaki şövalyelerin Antakya ve diğer bölgelerdeki Haçlı ordularına sağladıkları askeri, siyasi ve ekonomik desteği göstermektedir.

3.1.1.1. Baudouin'in Samsat Seferi

Baudouin, Urfa hükümdarı olduktan sonra Samsat'taki Türk beyliğine karşı saldırılar düzenlemeye karar verdi. Runciman'a göre, Baudouin'in bu planları Urfa'daki Hristiyanlar tarafından memnuniyetle karşılandı ve silah tutabilen Hristiyanlar, Baudouin ve şövalyeleriyle birlikte Samsat seferine katıldı. Ancak bu seferde Baudouin ve şövalyeleri Türkler karşısında büyük bir yenilgiye uğradı ve yaklaşık 1000 kişi kaybettiler.¹⁰² Baudouin, Samsat yakınlarındaki Aziz Ioannes köyünü ele geçirerek şövalyelerini burada konumlandırdı ve böylece Türk akınlarını azalttı. Bu durum, bölgedeki Ermenilerin Baudouin'e karşı sempatisini artırdı.¹⁰³ Diğer bir kaynak Aquensis'e göre ise, Baudouin'in Ermeni yardımıyla kazanımlar elde etmesine rağmen kısa süre sonra Bagrat'ın ihanetiyle karşılaştığını belirtir.¹⁰⁴

Baudouin, Samsat ve Suruç'a yeniden seferler düzenledi. Suruç'u ele geçirmek istemesinin nedeni, ikmal yollarını güvence altına almak ve stratejik öneme sahip olan bu zengin ticaret şehrini kontrol altına almaktı. Bu seferlerde Frank şövalyelerinin katkısı önemli oldu. Fulcherius'a göre, Baudouin ile birlikte Urfa'ya gelen 80 şövalyenin sayısı zamanla arttı. Baudouin'in Samsat seferinde Ioannes köyünde 70 şövalye bıraktığı ve 12 şövalye ile Urfa'ya döndüğü belirtilmiştir.¹⁰⁵

Baudouin önderliğindeki Samsat seferinde, Urfa'dan atlı ve yaya birçok Frank şövalyesi yer aldı. Araştırmacılara göre, Baudouin'in Samsat'ta yenilgiye uğramasında önemli bir rol oynayan faktör, Ermeni kuvvetlerinin Türklerin önünden kaçmasıydı. Baudouin, Türklerle baş edemeyeceğini anladı ve Samsat'a yakın bir köyü tahkim ederek şövalyelerini buraya yerleştirdi. Urfalı Mateos'a göre, Baudouin Samsat'ta Türkler tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra Urfa'ya geri

¹⁰² Yıldız Bozkuş, "Haçlı Tarihine Frank Şövalyeler Üzerinden Bakmak: Urfa Haçlı Kontluğunda Baudouin ve Joscelin Örneği", **Turcology Research**, C.79, 2024, s. 90; Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayinamesi**, TTK, Ankara, 2019, s. 195.

¹⁰³ Runciman, a.g.e., s. 157-158.

¹⁰⁴ Demirkent, a.g.e., s. 14; Runciman, a.g.e., s. 157-158.

¹⁰⁵ Demirkent, a.g.e., s. 38.

döndü. Bu çarpışma 25 Şubat 1098'de gerçekleşti.¹⁰⁶ Baudouin'in Samsat seferinde Ioannes köyüne 70 Frank şövalyesi bıraktığı ve toplamda 88 şövalye ile sefere katıldığı anlaşılmaktadır. Samsat seferinde Frank şövalyelerinin Türklerle olan çatışmalarda yenildiği bilinmektedir. Urfalı Mateos da bu durumu Frankların mağlup olduğunu belirterek doğrular.¹⁰⁷ Haçlı ordusunun Türkler tarafından baskına uğraması üzerine, Baudouin'in büyük bir kısmını Samsat yakınlarındaki Aziz Ioannes köyüne garnizon olarak bıraktığı bilinmektedir.¹⁰⁸

3.1.1.2. Kürboğa'nın Urfa Kuşatması

Bu dönemde Kürboğa, Urfa önlerine büyük bir orduyla gelerek şehri kuşatmış ve defalarca saldırılar düzenlemiştir. Haçlı kronikleri, Kürboğa'nın ordusunun 200.000 süvariden oluştuğunu ve çok sayıda piyadenin de bulunduğunu belirtir. Urfalı Mateos ise bu sayıyı “dağ gibi yığılmış olan bir ordu çıkartmıştı” diye tasvir eder.¹⁰⁹ Kürboğa, Urfa ve çevresini Türk hakimiyetine almak için ciddi adımlar atmıştır.

Bu süreçte Baudouin, Frank şövalyelerinin yanı sıra Ermeni okçuları ve Fransız mızrakçılarının da desteğiyle Kürboğa'ya karşı büyük bir direniş göstermiştir. Baudouin liderliğindeki Haçlılar, Kürboğa ile şiddetli çarpışmalara girmiş ve birçok savaş ganimeti ele geçirmişlerdir. Kürboğa'nın şehri üç gün (bazı kaynaklara göre üç veya dört hafta) boyunca kuşattığı ancak Urfa savunucularının güçlü direnişiyle geri çekilmek zorunda kaldığı belirtilmiştir.¹¹⁰

Kürboğa, Urfa'nın güçlü surları ve Baudouin'in direnişi karşısında kuşatmayı kaldırarak Antakya'ya yönelmiştir. Bölgedeki diğer Türk birliklerinin de Kürboğa'ya katılmasıyla Samsat ve Suruç gibi önemli bölgeler Türklerin kontrolünden çıkmış, bu durum Baudouin'in bu bölgeleri kolayca ele geçirmesine olanak sağlamıştır.¹¹¹

Kürboğa'nın Urfa kuşatmasını bırakıp Antakya'ya yönelmesi ve ardından tekrar

¹⁰⁶ Demirkent, a.g.e., s. 29.

¹⁰⁷ Demirkent, a.g.e., s. 30-31; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 194-195.

¹⁰⁸ Runciman, a.g.e., s. 157-158.

¹⁰⁹ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 198.

¹¹⁰ Demirkent, a.g.e., s. 40-42; Işın Demirkent, **Kürboğa**, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 26, Ankara, 2002, s. 562-563.

¹¹¹ Demirkent, a.g.e., s. 168; Işın Demirkent, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara, 2002, s. 562-563.

Baudouin ve Frank şövalyeleriyle mücadele etmeye kalkışması, Frank şövalyelerinin gücünü ve etkisini göstermektedir. Bu bilgiler, Baudouin ve Haçlı şövalyelerinin Kürboğa'ya karşı gösterdiği direnişin, Urfa'nın savunmasında kritik bir rol oynadığını ve kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanmasında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.¹¹²

3.1.1.3. Suruç'un Urfa Kontluğuna Katılması

Birinci Haçlı Seferi sırasında Suruç, Türk beylerinden Artuklu beyi Belek tarafından yönetilmekteydi¹¹³. Belek, Arap tebaayı kontrol altına alabilmek için Baudouin'den ücret karşılığında yardım istedi. Suruç halkı, Urfa kontunun yanında olan Samsat beyi Balduk'tan yardım talep ederek gizlice Urfa'dan ayrılan Balduk'un Suruç'a ulaştığını bildirdi. Baudouin kısa sürede gerekli hazırlıkları yaparak Suruç'u kuşatmak üzere yola çıktı. Suruç halkı, Baudouin'in kararlılığını görünce şehri ona teslim etmeye ve vergi ödemeye razı oldu. Balduk'un da Baudouin'i karşılamak için önde Suruç'a geldiği ve şehri teslim etmek istediği belirtilir. Baudouin, Balduk'un niyetine inanmamış olsa da güven gösterdi ve bir süre sonra şehri ele geçirip Balduk ve ailesini idam ettirdi. Daha sonrasında ise Baudouin, Suruç'a Foucher de Chartres adlı bir Frank şövalyesini komutan olarak atadı.¹¹⁴

Suruç nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslümanlar, geriye kalanlarını ise yerli Hristiyanlar oluşturmaktaydı. Müslüman nüfus, Urfa kontu tarafından korunmak amacıyla o dönemde onun emrinde bulunan Müslüman Türk Balduk'tan yardım istemiştir. Belek'in halka kötü muamelede bulunduğu için Müslümanların Balduk'tan yardım talep ettiği rivayet edilir. Bazı kaynaklarda ise Belek'in, Frankların artması nedeniyle vergi toplayamaması yüzünden Baudouin'i tuzığa düşürmeye çalıştığı ileri sürülür. Bu amaçla Belek, Baudouin'i Suruç yakınlarındaki Amacha Kalesi'ni teslim almak üzere davet etti ve kalenin içinde 100 Türk savaşçı sakladı. Baudouin, kaleyi ele geçirmek üzere 200 kişilik bir kuvvetle gelmiş ve dikkatli davranarak kaleye girişi sağlamıştır, sadece 12 şövalye kaleye

¹¹² Yıldız Bozkuş, "Haçlı Tarihine Frank Şövalyeler Üzerinden Bakmak: Urfa Haçlı Kontluğunda Baudouin ve Joscelin Örneği", *Turcology Research*, C.79, 2024, s. 92.

¹¹³ Coşkun Alptekin, *Belek B. Behrâm*, Tdv İslâm Ansiklopedisi, C.V., İstanbul, 1992, s. 402-403.

¹¹⁴ Runciman, a.g.e., s. 161; Demirkent, a.g.e., s. 42-44.

gönderilmiştir. Şövalyelerin Türkler tarafından yakalanmasının ardından, Baudouin kaleyi hücum dışında ele geçirmenin mümkün olmadığını anladı. Bu durum üzerine Baudouin, Urfa'ya geri dönmüş ve burada Samsat beyi Balduk'u idam etmiştir. Baudouin daha sonra Suruç'a yönelik seferler düzenlemek ve Amacha Kalesi'ni taciz etmek üzere Foucher de Chartres'i görevlendirmiştir.¹¹⁵

Foucher de Chartres'in Suruç'a atanması, Antakya kuşatmasında görev alan şövalyelerin, daha sonra Urfa'da Baudouin'e destek olduklarını göstermektedir.¹¹⁶ Albertus Aquensis, 1098 yılında birçok asil ve sıradan Haçlı şövalyenin Urfa'ya giderek Baudouin'in hizmetine girdiklerini belirtir. Bu şövalyeler arasında Drogo de Nesle, Reinard de Toul, Gaston de Bearn ve Foucher de Chartres de bulunmaktadır. Bu bilgiler, Baudouin'in Samsat ve Suruç'taki seferlerinde aldığı takviyelerin önemini ortaya koyar. Baudouin, kendisine destek veren şövalyelere zengin hediyeler vererek onları ödüllendirmiş ve böylece Urfa Franklarla dolmaya başlamıştır. Ancak Baudouin'in, yerli asillerin düşüncelerine değil, Frank şövalyelerinin tavsiyelerine öncelik vermesi, yerli asillerin rahatsızlığına yol açmış ve ona karşı bir suikast girişiminde bulunmuşlardır.¹¹⁷

3.1.2. I. Baoudouin'in Kudüs'e Kral Olmak İçin Çıktığı Yolculuk

Urfa Kontu Baudouin, abisinin ölüm haberini aldığı anda, ordu papazının ifadesine göre kardeşinin ölümü nedeniyle üzüntü duydu. Ancak aynı zamanda, Kudüs krallığını devralacak olmanın getirdiği sevinci de gizleyemedi. Bu haberin ardından, Urfa'daki işlerini hızla düzene koydu ve bölgenin yönetimini dostu ve kuzeni Baudouin de Bourg'a devretti. Tarihçi Surlu William, Baudouin de Bourg'u bilgili ve erdemli biri olarak tanıtarak, Baudouin de Boulogne'nin kararının doğru olduğunu vurgular. Bu atama ile Baudouin de Boulogne, ilk kurulan Haçlı devleti olan Urfa'nın varlığını sürdürdü ve bölgedeki hakimiyetini pekiştirdi. Vakti geldiğinde, 2 Ekim 1100 tarihinde, iki yüz şövalye ve yedi yüz piyadeden oluşan birliğiyle Kudüs'e altı gün sürecek bir yolculuğa başladı. Bu kadar az askerle böylesine tehlikeli bir yolculuğa

¹¹⁵ Şaziye Karlıklı, **Suyla Yeniden Doğan Kent: Şanlıurfa**, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 74.

¹¹⁶ Demirkent, a.g.e., s. 55-56.

¹¹⁷ Runciman, a.g.e., s. 160; Işın Demirkent, a.g.e., s. 57-62.

çıkması herkesi şaşırttı ve korkuya kapılan bazı askerler birliği terk etti.¹¹⁸

1100 yılında Baudouin Kudüs'e çağrıldığında, kendisi tehlikeli bir kara yolculuğu yaptı. Ancak eşi ve diğer kadınlar, güneye gidecek bir gemi beklemek üzere Antakya'da kaldılar. Muhtemelen o kış (1100), kraliçe seyahate çıkamadı çünkü sahil şehirlerinin çoğu hala Müslümanların kontrolündeydi ve güvenli bir deniz yolculuğu için güçlü bir korumaya ihtiyaç duyuyordu.¹¹⁹

3.1.2.1. Nehrû'l-Kelb Savaşı (1100)

Belki de I. Haçlı Seferi ve Baudouin'in kaderi açısından en büyük dönüm noktası Nehrû'l-Kelb Savaşı olmuştu. Baudouin'in Kudüs Kralı olma yolundaki en son engeldi. Ancak o, Trablus'a ulaştığında, beklenmedik bir destekle karşılaştı. Trablus'un Müslüman emiri, Dımaşk meliki Dukak ile müttefikleri Humus emiri Cenâhüddevle'nin ona pusu kurmayı planladıklarını bildirdi. Ayrıca, Dımaşklılardan askeri stratejileri hakkında bilgi verdi. Baudouin, Trablus'tan sonra Beyrut'a giden zorlu ve sarp Nehrû'l-Kelb geçidine doğru ilerlemeye başladı. Dukak ve Cenâhüddevle burada pusuya yatmışlardı¹²⁰.

Müslümanlar, Beyrut'tan yola çıkan bir donanma ile Baudouin'in geri çekilme yolunu da kesmeyi planladılar. İlk saldırılar Haçlıları zor duruma düşürdü. Franklar, gece karanlığından faydalanarak bu zor durumdan kurtuldular. Humus emiri Cenâhüddevle, karanlıkta Haçlılara saldırmayı önerdi, ancak Dukak'ın adamları beklemeyi tercih ettiler¹²¹. Gün ağardığında, Baudouin soğukkanlılığını koruyarak en iyi adamlarını geride bıraktı ve sahte bir geri çekilme düzenledi. Yol daraldığında ani bir dönüş yaparak zırhlı şövalyeleriyle saldırdı. Bu ani taarruz başarılı oldu ve Müslümanlar panik içinde kaçmaya başladı. Arap gemileri de bu panikten etkilendi ve kıyıya yanaşamadı, zafer hızla kazanıldı¹²².

¹¹⁸ Nadir Karakuş, Haçlı Seferlerinin Kırılma Noktalarından Nehrû'l-Kelb Savaşı: 1100, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2023, s. 376.

¹¹⁹ Bernard Hamilton, "Haçlı Devletlerinde Kadın: Kudüs Kraliçeleri (1100-1190)", Çev. A. Abdurrahmanoğlu - Ş. Efe, **The Legend Journal Of European History Studies (LJEHS)**, S.2, 2021, s. 142-143.

¹²⁰ Nadir Karakuş, "**Haçlı Seferlerinde Selçuklu Düşman Kardeşler: Rıdvan Ve Dukak**", İstem, 2018, s. 268.

¹²¹ Sevim, a.g.e., s. 157.

¹²² Karakuş, a.g.m., s. 376-378.

Baudouin, zengin soyluları esir alarak ve ele geçirilen silahlarla birlikte zaferle döndü. Bohemond'un yeğeni Tancred'in kontrolündeki Hayfa şehri, onlara kapılarını açtı. Ancak Baudouin, güvenlik endişeleri nedeniyle şehir dışında kamp kurup dinlendikten sonra Yafa'ya doğru ilerledi. Büyük bir zafer kazanan Baudouin, 9 Kasım 1100'de Kudüs'e vararak krallık tacını giydi ve kontrolü ele geçirdi¹²³.

Nehrü'l-Kelb Savaşı, Suriye'nin en zorlu geçitlerinden birinde planlanmış bir pusus sebebiyle başarısız oldu. Buna rağmen, Haçlı Seferleri tarihindeki en yetenekli Kudüs kralı olan I. Baudouin'in Müslümanlara karşı yükselişini sağladı.¹²⁴

3.1.2.2. Godefroi'nin Ölümü ve Tahta Çıkış

Godefroi'nin hastalığı sırasında kimin onun yerine geçeceği konusunda tartışmalar yaşanıyordu. Patrik Daimbert, Godefroi hasta yatağında iken daha önce verdiği sözü hatırlatarak Kudüs'ü kendisine vasiyet edilmiş gibi bekliyordu. Bu olaylar, Kudüs'ün bir kilise devleti olma yolunda ilerlediği izlenimini vermesine rağmen, Daimbert'in gücünü zayıflatan gelişmeler bu durumu değiştirdi. Daimbert'in iktidarının temeli olan Pisa filosu 1100 yılında Kudüs'ten ayrılarak memleketlerine geri dönmüştü.

Temmuz 1100'de Godefroi'nin ölümüyle birlikte, şehirde Warner de Gray dışında nüfuzlu hiç kimse bulunmuyordu. Patrik Daimbert ve diğer önemli şövalyeler Akka'daki savaşta buldukları için Warner, yönetim işlerini idare edecek kadar yaşlıydı. Bununla birlikte, şehirdeki önde gelen kişilerle danışarak Remle piskoposunu, Godefroi'nin Urfa'daki kardeşi Baudouin'e haber göndermek üzere görevlendirdi.¹²⁵

Baudouin, ağabeyinin ölüm haberini alınca derin bir üzüntü duymuş ancak duygularını kontrol altında tutarak şehre doğru yola çıkmıştır. I. Haçlı Seferi'nin önemli kaynağı Fulcherius Carnotensis'e göre, Baudouin, ağabeyinin ölümünden dolayı üzgün olmasına rağmen tahtı devralmaktan dolayı da mutluluk duymuştur. Gelen heyeti dostça karşılamış ve kısa sürede kontluğun işlerini düzene soktuktan

¹²³ Sevim, a.g.e., s. 157.

¹²⁴ Karakuş, a.g.e., s. 377-378.

¹²⁵ Ahmet Türkan, "Başlangıcından Günümüze Kudüs Latin Patrikliği", **Milel ve Nihal**, C.10, S.2, 2013, s. 39.

sonra, Kudüs'e çağrılan ve yönetimi devralmaya söz veren devlet yetkililerinin tavsiyelerini takip ederek şehre gelmiştir.¹²⁶

Baudouin, bu çağrıya cevap vererek 1100 yılının Noel'inde Bethlehem'de Daimbert tarafından kral olarak taç giydi. Patrik, kralı taçlandırırken pek memnun olmadı ve Baudouin de bu durumun farkındaydı¹²⁷. Baudouin, olaylara pragmatik bir bakış açısıyla yaklaşmıştı çünkü Batı'dan gelen vakıf mallarının kiliseye aktarılmasının kontrolünü elinde tutmak onun için faydalı olacaktı. Ne sebeple olursa olsun, taç giyme töreniyle birlikte Latin Krallığı resmen kurulmuş oldu ve Patrik Daimbert'in teokratik devlet yapısı hayalleri gerçekleşmedi.

Daimbert, Patrik olarak atanmıştı. Baudouin ise kardeşi gibi kral unvanını kullanmaktan çekinmedi ve Kudüs merkezli feodal bir krallığın temellerini attı. İlk önceliği, bölgede güvenliği sağlamak için gerekli hazırlıkları yapmaktı. Krallık henüz tam anlamıyla güçlü değildi ve bir Müslüman saldırısı durumunda şehir kolayca kaybedilebilirdi. Ayrıca, bölgeye ulaşan yollar da büyük tehlikeler içeriyordu. Haçlılar için olumlu olan şey ise Yafa ve Hayfa limanlarının kontrol altına alınmasıydı. Ancak Haçlılar daha fazlasını hedefliyordu; Filistin'in sahil bölgelerini ele geçirerek ticarete etkin olmak ve Avrupa ile bağlantı kurmak istiyorlardı. Seferin uzunluğu ve zorlukları Haçlıları sayıca azaltmış ve destek arayışına itmişti. Toplamda üç yüz şövalye ve üç yüz piyade askerden oluşan bir kuvvetleri kalmıştı.¹²⁸

Kudüs'te yaşanan bu olaylar, Latin Krallığı'nın kuruluşuna ve kilisenin siyasi etkisinin sınırlanmasına yol açtı. Daimbert'in gücünün zayıflaması ve Baudouin'in pragmatik yaklaşımı, Kudüs'ün yönetiminde yeni bir dönemin başlangıcını işaret etti. Bu gelişmeler, Haçlıların bölgedeki varlığını güçlendirme çabalarıyla birlikte dini ve siyasi otorite arasındaki dengeyi yeniden şekillendirdi. Bu sürecin sonunda, Kudüs'teki yönetim yapısı, kilise devleti olmaktan uzaklaşarak daha laik bir krallığa dönüştü.¹²⁹

¹²⁶ Demirkent, a.g.e., s. 66.

¹²⁷ Ebru Altan, "Haçlı Devletlerinde (Outremer) Kullanılan Unvanlara Dair", **Tarih Dergisi**, 2020, s. 72.

¹²⁸ Hüseyin Burak Gürler, **I. Haçlı Seferi'nin Önde Gelen Bazı Şahsiyetleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2019, s. 80.

¹²⁹ Runciman, a.g.e., s. 244-252.

I. Baudouin dönemi, Kudüs Krallığı'nın toparlanma ve genişleme dönemi olarak bilinir. Baudouin, Mısır Fâtımî Devleti'ni sıkıştırarak ve Müslümanlar arasındaki iç çekişmelerden yararlanarak bölgede kalıcı bir varlık göstermiştir. Ayrıca, ele geçirdiği bölgelerde yeni kaleler inşa ettirerek bölgede kalıcılığı sağlamış ve ticareti kontrol altında tutma çabası içine girmiştir.¹³⁰

3.1.2.3. Kudüs Yılları ve Ölümü

Artuk oğlu Sökmen Bey, büyük bir orduyla Suruç üzerine yürüdü ve çevre bölgeleri ele geçirdi. Buna engel olmak için karşılarına çıkan Urfa Kontu Baudouin du Bourg ile Suruç'un kontu olarak atadığı Foucher, mağlup oldular. Türkler, Frank askerlerini ve onlarla birlikte bulunan Ermeni askerlerini etkisiz hale getirdi. Foucher ise bu savaşta Müslümanlar tarafından öldürüldü.¹³¹

17 Mayıs 1102 tarihinde, Fatimiler Filistin'i Haçlılardan geri almak amacıyla ikinci büyük saldırılarını düzenlediklerinde, Kudüs Kralı I. Baudouin, Remle yakınlarında büyük bir yenilgiye uğradı ve ordusunun yarısından fazlasını kaybetti. Bu mağlubiyetin ardından, arkadaşlarını feda ederek sığındığı Remle kalesinden kaçıp zorlu bir yolculuktan sonra Yafa'ya çekildi. Krallığın varlığını tehdit eden bu büyük Fatimi tehlikesi karşısında, kral, Urfa Kontu Baudouin du Bourg ve Antakya'daki Tancred'den hızla yardım etmelerini talep etti. Albertus Aquensis'e göre, bu iki Haçlı lideri, kralın daha önce görevden aldığı Kudüs Patriği Dagobert'i yerine geri getirmese ona yardım etmeyeceklerini belirttiler. Tancred'in Dagobert'i desteklemesi ve Kral Baudouin I ile arasında eski düşmanlık bulunması göz önüne alındığında, bu durum şaşırtıcı değildir. Ancak, makamını krala borçlu olan ve kralın yakın akrabası olan Baudouin du Bourg'un, Kudüs kralına yardım etmek için böyle şartlar öne sürmesi pek olası görünmemektedir.¹³²

Mateos'a göre, tüm Mısır'ın toplandığı büyük bir ordu ile harekete geçen Fatimi ordusunu sayıca onlardan çok az askeri bulunan Baudouin karşılamış, ancak çarpışmalar sonucunda kaçmak zorunda kalmıştır. Bu savaşta Deluk Kontu Guillaume Santsavel de ölmüştü. Kudüs kralı önce Baalbek'e, oradan da Kudüs'e kaçtı.

¹³⁰ Çiftçi, a.g.e., s. 100.

¹³¹ Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayinamesi**, TTK, Ankara, 1962, s. 206.

¹³² Demirkent, a.g.e., s. 77-78.

Müslümanlar ise büyük bir zaferle Askalan'a döndüler.

Aynı yıl Fatımî Emiri Şerefü'l Meali ve Tuğtekin Kudüs'e karşı harekete geçtiler. Baudouin ve beraberindeki Franklar, onları karşılamaya çalıştılar, ancak Müslüman orduları onları püskürtmeyi başardı. Baudouin, kaçarken yetißen 200 gemiden oluşan Haçlı donanması nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldı. O gün Habeşli bir asker tarafından suikaste uğradı ve ağır yaralandı. Habeşli asker anında öldürülürken, Baudouin ömrü boyunca taşıyacağı bir yara aldı.¹³³

Beyrut'un 27 Mayıs 1110'da ele geçirilmesinden sonra, Kral I. Baudouin Kudüs'e dönerek Pentekost yortusunu kutladı. Haziran ayının başlarında ise Urfa'ya doğru yola çıktı. Yanında Trablus Kontu Bertrand da vardı. Haçlı kuvvetlerinin izlediği yol hakkında kesin bilgiyi sadece Urfalı Mateos'tan öğreniyoruz. Mateos'a göre, kral ve Trablus Kontu önce Antakya'ya gidip Tancred'i ısrarla Urfa'ya yardıma gelmeye ikna ettiler. Daha sonra Ermeni hükümdarı Kogh-Vasil'in yanına gidip onun da katılımını sağladılar ve Samsat'ta toplandılar. Birecik şehrine hakim olan Ermeni Apılgarip de savaşçılarıyla onlara katıldı.¹³⁴

1113 yılında Baudouin, Sicilya Kralı I. Rugerro'nun dul eşi Adelaide del Vasto ile evlendi. Bu evlilik anlaşmasına göre, eğer Adelaide ve Baudouin'in bir çocukları olmazsa, Baudouin'in Kudüs Krallığı'nın varisi Adelaide'in ilk kocasından olan oğlu II. Rugerro olacaktır. Kudüs Patriği Arnulf bu evliliği kutsamış olsa da, kilise Baudouin'in ikinci eşi Arda'dan resmi olarak boşanmadığını kabul ediyordu. Arda hala Kudüs'te bir manastırda yaşıyordu, bu yüzden Baudouin'in yeni evliliği kilise yasalarına göre yasak olan çifte evlilik olarak sayılıyordu. Bu durum, ilerleyen zamanlarda birçok soruna yol açtı.¹³⁵

I. Baudouin, 1115 yılında Kızıldeniz kıyısına doğru bir sefer düzenledi. Şevbek bölgesinde "Kral Dağı" anlamına gelen "Le Krak de Montreal" adlı bir kale inşa ettirip buraya bir garnizon yerleştirerek bölgeyi kontrol altına aldı. Ayrıca, Akabe/Alia'yı işgal ederek buraya da hakim oldu. Bu iki stratejik nokta sayesinde Suriye, Mısır ve Hicaz arasındaki ticaret ve hac yollarını kontrol ederek Müslümanların ekonomik

¹³³ Mateos, a.g.e., s. 2019-2020.

¹³⁴ Demirkent, a.g.e., s. 125.

¹³⁵ Runciman, a.g.e., s. 85.

ve dini yaşamlarına büyük bir darbe vurdu.¹³⁶

Kudüs Kralı ve Godefroy'un kardeşi olan Baudouin, 1118 yılında büyük perhiz günlerinde (Paskalya Yortusu'na denk gelen dönemde) Mısır'a karşı sefere çıktı. Ancak, bütün bölgenin ıssız olduğunu ve halkın kaçmış olduğunu gördü. Bunun üzerine Kudüs'e geri dönmeye karar verdi, ancak dönüş yolunda hastalandı ve hayatını kaybetti. Ölmeden önce, Urfa'ya haber göndererek Kont Baudouin'in getirilmesini ve kardeşi Fransa'dan gelene kadar Kudüs Kralı olmasını vasiyet etti. Kralın cenazesi bir tabuta konarak Kudüs'e götürüldü ve St. Golgotha'nın önüne defnedildi¹³⁷. Yerine geçen Kont Baudouin, bir yıl bekledikten sonra Kudüs tahtının hakimi oldu. Böylece Urfa'dan iki kral çıkmış oldu ve ikisinin de adı Baudouin idi.¹³⁸

3.2. Kral II. Baudouin (1100-1118)

Tam tarihi kesin olmamakla birlikte 1075 Fransa doğumlu olduğu tahmin edilen II. Baudouin, 1100-1118 yılları arasında Edessa yani Türkçe adıyla Urfa'da kontluk ve 1118 - 1131 yılları arasında ise Kudüs krallığı yapmıştır. Dönemin Malatya hükümdarı Gabriel'in kızı Morfiya ile evli olup Melisende, Alice, Hodierna ve Kudüs kralı iken olan çocuğu Loveta olmak üzere 4 çocuk babasıdır. II.Baudouin' in çekirdek ailesi haricinde akrabalık bağının olduğu isimler oldukça dikkat çekicidir. İlk haçlı seferi döneminde ilgili kaynaklar kendisinin, Bouillon-Boulogne kardeşler ile akraba olduğu kanısındadır. Fakat tüm yazılanlara rağmen mevcut kaynaklar, bahsi geçen akrabalık bağlarının gerçekliği hakkında net bir ifade kullanmazlar. Öte yandan Willermus Tyrensis'in eserinde de Baudouin du Bourg'un ailesi adına ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Hugue ve Melisende çiftinin oğlu olan II. Baudouin'in, Manasses ile Gervase adlı erkek kardeşleri, Mathilda ve Hodierna adlı kız kardeşleri olduğu bilgisi bulunmaktadır.¹³⁹

56 yıllık macera dolu yaşamı içinde Urfa kontluğu ve Kudüs krallığı sonrasında Antakya'ya seyahati ise onun hayata gözlerini yummasına vesile olmuştur. Antakya

¹³⁶ Karakuş, a.g.e., s. 378-379.

¹³⁷ Ebru Altan, **Willermus Tyrensisin Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Deniz Aşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı Eserin 11. ve 12. Kitaplarının Türkçe Çevirisi**. İstanbul, 1995, s.63.

¹³⁸ Mateos, a.g.e., s. 261.

¹³⁹ Demirkent, a.g.e., s. 256-257.

sonrası çok şiddetli biçimde rahatsızlandıktan sonra 1131 yılının yazında genel sağlığı iyice bozulmuştur. En geç biçimde Ağustos ayına kadar dayanan II. Baudouin, 21 Ağustos 1131 Cuma günü, krallığının 13. yılında yaşamını yitirmiştir.¹⁴⁰

Yaşadığı dönemde duruşu ve faaliyetleri ile karizmatik bir otorite çizen II. Baudouin adına Müverrih İbnü'l-Kalânîsî önemli yorumlamalarda bulunur. Kral II. Baudouin'i şöyle anlatır: "O, kendi yaşamında gelişen bütün dezavantajlar ve devinimlere rağmen hayatın pek çok zorluğuna karşı göğüs gerdi. Yer yer savaşta yer yer barışta Müslümanların elinde esaret altında kaldı. Fakat bütün sıkıntılara rağmen kendine özgü çözüm yöntemleriyle ve ince fikirleri ile kurtulmayı başardı. Ve maalesef krallıkta kendisinden sonraki hiçbir hükümdar, olay ve durumları sağlıklı bir şekilde muhakeme ve idare etme yeteneğinde asla yetkin olamadı. Gerektiğinde ülkesinden deniz yolu ile ulaşım sağladı. Sonrasında ise tahmin edilebileceği üzere kral Baudouin'in ölümü krallık ve düzenin tamamen karmaşa ve karışıklığa bürünmesine neden oldu"

Açıkça ifade etmek gerekirse; İbnü'l-Kalânîsî'nin kral II. Baudouin adına mevcut olumlu fikirleri kulağa şaşırtıcı gelmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, İbnü'l-Kalânîsî'nin, Urfa kontu II. Baudouin'i ifadeleri ile böylesine yüceltmesi, kendisinin inançlı Müslümanlara karşı selefi olan I. Baudouin kadar tehlikeli ve saldırgan bir rejim izlememesinden ileri geliyor olabilir.

Genel bağlamda II. Baudouin'in hükümdarlık dönemine baktığımızda; I. Baudouin kadar devletin sınır alanlarını genişletmek için sefer ve savaşa girişmediği, daha ziyade Antakya ve Urfa bölgelerinin meseleleri ile ilgilendiği görülmektedir. Ayrıca II. Baudouin'in dâhil olduğu savaş ve icraata göz atıldığında; özellikle Antakya Haçlı Prinkepsliği ile alakalı cenklerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda II. Baudouin'in kendi krallığının alanını Müslümanların aleyhinde genişletip ilerletmekten daha ziyade Müslümanlara karşı sınırlarını savunma rejimi izlemiştir sonucuna ulaşabiliriz.¹⁴¹

¹⁴⁰ Willermus Tyrensis, *RHC Occ.*, I, s. 601-602; İng. trc. Dana C. Munro ve August C. Krey, **History of Deeds Done Beyond the Sea**, II, s. 45-46; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. II, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2019, s. 152.

¹⁴¹ Gölgesiz, a.g.e., s. 217-218.

3.2.1. Tahta Geçiş ve Süreçte Yaşanan Gelişmeler

1100 yılının Sonbahar ayında Urfa Kontu I. Baudouin'in ağabeyi Kudüs hükümdarı Godefroi'nin ölümü ile beraber Kudüs'e gidince, II. Baudouin'i kendisinin yardımcısı olmak kaidesi ile Urfa Kontluğu'nun başına atamıştır. Artuklu Emiri Sökmen 1101 Suruç şehrine çıkartma yaptığı zaman Prinkeps Baudouin şehri kontrol etmeye gitmiş, fakat yenilgi alarak Antakya'ya kaçmıştır. Ardından tekrar kendisi birliğini toplayarak gelmiş, cenk sırasında Sökmen'i yenerek Suruç'u kaybetmekten alıkoymuştur.

Kral II. Baudouin, 1101 yılında Malatya hükümdarı Ermeni Gabriel'in kızı Morphia ile bir izdivaç gerçekleştirmiştir. Urfa Kontluğu'nun ikinci yöneticisi olan Baudouin de Bourg'un bölgedeki Ermeni nüfusu üzerinde siyasi dengeyi sağlamak amacıyla bu evliliği gerçekleştirdiği oldukça aşıkardır.¹⁴²

Bu stratejik evlilikten Melisende, Alice, Hodieme ve Joveta adlarında dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Özellikle ilk çocukları Melisende'nin soyu, Kudüs Haçlı Krallığı hanedanının devamında belirleyici rol oynamıştır.¹⁴³ Bu durum, söz konusu evliliğin sadece yerel ittifaklarla sınırlı kalmayıp, Haçlı siyasi yapısının geleceğini de etkilediğini göstermektedir.¹⁴⁴

Kür Boğa önderliğindeki Selçuklu ordusunun Urfa önlerinde başarılı olamadığını belirtmiştik. Bunun sebebi Urfa şehrinin surlarının aşırı temelli olmasıydı. Kür Boğa Antakya'ya yönelince Baudouin rahat bir nefes alabilmişti. Türklerin Urfa'yı bırakıp Antakya'ya rota çizmesi, Baudouin'in Samsat ve Seruc şehirlerini sınırlarına katmasını sağladı. Baudouin, Urfa'da kontluk kurma çabası içindeyken Ermeni birliklerle dayanışma içindeydi fakat kısa zaman sonra Ermenilerle ters düşen gelişmeler yaşandı.

¹⁴² Bernard Hamilton, "Women in the Crusader States: The Queens of Jerusalem (1100-1190)", **Studies in Church History Subsidia**, C.1, 1978, 143-174.

¹⁴³ Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, C.2, 2019.

¹⁴⁴ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Üzerine Araştırmalar**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013; Runciman, a.g.e., s. 146.

I. Baudouin İlk başta emri altındaki insan sayısı az olduğundan Ermenileri yüksek görevlere getirmişti. Ancak II. Baudouin buna gerek duymadı. Haçlı birlikleri ile gücüne güç kattıktan sonra Ermenileri yerlerinden ederek kendi adamlarını görevlendirmişti. Bu durum, Ermenileri II. Baudouin'e karşı acımasız bir suikast planı yapmaya itmiştir. Ermeni Enzhu kendi ordusuna ihanet gerçekleştirerek suikast planını hükümdar II. Baudouin'e bildirmesi sonrasında II. Baudouin, olaydaki suikastçıları yakalayıp çeşitli işkenceler ile cezalandırmıştır. Elebaşları öldürülüp diğerleri ise ağır cezalara çarptırılmıştır¹⁴⁵. Sonrasında elbette bu sert duruş Ermenileri kızdırır ve Batılı dindaşların bir o kadar acımasız ve kaygısız olabileceğini öğretmiştir. Kudüs kralı olduktan sonra Baudouin de Boulogne, Melikşah'ın ölümüyle başlayan karışıklıktan faydalanarak iktidarını sağlamlaştırmıştır. 1101'de kuzeni Joscelin de Courtenay'e Fırat'ın batısındaki toprakları vererek, Halep ve Maraş yörelerine göz dikti ve böylece Maraş ve çevresi kontluğa katılmıştır.¹⁴⁶

Urfa tahtında yer alan II. Baudouin, Sökmen (Artuk oğlu) tarafından sık sık taciz ve tehditlere maruz kalmıştır. Olaylar sonrasında Sökmen ani ve sıradışı bir kararla Seruc'u almış ve şehrin yöneticisi mevcut meşhur şövalye Foucher de Chartes bu savaş sonunda ölmüştür¹⁴⁷. Tancred'in sınırlarını sürekli genişletmesi civardaki Türk beylerini olduğu kadar kont II. Baudouin'i de rahatsız etmeye başlamıştır. Bu dönemde II. Baudouin, Antakya Prinkepliği'nin sınırlarını genişletme politikasını doğal olarak kendi aleyhine görmüştür. Çünkü yer yer Tancred'in askeri birlikleri kendi sınırlarını aşır Urfa sınırlarına girerek, II. Baudouin'in elinin altındaki halkı oldukça rahatsız etmişlerdir. Taraflar arasındaki Kilikya anlaşmazlığı, Tancred'in Antakya naipliği meselesi ile devam ederek büyümüştür.

Diğer yandan Urfa Kontluğu sürekli biçimde Türk saldırılarına maruz kalırken II. Baudouin, Tancred'den beklediği desteği alamamıştır. Dolayısıyla Urfa, doğu bölgesinden kendi tarafına gelen tacizlere karşı Antakya için bir tampon vazifesi

¹⁴⁵ Kerim Köksal Kaya, **I. ve II. Haçlı Seferlerinde Türk İmajı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.100.

¹⁴⁶ Fatma Çapan ve Alican Yener, **Dünya Tarihi İçinde Haçlı Seferleri**, Gendaş Yay., İstanbul, 2006, s. 278.

¹⁴⁷ Sebahattin Çelik, "Harput Artuklu Emîri Belek Gazi'nin Haçlı Liderlerini Tutsak Etmesi", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2021, s. 528.

görmüş ve bu sayede Tancred daha rahat şekilde hareket etme şansı kazanmıştır. Tancred Antakya naibi¹⁴⁸ olarak seçildiğinden bu yana Haçlı idealini bir köşeye bırakmış ve kendi kişisel faydalarını ön planda tutmaya başlamıştır. Antakya taraflarında kuvvetli bir ordu kurmuştur. Bu nedenle Tancred'in her geçen gün mevcut nüfuzunun artmasından çekinenler, hükümdar Bohemond'u kurtarmanın yolunu aramaya başlamışlardır. Sonuç olarak Bohemond, Urfa Kontu II. Baudouin, Ermeni beyi Kogh Vasil ve Patrik Bernhard'ın girişimleri sayesinde 100.000 altın fidye ve Yağısıyan'ın kızının tutsaklıktan çıkarılması koşuluyla 1108 yılında beraat etmiştir¹⁴⁹. Bizans İmparatoru Aleksios da bu baş düşmanı için Dânişmendli Gümüştekin'e 260.000 altın önermiş fakat teklifi kabul görmemiştir.¹⁵⁰

Haçlıların saldırganlığı, Antakya'daki haçlı hükümdarı Bohemond'un 1103 tarihinde fidyesi ödenip serbest kalması ile artmıştır. Urfa ve Antakya haçlı devletleri, Suriye ve bölgesini Türk İslam dünyasından ayırıp sonrasında doğuya doğru sınırlarını genişletmek adına birleşmişlerdir. Esasında plan Mardin, Musul ve Diyarbakır'ı da kazanmaktır. Bir tek gaye adına bir araya toplanan Haçlılar ortadaki konu makam toprak, para, vs. olunca birbirlerine kılıç çekmekten asla kendilerini alamamışlardır. Bu durumda kendileri arasında savaflara yerel halk olarak Müslümanları da dâhil etmişlerdir. Aynı şekilde Tell Başir bölgesinde Müslüman ve Hıristiyan ordunun karşıtlığı ile ortaya çıkan savaş, Ortaçağ'da din olgusunun ekonomik bir çerçeveye nasıl bağnaz bir biçimde bağlı olduğunu göstermektedir. Nitekim hemen hemen bütün ittifaklar dini temelde toplanmamış ve dayanmamış, bilakis ekonomik ve siyasi çıkar doğrultusunda kurulmuştur.¹⁵¹

¹⁴⁸ Asiye Abdurrahmanoğlu, "Latin Doğu'da Kadın İktidarına İlk Teşebbüs: Antakya Prensesi Alice", **Ortaçağ Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.2, 2019. s. 112.

¹⁴⁹ Suat Çiftçi, II. Baudouin'in Esaret Süreci. **Ahbar**, S.2, 2024, s. 45.

¹⁵⁰ Ali Mıynat, "Bir Haçlı Prensinin Türk Esaretinden Kurtuluşu: Orderic Vitalis'in Eserindeki 'Melaz-Bohemond Hikâyesi' Üzerine Bir Değerlendirme", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 50, 2020, s. 181.

¹⁵¹ Fatma Çapan ve Alican Yener, "Haçlı Seferleri Sırasında Antakya Kontluğu İle Urfa Kontluğu Arasındaki Çıkar Çatışmalarının Siyasi Yansımaları: Tell-Bâşir/Tilbaşar Savaşı (1108)", **The Journal of International Social Sciences**, C. 12, S. 67, 2019, s. 278.

3.2.2.1. Harran Seferi (1104)

Antakya Prinkepsi Bohemond, Tancred, Urfa Kontu II. Baudouin ve Joscelin Urfa'da toplanıp bir araya gelerek şehrin yakınındaki Harran'a çıkartma yapmaya karar verip harekete geçmişlerdir. Hatta şehirde halktan birkaç azınlık grup Haçlıların savaşı kazanacakları fikrine kapılıp kazanılacak ganimetten pay elde etmek için onlara katılım göstermişlerdir. II. Baudouin şehre yakın nehirlerden ötürü verimli tarım alanları olan bu bölgeye ara sıra saldırarak şehirdeki halk tabakasını sıkıntı çektirmeyi amaçlamıştır. Nihayet Haçlıların tehlikeli planlarından şüphelenen halk, bölgedeki İslâm birliklerinden yardım talep etmiştir.¹⁵²

Haçlıların şehir üzerindeki baskısı sonucu kıtlık ve açlığa dayanamayan halk, şehri teslim edip mecburen göç etmeye hazır hale gelmişti. Fakat bu sırada haçlılar arasında bir ihtilaf baş gösterdi. II. Baudouin şehre sahip olduğunu düşünerek askerlerin her an yağma yapacağını ve böylece şehrin güvenlik boyutunun zayıflayacağını dolayısıyla artık bir faydası olmayacağını düşünmüştür.¹⁵³ Diğer taraftan Bohemond ve II. Baudouin arasında şehre kimin hâkim olacağı konusunda bir gerginlik ve tartışma husule gelmiştir. Bütün bu olaylar gelişirken şehrin teslimi ertesi bir zaman dilimine kaldı. Fakat sabahleyin seher vaktinde Türk birliklerinin çıkartma yapmaya geldikleri bilgisi alınınca savaş düzenine geçildi.¹⁵⁴ Sökmen ve Çökürmüş, Habur'un önünde toplanarak Re'sülayn'da yetkin bir birlik kurdular.¹⁵⁵

Harran'ı tehlikeden kurtarmak üzere yürüyüşe çıktıklarında her iki tarafın birlikleri Belih Irmağı kenarında karşı karşıya gelmişlerdir. Savaş başladıktan sonra Türkler sahte bir ricat ile geri çekilmişlerdir.¹⁵⁶ Bohemond ile Tancred çatışmanın şiddetini artırması üzerine Müslümanlara arkadan saldırmak için dağlara doğru

¹⁵² Willermus Tyrensis, **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II: Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine (1099-1143)**, Çev. Ergin Ayan, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s. 110-111.

¹⁵³ Süryani Mihail, **Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi: İkinci Kısım (1042-1195)**, Çev. Hrnt D. Andreasyan, TDVIA Kütüphanesi, İstanbul, 1944, s. 55.

¹⁵⁴ Tyrensis, a.g.e., s. 112.

¹⁵⁵ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, s. 484.

¹⁵⁶ Demirkent, a.g.e., s. 94.

hareketlenmişlerdir. Fakat tepeye ulaştıklarında yenilmiş olduklarını gördüklerinden burada kalmışlardır. Bunun sonucunda Müslümanlar birçok haçlıyı esir almışlardır.¹⁵⁷

3.2.2.2. İlk Esaret

Harran o dönemde, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın himayesi altındaki Karaca'nın elinde idi. Karaca da şehre Muhammed el-Isfahânî'yi naip tayin etmiş ve hızla şehirden ayrılmıştır. Bir süre sonra Çavlı, Karaca'nın hadımı ile el sıkıştığı sırada Muhammed'in isyanı üzerine Haçlılar, Harran'ı kuşatmıştır. Diğer yandan karşı taraf ise Sökmen ve Çökürmüş'ün mazideki düşmanlıkları nedeniyle mücadele etseler de Haçlı tehlikesine karşı birlikte hareket ederek Harran'a doğru ilerlemişlerdir.¹⁵⁸ Öte yandan 1103 yılında II. Baudouin tarafından Artuklulara ait Mardin bölgesi yağmalanmıştır. II. Baudouin yine aynı şekilde 1104 yılının Nisan ayı sonunda Artuklu Emiri Sökmen'e ait olan Harran'ı kuşatmış ve burada kendisi de Antakya Haçlı Prinkepsliği ordusuna katılım göstermiştir. Bu minvalde Artukoğlu Sökmen tabiri caizse çaresiz kalıp Musul Emiri Çökürmüş'e acil yardım çağrısında bulunmuştur.

1104 yılı baharında Urfa Kontu II. Baudouin ile Antakya naiplerinden Tancred ve I. Joscelin liderliğindeki Haçlı ordusu, Harran üzerine bir sefer düzenlemiştir. Bu birlikler, Harran'a yaklaşınca Musul Atabegi Çökürmüş ve Artuklu Emiri Sökmen tarafından tehdit edildiklerini kısa sürede fark ettiler. Bu durum Haçlı ilerlemesini yavaşlattı, fakat savaş kaçınılmaz oldu.

Tancred ve Tell Başir-Maraş hâkimi Joscelin'in de katılımıyla Harran önündeki Haçlı ordusunun sayısı 10.000'i aşmıştı. Fakat kuşatma sırasında II. Baudouin ile Bohemond ve Tancred arasında Harran'ın hâkimi olma hususunda anlaşmazlık meydana gelmişti. Bohemond ve Tancred ise şehre hemen saldırı gerçekleştirerek almayı önermişler fakat II. Baudouin'in temel gayesi şehre tek başına hükümdar olmak olduğundan bu öneriyi elbette istememiştir. Bohemond ve Tancred'in şehri aldıkları andan itibaren bütün her yere ve hazineye el koyacağını, dolayısıyla şehrin kendisi için faydasız hale geleceğini bilen II. Baudouin iyiden iyiye

¹⁵⁷ İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 484-485.

¹⁵⁸ İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 484.

muhaliflere destek göstermiştir. Türkleri mağlup ettikten sonra Harran'ı bizzat almayı amaçlamıştır. Bohemond ve Tancred ise II. Baudouin'in bu planına oldukça tepki göstermiştir. Bu sırada Harran'ın kuşatıldığı haberini alan Mardin Artuklu Beyi Sökmen ile Musul Valisi Çökürmüş aralarındaki gerginliği bitirmiş ve güçlerini birleştirerek 7000 asker Sökmen ve 3000 asker de Çökürmüş çıkarıp Habur önlerinde ordugâh kurmuşlardır.¹⁵⁹ Böylesine kalabalık bir Türk ordusunun geldiğini haber alan Haçlılar, Türkleri karşılamak amacıyla kuşatmayı kaldırıp harekete geçmişlerdir.

13 Mayıs 1104'te taraflar arası yapılan Harran Savaşı'nda II. Baudouin önderliğinde yer alan Haçlı birlikleri firar etmek üzere bölgenin yakınlarındaki nehre giriş yaptıklarında atların çamura batmaları sonucu Sökmen komutasındaki askerler tarafından kuşatma altına alınmışlardır. Çökürmüş'ün askerleri Sökmen tarafının ganimetlerin çoğunluğuna el koyduklarını iddia ettiklerinden ganimetten faydalanamadıklarını söyleyip, Çökürmüş'ü II. Baudouin'i esir etmesi yönünde teşvik etmişlerdir. Bu baskılar üzerine Çökürmüş komutasındaki askerleri Sökmen'in çadırına gönderip Urfa kontu II. Baudouin'i oradan aldırılmıştır. Onun bu durumu Sökmen'in moralini bozmuş ise de adamlarına çatışma emri vermiş, Artuklu emiri Müslümanların bu galibiyet sevincine gölge düşürmemek için saldırılarına devam etmiştir.¹⁶⁰

Çatışma sonunda esir alınan kişiler arasında Joscelin de Courtenay ve Urfa piskoposu Benedictus da yer almıştır. Tancred esaret altında kalan Haçlı liderlerini kurtarmak için harekete geçmişse de sadece bir piskopos ve üç askerle beraber serbest bırakılmıştır.¹⁶¹ İbn Kalânîsî de bu mücadelenin 13 Mayıs 1104'te meydana geldiğini kaydeder.¹⁶² Savaş sonrasında Urfa Haçlı birliği hemen hemen imha edilme derecesinde mağlup olmuştur.

Esasen Harran Savaşı, Haçlıların doğuya doğru ilerleme arayışında adeta bir fren olsa da bu durum Müslümanların daha temkinli ve güçlü bir biçimde Haçlılara

¹⁵⁹ İbnü'l-Esir, a.g.e., s. 303.

¹⁶⁰ Çifçi, a.g.m., s. 44.

¹⁶¹ Tyrensis, a.g.e., s. 112-113.

¹⁶² İbn Kalânîsî, **Şam Tarihinde Zeyl**, s. 14.

karşı önlem almalarına vesile olmuştur. Bu savaş neticesinde Haçlılar ile İslam dünyası ilişkisi büyük ölçüde değişim göstermiştir.

II. Baudouin, Haçlıların doğuda hâkim oldukları alan ve sınırlarını genişletmek hedefiyle giriştiği Harran Savaşı'nda düştüğü bu ilk esaret döneminde kendi safındaki insanlar tarafından tek başına bırakılmıştır. Bu durum şunu gösterir; I. Haçlı Seferi'nde Haçlıların başarılı olma hususu büyük oranda Müslümanlar arasındaki mevcut iç çekişmenin sirayeti ile izah edilebilir. Fakat gözden kaçırılmaması gereken bir diğer durum II. Baudouin cephesinde tek bir yumruk olunamamış, Haçlılar bir birlik sağlayamamıştır. Ancak II. Baudouin'in yeniden özgür olma sürecinde Joscelin'in rolü olmuştur. II. Baudouin'i esareti altına alan Emir Çavlı, Sultan Muhammed Tapar'ın olaya müdahalesinden korktuğu için II. Baudouin'den fidyeye almaktan ziyade askeri destek talep etmeyi daha doğru bulmuştur. Fidyesi sağlıklı bir biçimde ödendikten sonra özgürlüğüne kavuşan II. Baudouin, bu defa farklı bir pozisyonda siyaset arenasına dönerek Kudüs Krallığı'nın yöneticisi konumuna gelmiştir.

3.2.2.3. İkinci esaret ve Tancred Dönemi

Gelişmelerin ardından II. Baudouin, Kudüs kralı olmuş, böylece Doğu bölgesindeki bütün Haçlı devletlerinin sorumluluğunu üzerine almıştır. Kudüs Krallığı'nın yanı sıra Antakya'da naiplik görevini yerine getirdiği gibi Urfa ve Trablus Haçlı Kontluklarını da yeniden düzenlemiştir¹⁶³. Artuklulardan İlgazi'nin rahatsızlanması II. Baudouin'i Müslüman birliklerle olan çatışmasında büyük ölçüde rahatlatmıştır. Fakat İlgazi'nin yeğeni Belek'in Haçlılara karşı başarılı mücadeleler vermesi ile söz konusu rahatlık pek uzun sürmemiştir. Bu mücadele çerçevesinde Belek'in ilk etapta Urfa Kontu Joscelin'i ardından da II. Baudouin'i esir etmesi dönemin önemli gelişmeleri arasında yer almaktadır.¹⁶⁴

Bohemond ve Tancred, yöneticileri II. Baudouin'in esaret altına girişleri ile güvenlik açısından korumasız kalan Urfa'yı savunmak için hızlı biçimde yola

¹⁶³ Çiftçi, a.g.m., s. 47.

¹⁶⁴ Rahime Deniz, **Antakya Haçlı Prensligi Tarihi (1119-1161)**, Doktora Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, 2024, s. 64.

çıkışlardır. Şehre geldiklerinde ise II. Baudouin'in esaretten çıkışına kadar şehri Tancred'in idare etmesi kararına varılmıştır.¹⁶⁵ Gelişmeler üzerine Çökürmüş Harran'a girip şehri teslim aldıktan sonra Harran'a bir vali tayin ederek tekrar Urfa'ya doğru harekete geçmiştir. Olayların üstünden sekiz gün geçtikten sonra Urfa surları önünde görünen Çökürmüş, şehri kuşatma altına almıştır. Ancak şehrin önünde meydana gelen mücadelelerde mağlup olarak geri çekilmiştir.¹⁶⁶

Tancred bu esnada Horasan'dan askeri yardım ve teçhizat tedarik eden soylu bir kadını da esir almıştır. Bunun üzerine Çökürmüş ve Horasan tarafından bazı kişiler, esarete düşen kadının kurtulması için Bohemond ve Tancred ile gerekli görüşmelere başlamıştır. Buna göre sözü geçen kadın ya 15.000 bezant fidye-i necat karşılığında serbest kalacak ya da II. Baudouin'le takas edilecektir.

Bu bilgiler Kudüs şehrine geldiğinde II. Baudouin, Urfa'daki Tancred ve Bohemond'a haber göndererek paranın hiçbir kıymetinin olmadığını ve buna değer atfetmemeleri gerektiğini bildirmiştir. Onlar da cevaben gönderdikleri mektupta her hususta kralın emirlerine itaat gösterdiklerini fakat kendi taraflarında mücadele gösteren askerlerin ödemelerini yerine getirmek adına paraya ihtiyaçları olduğunu ifade etmişlerdir. Kudüs Kralı bu biçimde ikna edilmiş olsa da Tancred ve Bohemond, Urfa'nın zengin kaynaklarına bizatihi sahip olma isteklerinden dolayı aslında II. Baudouin'in esaret altında olmasını çok da umursamamışlardır. Neticede II. Baudouin'in istenilen fidyesi ödenip serbest bırakılması ve şehre tekrar hâkim olması durumunda çevredeki yerleşim yerlerinin geliri hariç yılda 40.000 bezant değerinde bir gelirden feragat etmek zorunda kalacaklardı. Böylece para hususunda iki taraf rahatlıkla anlaşmıştır. Bu olayların akabinde Bohemond, Antakya'ya geri dönerken Tancred da Urfa'yı savunup, koruma ve kollama adına şehirde kalmıştır. Bu süreçte II. Baudouin esaret altında kalmaya devam etmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. 35.

¹⁶⁶ Susan B. Edgington, **Albert of Aachen**, s. 695-701; İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 485.

¹⁶⁷ Edgington, a.g.e., s. 701-703; Runciman, a.g.e., s. 37.

Harran'daki mücadelelerden ötürü beli bir türlü doğrulmayan Bohemond, Avrupa'ya tekrar geri dönme kararı almıştır. Eylül 1104'e kadar Urfa'yı idare eden Tancred'i Antakya'ya çağırarak Prinkepsliği ona devretmiştir. Urfa Kontluğu ise II. Baudouin esaretten dönene kadar Richard de Salerna tarafından yönetilmiştir.¹⁶⁸

3.2.2.4. Urfa'nın İdaresinde Richard de Salerne'in Vekâleti

1104 yılı Mayıs ayında Tancred, Urfa Kontluğu'nun fiilî idaresini üstlenmişti. Bu durum, aynı yılın Eylül ayına kadar sürdü. Bu süre zarfında kayda geçen tek önemli hadise Çökürmüş tarafından gerçekleştirilen kuşatma olmuştur. Söz konusu kuşatma hakkında bazı tarihçiler farklı tarihlendirmeler yapar. Kesin zamanlama konusunda doğru tahminin yapılamaması İbnü'l-Kalânîsî gibi İslam kaynaklarının göz ardı edilmesi nedeniyledir.¹⁶⁹

Antakya Prinkepsi Bohemond, Harran bozgununun ardından, zayıflayan askerî gücünü takviye etmenin tek yolunun Batı Avrupa'dan yardım getirmek olduğuna karar vermiştir. Bu doğrultuda 1104 Eylül'ünde tüm vassallerini ve Tancred'i Antakya'ya davet ederek bir toplantı gerçekleştirmiş ve yokluğunda ülke yönetimini yeğeni Tancred'e bırakmıştır.¹⁷⁰ Tancred bu kararlarla ikinci kez Antakya'nın yönetimini üstlenmiş, Urfa'daki idareyi ise kuzeni ve eniştesi Richard de Salerne'e devretmiştir. O döneme ait Haçlı ve Müslüman kaynakları, Tancred'in hâkimiyeti altında Antakya ile Urfa'nın kısa süreli birleşik bir idareyle yönetildiğini ifade ettiklerinden, Urfa'da fiilen kimin görevde olduğunu belirtme gereği duymamışlardır.

Buna karşın, yerel Ermeni ve Süryani kaynaklar Urfa'nın iç işlerine doğrudan, daha yakın şekilde vakıf olduklarından, Richard'ın vekâletiyle ilgili bilgi vermişlerdir.¹⁷¹ Norman asıllı bir soylu olan Richard de Salerne, Robert Guiscard'ın kardeşi olan Salerno hâkimi Guillaume'un oğludur. Ayrıca, Tancred'in ismi belirtilmeyen kız kardeşiyle evlidir. Birinci Haçlı Seferi sırasında baştan itibaren

¹⁶⁸ Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**, C. I, s. 105.

¹⁶⁹ Heinrich Hagenmeyer, **Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088–1100**, Wagner'sche Universitäts-Buchhandlung, Innsbruck, 1902, s. 290; René Grousset, **Histoire des Croisades et du royaume franc de Jérusalem**, C. I, Plon, Paris, 1934, s. 407.

¹⁷⁰ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 224.

¹⁷¹ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 227; Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e., s. 80.

sefere katılan Richard, Anadolu geçişi sırasında Tancred ile birlikte ordudan ayrılıp Kilikya'ya yönelen grupta yer almış ve burada, Misis civarında Tancred ile Baudouin arasında çıkan çatışmanın da başlıca sebeplerinden biri olmuştur.¹⁷²

Daha sonra Antakya'ya geçerek Bohemond'un yanında kalan Richard, onun Danişmendliler tarafından esir alınması sırasında da yanında bulunmuş ve Bohemond ile birlikte esaret hayatı yaşamıştır.¹⁷³ Bazı kaynaklar, 1103 yılında Richard'ın Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'a teslim edildiğini bildirirse de bu bilginin doğruluğu şüphelidir.¹⁷⁴ Aynı yıl Bohemond'un esaretten dönmesinin ardından düzenlenen Maraş seferine de katılmıştır.

Baudouin du Bourg ile Joscelin'in esaretten dönüşleri sonrasında Maraş kontu olarak atanan Richard de Salerne'in Urfa'daki kısa süreli yönetimi, yerli kronikçiler tarafından yoğun biçimde eleştirilmiştir. Bu kaynaklar, onun halka karşı sert bir tutum takındığını, şantaj yoluyla önemli miktarda para topladığını belirtmektedir. Bu uygulamaların ardında yatan nedenin, yönetimi eninde sonunda esaretten dönecek asil kontlara bırakacağı düşüncesiyle, görevde olduğu sürede bölgenin kaynaklarından azami faydayı sağlama isteği olduğu vurgulanmaktadır. Urfa Kontluğu bu dönemden sonra saldırı değil, savunma pozisyonuna düşmüştür. Böylece Urfa, Harran savaşı sonrasında, 1104-1108 yıllarında Antakya'ya bağlı kalmıştır. Bu zaman diliminde Urfa birden fazla kez kuşatılmasına rağmen ele geçirilememiştir.¹⁷⁵

3.2.2.5. Çökürmüş'ün 1105 Yılındaki Urfa Kuşatması

1105 yılında Musul ve Nusaybin Emîri Çökürmüş'ün Urfa üzerine ikinci kez sefer düzenlediği bilgisi, sadece Urfalı Mateos gibi yerli kaynaklarda yer almakta¹⁷⁶; Latin ve İslam tarihçileri tarafından ise doğrulanmamaktadır. Mateos, kuşatmanın hasat mevsiminde gerçekleştiğini, şehir savunmasını yürüten Richard'ın bir çıkış harekâtının başarısız olduğunu ve bu çatışmada 450 Hristiyanın öldüğünü aktarır. Bu

¹⁷² Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 200.

¹⁷³ Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 321.

¹⁷⁴ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 222.

¹⁷⁵ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 227- 235.

¹⁷⁶ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 227 - 228.

detaylar, olayın tarihi gerçeklik taşıdığını düşündürmektedir.¹⁷⁷ 1104-1105 yıllarında Selçuklu iç siyasetinde yaşanan gelişmeler de Çökürmüş'ün böyle bir sefer düzenleyebilecek siyasi ve askeri güce sahip olduğunu göstermektedir.

Özellikle Sultan Muhammed Tapar ile Çökürmüş arasında 1105 başlarında sağlanan mutabakat, bu sefere zemin hazırlamış olabilir. Kuşatmanın ardından Çökürmüş'ün hemen Musul'a dönmesi, bu seferin kendi inisiyatifiyle değil, muhtemelen Sultan'ın emriyle yapıldığını düşündürmektedir.¹⁷⁸ Modern tarihçiler genellikle bu ikinci kuşatmayı kabul etmekle birlikte, yalnızca Urfalı Mateos'a dayanmış ve Anonim Süryani Vekayinâmesi gibi diğer yerel kaynaklara başvurmamışlardır.¹⁷⁹

3.2.2.6. I. Kılıç Arslan'ın Urfa Kuşatması (1106)

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, 1106 yılında Malatya'yı aldıktan sonra Urfa'yı kuşatmış, ancak bu olaya yalnızca Urfalı Mateos, İbnü'l-Kalânîsî ve onun anlatımını tekrarlayan İbnü'l-Esir yer vermiştir. Haçlı kaynakları bu kuşatmayı zikretmemektedir.¹⁸⁰

İbnü'l-Kalânîsî, Sultan Kılıç Arslan'ın Urfa yakınında konakladığını, Harran halkının çağrısı üzerine şehre girerek teslim aldığını ve sonrasında hastalanıp Malatya'ya döndüğünü aktarır. Urfalı Mateos ise Sultan'ın günlerce Urfa'ya saldırdığını ancak başarı sağlayamadığını bildirir. Harran'ın davetle mi yoksa zorla mı alındığı tartışmalıdır, ancak sonraki gelişmeler Kılıç Arslan ile Harran emiri Çökürmüş arasında olumlu ilişkiler bulunduğunu gösterir.¹⁸¹ Aynı yıl içinde Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, Musul ve çevresini Çökürmüş'ü bertaraf etmek üzere Cavlı'ya ikta etmiş, bu gelişme Urfa Kontluğu'nu dolaylı biçimde etkilemiştir. Çökürmüş'ün ölümünden sonra Musul'daki emirler, Kılıç Arslan'ı davet ederek şehri

¹⁷⁷ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 227.

¹⁷⁸ İbnü'l-Esir, a.g.e., s. 262-263.

¹⁷⁹ Heinrich Hagenmeyer, **Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088–1100**, Wagner'sche Universitäts-Buchhandlung, Innsbruck, 1902.

¹⁸⁰ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., s. 150; İbnü'l-Esir, a.g.e., s. 293; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 231.

¹⁸¹ İbnü'l-Esir, a.g.e., s. 293.

ona teslim etmişlerdir. Sultan, 1107'de Musul'a girerek hutbeyi kendi adına okutmuş ve böylece Büyük Selçuklu sultanlığına adaylığını ilan etmiştir.¹⁸²

Bu esnada Musul'da esaret altında bulunan Urfa Kontu Baudouin du Bourg da onun eline geçmiş, ancak Sultan'ın aynı yıl Habur Nehri'nde boğularak ölmesi üzerine, Baudouin Çavlı'nın eline geçmiştir.¹⁸³

3.2.2.7. II. Baudouin'in Esaretten Kurtuluşu

1108 tarihinde Baudouin du Bourg, Büyük Selçuklu'nun Musul valisi Çavlı'nın fidye ödemesiyle özgürlüğüne kavuşup, Urfa'ya geri dönmüştür. Öte yandan Antakya yönetimi, Urfa'nın elden geri çıkması hususunda zorluk göstermiştir. Gelişmeler sonrasında II. Baudouin Urfa kontluğunu ele geçirmiş olsa da Antakya ve Urfa ilişkilerindeki gerginlik devam etmiştir. Harran Savaşı akabinde başsız kalan Urfa askerleri, tahta vekalet etmesi için Tancred'e davet göndermiştir. Tancred ise istediği fırsatı yakalayınca bu isteği reddetmemiştir. Dolayısıyla meydana gelen bu esaret Tancred'in işine gelmiştir.

Bohemond ise yanı başında kuvvetli bir rakip istemediğinden ve II. Baudouin'i Antakya civarından uzak tutmayı tercih ettiğinden Tancred'in Urfa naibi olmasına hiçbir ses çıkarmamıştır. Bu sayede Urfa'da 1108'in Eylül ayına kadar devam edecek olan Norman hâkimiyeti başlamıştır. Bu durum esasen Urfa Kontluğu ve Antakya Prinkepsliğinin iç içe geçmesi anlamına gelmiştir. Harran Savaşı'nda 12.000 olarak gösterilen kayıp Urfalı Mateos'a göre 30.000 gibi afaki bir rakamla ifade edilmiştir. Ancak bu sayı Haçlıların o dönemdeki mevcudu göz önüne alındığında oldukça abartılıdır.¹⁸⁴

Savaş esnasında büyük zaiyatlar veren Haçlılar, Urfa ve Antakya'da elinde bulunan gücü kaybetmenin eşiğine gelmişlerdir. Fakat Çökürmüş'ün Sökmen'in elinin

¹⁸² İbnü'l-Esir, a.g.e., s. 293; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 231.

¹⁸³ İbnül-Kalânîsî, a.g.e., s. 157.

¹⁸⁴ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 224.

altındaki II. Baudouin'i firar ettirmesi üzerine taraflar arasında anlaşmanın bozulması Haçlıların Antakya ve Urfa'daki hâkimiyet süreçlerini oldukça uzatmıştır.¹⁸⁵

Buradan anlaşılacağı üzere gerek Kürboğa'nın seferinde gerekse Harran mücadelesinde Türklerin birlik oldukları durumda kazandıkları zaferler ortadadır. Fakat bu ittifakların uzun ömürlü olmaması ve Türk beyleri arasındaki mevcut çatışmalar, Haçlıları gerçekte olduklarından daha kuvvetli sonuçlarla karşılaştırmıştır. Nitekim Çökürmüş savaşın bitiminden iki hafta sonrasında Urfa'ya yaptığı çıkarmada başarısız olmuştur.¹⁸⁶

Ancak burada altı çizilmesi gereken husus Çökürmüş'ün Urfa kuşatması esnasında maiyetindeki bir Selçuklu hanedan üyesinin esir kalmasıdır. Çökürmüş hanedan üyesi prenses adına 15.000 altın ödemeyi veya II. Baudouin ile esir takası yapmayı önermiştir. Kudüs Kralı I. Baudouin'in mevcut Urfa Kontunun kurtarılmasına ilişkin ricasına rağmen Bohemond ve Tancred parayı seçmiş ve II. Baudouin esaret altında kalmaya devam etmiştir. Bohemond ve Tancred paraya ilişkin isteklerini öne sürmelerine rağmen her ikisinin de amaçları elbette farklı olmuştur.¹⁸⁷

Tancred, II. Baudouin'in tahtına geri dönmesi durumunda Urfa Kontluğu'ndan uzaklaşacağını farkına varmasından ve arasının iyi olmamasından dolayı, II. Baudouin'in esaret altında kalmasının devamını istemiştir. Bohemond ise II. Baudouin'in süreç sonunda işin başına geri gelişiyle Tancred'in tekrar kendi başına kalacağını bildiğinden bu durumu tasvip etmemiştir.¹⁸⁸

3.2.2.8. Tell Başir Savaşı

Konum olarak Suruç, Halep ve Antakya üçgeninin tam ortasına kalan Tell Başir, Antakya ve Urfa istikametinde kıymetli bir köprü mahiyetinde geçiş bölgesi idi. Günümüzde Gaziantep'in Oğuzeli ilçesine bağlı Tell Başir'in tarihi M.Ö 3000'lere kadar dayanır. Etimolojik açıdan kelime, İlk Çağ'da Asurlular döneminde Til Baserê

¹⁸⁵ İbnü'l-Esir, a.g.e., 304.

¹⁸⁶ Anonim Süryani Kroniği, a.g.e., s. 26.

¹⁸⁷ Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana – History of the Journey to Jerusalem**, ed. and trans. Susan B. Edgington, Oxford University Press, Oxford, 2007, s. 701.

¹⁸⁸ Runciman, a.g.e., s. 37.

ismiyle telaffuz edilirdi. Ortaçağda nüfusunun çoğunluğunu Hıristiyan Ermenilerin meydana getirdiği bölge Ermenice “Müjde Tepesi” anlamında “T’ıl Aveteaç” ismiyle anılmıştır. Tarihsel açıdan Tunç devrinden itibaren bir yaşam alanı olan Tell Başır, Arapça’da da “Müjde Tepesi” anlamına gelen ismiyle zikredilir ve burada gerçekten bir höyük vardır. Bu sayede korunaklı bir yapıya sahip olmuştur.¹⁸⁹.

Roma ve İslâmî dönemde askeri bir karakol görevi yapan Tell Başır, 962 yılında Doğu Roma’nın eline geçince burada düzenli bir imar faaliyet başlamış ve belde, şehir hüviyetine bürünmüştür. Bu sebeple Haçlı Seferleri sürecinde kıymetli bir kavşak noktası olması, stratejik açıdan büyük merkezlere uzak olmayan bir üs niteliği taşıması, ticaret yolları üzerinde bulunması ve uzun bir kaleye sahip olması Tell Başır bölgesini Haçlılar adına bulunmaz bir nimet haline getirmiştir. Nitekim şehir I. Haçlı Seferi sırasında 1097 yılının sonlarında Ermenilerin de desteği ile I. Baudouin de Boulogne tarafından ele geçirilmiştir. Tell Başır 1103 yılına kadar I. Baudouin’in komutanlarından Fer’in himayesinde bulunmuş, Joscelin de Courtenay’ın 1103 yılında bölgeye adım atmasından sonra II. Baudouin tarafından kendisine bir bakıma ikta olarak verilmiştir.¹⁹⁰

Urfa olayından dolayı Tancred ile II. Baudouin’in arası bozulmuş, Tancred’in Urfa’yı kaybetmesi ile ikili arasındaki zıtlama daha da artmıştır. II. Baudouin esareten kurtulup Urfa bölgesine gelince; Richard’ın ve onun yaveri Tancred’in burada halka yaşattıkları zulüm kulağına gelince aralarındaki nefret biraz daha artmıştır.¹⁹¹ Dolayısıyla mevcut durumda II. Baudouin, Tancred’i kendi tahtına ve sınırlarına göz diken bir tehdit olarak görmeye başlamıştır.

Tell Başır ve civarı gerek I. Baudouin gerekse II. Baudouin ve Norman hegemonyası altında bulunduğu dönemde Kuzey Suriye taraflarına yapılan seferlerde askeri bir üs olarak kullanılmıştır. Tell Başır’in çevrelerinde meydana gelen iki savaş bölgenin önemini net bir şekilde göz önüne sermektedir. Bunlardan birincisi

¹⁸⁹ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Menâkıb-ı Şeyh Evhadü’-d-Dîn-i Kirmânî’de Geçen Selçuklu Tarihi İle İlgili Bilgiler Ve Değerlendirilmesi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.34, S.58, 2015, s. 550.

¹⁹⁰ Ernst Honigmann, **Evêques et évêchés monophysites d’Asie antérieure**, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Vol. 151, Secrétariat du Corpus SCO, Louvain, 1951, s. 145.

¹⁹¹ Anonim Süryani Kroniği, a.g.e., s. 30.

mevzu bahis Tancred ile II. Baudouin arasında 1108 yılının Eylül ayında geçen mücadeledir. Bir kısım literatürde bahsi geçen bu mücadeleler iyiden iyiye karıştırılmakta ve kronolojik olarakta bizi yanılgıya düşürebilmektedir. Ancak bizim konu edeceğimiz savaş Ekim veya Kasım 1108 yılında meydana gelen ve ilkinde göre çok daha büyük ve şiddetli olan Tell Başir Savaşı'dır.

Ekim-Kasım 1108'de Tell Başir yakınlarında gerçekleşen bu savaş, II. Baudouin, Joscelin ve Selçuklu kumandanı Çavlı'nın ittifakı ile Antakya Prinkepsi Tancred'e karşı yapılmıştır. Bazı kaynaklarda başka çatışmalarla karıştırılsa da, geniş katılımlı ve etkili sonuçlarıyla diğerlerinden ayrışır.¹⁹²

Savaşın arka planında II. Baudouin ile Tancred arasında Urfa üzerindeki hak mücadelesi ve kişisel husumetler yatmaktadır. II. Baudouin, esaretten döndükten sonra Tancred'in bölgedeki sert yönetimine ve kendisine karşı olan tavırlarına tepki göstermiş, Selçuklu valisi Çavlı ile yakınlaşarak ona karşı bir ittifak kurmuştur.¹⁹³ Bu ittifak, Halep Emiri Rıdvan'ı da tedirgin etmiş ve Rıdvan, Tancred'e mektup yazarak Çavlı'ya karşı birlikte hareket etmeyi önermiştir.¹⁹⁴

Tancred ve Rıdvan'ın oluşturduğu orduya karşılık II. Baudouin, Tell Başir Senyörü Joscelin ile birlikte Membic'te Çavlı'nın ordusuna katılmıştır. Ancak Çavlı'nın Musul'u kaybettiği haberi üzerine ordusunda disiplinsizlik baş göstermiş, pek çok komutan onu terk etmiştir.¹⁹⁵

Neticede, Tell Başir yakınlarında yapılan savaşta başlangıçta Çavlı-Baudouin ittifakı üstünlük sağlasa da, müttefik kuvvetler arasında yaşanan panik ve düzensizlik Tancred'in lehine olmuş, savaş Antakya Haçlılarının zaferiyle sonuçlanmıştır. Çavlı Rahbe'ye, II. Baudouin ve Joscelin ise Tell Başir'e çekilmiştir.¹⁹⁶ Bu savaşın kronolojisinde olduğu gibi sonucunda da karışıklık yaşanmıştır. Örneğin İbnü'l-Adîm, Rıdvan'ın Tancred'e değil, Tancred'in Rıdvan'a yardım ettiğini öne sürmüştür.

¹⁹² Tyrensis, a.g.e., s. 131.

¹⁹³ Anonim Süryani Kroniği, a.g.e., s. 30.

¹⁹⁴ İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 371-372.

¹⁹⁵ Abû'l-Farac, a.g.e., s. 348.

¹⁹⁶ İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 372; Azîmî, a.g.e., s. 44.

Fulcherius Carnotensis ve Willermus Tyrensis ise Tell Başır'deki iki farklı çatışmayı birbirine karıştırmıştır.¹⁹⁷

Willermus Tyrensis meydana gelen bu savaşı küçük bir zıtlasma adında not etmiş, Tancred'in kaybını 20 olarak beyan etmiştir. Fakat burada Willermus'un yanlışlığına düşmüştür. Zira Onun kaydettiği savaş Tell Başır'de değil, onun yakın civarında geçen çatışmadır. Fulcherius Carnotensis'e göre ise, Tancred bağışlanma talebinde bulunmuş; ancak Baudouin ile Joscelin bu talebi reddederek Türklerle iş birliğine gitmiştir. Rivayete göre Joscelin, yaklaşık 7.000 Türk askerini bir araya getirerek Tancred'e bağlı 500 kişilik birliği mağlup etmiştir. Ancak bu anlatım, hem aktarılan rakamlar hem de olayların kronolojik ve mantıksal tutarlılığı bakımından Tell Başır Muharebesi'nin bilinen verileriyle çelişmektedir.¹⁹⁸

Tell Başır Savaşı (1108), Haçlı tarihindeki önemli iç çekişmeleri ve İslam-Haçlı ittifaklarının karmaşık doğasını yansıtmaları bakımından oldukça çarpıcıdır. Savaşın önemi şu başlıklar altında özetlenebilir:

- Haçlılar Arasındaki İç Çatışmaların Göstergesi
- Haçlılar ile Müslümanlar Arasında Kurulan Geçici İttifaklar
- Tell Başır'ın Stratejik Önemi
- Bölgesel Güç Dengelerinin Değişimi

Bu yönleriyle Tell Başır Savaşı, yalnızca bir askerî çatışma değil, aynı zamanda Haçlı Doğusu'ndaki siyasal dinamiklerin, ittifak sistemlerinin ve güç mücadelelerinin tipik bir örneğidir. Sonuç olarak bu savaş, Haçlılar ve Müslüman güçler arasındaki karmaşık ittifak ilişkilerini, kişisel husumetlerin siyasal dinamiklere etkisini ve Tell Başır'ın bölgedeki askerî-stratejik önemini açıkça göstermektedir.

Kemalüddin İbnü'l-Adîm, Zübdetü'l Haleb adlı eserinde söz konusu mücadelenin hem başlangıç sürecini hem de sonuçlarını farklı kaynaklara dayanarak tasvir etmiştir. Eserde aktarıldığına göre, Çavlı ile Joscelin, Tancred'e karşı bir askerî ittifak kurmuşlardır. Bu gelişme üzerine müttefiksiz kalan Tancred, Halep Emîri Rıdvan'dan yardım talep etmiştir. Haliyle Rıdvan kendi birliği ile beraber Tancred'e

¹⁹⁷ Carnotensis, a.g.e., s. 162; Tyrensis, a.g.e., s. 131.

¹⁹⁸ Tyrensis, a.g.e., s. 131; Carnotensis, a.g.e., s. 162.

yardım etmeye gitmiştir. Mevcut iki ordu arasında Tell-Bâşir bölgesinde yapılan mücadelede Çavlı ve müttelikleri galip gelmiş, Tancred'in ve Rıdvan'ın tüm adamları öldürülmüştür. İbnü'l-Adîm tarafından aktarılan rivayetler eleştirel bir bakışla değerlendirildiğinde, bazı tarihî tutarsızlıklar dikkat çekmektedir. Her şeyden önce, Tancred'in Rıdvan'ı yardıma çağırdığı iddiası gerçeği yansıtmamaktadır; aksine, Halep Emîri Rıdvan, Çavlı'nın artan askerî nüfuzundan endişe duyduğu için Tancred'den destek istemiştir. Öte yandan, Çavlı ise kendisine karşı oluşan Tancred-Rıdvan ittifakına karşılık olarak II. Baudouin ve Joscelin ile askerî iş birliği yapma yoluna gitmiştir.¹⁹⁹

3.2.2.9. Kudüs'e doğru

Ermeni birlikler durumdan faydalanmaya çalışarak Urfa kontluğu ve Haçlılar arası anlaşmazlıktan yararlanıp Latin yönetiminden kurtulmayı amaçlasa da II. Baudouin bu duruma çok sert yaptırım uygulamıştır. Ermenilere karşı ağır zulüm ve işkenceler yapmıştır. Pek çok kişinin gözlerini oymak bunlardan bazılarıdır.²⁰⁰ Öte yandan 1110 yılı Urfa Kontluğu adına bir kırılma noktası olmuştur. Sultan Muhammed Tapar emriyle başlayan cihat harekâtı, Haçlılara karşı önemli bir saldırı niteliğindedir. Musul valisi Mevdud'un önderliğindeki Türk birlikleri, Urfa Kontluğuna karşı üç yıllık bir savaş başlatmıştır. Urfa defaatle kuşatılıp tahribatlar görmüştür. Hristiyanlar Fırat Nehri'nin batısına geçerken, ekilen verimli araziler terk edilmiştir. İnsanlar yerleşik hayatlarından savaş sonucu ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Baudouin Tell Başir hattını savunma sürecinde Joscelin'i bırakarak Urfa'ya geri dönmüştür. Bundan kısa bir zaman sonra yeni Musul emiri Mevdud 1111 yılında büyük bir ordu ile gelerek Tell Başir'i bir buçuk ay boyunca kuşatmış fakat yine de başarılı olamamıştır.²⁰¹

Tell Başir Savaşı'nın başta Urfa Haçlı Kontluğu olmak üzere, Kuzey Suriye'deki Haçlılar ve Türkler bakımından farklı sonuçları olmuştur. Urfa Kontluğu, Tell Başir savaşının akabinde eski kudretini tamamen kaybetmiştir. Haçlı kontları

¹⁹⁹ İbnü'l-Adîm, a.g.e., s. 109.

²⁰⁰ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 235- 236.

²⁰¹ Honigmann, a.g.e., s. 146.

arasında meydana gelen çatışma ve anlaşmazlıkların Tell Başir tarafında savaşa dönüşmesi Haçlıların kendi aralarındaki hasım ve düşmanlıkları açığa çıkardığı gibi sonrası için de birlik ve beraberlik içinde hareket etmelerini engellemiştir. Sürecin ilerleyen dönemlerinde yerel Haçlı yöneticileri birlerine karşı hep kuşku ile yaklaşmış, bunun sonucu olarak da Haçlılar Türk akın ve birlikleri karşısında müttefiksiz ve savunmasız kalmışlardır.²⁰²

3.2.2.10. II Baudouin ile Joscelin de Courtenay Arasındaki İhtilaf (1112)

1112 yılının ikinci yarısında, Urfa Kontluğu tarihinde önemli gelişmelerden biri daha yaşandı. Bu dönemde Ermeni hâkimlerinden Kogh-Vasil'in (12 Ekim 1112) ve Antakya Prensi Tancred'in (12 Aralık 1112) ölümleri, bölgedeki güç dengelerini derinden etkilemiştir. Ermeni kaynaklarına göre, Kogh-Vasil'in dul eşi ve halefi Dığa Vasil, Tancred'in artan nüfuzundan çekinmiş ve onu yatıştırmak amacıyla hediyeler göndermiştir.²⁰³

Bu gelişmelerin ardından Tancred'in ani ölümü, Urfa Kontluğu ile Antakya arasındaki gerginliğin sonlanmasına zemin hazırlamış ve yeni prens Roger de Salerne'in Baudouin du Bourg'un kız kardeşiyle evlenmesi²⁰⁴ sayesinde iki taraf arasında dostane ilişkiler kurulmuştur. Bu ortamda, Urfa Kontluğu daha önce Antakya müdahalesiyle karşılaşma endişesi taşıdığı Ermeni kaleleri üzerindeki emellerini daha serbestçe gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Mevdud'un 1110–1112 yılları arasında Urfa çevresine yönelik tahripkâr seferleri, kontluğu ekonomik açıdan zora sokmuş, buna karşılık Fırat'ın batısında bulunan Tell-Bâşir senyörü Joscelin daha az zarar görmüştür. Joscelin'in ekonomik durumu iyi ilişkileri, onun bölgede daha güçlü bir konum elde etmesine yol açmıştır.

Bu güç dengesi değişimi, Baudouin'in Joscelin'i Urfa'ya çağırarak aniden hapse atmasıyla sonuçlanmıştır.²⁰⁵ Villermus Tyrensis'in aktardığına göre, Baudouin,

²⁰² Çapan ve Yener, a.g.m., s. 278.

²⁰³ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 248.

²⁰⁴ Runciman, a.g.e., s. 126.

²⁰⁵ Anonim Süryani Vekayinâmesi, Çev. Mehmet Ali Beyhan, **Ortaçağ Doğu Tarihi Kaynakları**, Ankara Üniversitesi Yay., 2010, s. 85; İbnül-Kalânîsi, a.g.e., s. 184.

ağır hasta olduğunu söyleyerek Joscelin'i kandırmış, onun Tell-Bâşir üzerindeki haklarından feragat etmesini sağladıktan sonra serbest bırakmıştır.²⁰⁶ Bu olay, Baudouin'in siyasi pragmatizmini ve sert yönetim tarzını açıkça ortaya koymaktadır.²⁰⁷

3.2.2.11. Urfa Ermenilerinin Tehciri (1113)

XI. yüzyılın son zaman dilimlerinde boy gösteren Haçlı Seferleri, Urfa'nın kaderinin çiziminde kıymetli bir görev almıştır. Mevcut dönemde bölgenin Türkleşme hızı yavaşlıyor sanılsa da aksine bir o kadar hızlanmıştır. Türk topluluklarının Anadolu'ya ayak basmasıyla Ermeniler, ellerindeki toprakları Bizans'a para karşılığı vererek ya da anlaşma yolu ile terk ederek daha iç bölgelere, Güneydoğu Anadolu'ya yerleřmiřlerdir²⁰⁸. 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu, Türklere kapılarını aralamış ve Türkler de kısa zamanda fetihlerle Anadolu'yu vatan edinmeye başlamışlardır. Öte yandan Ermeniler ise, Bizans'ın mevcut dönemde kendi içinde ki problemlere pragmatist yaklaşıp küçük beylikler inşa etmeye çalışmışlardır. Fakat Türklerin bölgeye ayak basması ile Ermeniler, onların üstünlüğünü zor da olsa kabul etmek durumunda kalmışlardır. Haçlıların bölgeye ayak basışı ile bölgede dengeler yeniden değişmiştir.

Başlangıçta Haçlıları çiçeklerle karşılayan Ermeniler, onları mevcut düzende kendilerine bir umut dalı olarak görse de sonrasında Haçlıların kendi özerk güçlerini ele alma istekleri onları geri itmıřtir²⁰⁹. Bölgede Güneydoğu Anadolu'yu daha çok Türkler almış, Urfa ise hükümdar Thoros'un elindedir. Thoros'da aynı zamanda Türklerin ilerleyen gücünden endişe eden ve dolayısıyla Haçlılardan yardım isteyen kişi olmaktadır.

1113 yılı, Urfa Haçlı Kontluğu'nda yerel Ermeni nüfusa yönelik ciddi bir müdahalenin gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Bu olay Urfalı Mateos tarafından detaylı şekilde aktarılmıştır. Mateos'un rivayetine göre, Musul Emiri Mevdud'un 1113

²⁰⁶ Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, 1974, s. 144.

²⁰⁷ Grousset, a.g.e., s. 487-489.

²⁰⁸ Bilal Gök, "Büyük Selçuklu Devleti'nde Ermeniler: Başlangıcından Melikşah'ın ölümüne Kadar (1018-1092)", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2015, s. 176.

²⁰⁹ Gök, a.g.m., 2015, s.183.

yılında Haçlı topraklarına yönelik gerçekleştirdiği büyük sefer sırasında, Urfa'daki bazı Ermenilerin şehri Türk kuvvetlerine teslim etmeye hazırlandıkları yönünde Tell-Bâşir'de bulunan Kont Baudouin du Bourg'a bir ihbarda bulunulmuştur.²¹⁰

Baudouin, bu ihbar üzerine Seruc'ta görevli kumandanı Paganus'a Urfa'daki Ermeni nüfusun sürgün edilmesi talimatını vermiştir. 11 Mayıs 1113 Pazar günü, şehirdeki Ermeni halk zorla Urfa'dan çıkarılmış; bu süreçte ağır mağduriyetler yaşanmış ve halkın büyük kısmı Samsat'a göç etmek zorunda kalmıştır. Olayın tarihini net şekilde veren Mateos, yaşananları dramatik bir dille tasvir etmiş; Urfa'nın daha önce Haçlıları kabul eden, kucaklayan bir şehir olduğunu, ancak Haçlıların bu iyiliğe nankörlükle karşılık verdiğini vurgulamıştır. Bu olay Mateos tarafından aktarılmış olmasına rağmen, dönemin modern tarihçileri de onun anlatısını esas alarak olayı kabul etmişlerdir.²¹¹

Mevdud'un seferine ilişkin olarak İbnü'l-Esîr-ve İbnül-Kalânîsi gibi Müslüman tarihçiler de onun 1113 Mayıs ortalarında Fırat'ı geçtiğini belirtmekte; bu da Mateos'un anlatısını desteklemektedir.²¹² Bu gelişmeler sırasında Baudouin'in Tell-Bâşir'de bulunma sebebi, bazı araştırmacılar tarafından Joscelin'in bölgeden uzaklaştırılmasının ardından bu önemli kaleyi doğrudan kontrol altına alma arzusu olarak yorumlanmaktadır. Urfa'nın maddi ve stratejik değerini kaybetmeye başlaması, Kont'un ilgisinin Tell-Bâşir'e yönelmesinde etkili olmuş olabilir.

Sonuç olarak, 1113 tehciri yalnızca bir iç güvenlik önlemi değil, aynı zamanda Haçlı-Ermeni ilişkilerinde derin bir güvensizlik krizini yansıtan politik bir adımdır. Olay, Urfa Haçlı Kontluğu'nun zayıflayan iç dengelerini ve yerel Hristiyan unsurlarla olan ilişkilerindeki gerilimi gözler önüne sermektedir.

3.2.2.12. Aksungur el-Porsukî'nin 1114 Urfa Seferi

Mevdud'un 1113'te Haşhaşîler tarafından öldürülmesinin ardından Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, Haçlılara karşı cihada devam edilmesi amacıyla Musul

²¹⁰ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 249.

²¹¹ Runciman, A History of the Crusades, C. II, s. 129.

²¹² İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 346.

valiliğine Aksungur el-Porsukî'yi atamış ve ona büyük bir orduyla sefere çıkma emri vermiştir.²¹³ Aksungur'un yanında Sultan'ın oğlu Mesud da bulunuyordu. Musul'da İmadüddin Zengî ve Sincar Emiri Temirek gibi yerel beyler onun hizmetine girdi. Ardından Mardin'e geçen Aksungur, burada Emir İlgazi'den destek aldı ve oğlu Ayaz 300 atlı ile sefere katıldı.²¹⁴

1114 yılı Zilhicce ayında (9 Mayıs – 6 Haziran) Aksungur, 15.000 süvariyle Urfa'yı kuşattı. Kuşatma yaklaşık iki ay sürdü. Bu süreçte Franklar, Müslümanlara yaptıkları baskında 9 kişiyi esir alıp surlarda çarmıha gerdi, Müslümanlar da buna karşılık 50 Frank şövalyesini öldürdü²¹⁵. Yiyecek sıkıntısı nedeniyle kuşatma sonuçsuz kaldı ve Aksungur geri çekildi. Sefer sırasında Urfa, Seruc ve Samsat bölgeleri tahrip edildi.²¹⁶

Seferin önemli bir boyutu da, Haçlı-Ermeni ilişkilerinde yaşanan kırılma idi. Kogh-Vasil'in dul eşi, Franklardan çekinerek Aksungur'a elçi gönderdi ve yardım talebinde bulundu. Aksungur da Sungur Dirâz adlı bir emirini Ermeni hanımın yanına yolladı. Ancak Sungur Dirâz, 100 kişilik maiyetiyle birlikte Franklar tarafından pusuya düşürüldü. Savaşın ardından Sungur Dirâz sağ kurtularak Aksungur'un yanına döndü. Bu olay, Ermeniler ile Urfa Kontluğu arasındaki güvensizliğin arttığını açıkça göstermektedir.²¹⁷

Sonuçta, Aksungur'un seferi İlgazi ile yaşadığı anlaşmazlık ve Artukluların baskısı nedeniyle başarıya ulaşamadı. Türk ordusunun geri çekilmesinden sonra Kont Baudouin du Bourg, Ermenilerin ihaneti bahanesiyle Kogh-Vasil'in mülklerini ele geçirerek kontluğun hâkimiyet alanını genişletti. Böylece Haçlılar, Ermeni bölgeleri üzerinde doğrudan kontrol sağlayarak geçici bir üstünlük kazandılar.²¹⁸

Böylece Mevdud'un seferleri ile beraber, Urfa'nın doğusu tamamen terk edilmiştir. 1118'de I. Baudouin'in ölümüyle, Baudouin du Bourg Kudüs Kralı

²¹³ İbnü'l-Esîr, a.g.e., C. X, s. 350.

²¹⁴ Syrien Michel, a.g.e., C. XV, s. 79.

²¹⁵ İbnü'l-Esîr, C. X, s. 351.

²¹⁶ Urfalı Mateos, a.g.e., C. XVI, s. 253.

²¹⁷ İbnü'l-Esîr, a.g.e., C. X, s. 351.

²¹⁸ Grousset, a.g.e., C. I, s. 489; Runciman, a.g.e., C.II, s. 129.

seçilmiştir. Birecik hâkimi Galeran du Puiset Urfa Kontluğu'na II. Baudouin yerine geçici olarak atansa da, II. Baudouin hâlen Urfa hâkimiyetine devam etmiştir. Mevcut durum, 1119'daki "Kanlı Meydan" savaşında İlgazi önderliğindeki Türk kuvvetlerinin, Antakya'daki Haçlıları büyük bir yenilgiye uğratmasına kadar devam etmiştir. Böylece Kuzeydeki iki Haçlı devleti başsız ve çaresiz kalmış, Türklerin baskıları da buna eklenince Kudüs Kralı II. Baudouin Urfa Kontluğuna resmi olarak kuzeni Joscelin de Courtenay'yı atamıştır. Kral II. Baudouin'in genel çerçevede Urfa Kontluğu hikâyesi bu şekildedir.²¹⁹

3.2.2.13. Fırat'ın Batısındaki Ermeni Arazisinin Kontluğa İlhakı ve Baudouin du Bourg'un Kudüs Kralı Oluşu

Aksungur el-Porsukî ile İlgazi arasındaki anlaşmazlık, Urfa Kontu Baudouin du Bourg için önemli bir fırsat oluşturmuştur. Bu mücadele, onu doğu sınırındaki tehditlerden geçici olarak kurtarmış ve Urfa'nın doğusunda, Türk akınlarıyla tahrip olmuş arazilerin yeniden güçlendirilmesi fırsatı sağlamıştır. Nihayet Baudouin, Ermeni yönetimindeki arazileri ilhak ederek kontluğunu güçlendirme amacına ulaşmıştır.²²⁰

Baudouin, 1115 yılına gelindiğinde, Ermeni hükümdarı Vasil Dığa'nın topraklarını ele geçirmek için harekete geçmiş ve Dığa'nın kendi halkından ve Thoros'tan yardım alamadığı bir dönemde, Dığa'yı ihanete uğratmış ve topraklarını kolayca ele geçirmiştir. Urfalı Mateos'a göre, Vasil Dığa'nın teslimiyetinin ardından Baudouin, Ermeni liderini işkenceye tabi tutarak arazisini ve kalelerini teslim almış, böylece Fırat'ın batısındaki Ermeni hâkimiyetini sona erdirmiştir. Diğer taraftan Ermeniler arasındaki iç çekişmeler, Baudouin'in kontrolünü kolaylaştırmıştır.²²¹

Baudouin'in ilerleyen dönemlerdeki zaferi, Fırat üzerindeki önemli geçitlerden biri olan Birecik'tedir. Burası, başlangıçta Ermeni reisi Apılgarib'in yönetimindeydi ve Franklar burada başarılı bir kuşatma gerçekleştirmişti. Anonim Süryani

²¹⁹ Demirkent, Haçlı Seferleri, C. I., s. 167-173.

²²⁰ İbnü'l-Esîr, a.g.e., C.X, s. 352.

²²¹ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 258.

vekâyinâmesi'ne göre, şehir zorlu bir kuşatmanın ardından teslim olmuş ve Baudouin, şehir ve çevresini kontrol altına almıştır.²²²

Birecik'in teslim olmasından sonra Baudouin, Ermeni kalelerinin çoğunu elinde tutarak Fırat kavsî boyunca batıdaki tüm Ermeni topraklarını Urfa Kontluğu'na katmıştır. Bu topraklar arasında Bagrat'ın elindeki Râvendân bölgesi ve kuzeydeki Gerger yer almaktadır. Bu zaferle birlikte, Urfa Kontluğu'nun sınırları, Fırat'ın batısındaki Ermeni topraklarıyla genişlemiş ve kontluk daha da güçlenmiştir.²²³

Baudouin'in Urfa'daki egemenliği, 1118 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 1118 Paskalyası'nda, Kudüs Kralı Baudouin de Boulogne'un ölümü ile birlikte, Baudouin du Bourg, Kudüs Krallığı için aday gösterilmiş ve kilisenin desteğiyle Kudüs Kralı olmuştur. Bu gelişme, Urfa Kontluğu'ndaki yönetimin Joscelin de Courtenay'e devredilmesine yol açmıştır.²²⁴

Urfa Haçlı Kontluğu'nun geçmişten günümüze genel bağlamda tarihçesi ve kral II. Baudouin'in başından geçen olaylar silsilesine göz attığımızda gerçekten de tahta çıkış dönemi ve koşulları, esaret altında kalışı ve çevresi tarafından yalnız bırakılışı ayrıca geçirdiği savaşlar göz önüne alındığında İbnü'l Kalanisi'nin onun hakkındaki yorumlarının ne kadar doğru olduğunu rahatlıkla görebilmekteyiz. II. Baudouin, gerçekten de bir hükümdar olarak azmi ve başarısı, atlattığı zorluklar ve bunlar karşısındaki sakin tutumu ve üretkenliği ile dikkat çeker.

3.2.2. II. Baudouin ve Kudüs Krallığı Dönemi (1110-1118)

Urfa Haçlı Kontluğu'nun siyasî ve askerî ilişkilerinin daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi için Doğu Haçlı devletlerinin en güçlüsü olan ve bölgedeki gelişmeleri doğrudan etkileyen Kudüs Krallığı'nın II. Baudouin dönemine değinmek gerekir.

²²² Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e., s. 86.

²²³ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 259.

²²⁴ Grousset, a.g.e., s. 64; Runciman, a.g.e., s. 210.

I. Baudouin'in 2 Nisan 1118 tarihinde vefat etmesinin ardından, Kudüs Krallığı'nın geleceği konusundaki tartışmalar hız kazandı. Urfa Kontu Baudouin du Bourg, bu kritik dönemde Kudüs'ü ziyaret etmekteydi. O sırada krallığın ileri gelenleri, tahtın kime devredileceği konusunda istişarelerde bulunmaktaydılar. Her ne kadar ölen kralın kardeşi Boulogne Kontu Eustache'in Doğu'ya davet edildiği kaynaklarda belirtilmişse de Kudüs soyluları nihayetinde oy birliğiyle Baudouin du Bourg'un kral olmasına karar verdiler. Bu karar uyarınca, 14 Nisan 1118 Paskalya günü Baudouin, Kudüs Kralı olarak taç giydi ve böylece II. Baudouin unvanıyla göreve başladı. Yeni hükümdar tahta çıkmasının ardından, Urfa Kontluğu'nun yönetimini kuzeni Joscelin de Courtenay'e devretti. Baudouin'in tahta geçtiği sırada, Antakya'da 1112 yılında ölen Tancred'in yerine Roger de Salerne, Trablus'ta ise Bertrand de Toulouse'un kardeşi Pons yönetimi sürdürmekteydi.²²⁵

II. Baudouin, krallığın başına geçer geçmez Mısır ve Dımaşk'tan gelen ortak tehditlerle karşılaştı. Haçlı kuvvetleri, Antakya ve Trablus'tan gelen destek birlikleriyle Aşdod çevresinde savunma düzeni aldıysa da, yaklaşık üç ay süren gergin bekleyişin ardından taraflar doğrudan çatışmaya girmeyip geri çekildi.²²⁶

1119 yılı Haziran ayında Antakya'dan Kudüs'e ulaşan yardım çağrısı, yaklaşan Türk saldırısını haber vermekteydi. Kudüs Kralı, Trablus Kontu Pons ile birlikte kuzeye hareket etti; ancak Haçlı yardımı ulaşmadan Ager Sanguinis (Kanlı Meydan) Savaşı yaşandı. Artuklu Emiri İlgazi ile Dımaşk Atabeği Tuğtekin'in birleşik ordusu, Roger de Salerne komutasındaki Antakya kuvvetlerini neredeyse tamamen imha etti. Türkler, bu büyük zaferin ardından Antakya'yı ele geçirme fırsatını değerlendirememiş olsalar da, şehir savunmasız kalmıştı. II. Baudouin, bölgeye zamanında ulaşarak şehrin idaresini devraldı. Prinkepsliğin varisi olan II. Bohemond henüz çocuk yaşta olduğundan, kral onun erginliğine kadar idareyi yürütme kararı aldı ve rutin yönetimi Patrik Bernard'a emanet etti. Aynı yılın sonunda, kral eşiyle kızlarını Urfa'dan Kudüs'e getirerek, eşi için düzenlenen törende onu resmen kraliçe ilan etti²²⁷.

²²⁵ Tyrensis, a.g.e., s. 517-522; İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 431.

²²⁶ Carnotensis, a.g.e., s. 225-226; Tyrensis, a.g.e., s. 523-524; İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 431-432.

²²⁷ Demirkent, a.g.e., C.2, s. 19.

1120 yılında İlgazi, Antakya'ya bağlı Kastun'u işgal etti. Buna rağmen kısa sürede II. Baudouin'in karşı saldırılarıyla Esarib ve Zerdana kaleleri kaybetti.⁷ 1121 yazında Cereş Kalesi'ni ele geçiren, ayrıca Dımaşk topraklarında tahribat yapan İlgazi, sonbaharda Hünâsıra ve Burcu Sina'yı aldı; Nukra ile Ahass'ta yağmalarda bulundu. Aynı yılın sonunda Esârib'i kuşattıysa da başarı elde edemedi. 1122 Temmuz'unda Zerdana üzerine sefere çıkan II. Baudouin, Belek'in bölgeye yaklaştığını öğrenince geri çekildi. Ancak bu süreçte Halep'e bağlı Balis kuşatmasından sonuç alamasa da Bîre'yi zapt etti ve Birecik savaşıyla teslim oldu.²²⁸

Eylül 1122'de Joscelin de Courtenay'in Belek tarafından esir alınmasıyla Urfa Kontluğu geçici olarak Kudüs Krallığı'na bağlandı. Maraş, Raban ve Keysun gibi bölgelerin yönetimi Keşiş Godefroy'a devredildi. Gerger hâkimi Ermeni Mişel, Belek'in güçlenmesinden duyduğu endişeyle şehri Kudüs'e teslim etti.

Kralın yokluğunda kral naipleri görevlerini etkin bir şekilde yürütmüş ve herhangi bir otorite boşluğu hissettirmemiştir. Bu istikrarlı yönetim süreci içerisinde, 1123 yılında gerçekleşen Fâtımî saldırısı Kudüs ordusu tarafından başarıyla püskürtülmüştür. Ardından, Venedik donanmasının katkısıyla 15 Şubat'tan 7 Temmuz 1124'e kadar süren kuşatma neticesinde Sûr kenti ele geçirilmiştir. Aslında bu Venedik desteği, Baudouin tarafından 1119 yılında talep edilmişti; ancak yardım dört yıl gecikmeli olarak Filistin'e ulaşabilmiştir. Venedikliler, önceki dönemlerde olduğu gibi, bu desteği belirli imtiyazlar karşılığında sağlamışlardır. Bu gelişmeler sonucunda, Askalân hariç olmak üzere, Filistin sahilinde yer alan ve limanı ile büyük önem arz eden Sûr'un da Haçlıların denetimine geçmesiyle birlikte kıyı şehirlerinin tamamı onların eline geçmiş oldu.²²⁹

Belek'in 1124'teki ölümüyle Halep'te yönetimi üstlenen kuzeni Temurtaş, aynı yıl kralı serbest bıraktı. Ancak bu serbestiyet, fidyeye ve vaatlere dayansa da, kral vaatlerini yerine getirmeyip Halep üzerine yürüyüşe geçti. Ne var ki Aksungur el-

²²⁸ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 264-265.

²²⁹ Fulcher of Chartres, **A History of the Expedition to Jerusalem 1095–1127**, ed. and trans. Frances Rita Ryan, Palestine Pilgrims' Text Society, Jerusalem, 1972, s. 255–256; Tyrensis, a.g.e., s. 7-21; İbnü'l-Kalânîsî, **Zeylu Târihi Dımaşk**, s. 277-278.

Porsukî'nin müdahalesiyle bu girişim başarısız oldu ve II. Baudouin Kudüs'e döndü. 1125'te Aksungur oğulları ve Artukoğulları'na karşı zafer kazanan II. Baudouin, ertesi yıl II. Bohemond'un Antakya'ya dönüşüyle Prinkepsliği ona devretti.²³⁰

Bu siyasi birliktelik, Baudouin'in kızı Alice ile Bohemond'un evlendirilmesiyle pekiştirildi. 1127–1129 arası sakin geçen dönemde, Melisende'nin evlendirilmesi gündeme geldi. Tahtın varisi olarak görülen Melisende için Fransa Kralı'nın önerisiyle Anjou Kontu Foulque uygun bir eş olarak seçildi ve 1129'da Kudüs'te yapılan görkemli bir törenle evlilik gerçekleşti²³¹.

1127 yılında Halep'te meydana gelen iç karışıklıklar, Haçlılar açısından şehri ele geçirmek için bulunmaz bir fırsat teşkil ediyordu. Buna rağmen Halep ve Dımaşk üzerine girişilen seferler istenilen başarıya ulaşamadı. Esasen Dımaşk, II. Baudouin'in uzun süredir gözünü diktiği hedeflerden biriydi. 1128 yılında şehrin hakimi Emir Tuğtekin'in ölümü, bu arzunun hayata geçirilmesi için önemli bir imkân sundu. Baudouin, bu gelişmeyi değerlendirmek üzere derhâl hazırlıklara girişti. Ancak 1129'daki Dımaşk kuşatması, sağanak yağmurlar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı. Böylece Dımaşk, Müslümanların elinde kalmaya devam etti.²³²

1130 yılında II. Bohemond'un ölümüyle Antakya'da bir kriz yaşandı; onun dul eşi Alice küçük yaştaki kızı adına yönetimi üstlenmek istedi. Hatta Zengî'den yardım istemesi üzerine, II. Baudouin Antakya'ya müdahale etti, kızı Alice'i Lazkiye'ye sürdü ve Antakya'yı Joscelin'in naipliğine verdi²³³.

Nihayet II. Baudouin 21 Ağustos 1131'de vefat etti. Urfa Kontu Joscelin'in de kısa bir süre sonra ölmesiyle birlikte, Haçlı Seferleri'nin ilk kuşağı tarih sahnesinden çekildi. Yerlerini, Doğu'nun gerçeklerini daha yakından tanıyan ve burada doğup büyüyen ikinci kuşak Franklar aldı. Ancak bu yerel kuşak ile Batı'dan gelen Foulque

²³⁰ Fulcher of Chartres, a.g.e., s. 288–292; Tyrensis, a.g.e., s. 27-30; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., s. 281-282; İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 505.

²³¹ Işın Demirkent, a.g.e., s. 90.

²³² Tyrensis, a.g.e., s. 40-43; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., s. 294-296; İbnü'l-Esîr, a.g.e., s. 519-520.

²³³ Demirkent, a.g.e., s. 94.

gibi figürler arasındaki uyumsuzluk, Latin Doğu'sundaki siyasal dengeleri yeniden şekillendirecek yeni bir dönemin başlangıcını haber veriyordu.²³⁴

3.2.3. II. Baudouin'in Şahsiyeti ve Urfa Kontluğundaki Yönetimi

Baudouin du Bourg'un kişiliği, oldukça pragmatik bir lider olarak öne çıkar. Ortaçağ şovalyeleri için önemli bir nitelik olan cesaret ve yiğitlik gibi karakteristik özelliklerin onda eksik olduğu söylenebilir. Bunun yerine, çıkarlarını gözeten, gerektiğinde acımasız ve zalimce davranabilen bir lider olarak tanımlanmıştır. Kendisinin menfaatlerine zarar gelebileceğini düşündüğü anlarda korkusuzca zalim uygulamalara başvurduğu, hatta yakın çevresindeki kişiler dâhil en güvenilir müttefiklerini bile feda etmekte tereddüt etmediği bilinmektedir. Özellikle, Joscelin de Courtenay gibi en yakın akrabalarına bile ihanet etmesi, onun çıkarıcı ve güvenilmez bir yönetici olarak kabul edilmesine neden olmuştur.²³⁵

Baudouin du Bourg'un karakterinin diğer bir yönü ise, özel yaşamındaki sadakati ve ailesine olan bağlılığıdır. Kaynaklar, onun ailesine olan bağlılığını övmektedir. Bununla birlikte, kişisel hayatındaki bu sadakat ve bağlılık, kamu hayatındaki zalimliği ve çıkarıcı tavırları ile çelişkili bir görüntü sergilemektedir. Bu durum, onun çok yönlü ve bazen karmaşık bir kişilik sergilemesine yol açmıştır.²³⁶

Baudouin'in iktidarı dönemindeki kararları, genellikle pragmatik ve duruma uygun şekildedir. Askeri başarıları sınırlıdır. Onun saltanatı boyunca Urfa Kontluğu büyük bir toprak kaybı yaşamış, pek çok bölge müslümanlar ve diğer rakipler tarafından tehdit altına girmiştir. Buna rağmen, kontluk sınırlarını koruyabilmiş ve iç karışıklıklar karşısında dağılmamıştır. Bu da onun, güçlükler karşısında pes etmeyen, ama aynı zamanda sert ve acımasız bir yönetici olduğunu gösterir.²³⁷

Baudouin du Bourg'un, Urfa Kontluğu sırasında büyük askerî başarılar elde edemediğini söylemiştik. 1101 yılında Seruc yakınlarında Artuk oğlu Sökmen'e karşı

²³⁴ Tyrensis, a.g.e., s. 43-46.

²³⁵ Runciman, a.g.e., s. 143.

²³⁶ Grousset, a.g.e., s. 531.

²³⁷ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 258.

kazandığı zafer dışında, Türkler ve dindaşı Tancred'e karşı genellikle mağlup olmuştur. 1108 sonrasında, sürekli savunma savaşları yapmış ve çoğunlukla topraklarını koruma çabası içinde olmuştur. Bununla birlikte, uzun yıllar süren zorluklar ve kayıplara rağmen, Baudouin, seleflerinden devraldığı emirliği savunabilmiş ve Kontluğu'nun varlığını sürdürmesini sağlamıştır.²³⁸

3.3. Urfa Haçlı Kontluğu'nda Naiplik Kurumu

Urfa Haçlı Kontluğu, Doğu'daki Latin varlığının en doğu sınırında yer alması dolayısıyla hem Müslüman komşularıyla hem de diğer Haçlı devletleriyle yoğun etkileşim içinde olan stratejik bir kontluktu. Kontluk, 1098 yılında I. Baudouin tarafından kurulmuş, zamanla Doğu'daki Haçlı varlığının askeri sınır karakolu hâline gelmişti. Bu konum, yönetim yapısında süreklilik ve esneklik gerektiren bir yapı doğurmuştu. Özellikle kontların savaş, diplomasi veya esaret gibi nedenlerle merkezi otoriteden uzaklaştıkları dönemlerde “naiplik” (regencia) kurumu devreye girmiştir.

Naipler, yönetim boşluğunu doldurmakla kalmamış, kimi zaman devletin fiilî lideri olarak tüm dış ve iç politikanın sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Bu bağlamda öne çıkan önemli figürlerden ikisi, Tancred ve Riccardo di Salerno'dur. Onların Urfa Kontluğu'ndaki naiplik görevleri, Latin feodal yapısının doğudaki kırılma yapısı içinde istikrar arayışının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada kısmen Tancred ve Riccardo di Salerno'nun siyasi, askerî ve diplomatik faaliyetleri, naiplik kurumunun işleyişine değinmek yerinde olacaktır.

3.3.1. Naiplik Kurumu ve Haçlı Devletlerinde Uygulaması

Naiplik, Ortaçağ Latin dünyasında kont, prens veya kral gibi hükümlerinin yerine vekâleten idareyi üstlenen kişileri tanımlamak için kullanılmıştır. Genellikle kontun esir düşmesi, ağır hastalık veya uzak seferlerde bulunması durumlarında ortaya çıkan bu yönetim modeli, Urfa gibi sınır bölgelerinde neredeyse kalıcı bir yönetim metodu formuna dönüşmüştür.

²³⁸ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 258.

Urfa Haçlı Kontluğu'nun erken dönem tarihî gelişimi, Latin Doğu'daki Haçlı yerleşimlerinin siyasal kırılmasını ve sürekli değişen güç dengelerini yansıtan önemli bir örnektir. Kontluk, I. Haçlı Seferi sonrasında 1098 yılında kurulmuş ve kısa sürede bölgedeki Müslüman güçlerle sık sık karşı karşıya gelmiştir. Bu çatışmalı ortamda, kontların farklı seferlere katılması, Kudüs Krallığı ile ilişkiler veya esaret gibi sebeplerle bölgeden uzaklaşmaları hâlinde yönetimin sürdürülebilirliği için naiplik kurumu büyük önem kazanmıştır. Bu bağlamda Urfa Kontluğu'nun ilk ve en etkili naiplerinden biri olarak Tancred öne çıkar.

Norman kökenli bir Haçlı lideri olan Tancred, amcası Bohemond'un Antakya Prensliği'ne odaklanması üzerine, 1100 yılında esir düşen I. Baudouin'in yokluğunda Urfa Kontluğu'na naip olarak atanmıştır.²³⁹ Bu dönemde yalnızca vekâleten yönetimi devralmakla kalmamış, aynı zamanda bölgenin askerî ve diplomatik savunuculuğunu da üstlenmiştir. Tancred'in naipliği, sadece geçici bir idarî düzenleme olmaktan öte, Latinlerin Doğu'daki varlığını konsolide etme çabasının önemli bir parçası olmuştur. Özellikle 1101–1103 yılları arasında Urfa'da aktif olan Tancred, hem Müslüman güçlere karşı düzenlenen seferlerde hem de Haçlı devletleri arasındaki koordinasyonun sağlanmasında kilit rol oynamıştır.²⁴⁰

Tancred'in naiplik süreci, feodal otoritenin esnekliği ve kişisel karizmanın devlet idaresindeki yeri açısından dikkat çekici bir örnek sunar. Naipliği sırasında uyguladığı politikalar ve askerî stratejiler, onun yalnızca bir asker değil, aynı zamanda pragmatik bir yönetici olduğunu da göstermektedir.²⁴¹ Bu bağlamda Tancred'in Urfa'daki faaliyetleri, naiplik kurumunun erken Haçlı döneminde nasıl işlediğini anlamak bakımından oldukça değerlidir.

²³⁹ Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Cilt I, s. 346.

²⁴⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Kroniği**, Eren Yay., İstanbul, 2001, s. 87–89.

²⁴¹ Thomas Asbridge, **The Crusades: The War for the Holy Land**, Simon & Schuster, London, 2012, s. 147–150.

3.3.1.1. Tancred'in Urfa Haçlı Kontluğu'ndaki Yeri ve Rolü: Siyasi, Askerî ve Dinî Bir Portre

Tancred'in 1104-1108 yılları arasındaki yönetimi, Urfa Kontluğu'nun siyasi, askerî ve dinsel yapılanmasında belirleyici olmuştur. Bu dönemde Urfa önce Selçuklu kuşatmalarına direniş göstermiş, sonra Antakya'ya bağlanmış ve nihayet II. Baudouin'in geri dönmesiyle yeniden bağımsızlığını kazanmıştır. Yazıda, bu gelişmeler Latin ve Müslüman kaynaklar ışığında kronolojik sırayla ele alınacaktır.

Haçlı Seferleri tarihi yalnızca büyük orduların hareketiyle değil, aynı zamanda bu hareketliliğin içinde sivrilen bireysel figürlerle şekillenmiştir. Bu figürler arasında öne çıkanlardan biri olan Tancred, yalnızca savaş meydanlarında gösterdiği askerî başarılarla değil, aynı zamanda Doğu'da kurulan Frank devletlerinin iç siyasetinde oynadığı belirleyici rollerle dikkat çeker. Urfa Haçlı Kontluğu'nun kaderini etkileyen aktörlerden biri olarak Tancred, dönemin güç dengeleri içinde naiplik görevine yükselmiş; Antakya Prinkepsliği ve Kudüs Krallığı ile olan ilişkileriyle de Latin Doğu'nun siyasi mimarisine damga vurmuştur.

Tancred'in Haçlı Seferleri tarihindeki yeri Batı kaynaklarında sıklıkla vurgulanırken, onun Urfa üzerindeki etkisi gerek İslam kaynaklarında gerekse modern Türk tarih yazımında uzun süre arka planda kalmıştır. Oysaki, Tancred'in Urfa'daki naiplik dönemi, sadece kısa süreli bir askerî idare değil, Haçlılar arasındaki nüfuz mücadelesinin ve Frank idari yapılarının kırılma dengesinin açık bir göstergesidir. Tancred'in hayatı ve idealleri, Haçlı Seferleri'nin yalnızca askerî ve siyasî bir hareket olmadığını, aynı zamanda dönemin Avrupa toplumunun zihniyet dünyasını da yansıttığını gösteren örneklerden biridir. Haçlı Seferleri'ne katılan her topluluk, lider ve birey, bu büyük hareketin içinde kendi hedefleri doğrultusunda bir yön belirlemiştir. Bazı katılımcılar için Haçlı Seferleri kutsal bir görev olarak görülmüşken, kimileri açısından bu süreç dünyevî arzuların ve kişisel hırsların yön verdiği bir macera niteliği taşımıştır. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri Bohemond'un yaşam öyküsünde görülebilir; benzer şekilde, Tancred'in hayatında da bu tür eğilimlerin izlerine rastlamak mümkündür. Dolayısıyla Haçlı Seferleri'ni yalnızca siyasi ve askerî gelişmeler üzerinden değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır; olayın arka

planındaki bireysel motivasyonlar ve ruhsal eğilimler de en az diğer etkenler kadar belirleyici olmuştur.²⁴²

3.3.1.1.1. Tancred'in Kökeni ve Birinci Haçlı Seferi'ndeki Rolü

Tancred, Norman kökenli Hauteville (Altavilla) ailesine mensuptu. Bu hanedan, XI. yüzyılda Sicilya ve Güney İtalya'daki Müslüman ve Bizans varlıklarını ortadan kaldırarak bölgeye hâkim olmuştu. Tancred'in amcası olan Bohemond, Apulia Prensi olarak Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış ve Antakya Prinkepsliği'ni kurmuştur. Tancred de Bohemond'un maiyetinde seferde yer almış ve sefer boyunca kendi bağımsız askeri otoritesini inşa etmiştir.²⁴³

Tancred'in seferdeki en dikkat çekici rolü, 1097 yılında Anadolu'da Dorylaion (Eskişehir) yakınlarında gerçekleşen muharebede ortaya çıkmıştır. Burada Bizans destekli Haçlı ordusu, Selçuklu akınlarına karşı zayıf düşerken, Tancred'in kumandasındaki birliklerin yaptığı ani saldırılar, Selçuklu kanatlarını geri çekilmeye zorlamıştır.²⁴⁴ Aynı yılın sonunda Antakya kuşatmasında da aktif rol oynayan Tancred, şehir içindeki Müslüman halkın teslimini sağlayan figürlerden biri olmuştur. Bu başarıları ona, sadece bir savaşçı değil, aynı zamanda siyasi bir figür olarak da prestij kazandırmıştır.²⁴⁵

Tancred'in Kudüs Seferi'nde oynadığı rol ise onun daha sonra Latin Doğu'daki yönetim anlayışının ipuçlarını verir. 1099 yılında Kudüs kuşatmasında kuzey surlarının ele geçirilmesinde görev alan Tancred, şehre giren ilk Frank komutanlarından biri olmuş, ancak Latin kaynaklara göre, Mescid-i Aksâ ve Kubbetü's-Sahra gibi İslamî yapılar hakkında farklı bir hassasiyet göstermiştir.²⁴⁶ Bu

²⁴² Seyhun Şahin, "Norman İstilasının I. Haçlı Seferi'ne Yansımaları (Antakya'nın İşgâline Kadar I. Bohemond Ve Tancred'in Faaliyetleri)", *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, C.1, S.1, 2024, s. 42-52.

²⁴³ Demirkent, a.g.e., s. 121.

²⁴⁴ John France, *Victory in the East: A Military History of the First Crusade*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, s. 142.

²⁴⁵ Riley-Smith, a.g.e., s. 87-89.

²⁴⁶ Chartres, a.g.e., s. 215.

tavır, onun sadece bir fatih değil, aynı zamanda kutsal mekânların sembolik değerinin farkında olan bir figür olduğunu düşündürür.²⁴⁷

3.3.1.1.2. Tancred'in Antakya Prinkepliği ve Urfa Üzerindeki Nüfuzu

Tancred'in askeri başarılarının ardından kendisine bırakılan en önemli miras, Antakya Prinkepliği'nin yönetimidir. 1098 yılında Bohemond'un Antakya'yı ele geçirmesiyle birlikte burada bir Frank hâkimiyeti kurulmuş, Tancred ise bu yapının hem askeri hem de idari işleyişinde kilit rol oynamaya başlamıştır. Bohemond'un 1100 yılında Malatya Seferi sırasında Danişmendlilere esir düşmesi, Tancred için Antakya'daki naiplik görevine yükselmenin yolunu açmıştır.²⁴⁸

3.3.1.1.3. Tancred'in Antakya'daki Yönetimi ve Sınır Politikaları

Bohemond'un yokluğunda Antakya'yı fiilen yöneten Tancred, sadece şehir içi idareyle sınırlı kalmamış, kuzey Suriye'deki Frank hâkimiyetini pekiştirmeye yönelik çok sayıda askerî harekâta girişmiştir. 1103-1105 yılları arasında özellikle Halep, Rakka ve Afrin bölgelerine yapılan seferlerle Müslüman emirlikler üzerinde baskı kurmuş, böylece Antakya'nın doğu sınırlarını güvence altına almıştır.²⁴⁹ Tancred'in bu yayılcı siyaseti, Frank devletleri arasında nüfuz mücadelesini de beraberinde getirmiştir. Bu noktada Tancred'in Urfa Kontluğu üzerindeki müdahaleleri dikkat çekicidir.

3.3.1.1.4. Urfa Naipliği ve II. Baudouin ile Çatışma

Tancred'in Urfa ile doğrudan temas kurması, özellikle 1104 yılında gerçekleşen Harran Savaşı sonrasına denk gelir. Bu savaşta, Antakya ve Urfa kuvvetleri ortak bir harekâta girişmiş; ancak Selçuklular karşısında ağır bir yenilgi alınmıştır. II. Baudouin'in esir düşmesiyle Urfa liderliği fiilen başsız kalmış, bu durum Tancred'e bölgeye müdahale fırsatı vermiştir.²⁵⁰ Tancred, Harran bozgununun ardından Urfa'yı kontrol altına alarak, kendisini kontluk naibi ilan etmiştir. Bu geçici

²⁴⁷ Işın Demirkent, **Haçlılar ve Kudüs**, TAD, C.27, S.1, Ankara, 1997, s. 34.

²⁴⁸ Demirkent, a.g.e., s. 144-145.

²⁴⁹ Hillenbrand, a.g.e., s. 235.

²⁵⁰ France, **Victory in the East**, s. 211-213.

hâkimiyet, Frank devletleri arasındaki geçişken sınırların ve şahsi otoritenin ne denli belirleyici olduğunu ortaya koyar. Tancred'in Urfa üzerindeki hâkimiyet arzusu, sadece askerî ihtiyaçlara değil, aynı zamanda Antakya merkezli bir Frank idaresi kurma idealine dayanmaktadır. Tancred, Urfa'yı doğrudan kontrol etmemekle birlikte, bölgenin idari ve askerî kapasitesini kendi siyasetine entegre etmeye çalışmıştır. II. Baudouin'in 1108 yılında serbest kalmasıyla birlikte, Tancred'in Urfa'daki fiilî kontrolü sona ermiş, ancak etkisi uzun yıllar hissedilmiştir.

3.3.1.1.5. Tancred'in Kudüs Krallığı ile İlişkileri ve Frank Devletleri Arasındaki Rekabet

Tancred, Kudüs Krallığı'nın kuruluş sürecinde doğrudan yer almasa da, 1099'daki Kudüs Seferi'nde önemli bir askeri figür olarak öne çıkmıştır. Kudüs'ün fethi sırasında kuzey cephesindeki saldırıyı komuta ettiği bilinmektedir.²⁵¹ Kudüs'ün düşmesinden sonra kurulan krallığın ilk kralı olan I. Baudouin ile Tancred'in ilişkisi, Haçlı dünyasında iç dengelerin nasıl şekillendiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

3.3.1.1.5.1. Kudüs Seferindeki Rolü ve İlk Gerilimler

Fulcher of Chartres, Tancred'in Kudüs kuşatmasında cesurca savaştığını ve askerlere moral verdiğini aktarır.²⁵² Ancak bu başarılarına rağmen, Kudüs'teki ganimet paylaşımında yaşanan anlaşmazlıklar, Tancred'in Kudüs Kralı I. Baudouin ile olan ilişkilerini sarsmıştır. Özellikle Tancred'in bazı kutsal mekânların korunması gerektiğini savunarak, camilerin tahrip edilmesine karşı çıktığı iddia edilmiştir. Bu tavır, onun dindarlığına yapılan vurgunun da temelini oluşturur.²⁵³

3.3.1.1.5.2. Kudüs Krallığı ile Siyasi Gerilim

Tancred'in Kudüs ile olan ilişkileri, zamanla rekabete dönüşmüştür. Antakya Prinkepsliği'nin naibi olarak Tancred, kuzey Suriye'deki Haçlı mülklerini merkezi bir

²⁵¹ Riley-Smith, a.g.e., s. 78.

²⁵² Foucher Chartres - Heinrich Hagenmeyer. *Historia Hierosolymitana, 1095-1127*. Рипол Классик, 1913, s. 56-59.

²⁵³ France, *Victory in the East*, s. 193.

idare altına alma yönünde bir siyaset benimsemiştir. Bu ise güneydeki Kudüs Krallığı ile çıkar çatışmasına neden olmuştur.²⁵⁴ 1101 yılında I. Baudouin'in, Tancred'e haber vermeden Kudüs'e gelen hac kabilelerine koruma sağlaması, Tancred tarafından siyasi bir meydan okuma olarak algılanmıştır.²⁵⁵ Bu dönemde, Frank devletleri arasında görülen ilk büyük ayrışmalardan biri yaşanmış, Kudüs ve Antakya arasındaki sınırlar netleşmeye başlamıştır.

Işın Demirkent'in belirttiği gibi, Tancred'in Antakya ve Urfa üzerindeki hâkimiyet çabaları, Haçlı devletlerinin birbirinden bağımsız gelişen ama zaman zaman çatışan yapısını gözler önüne serer. Demirkent'e göre Tancred, Kudüs Krallığı'nın siyasi öncülüğünü kabul etmeyen, bağımsız bir Frank lordu kimliğiyle hareket etmiştir.²⁵⁶

3.3.1.1.6. Tancred'in Dinî Kimliği ve Haçlı İdeolojisindeki Yeri

Haçlı Seferleri'nin ideolojik temeli, Hristiyan kutsal topraklarını Müslümanlardan geri alma fikrine dayanıyordu. Bu bağlamda Tancred, sadece askerî başarılar kazanmakla kalmamış, aynı zamanda kendisini “Tanrı'nın bir neferi” olarak konumlandırmıştır. Tancred'in kişiliği, dönemin Latin kroniklerinde sıkça “Tanrı'nın savaşçısı”, “dindar şövalye” ve “kutsal görev adamı” olarak tanımlanmıştır. Özellikle Fulcher of Chartres ve Albertus Aquensis gibi yazarlar, Tancred'in hem askerî kabiliyeti hem de dindarlığıyla Haçlı Seferleri'nin en sembolik figürlerinden biri olduğunu vurgulamışlardır.²⁵⁷

Kudüs kuşatması sırasında Mescid-i Aksâ ve çevresindeki yapılara karşı daha temkinli davranılması gerektiğini savunduğu, bazı Batılı kroniklerde özellikle belirtilmiştir.²⁵⁸ Ayrıca 1099 yılında Kudüs düştükten sonra Tancred'in, Tapınak Tepesi'ne sığınan Müslümanların bazılarını koruma altına almaya çalıştığı iddia

²⁵⁴ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 149.

²⁵⁵ Hillenbrand, **The Crusades**, s. 243.

²⁵⁶ Işın Demirkent, **Haçlılar ve Doğu Hristiyanları**, s. 131–135.

²⁵⁷ Chartres, **Historia Hierosolymitana**, s. 65-70.

²⁵⁸ France, **Victory in the East**, s. 190.

edilir.²⁵⁹ Bu davranış, onu çağının diğer Haçlı liderlerinden ayıran bir hassasiyet olarak yorumlanmaktadır.

Tancred'in dinî hassasiyetleri sadece savaş sırasında değil, günlük hayatta da belirgindir. Haçlılar arasında yaygın olan düzenli dua saatlerine riayet ettiği, oruç tuttuğu ve vaftiz yerlerini ziyaret ettiği aktarılır.²⁶⁰ Tancred'in dinî yönü, Haçlı Seferleri'nin karakteristik ideolojisiyle yakından ilişkilidir. Ortaçağ Latin Hristiyanlığı'nda savaş ve kutsallık iç içe geçmiştir ve Tancred bu anlayışı tam anlamıyla temsil eden bir figür olarak tanımlanır. Dönemin Latin kronikleri de Tancred'i "Tanrı'nın savaşçısı" ve "kutsal toprakların muhafızı" şeklinde yüceltirler.²⁶¹ Bu dinî kimlik, onun askerî kararlarını ve stratejilerini şekillendirmiş, sadece toprak fethetmek değil, aynı zamanda kutsal yerlerin ve hacıların güvenliğini sağlamak da onun öncelikleri arasında yer almıştır. Bu bağlamda Kudüs'ün fethinden sonra Mescid-i Aksâ'nın katliamdan korunması gibi olaylarda öncü rol oynaması, dindarlığının somut bir göstergesidir.²⁶²

Ancak Tancred'in dindarlığı salt bireysel bir inançla sınırlı kalmamıştır. Haçlı ideolojisinin bir parçası olarak dindarlığı, siyasî meşruiyet üretme aracı haline getirdiği görülür. Özellikle Kudüs Krallığı ile yaşadığı çekişmelerde, kendisini "daha sadık bir Haçlı" olarak sunmaya çalışmıştır. Bu siyasal-dinî konumlandırma, onun Antakya ve Urfa üzerindeki hâkimiyetini ideolojik olarak da desteklemesine olanak sağlamıştır.²⁶³

Türk tarih yazımında Tancred'in dinî yönüne uzun süre sınırlı ilgi gösterilmiştir. Ancak son yıllarda yapılan akademik çalışmalar, onun yalnızca askerî bir aktör değil, aynı zamanda Haçlı ideolojisinin sahadaki temsilcisi olduğunu ortaya koymaktadır. Işın Demirkent, Tancred'in Kudüs kuşatmasındaki tavırlarının onun ideolojik arka planını yansıttığını vurgular.²⁶⁴

²⁵⁹ Albert of Aachen, **Historia Ierosolimitana**, ed. Susan B. Edgington, Book IV, s. 154-156.

²⁶⁰ Riley-Smith, **The Crusades**, s. 82.

²⁶¹ Fulcher of Chartres, **Historia Hierosolymitana**, Çev. H.E. Mayer, University of Tennessee Press, 1997, s. 145.

²⁶² Runciman, **The History of the Crusades**, s. 210-212.

²⁶³ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 144.

²⁶⁴ Demirkent, **Haçlılar ve Doğu Hristiyanları**, s. 132.

Haçlıların Doğu'da oluşturduğu Latin devlet yapıları ve yöneticileri, dönemin Müslüman tarihçileri tarafından dikkatle gözlemlenmiş ve kroniklerde sıkça işlenmiştir. Tancred de bu bağlamda Müslüman kaynaklarda yer bulan önemli figürlerden biridir. Özellikle Halep, Rakka ve Urfa çevresine düzenlediği seferler, Tancred'in Müslüman halk üzerindeki etkisini doğrudan göstermiştir.

3.3.1.1.7. Çeşitli Kaynaklarda Tancred'in Değerlendirilmesi

3.3.1.1.7.1. İbnü'l-Kalânîsî'nin Eserinde Tancred

Şamlı tarihçi İbnü'l-Kalânîsî (ö. 1160), *Zeyl Tarih Dımaşk* adlı eserinde Haçlı saldırılarını ayrıntılı biçimde aktarırken Tancred'i "Fırat'ın kuzeyinden gelen zâlim Frank emîri" olarak nitelendirir. Özellikle 1110-1112 yılları arasında Tancred'in Antakya'dan Halep ve çevresine yaptığı akınlar, şehir halkı üzerinde büyük bir yıkıma sebep olmuştur. İbnü'l-Kalânîsî, Tancred'in camileri yağmalattığını, halkı esir ettiğini ve İslam ahalisine büyük eziyetler ettiğini ifade eder.²⁶⁵

3.3.1.1.7.2. İbnü'l-Esîr'in Eserinde Tancred

İbnü'l-Esîr (ö. 1233), *el-Kâmil fi't-Târîh* adlı meşhur eserinde Tancred'i oldukça detaylı biçimde ele alır. Ona göre Tancred, Franklar arasında "en ileri görüşlü ve en hırslı" olanıdır. Harran Savaşı (1104) sonrasında Urfa Kontu II. Baudouin'in esir düşmesini fırsat bilen Tancred'in bölgeyi zayıf düşürerek kendi çıkarları doğrultusunda yönettiğini yazar. İbnü'l-Esîr, Tancred'in Müslümanlar karşısında başarısız olduğu seferleri de zikrederken, onun stratejik zekâsını teslim eder: "Her ne kadar zalim olsa da, düşmanlarını yoran bir adamdı."²⁶⁶

3.3.1.1.7.3. Arap Kaynaklarında Algı ve Değerlendirme

Bazı Arap kaynaklarında ise Tancred, salt bir işgalci olarak değil, Haçlı hareketinin önde gelen temsilcilerinden biri olarak aktarılır. Özellikle Halep merkezli emirliklerin kayıtlarında Tancred'in düzenli şekilde bölgeye akınlar düzenlediği,

²⁶⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dımaşk*, s. 173.

²⁶⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, s. 251-256.

Ermeni halkla da ittifaklar kurduğu belirtilir. Bu yönüyle Tancred, sadece askerî değil, siyasî-diplomatik becerileriyle de tanınan bir figür olarak tanımlanır.²⁶⁷

3.3.1.1.7.4. Yerli Akademik Literatürde Tancred'in İmajı

Türkiye’de yapılan akademik çalışmalarda Tancred’in imajı son yıllarda daha derinlikli biçimde incelenmektedir. Duman araştırmasında Tancred’in çok akıllı bir lider olduğunu; karakteri gereği çok hırslı bir yapıya sahip olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁸

Türk tarihçi Işın Demirkent, Tancred’in hem askerî hem de dinî yönlerini detaylıca incelemiştir. Demirkent, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Tancred’in Haçlı ideolojisinin sadece savaşçı yüzü olmadığını, aynı zamanda kutsal mekânların korunması ve Hristiyan kimliğinin inşasında aktif bir temsilci olduğunu belirtir. Özellikle Kudüs Krallığı ile ilişkilerinde Tancred’in, hem işbirliği hem rekabet düzeyinde hareket ederek Haçlı siyasetine dinamizm kazandırdığını ifade eder.²⁶⁹ Ayrıca Demirkent, Müslüman kaynaklardaki olumsuz anlatımların, dönemin siyasi ve kültürel gerilimlerinden kaynaklandığını vurgulayarak, Tancred’in kişiliğinin çok boyutlu olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur.²⁷⁰

3.3.1.2. Riccardo di Salerno: Ailesi, Kimliği ve Doğu’ya Gelişi

Haçlı Seferleri sonrasında kurulan dört Latin devletinden biri olan Urfa Haçlı Kontluğu, kurulduğu andan itibaren gerek coğrafi konumu gerekse sosyal yapısı nedeniyle zayıf ve savunmasız bir devlet yapısına sahip olmuştur. Kontluğun en dikkat çeken özelliklerinden biri, zaman zaman kontun yokluğunda ya da esaretinde yönetimin “naip” (Lat. vicarius) eliyle yürütülmesidir. Bu bağlamda XII. yüzyılın ilk çeyreğinde Urfa Kontluğu’na naip olarak atanan Riccardo di Salerno, dönemin siyasî gelişmelerinde etkili olmuş, bir figürdür.

²⁶⁷ Hillenbrand, a.g.e., s. 191.

²⁶⁸ İbrahim Duman. “Halep Selçuklu Meliki Rıdvân B. Tutuş Devrinde Halep Ve Çevresinin Sosyo-Ekonomik Durumu Hakkında Bir Araştırma (1095-1113)”. *Environment*, 2024, s. 496.

²⁶⁹ Işın Demirkent, “Haçlıların Doğu’daki Siyasi ve Dinî Politikaları: Tancred Örneği,” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.17, S.1, 2017, s. 45-68.

²⁷⁰ Işın Demirkent, *Haçlılar ve Doğu: Politik, Askerî ve Dinî Etkileşimler*, TTK Yay., Ankara, 2019, s. 112–130.

Riccardo di Salerno'nun doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir (1060 civarları). Ancak onun XI. yüzyıl sonlarında Güney İtalya'da Norman egemenliği altında bulunan Salerno bölgesinde soylu bir aileye mensup olduğu bilinmektedir.

Riccardo, 1096 yılında başlayan Birinci Haçlı Seferi'ne Bohemond'un komutasında katılmış ve özellikle 1097-1098 yıllarında Anadolu ve Suriye topraklarında gösterdiği hizmetler sayesinde Doğu'da önemli bir mevkide yer edinmiştir. 1098 yılında Antakya'nın alınmasının ardından Bohemond'un burada bir prenslik kurması üzerine Riccardo da Antakya'da idari görevler üstlenmiştir.

Birinci Haçlı Seferi'ne ilk aşamalardan itibaren katıldığı bilinen Riccardo di Salerno, köklü bir Norman ailesine mensuptur. Kendisi, meşhur Norman komutanı ve aynı zamanda Bohemond'un babası olan Robert Guiscard'ın kardeşi, Salerno hâkimi Guillaume'un oğludur. Riccardo, Hauteville Hanedanı'nın bir mensubu olarak kabul edilmektedir. Riccardo'nun, Antakya Prensi Tancred'in adları kaynaklarda açıkça belirtilmeyen kız kardeşlerinden biriyle evli olduğu da tarihî kayıtlarda yer almaktadır²⁷¹. Ölüm tarihi kesin olmamakla birlikte, çeşitli kaynaklar onun 1112 ile 1114 yılları arasında vefat ettiğini ileri sürmektedir. Hayatının son döneminde Antakya Prensikipliği çevresinde faaliyet göstermiştir.²⁷².

3.3.1.2.1. Riccardo'nun Naiplik Görevi, Askeri ve Yönetim Faaliyetleri

Harran Savaşı'nda Joscelin ve Baudouin'in esir düşmesinin ardından, Urfa ve Tell-Bâşir'in idaresi fiilen Antakya Prensikipliği'nin kontrolüne geçmiştir. Bu süreçte Antakya Kontu Bohemond'un Avrupa'ya gitmesinden önce, onun yeğeni olan Tancred, 11 Mayıs 1104'te Urfa Kontluğu'nun yönetimini üstlenmiş; ancak bu görevi yalnızca 18 Eylül 1104 tarihine kadar sürdürmüştür. Tancred'in Antakya'ya dönüşüyle birlikte, kontluğun idaresini Norman asıllı Richard de Salerno'ya devrettiği anlaşılmaktadır²⁷³.

²⁷¹ Demirkent. a.g.e., s. 106.

²⁷² George T. A Beech, Norman-Italian Adventurer in the East: Richard of Salerno 1097–1112”, *Anglo-Norman Studies*, C.15, 1993, s. 25-40.

²⁷³ İlyas Gökhan, Maraş Haçlı Senyörlüğü. *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.172, 2008, s. 90.

Riccardo, bu süreçte yalnızca idari değil, aynı zamanda askerî sorumluluk da üstlenmiştir. Bu dönem, Latin liderliğin bölgesel işbirliğini artırma çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdir.

Riccardo di Salerno'nun Urfa'daki naipliği, Frank idaresinin devamlılığı açısından kritik bir döneme tekabül etmektedir. Kontluğun gerçek hükümdarı olan II. Baudouin esaret altında olduğundan, Riccardo hem iç yönetimi düzenlemek hem de dış tehditlere karşı savunmayı sağlamakla sorumlu kalmıştır. Bu dönemde Artuklu ve Selçuklu beylerinin bölgeye yönelik baskınları artmış, kırsal alanlarda Latin otoritesine karşı direnişler yoğunlaşmıştır. Çökürmüş'ün büyük bir orduyla 1105 yılındaki Urfa muhasarası sırasında başarısız askeri hareketi ve tedbirsizliği neticesinde o gün 450 kişinin ölümüne sebep olmuştur²⁷⁴.

II. Baudouin ancak 1108 yılında serbest kalabilmiş ve Urfa'daki yönetimini tekrardan eline almak istemişti. Bu konu II. Baudouin bölümünde ele alınmıştır.

Urfalı Mateo'ya göre; şehrin Tancred'in eline geçmesi ve onun da şehri Salerno'ya bırakması halk için korkunç bir durumdur. Zira Ricardo daha öncesinde naiplik görevini yerine getirirken birçok insanın ölümüne sebep olmuştur²⁷⁵.

Anonim Süryani Vekâyinâmesi'nde ise II. Baudouin esarettten kurtulunca Salerno'nun Urfayı bırakıp Maraş'a döndüğü yazar²⁷⁶.

Runciman ise Tancred adına Ricordo di Salerne'nin şehri dört yıldan uzun bir süredir idare ettiğini yazar. Tancred II. Baudouin'in Urfa'ya geldiğinde kendisine vassalık yemini edip tâbi olmasını istemiştir. Bunun üzerine Joscelin ve Cavlı ile birlikte Tell Başire saldırmışlardır. Salerne'nin yönetimi şehirde Ermeniler tarafından hoş karşılanılmıyordu. Yönetimde şantajcı ve sert bir yapısı vardı. Bunu kullanmak isteyen Baodouin dönemin etkili Ermeni kralı Kogh Vasil'den yardım istedi. Talebi

²⁷⁴ Urfalı Mateo, a.g.e., s. 227-228.

²⁷⁵ Urfalı Mateo a.g.e., s. 235.

²⁷⁶ Demirkent, a.g.e., s. 121.

kabul görünce işlerin daha karışık bir noktaya gideceğini gören Tancred, Ricardo di Salerno'yu Urfadan geri çağırmıştır²⁷⁷.

3.3.1.2.3. Riccardo'nun Urfa Kontluğu Açısından Önemi

Riccardo di Salerno, bir kont değil, bir naip olmasına rağmen Urfa Haçlı Kontluğu'nun son yıllarına damga vurmuş bir figürdür. Onun yöneticiliği, Latin Doğu'daki feodal yapı içinde askeri ve siyasi kriz dönemlerinde ortaya çıkan naiplik kurumunun etkinliğini göstermesi bakımından önemli bir örnek sunar.

Riccardo di Salerno'nun ölüm tarihi genellikle 1114 yılı olarak verilmektedir. Ölümünden önceki dönemde Antakya'da kaldığı ve muhtemelen Tancred'in ardından gelen idarecilerle yakın temas içinde olduğu tahmin edilmektedir. Ölümünden sonra kronikler onu "sert, acımasız, şantajcı ve para düşkünü ve nefret uyandıran bir yönetici" olarak anmışlardır²⁷⁸.

3.3.1.2.4. Riccardo di Salerno Hakkında Genel Değerlendirme

Riccardo di Salerno, Urfa Haçlı Kontluğu'nda kontluk yetkisini geçici olarak üstlenmiş bir naip olarak, Haçlı devletleri tarihinde çoğunlukla arka planda kalan ama kritik bir dönemde öne çıkan figürlerden biridir. Yüksek soyluluğu, Tancred ile olan akrabalığı ve Haçlı Seferi tecrübesi, onu II. Baudouin'in esareti sonrasında kontluk idaresine uygun kılmıştır. Ancak yönetim anlayışı, çağdaş kaynaklara yansıdığı kadarıyla sert, çıkarıcı ve halk desteğinden uzak bir portre çizmektedir.

Urfalı Mateos ve Anonim Süryani Vekâyinâmesi gibi yerel kronikler, Riccardo'nun yönetimini halk için "korkunç" olarak nitelendirirken, Runciman gibi modern tarihçiler onun görev süresinin oldukça uzun ve etkin olduğunu belirtmektedir. Bu çelişki, Riccardo'nun hem Latin siyasi düzenine hizmet eden hem de yerel halkla çatışma yaşayan ikili bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle 1105'teki

²⁷⁷ Runciman, a.g.e., s. 92-93.

²⁷⁸ Urfalı Mateo, a.g.e., s. 235; Runciman, a.g.e., s. 94.

başarısız Urfa müdafaası ve ardından gelen tepkiler, onun siyasi ve askerî bakımdan sınırdaki bir figür olduğunu ortaya koyar.

Riccardo örneği, Haçlı Doğusu'nda kontun yokluğunda iktidarın nasıl idame ettirildiğine ve naipliğin ne ölçüde belirleyici bir mekanizma olduğuna ışık tutar. Her ne kadar bir kont ya da prens olmasa da, Riccardo di Salerno'nun kısa süreli yönetimi, Haçlı feodalitesinin kırılğan yapısını ve iktidarın kişisel sadakat ilişkileri üzerinden nasıl şekillendiğini anlamak açısından dikkate değerdir.

3.4. I. Joscelin de Courtenay (1118–1131)

Urfa'nın ilk kontu olan Baudouin de Boulogne ve onun Kudüs Krallığı'na yükselmesiyle yerine geçen kuzeni Baudouin du Bourg, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın 1092 yılında vefatının ardından İslam dünyasında baş gösteren siyasi istikrarsızlıktan yararlanarak Frank egemenliğini Levant'ta kalıcılaştırma yönünde önemli adımlar atmış iki şahsiyettir.²⁷⁹ Bu ortamda, Baudouin du Bourg, Urfa Kontluğu'nun Fırat Nehri'nin batısında kalan topraklarını, 1101 yılında Haçlı Seferi için doğuya gelen kuzeni Joscelin de Courtenay'a iktidar olarak tahsis etmiştir.²⁸⁰

Joscelin'in bu stratejik topraklardaki görevi, sadece askeri bir komuta değil, aynı zamanda bölgesel idareyi de kapsamıştır. Özellikle Halep ve Maraş civarına yöneltilen Frank saldırıları, onun etkinliğiyle birlikte artmıştır. Nitekim Halep bölgesi düzenli akınlarla yıpratılmış, Maraş ve çevresi ise Urfa Kontluğu'na katılmıştır.²⁸¹

Baudouin du Bourg'un 1118 yılında Kudüs Krallığı'na II. Baudouin unvanıyla geçmesi üzerine, Urfa'daki idare bir süreliğine Galeran du Puiset'ye devredilmişse de, artan Türk saldırıları ve askeri tehditler karşısında 1119 yılında Joscelin yeniden kontluk görevine getirilmiştir.²⁸² Böylelikle Joscelin, Urfa'nın üçüncü kontu olmuş ve aynı zamanda Akka bölgesinin de senyörlüğünü üstlenmiştir.²⁸³

²⁷⁹ Runciman, *A History of the Crusades*, s. 325-326.

²⁸⁰ Riley-Smith, *The First Crusaders*, s. 171-172.

²⁸¹ Hans Eberhard Mayer, *The Crusades*, Oxford University Press, Oxford, 1988, s. 65-66

²⁸² Claude Cahen, *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades*, Paris, 1941, s. 285

²⁸³ Yıldız Bozkuş, "Haçlı Tarihine Frank Şövalyeler Üzerinden Bakmak: Urfa Haçlı Kontluğunda Baudouin ve Joscelin Örneği", *Turcology Research*, C.79, 2024, s. 97.

Joscelin, Châteaurenard'ın kale muhafızı Atto'nun oğlu Joscelin ile Montlhéry'li Guy the Great'in ve Gometz'li Hodierna'nın kızı Elisabeth'in oğluydu. Ağabeyi Milo, açıkça Courtenay mülklerinin belirlenmiş varisiydi ve genç Joscelin'in, tarihçi William of Tyre'in söylediği gibi "*ne toprağı ne de mülkü*" vardı.²⁸⁴ Ancak doğuya geldikten sonra Turbessel (Tell-Bâşir), Ravendel, Dülük, Coritium ve Ayntab gibi önemli merkezler kendisine verilmiş; bu sayede Fırat'ın batısındaki Urfa topraklarında güçlü bir nüfuz alanı inşa etmiştir.

Joscelin'in yükselişi, sadece askeri başarılarına değil, aynı zamanda Montlhéry ailesiyle olan akrabalık bağlarına da dayanmaktadır²⁸⁵. Bu bağlamda, Montlhéry kökenli kadınların Haçlı Seferleri süresince Doğu'da kurdukları evlilik ittifakları sayesinde Frank hanedanları arasında bir akrabalık bağı oluşturdukları ileri sürülmektedir. II. Baudouin'in kızlarını Antakya Prensikipliği ve Trablus Kontluğu'na mensup soylularla evlendirmesi, bu politikanın devam ettiğini göstermektedir.²⁸⁶

Joscelin'in, II. Baudouin'in teyze çocuğu olması, onun Kudüs Krallığı'ndaki merkezi karar alma süreçlerinde etkin rol oynamasına zemin hazırlamıştır. 1103 yılından itibaren, hem askerî hem de diplomatik görevlerde öne çıkan Joscelin, özellikle Urfa'nın batı kısımlarında yoğun olarak faaliyet göstermiştir.²⁸⁷ Kendisine Halep, Maraş, Dülük, Ayntap, Ravendel ve Kurus gibi stratejik bölgelerin ikta edilmesi, bu etkinliğin göstergesidir.²⁸⁸

Joscelin'in öncülüğündeki Haçlı birlikleri, özellikle Müslüman topraklara düzenlenen akınlarda önemli roller üstlenmiş; bu seferler her ne kadar kesin sonuçlar doğurmamış olsa da, bölge halkı üzerinde baskı kurmayı başarmıştır. Nitekim, Ortaçağ Batı dünyasında Joscelin, en seçkin şövalyeler arasında gösterilmiş, yalnızca savaşçı kimliğiyle değil, aynı zamanda siyasi manevralarıyla da tanınmıştır.²⁸⁹

²⁸⁴ Alan V. Murray, "Dynastic Continuity or Dynastic Change? The Accession of Baudouin II and the Nobility of the Kingdom of Jerusalem" **Medieval People**, C.13, S.1, 1992.

²⁸⁵ <https://ancestors.familysearch.org/en/L8B9-VWR/joscelin-de-courtenay-seigneur-de-courtenay-1034-1075>

²⁸⁶ Joshua Prawer, **The Latin Kingdom of Jerusalem**, Weidenfeld & Nicolson, London, 1972, s.

²⁸⁷ Mayer, a.g.e., s. 110-115.

²⁸⁸ Cahen, a.g.e., s. 145-150.

²⁸⁹ Bozkuş, a.g.m., s. 97.

Joscelin'in paradoksal bir yönü, zaman zaman Türk ve Arap liderlerle, Haçlı çıkarları aleyhine ittifaklar kurmasıdır. Bu durum, onun pragmatik bir siyasetçi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca 1122/23 yıllarına ait bir Ermenice kitabe, Joscelin dönemine dair önemli arkeolojik kanıtlardan biridir. Bu yazıt, günümüzde Urfa'da bulunan Mahmutoğlu Kulesi'nde yer almakta ve Urfa'daki Ermeni-Prens Vasil'in yönetimi altındaki bir kale inşasını anlatmaktadır.²⁹⁰ Beş satırlık Ermenice yazıtta yer alan bilgiler şöyledir

“Büyük Ermeni Çağı'nın 571. yılında, İsa'nın dindar, yetkin ve eşsiz askeri yüce Kont Joscelin'in günlerinde ve büyük Edessa (Urfa) kentinin bir süreliğine düklüğünü üstlenen tanrısever Prens Vasil'in idaresinde, bu sağlamlaştırılmış kale, büyük teknik ve harcama ile tamamlandı. Tanrı onu inşa edenleri muzaffer ve sarsılmaz eylesin ve (ikinci) gelişinde (onları) zaferle taçlandırsın...²⁹¹;”

1113 yılında Urfa'dan uzaklaştırılan Joscelin, Kudüs'te I. Baudouin tarafından Tiberias'ın lordu yapılmış, ancak 1118'de II. Baudouin'in Kudüs tahtına çıkışını destekleyerek yeniden Urfa Kontu olarak atanmıştır.²⁹² William of Tyre'a göre Joscelin'in bu fedakârlığı, Baudouin'in tahta çıkışındaki belirleyici etkenlerden biridir.²⁹³

II. Baudouin, Joscelin'i ödüllendirmekle kalmamış, aynı zamanda onu merkezden uzaklaştırarak krallık içinde güç dengesini sağlamaya çalışmıştır.

Aachen'li Albert'in *Historia Hierosolymitana* adlı eserinde yer alan bir pasajda, Baudouin'in Joscelin'i Urfa'nın başına getirme planının çok önceden hazırlandığı ima edilmektedir.²⁹⁴ Ayrıca Josaphat Manastırı'na yapılan bağışlar arasında Joscelin'in isminin geçmesi, onun sadece siyasi değil, aynı zamanda dini yapılara destek veren bir figür olduğunu göstermektedir.²⁹⁵

²⁹⁰ Yıldız Deveci Bozkuş ve Selahattin Güler, "Urfa Tarihçesi ve Urfa'da Bulunmuş Ermenice Yazıtlar", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, C.12, 2022, s. 75

²⁹¹ Bozkuş, a.g.m., s. 97.

²⁹² Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1987, s. 120.

²⁹³ William of Tyre, *Historia*. bkz. Baudouin II dönemi

²⁹⁴ Albert of Aachen, *Historia Hierosolymitana*

²⁹⁵ Henri-François Delaborde, *Chartes de Terre Sainte provenant de l'abbaye de Notre Dame de Josaphat*, E. Thorin, C.19, 1880, s. 41.

Görüldüğü üzere Joscelin de Courtenay, yalnızca askeri gücüyle değil, siyasi zekâsı, aile bağları ve stratejik ilişkileriyle de Latin Doğu'sunun şekillenmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Onun liderliği, Haçlı devletlerinin yalnızca dinî idealler üzerine değil, aynı zamanda aile ittifakları ve yerel stratejiler temelinde inşa edildiğini ortaya koymaktadır.

3.4.2. Ailesi ve Akrabalık Bağları

Joscelin, Châteaurenard Kalesi muhafızlarından Atto'nun oğlu olan Joscelin de Courtenay ile Montlhéryli soylulardan Guy the Great'in kızı Elisabeth'in evliliğinden dünyaya gelmiştir. Bu soy ilişkisi, Joscelin'in hem Batı'daki hem de Doğu'daki soylularla olan akrabalık bağlarını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Özellikle Montlhéry hanedanının Haçlı Seferleri sürecinde Doğu'daki Latin aristokrasisi içinde oldukça etkili olduğu gözlemlenir.²⁹⁶

Örneğin, II. Baudouin'in başrahip seçilen Gilduin of Le Puiset'ten bahsederken kan bağına vurgu yapması, hanedanın iç içe geçmişliğini ortaya koyar. Annesi Alice of Montlhéry, Kudüs Kraliçesi Melisende'nin teyzesi olduğu için Gilduin, II. Baudouin'in birinci dereceden kuzeni konumundadır.²⁹⁷ Yine aynı ailenin üyelerinden Joscelin of Courtenay, Urfa Kontluğu'nu idare eden soylular arasındaydı ve bu kontluğun yönetiminde ailesel etkiler belirleyici olmuştu. Joscelin'in kardeşi Waleran, Urfa'daki ileri gelenlerden biri olurken, yeğeni Hugh of Le Puiset ise Jaffa Kontu olarak görev yapmıştır.²⁹⁸

Bunun yanı sıra, Celile Prensiği'ni yöneten William of Bures de bu aileyle yakın ilişkiler içindeydi ve muhtemelen bir diğer kuzen idi. II. Baudouin'in bir kızını Antakya Prensi ile evlendirmesi, bir diğerini ise Trablus Kontu'nun oğluyla nişanlaması, Doğu'daki Latin yerleşiminin giderek bir "aile girişi" haline dönüştüğünü göstermektedir.²⁹⁹ Bu durumu pekiştiren unsurlardan biri de Montlhéryli

²⁹⁶ Işın Demirkent, "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098-1146)", **Bellekten**, C.53, S.206, 1989, s. 169.

²⁹⁷ Murray, a.g.m., s. 11.

²⁹⁸ Jonathan Riley-Smith, "Families, Crusades and Settlement in the Latin East, 1102–1131", **Mémoires de la société des antiquaires de l'Ouest**, C.14, 1847, s. 9.

²⁹⁹ Riley-Smith, "Families, Crusades and Settlement in the Latin East", s. 9.

kız kardeşlerin çocuklarına miras bıraktıkları Haçlı ideali ve yerleşim tutkusu olmuştur. Hatta bazı araştırmacılara göre, II. Baudouin'in Kudüs tahtına çıkışı, Joscelin of Courtenay tarafından kurgulanan bir Montlhéry darbesi niteliğindedir. Nitekim William of Bures'in kısa süre sonra Celile Prensi olarak atanması, bu tezin bir göstergesi kabul edilmektedir.³⁰⁰

Joscelin'in yönetiminde bulunan Urfa Kontluğu ise Haçlı devletleri arasında en erken kurulanlardan biri olarak öne çıkar. Bu durum, Joscelin ve ailesinin Doğu'daki Haçlı aristokrasisindeki öncü konumunu destekleyen bir diğer unsurdur.³⁰¹

3.4.3. I. Joscelin de Courtenay'ın Evlilikleri

Urfa Kontluğu'nun üçüncü hükümdarı olan Joscelin de Courtenay, kontluğun yönetimini üstlenmesini takiben, Ermeni Prensi I. Thoros'un kız kardeşi Maria ile evlenmiş ve böylece Haçlılar ile yerel Ermeni aristokrasisi arasında stratejik bir bağ tesis etmiştir. Bu evlilikten II. Joscelin dünyaya gelmiştir.³⁰² Maria'nın vefatının ardından Joscelin, Antakya Hâkimi Roger de Salerno'nun kız kardeşi ile ikinci bir evlilik yapmıştır. Bu evlilik üç farklı kaynak tarafından doğrulanmaktadır. Bunlar: Anonim Süryani Vekayinâmesi, Süryani Mikhail ve Ebu'l-Ferec Tarihî'dir.³⁰³

Bu evlilikler, Urfa kontlarının Ermeni aristokrasisiyle kurdukları ilişkilerin yalnızca ailevi değil, aynı zamanda siyasal ve askerî iş birliklerini de hedeflediğini göstermektedir.³⁰⁴ I. Baudouin'in 1118'de Kudüs Kralı olmasıyla birlikte, Urfa kontları yerel meşruiyetlerini güçlendirme yönünde daha da fazla çaba göstermiştir. Joscelin'in bu politikası, oğlu II. Joscelin'de de devam etmiş; o da Saone hâkimi William'ın dul eşi Beatrice ile evlenerek Frank-Ermeni akrabalık bağlarını sürdürmüştür.³⁰⁵

³⁰⁰ Riley-Smith, a.g.e., s. 10.

³⁰¹ Stefan Huppertz-Wild, 'Flüchtlinge' aus dem Heiligen Land gründeten das Kloster Frauenroth im Landkreis Bad Kissingen", **Forchheim**, 2016, s. 5.

³⁰² Steven Runciman, **A History of the Crusades, Vol. II: The Kingdom of Jerusalem and the Frankish East**, Cambridge University Press, 1952, s. 108–109.

³⁰³ Syrien Michel, **Chronique de Michel le Syrien**, c. II, 1901, s. 174

³⁰⁴ MacEvitt, a.g.e., s. 94–96.

³⁰⁵ Runciman, **The Kingdom of Jerusalem**, s. 110-112.

Bu evlilikten doğan çocuklardan biri olan Agnes, Yafa Kontu Amaury ile evlenmiş ve Kudüs Kralı IV. Baudouin ile kız kardeşi Sibylle'in annesi olmuştur.³⁰⁶ Dolayısıyla Joscelin'in kurduğu evlilik bağları, yalnızca Urfa Kontluğu'nun değil, aynı zamanda Kudüs Krallığı'nın taht soyuna da nüfuz etmiştir.

3.4.4. I. Joscelin de Courtenay'ın Esareti (1104)

Daha önce de anlattığımız üzere 7 Mayıs 1104'te Belih Irmağı kıyısında gerçekleşen Harran Muharebesi, Haçlılar ile Müslüman güçler arasında yapılan ilk büyük meydan savaşı olmuştur. Urfa Kontu Baudouin du Bourg ile Tell-Bâşir Senyörü Joscelin de Courtenay, bu savaşta esir düşmüştür.³⁰⁷ Müslüman ordular, Selçuklu komutanları Sökmen el-Kutbî ve Cezîre Emîri Çökürmüş komutasında Haçlı ordusunu bozguna uğratmıştır.³⁰⁸

Bu savaş, Haçlıların doğuda "yenilmez" olduğu yönündeki imajlarına ağır bir darbe vurmuş, ayrıca Antakya ve Urfa üzerindeki kontrolün geçici olarak zayıflamasına neden olmuştur.³⁰⁹ Yaklaşık 12.000 Haçlı askerinin öldüğü veya esir alındığı, fidye bedelinin ise toplamda 35.000 dinara ulaştığı aktarılmaktadır.³¹⁰

Joscelin ve Baudouin, savaşın ardından Mardin'e götürülmüş ve Musul Valisi Çavlı tarafından fidye karşılığında serbest bırakılmıştır.³¹¹ Joscelin'in özgürlüğüne karşılık yaklaşık 20.000 dinar fidye ödediği ve ayrıca askerî destek sözü verdiği kaydedilmektedir.³¹² Baudouin'in kurtarılması için 70.000 dinar fidye, bazı Müslüman esirlerin serbest bırakılması ve askeri destek taahhüdü gerekmiştir.³¹³

³⁰⁶ Bernard Hamilton, **The Leper King and His Heirs: Baudouin IV and the Crusader Kingdom of Jerusalem**, Cambridge University Press, 2000, s. 21-23.

³⁰⁷ Matthew of Edessa, **Armenian Chronicle**, Çev. A. E. Dostourian, Lanham, University Press of America, 1993, s. 178.

³⁰⁸ Ibn al-Athir, **The Complete History (al-Kāmil fî al-tārîkh)**, C.9, Çev. D. S. Richards, Ashgate, 2006, s. 206-208.

³⁰⁹ Thomas Asbridge, **The Creation of the Principality of Antioch**, Boydell Press, 2000, s. 173.

³¹⁰ Runciman, **The Kingdom of Jerusalem**, s. 114.

³¹¹ Ibn al-Qalanisi, **The Damascus Chronicle of the Crusades**, Çev. H. A. R. Gibb, Luzac & Co., 1932, s. 78.

³¹² René Grousset, **L'Empire du Levant**, Paris, Perrin, 1949, s. 192.

³¹³ Fulcher of Chartres, **A History of the Expedition to Jerusalem**, Çev. Frances Rita Ryan, University of Tennessee Press, 1973, s. 236-238.

II. Baudouin, Caber Kalesi'ne teslim edilmiş; Joscelin ise geçici olarak fidyenin teminatı şeklinde rehin bırakılmıştır.³¹⁴ Her iki liderin serbest kalmasının ardından, Tell-Bâşir ve Urfa üzerindeki yönetim yeniden tesis edilmiştir. Ancak bu süreç, Urfa'da yaşayan Ermeni nüfus için ağır sonuçlar doğurmuş, başta Başpiskopos Stepanos olmak üzere birçok Ermeni din adamı ve ileri gelen kişiler, ağır vergilere ve şiddete maruz kalmışlardır.³¹⁵

3.4.4.2. Joselin de Courtenay'ın II. Baudouin'i Esaretten Kurtarışı

Harran Savaşı'nda, Antakya Prensikliği ile Urfa Kontluğu'nun müttefik güçleri, Selçuklu kuvvetleriyle karşı karşıya gelmiş ve bu savaşın sonucunda Urfa Kontu II. Baudouin kuzeni Joscelin ile birlikte esir düşmüştür. II. Baudouin, dört yıl süren esaretin ardından 1108 yazında kurtularak Urfa'ya dönebilmiştir. Esaret süresince Urfa, Salernolu Richard tarafından naip olarak idare edilmiştir.³¹⁶ II. Baudouin'in esaretten dönüşü sonrası, Urfa üzerindeki egemenliğini yeniden tesis etmek adına çeşitli mücadelelere girişmiş ve özellikle Tancred ile karşı karşıya gelmiştir. Bu süreçte, yerel Müslüman beylerle ittifaklar kurmuş, bu durum Tancred'in muhalefetine neden olmuştur.³¹⁷

II. Baudouin'in esareti sona erdiğinde, bu kurtuluşun temelinde kuzeni Joscelin'in gayretleri yatmaktaydı. Sökmen b. Artuk'un ölümünü müteakip Mardin'in hâkimiyetini ele geçirmek isteyen kardeşi İlgazi, bu hedefi doğrultusunda mali desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Bu nedenle, 20.000 dinar ve askeri yardım karşılığında Joscelin 1107 yılında serbest bırakılmış ve hemen ardından Musul'da tutulan II. Baudouin'in kurtuluşu için girişimlere başlamıştır.³¹⁸

Yapılan müzakereler neticesinde, 70.000 dinar fidye, Müslüman esirlerin salıverilmesi ve gerekli hâllerde askeri yardım sağlanması şartları karşılığında II.

³¹⁴ Syrien Michel, *Chronique*, s. 178.

³¹⁵ Jean Richard, *The Crusades: c. 1071–c. 1291*, Cambridge University Press, 1999, s. 93–95.

³¹⁶ Steven Runciman, *A History of the Crusades, Volume II: The Kingdom of Jerusalem*, Cambridge University Press, 1952, s. 127-129.

³¹⁷ Thomas Asbridge, *The Creation of the Principality of Antioch 1098–1130*, The Boydell Press, 2000, s. 93-96.

³¹⁸ Cahen, a.g.e., s. 156-157.

Baudouin'in serbest bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu uzlaşa doğrultusunda, Baudouin, Caber hâkimi Salim b. Malik'in yanına gönderilmiş, Joscelin fidyenin 25.000 dinarını teslim ederek kalan miktar ödenene kadar kendisinin rehin alınmasını önermiştir. Bu teklifin ardından Çavlı, önce II. Baudouin'i, ardından Joscelin'i serbest bırakmış, yerine ise onların kayınbiraderlerini rehin almıştır (1108).³¹⁹

Baudouin serbest kalmasının ardından Tell-Bâşir'e gitmiş ve burada Joscelin ile tekrar buluşmuştur. Tancred'in, Urfa üzerindeki kontrolü kaybetmek istememesi, Tell-Bâşir yakınlarında yaşanacak çatışmalara zemin hazırlamıştır. Baudouin'in Çavlı'dan yardım istemesi, Tancred'in harekete geçmesine neden olmuş ve iki taraf arasında 1108 yılının Ekim-Kasım aylarında şiddetli bir savaş başlamıştır.³²⁰

Tell-Bâşir yakınlarında gerçekleşen bu savaşta, Tancred kuvvetleri II. Baudouin'in birliklerini püskürtmeyi başarmış, ancak Çavlı'nın ordusu Tancred'in piyade birliklerine saldırarak çok sayıda askerini öldürmüştür. Savaşın ilerleyen anlarında II. Baudouin, Joscelin ve diğer Haçlı birlikleri geri çekilmiş, Çavlı'nın ordusunda ise Musul'un elden çıkmasıyla başlayan disiplinsizlik savaşın seyrini etkilemiştir.³²¹ Neticede, Tancred ve Rıdvan'ın oluşturduğu ittifak, Çavlı ve Baudouin'in müttefik kuvvetlerini mağlup etmiştir. Kaynaklar savaşın galibi konusunda fikir birliği içerisindedir, kayıpların sayısı konusunda farklı veriler sunmaktadır. Abu'l-Farac, savaşta çok sayıda Türk'ün öldüğünü, Haçlıların ise yalnızca birbirlerini atlarından düşürdüğünü belirtirken; Urfalı Mateos, Haçlılardan 2000 kişinin öldüğünü ifade etmektedir.³²²

Savaş sonrasında Urfa halkı, Başpiskopos'a bir teklifte bulunarak kale savunmasının Haçlılar ve Ermenilerce birlikte yapılmasını önermiştir. Ancak Urfa'ya dönen II. Baudouin ve Joscelin bu öneriyi düşmanca bularak Ermenilere karşı ağır cezalar uygulamışlardır.³²³ II. Baudouin'in esaret yıllarında, Joscelin ile aralarında nedeni tam anlaşılabilen bir soğukluk meydana gelmiştir. Bu dönemde I. Baudouin,

³¹⁹ Mayer, a.g.e., s. 109.

³²⁰ Hillenbrand, a.g.e., s. 132-134.

³²¹ Amin Maalouf, **The Crusades Through Arab Eyes**, Schocken Books, 1984, s. 54-56.

³²² Urfalı Mateos, a.g.e., s. 235.

³²³ Hamilton, **The Leper King and His Heirs**, s. 22-24.

Payen of Haifa ve Eustace Granarius'u, Guillaume Jourdain ve Tancred'e elçi olarak gönderip, Raymond'un mirası ile Urfa ve Tell-Bâşir konularının görüşülmesi için Trablus'a davet etmiştir. 1109 yılı Haziran ayında gerçekleşen bu toplantıda, Urfa ve Tell-Başir meselesi çözüme kavuşturulmuş, aynı zamanda Tancred, II. Baudouin ve Joscelin arasındaki ilişkiler düzeltilmiş; Raymond'un mirası da karara bağlanmıştır.³²⁴

Bu dönemde, Haçlılar ile Müslüman Türkler arasında zaman zaman ittifaklar kurulduğu ve bazen de şiddetli çatışmalar yaşandığı görülmektedir. II. Baudouin ve Joscelin'in esaretten kurtulmasının ardından Tell-Bâşir yakınlarında cereyan eden savaş, bu türden bir örnektir. Urfa'yı yeniden ele geçirmeyi başaran II. Baudouin ve Joscelin, idareyi sağlamlaştırma sürecinde yerel halka, özellikle de Ermenilere karşı büyük zulümler gerçekleştirmişlerdir. Segal, II. Baudouin'in Hristiyanlara karşı duyduğu nefretin Türklere olan nefretinden daha fazla olduğunu belirtmektedir.³²⁵ Joscelin'in çok sayıda masum kişiyi işkenceye maruz bıraktığı, bazı kişilerin gözlerini oyduğunu kaydedilmektedir. Bu durum, Haçlı şövalyelerinin yalnızca Müslümanlara değil, kendi dindaşlarına da ağır muamelelerde bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, 1110 yılı, Urfa Kontluğu'nun temellerinin sarsılmaya başladığı bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.³²⁶

3.4.5. I. Joscelin'in Tahta Çıkma Sürecine Kadar Urfa'ya Gerçekleştirilen Seferler

Sultan Muhammed Tapar, emîrlere bölgelerine dönerek sefer hazırlıklarına başlamaları emrini ilettili. Melik Mesud ise Mevdud'un yanında Musul'a gönderildi. Diğer emîrlere de kuvvetlerini toplayarak Mevdud'a katılacaktı. Bu emir doğrultusunda harekete geçen Mevdud, ordusuyla Şabahtan bölgesine ulaşarak Tell-Kurâdve civarında bulunan kaleleri ya eman yolu ile ya da zor kullanarak ele geçirdi. 30 Nisan-29 Mayıs 1112 (Zilkade 505) yılında Urfa'ya gelerek burayı karargâh edinen Mevdud, şehri kuşatmaya başladı. Daha önceki seferlerinde zarar görmemiş tarım arazilerini tahrip ederek, Urfa halkının iki yıl mahsul alamamasına ve büyük bir mağduriyet

³²⁴ Jonathan Riley-Smith, *The First Crusaders, 1095-1131*, Cambridge University Press, 1997, s. 163.

³²⁵ Judah Benzion Segal, *Edessa: The Blessed City*, Oxford University Press, 1970, s. 143.

³²⁶ MacEvitt, a.g.e., s. 89.

yaşamalarına neden oldu. 28 Haziran-27 Temmuz 1112 (Muharrem 506) ayında karargâhını kaldırıp Urfa'dan Seruc'a geçen Mevdud, burada da benzer tahribatlarda bulundu. Ancak Müslüman birlikler araziye tahrip ederken, Urfa Senyörü Joscelin ani bir baskın düzenleyerek hayvanları gasp etti ve çok sayıda Müslüman askeri öldürdü. Müslümanların karşı saldırısına rağmen Joscelin çoktan Seruc'tan çekilmişti.³²⁷

Urfalı tarihçi Mateos ise Mevdud'un Seruc'a geçişini farklı bir biçimde yorumlar. Ona göre Joscelin, 200 kişilik kuvvetle Seruc'a geldiğinde Türkler 1500 kişilik bir güçle şehre saldırmış, Joscelin ise 150 Türkü öldürüp 5 kişiyi esir alarak büyük ganimet elde etmiştir. Olaydan kurtulanlar Mevdud'un yanına giderek durumu anlattıktan sonra Mevdud kuvvetlerini toparlayıp Seruc'a geldi ve Joscelin'in üzerine yürüdü. Bu gelişme üzerine Joscelin Urfa'ya dönerken, Mevdud ise yedi gün Seruc'ta kalıp ardından Urfa'ya geri döndü.³²⁸

Tell-Bâşir Senyörü Joscelin, Urfa surlarında kuşatmayı sürdüren Türk kuvvetlerine saldırarak ipleri kesip kuşatan ordunun şehirle bağlantısını kopardı. Saman dolu bir çuvalın arkasına sığınarak Türkler arasına dalan Joscelin, bazılarını öldürürken bazıları surlardan atlayarak canlarını kurtarmaya çalıştı fakat düştükleri yerlerde hayatlarını kaybettiler. Mevdud, bu üçüncü kuşatma seferinde istediği sonucu elde edemeyince kuşatmayı kaldırarak Şabahtan'daki Tell-Mavzen kalesini ele geçirip Musul'a döndü.³²⁹

Mevdud'un Suriye'ye geldiğini öğrenen Kral I. Baudouin büyük bir endişeye kapıldı. Bu sırada Tell-Başir Senyörü Joscelin, kuzeni Urfa Kontu II. Baudouin ile araları açılmasına rağmen kralın yanına gelmişti. Joscelin, Tuğtekin ile anlaşmak üzere bir mektup yazdı. Anlaşma şartlarında Semânîn kalesi ile Cebel-i Âmila Tuğtekin'e, el-Habis kalesi ve Sevad bölgesinin bir kısmı ise Kudüs Krallığına bırakılacak, ayrıca

³²⁷ Demirkent, a.g.e., 1997, s. 124.

³²⁸ Mateos'un Urfa Tarihi, a.g.e., s. 312.

³²⁹ Osman Köse, **Anadolu Ve Suriye'de Türkmen Haçlı Mücadeleleri (1095-1150)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2023, s. 121.

Tuğtekin Haçlı topraklarına akın yapmadığı sürece I. Baudouin de Dımaşk çevresine saldırmayacaktı.³³⁰

Haleb kuvvetleri de Haçlıların bu girişimlerine karşı başarılı karşı akınlar düzenlemeye devam ediyordu. Urfa Kontu Joscelin, Vadiyü'l-Butnan'a iki kez Suriye'den Fırat Irmağı boyunca yaptığı akınlarla büyük tahribatlar yaparak çok sayıda esir aldı. Menbic, en-Nakira ve Haleb'in kuzeyindeki topraklarda yağmalama faaliyetlerinde bulunan Joscelin, ele geçirdiği hayvanlar ve esirlerle Râvendân'a yöneldi. Bu dönemde Fırat Irmağını geçen Türkmen bir grubu takip eden Joscelin, Türkmenlerle yaptığı çatışmada ağır bir bozguna uğrayarak birçok askerini kaybetti.³³¹

Türkmenlerin İlgâzî'den ayrılmasıyla birlikte bu durumdan faydalanan II. Baudouin ve Joscelin, Tell-Danis üzerine saldırıya geçtiler. Tuğtekin ise Dımaşk kuvvetleriyle İlgâzî'ye katıldı ve 1000 atlı ile çok sayıda piyadeden oluşan kuvvetle Haçlıları kuşattı. Ancak Haçlılar bu kuşatmadan zarar görmeden Marretü Masrin'e çekilip konakladılar.³³²

3.4.6. I. Joscelin'in Urfa Kontluğu Döneminde Gerçekleştirilen Seferler

1119 yılında Urfa Kontu Joscelin görevine atanır atanmaz Müslüman topraklarına karşı yeni akınlar düzenledi. Bunun üzerine İlgâzî, Fırat'ı aşarak Tell-Bâşir'den Keysun'a kadar olan bölgeleri ele geçirip Haçlıların hakimiyetini sona erdirdi ve Urfa'yı kuşatma altına aldı. Ancak kuşatmanın dördüncü gününde Gürcistan Kralı II. David'in Nahcivan Meliki Tuğrul'a yönelik saldırısı sebebiyle İlgâzî kuşatmayı kaldırıp Halep yönetimini oğluna bırakarak Gürcistan seferine çıktı. İlgâzî'nin yokluğunda Joscelin, Müslüman topraklarına saldırılarını sürdürdü. Kudüs Kralı Baudouin de Halep topraklarına akınlar düzenledi.³³³

Joscelin, 1119 sonbaharında idareyi ele alır almaz komşu Müslümanlara karşı saldırı ve yağma hareketlerini yeniden başlattı. Bu dönemde İlgâzî'nin Suriye'den

³³⁰ Köse, a.g.t., s. 149-150.

³³¹ Köse, a.g.t., s. 149.

³³² Köse, a.g.t., s. 150.

³³³ Asbridge, **The Crusades**, s. 245-247.

ayrılması, Haçlılara önemli bir avantaj sağladı. Tell Dânis Savaşı sonrası Halep'e dönen İlgazi'nin kuvvetleri zayıflamıştı. Türkmenlerden asker toplamak üzere Mardin'e hareket eden İlgazi'nin yokluğunda, II. Baudouin komutasındaki Haçlılar Antakya çevresindeki kaleleri zorla ele geçirerek geniş çaplı yağma faaliyetleri gerçekleştirdiler. Ayrıca Fırat boyunca büyük bir katliam yapıp binlerce kişiyi tutsak aldılar. Bu sırada Urfa Kontu Joscelin de Menbiç, Nakira ve Kuzey Halep topraklarını yağmalayıp çok sayıda esir aldı. Ancak Türkmenlerle giriştiği mücadelede büyük kayıplar verdi.³³⁴

İlgazi, 26 Mayıs 1120'de Tell-Bâşir'den Keysun'a kadar olan bölgeyi Türkmenlerle birlikte yağmaladı. Joscelin'in Raban'dan yaptığı saldırılar üzerine Azez Kalesi kuşatıldı ancak ele geçirilemedi. İlgazi ile Türkmenler arasında yaşanan anlaşmazlık sebebiyle Türkmenler ayrıldı ve İlgâzî askerî gücünü yitirdi. Bu durumu fırsat bilen II. Baudouin ve Joscelin Dânis üzerine saldırdı. Tuğtekin de Dımaşk kuvvetleriyle İlgâzî'ye katılarak Haçlıları kısa sürede kuşattı.³³⁵

Joscelin, Menbiç valisinin kendisini esir alacağı bahanesiyle Halep çevresinde yağma ve tahribatlarına devam etti. Bizaa'yı yakıp yıkan Haçlılar, Esârib ve çevresinde büyük yıkımlar yaptı. Ancak İlgâzî, askeri güç olarak toprakları terk etmese de önceden yapılmış barışa bağlı kalmayı sürdürdü.³³⁶

Uzun süre yardım almayan İlgazi'nin önünün kesilmemesi Haçlılar arasında büyük tehdit olarak algılanınca, Kral II. Baudouin şahsi husumetlerini bir kenara bırakarak Trablus Kontu ile bir anlaşma yaptı. Antakya'ya giden kral, Urfa Kontu Joscelin'e Türk ordusuna karşı destek çağrısı yaptı. O sırada Türkler, mancınıklarla Zerdanâ Kalesi'ni kuşatmış ve bir duvarı ele geçirmişlerdi.³³⁷

Eylül-Ekim 1120'de İlgazi oğlu Şemsüddeve Süleyman'ı Halep naibi olarak tayin ederken, Mekki b. Karnas el-Hamavi'yi Halep reisi olarak görevlendirdi ve asker toplamak için Mardin'e gitti. Süleyman ve naiplerine Haçlılarla istedikleri biçimde

³³⁴ France, a.g.e., s. 175-177.

³³⁵ Çelik, a.g.e., s. 210-213.

³³⁶ Hamilton, a.g.e., s. 302-305.

³³⁷ Demirkent, a.g.e., s. 143-145.

barış yapmaları talimatını verdi. Bu gelişme üzerine Urfa Kontu Joscelin ile barış sağlandı ve Maarre, Kefrtâb, Bare, el-Cezr, Tell-i Ağdı, Leylun, Cebelüsummak ile Azaz'ın bazı bölgeleri Haçlılara bırakıldı.³³⁸ Ancak İlgazi'nin Mardin'de bulunması Haçlıların barışı ihlal etmesine engel olamadı. Müslüman topraklarına yönelik yağma ve saldırılar devam etti. en-Nakira ve Ahsas bölgeleri yağmalanıp yakılırken, Vadiyü'l-Butnan'da da benzer talanlar yapıldı. Haleb Valisi, II. Baudouin'e Joscelin'in bu tutumlarından şikâyetçi olduysa da kral bu durumu reddetti. Joscelin, Şeyzer topraklarında da yağma ve talanlarına devam ederek önemli ganimetler elde etti. Arap ve Türkmenlere yönelik akınlar düzenleyip Fırat kıyısındaki sürüleri ele geçirdi ve Buzâa Kalesi'ni yıktı.³³⁹

3.4.6.1. Artuklu Beyi Belek'in Urfa Kontu Joscelin de Courtenay'ı Esir Alışı ve Seruc Savaşı (İkinci Esareti)

Miladî 1121 (Hicri 515) yılında Artuklu Beyi Belek b. Behram, Urfa üzerine bir sefer düzenlemiş ve şehri kuşatmıştır. Ancak uzun süren muhasara sonucunda kalıcı bir sonuç elde edemeyerek bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Belek, 1122 yılında İlgâzî'nin Haçlılara karşı düzenlediği sefere de katılmıştır; ancak İlgâzî'nin hastalığı sebebiyle bu sefer Haçlılara karşı anlamlı bir başarı sağlanamamıştır.³⁴⁰ Daha sonra Türkmen unsurlardan biri Belek'e, Urfa ve Seruc (Suruc) bölgesinin hâkimi olan Joscelin de Courtenay'ın yanındaki Haçlı kuvvetlerini toplayarak saldırı hazırlığında olduğunu bildirmiştir. Bu sırada Belek'in birliklerinden büyük çoğunluğu ayrılmış ve yanında yalnızca dört yüz süvari kalmıştır. Belek, Haçlıların saldırısına hazırlandı ve 13 Eylül 1122 tarihinde Harran ile Seruc arasında taraflar karşı karşıya geldi.³⁴¹

Savaş alanı, o günlerdeki aşırı yağış ve çevredeki akarsular sebebiyle bataklık halini almıştı. Bu durum, ağır zırhlı Haçlı süvarilerinin hareket kabiliyetini büyük ölçüde kısıtladı. Atlarının çamura saplanması ve üzerlerindeki ağır teçhizat, Haçlıların hızlı manevra yapmasını engellerken, Belek'in hafif zırhlı Türkmen süvarileri, ok

³³⁸ Aydın, a.g.e., s. 189-190.

³³⁹ Köse, a.g.t., s. 151-152.

³⁴⁰ Işın Demirkent, **Haçlılar ve Doğu**, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1997, s. 102-104.

³⁴¹ Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e., s. 215.

yağmuru ile Haçlıları ağır darbeye maruz bıraktı.³⁴² Seruc hâkimi Joscelin, savaş esnasında üzerine bir deve derisi örtüp üstünü de diktirerek koruma sağlamaya çalıştı. Belek, Joscelin'den Urfa'yı teslim etmesini talep etmiş ancak Joscelin bu teklifi reddetmiştir. Joscelin, "Memleketlerimiz, develerimiz ve yüklerimiz gibidir; develer boğazlandığında yükleri diğer develere aktarılır. Böylece elimizde olanlar başka ellerde kalır" sözleriyle direniş kararlılığını ifade etmiştir.³⁴³

Bu çatışma sonunda Belek, önemli bir zafer kazanarak Urfa Kontu Joscelin'i esir almayı başarmıştır. Joscelin, serbest bırakılması için çok sayıda mal ve esir teklif etmişse de Belek bu talepleri kabul etmemiştir. Esirler arasında Joscelin'in kuzeni ve Birecik senyörü Galeran de Puisef ile birçok önemli Haçlı şövalyesi de yer almıştır.³⁴⁴

Joscelin'in ve diğer liderlerin esir alınması Kudüs Kralı II. Baudoin'i derinden etkilemiş, 1123 baharında Harput üzerine bir sefer düzenlemesine sebep olmuştur. Belek'in Gerger kuşatmasını sürdürmesi sebebiyle Haçlılar, Belek'in yokluğunu fırsat bilip Fırat kıyılarında ilerleyince Belek, muhasarayı kaldırarak hızla Harput'a dönmüş ve Haçlıları takip ederek 18 Nisan 1123 tarihinde Şencirek köyü (Turuş) yakınlarında ani bir baskınla Haçlı kuvvetlerini büyük bir bozguna uğratmıştır. Bu çatışmada II. Baudoin ve birçok önde gelen Haçlı lideri esir düşmüştür.³⁴⁵ Belek, II. Baudoin'i de Joscelin ve Galeran'ın bulunduğu Harput kalesine hapsedti. Böylece Kudüs Krallığı, Antakya ve Urfa'dan sonra kralın da esir düşmesiyle ciddi bir liderlik krizine girdi.³⁴⁶

II. Baudoin, 18 Nisan 1123'te Belek Gazi'nin komutasındaki Selçuklu kuvvetleri tarafından esir alınmış ve Halep Kalesi'ne hapsedilmiştir. Halep'in hükümdarı Artuklu emiri Hüsamüddin Timurtaş tarafından tutulmuş olan Baudoin'in serbest kalması için çeşitli müzakereler yapılmıştır. Yapılan anlaşmaya göre Baudoin, 80.000 dinar fidye ödeyecek, Esârib, Zerdana, Azaz ve diğer kaleleri Timurtaş'a bırakacak, Bedevi Dübeys bin Sadaka'ya karşı yardım sözü vermiştir. Fidyenin bir

³⁴² İbnü'l-Esir, **El-Kâmil fi't-Tarih**, Dar Sadir, Beyrut, C. 3, 1993, s. 488-489.

³⁴³ Mateos Urfalı, **Urfalıların Tarihi**, Çev. Hasan Ali Yücel, İstanbul Üniversitesi Yay., 1965, s. 120; Çelik, a.g.m., s.554; Efe, a.g.t., s. 202; Köse, a.g.t., s. 155-158.

³⁴⁴ Demirkent, a.g.e., s. 107.

³⁴⁵ Aydın Çelik ve Taner Yıldırım, "İlk İslam Fetihlerinden Beylikler Dönemine Harput", **Harput Araştırmaları Dergisi**, Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ, 23-25 Mayıs 2013, s. 554.

³⁴⁶ Asbridge, **The Crusades**, s. 224.

kısmı ödendiğinde ve rehinelere teslim edildiğinde Baudoin 29 Ağustos 1124'te serbest bırakılmıştır.³⁴⁷

Belek Gazi'nin Suriye'de bulunması sırasında, Harput'ta esir bulunan Haçlı liderleri, şehirdeki Ermeni nüfusu kendi taraflarına çekmeye çalışmış, kalede az sayıda muhafız olması nedeniyle Ermenilerle iş birliği yaparak bir isyan çıkarmışlardır. Bu isyan sonucu Haçlı liderler bir süreliğine kurtarılmış, ancak Türkler kaleyi yeniden kuşatarak Kudüs Kralı'nı tekrar esir almışlardır. Urfa Kontu Joscelin ise yardım getirmek üzere Tell-Bâşir'e giderken Belek'in Harput'a dönmesi üzerine geri çekilmek zorunda kalmıştır.³⁴⁸

Anonim Süryani Vekayinâmesi, bu olayların en kapsamlı anlatımını sunmaktadır. Eserde, Joscelin'in Antakya hükümdarı Roger'in kızıyla evlenip Azâz kalesini çeyiz olarak aldığı, karısını Urfa'ya getirirken Birecik'te konakladığı belirtilmektedir. Belek'in 4.000 Türk süvarisiyle Urfa bölgesine girip etrafa zarar verdiği, Joscelin'in yağmalanan arazilerinden dolayı harekete geçerek Belek'in ordusunu Hısn- Keyfa'da kısırdığı aktarılmaktadır. Ancak sayıca az olan Franklar, karşılaştıkları güçlü Türk kuvvetlerine yenilmiş, Joscelin, Galeran ve diğer birçok şövalye esir düşmüştür. Belek'in esirleri Urfa kapısına getirmesi ve şehrin teslim olmasını beklemesi ancak bu arzusunun gerçekleşmemesi de Anonim Süryani Vekâyinâmesi'nde anlatılmaktadır.³⁴⁹

Farklı kaynaklar Belek'in yanında bulunan asker sayısı konusunda değişik rakamlar verirler. Anonim Süryani Vekayinâmesi 4.000 kişiden bahsederken, Urfalı Mateos Belek'in yanında 800 savaşçı olduğunu ve Joscelin ile adamlarının sayısının da 100 olduğunu kaydetmiştir. İbnü'l-Esîr ise bu olayları yanlışlıkla bir yıl öncesine tarihlendirmiş ve Belek'in Urfa'yı kuşattığını, başarısız olunca ayrıldığını, ardından Türkmenlerin Joscelin'e saldırdığını ve Belek'in yanında yalnızca 400 kişi kaldığını

³⁴⁷ Bernard Hamilton, **The Leper King and the Court of Jerusalem**, Cambridge University Press, 1980, s. 183-185.

³⁴⁸ Çelik, a.g.m., s. 555; Köse, a.g.t., s. 159.

³⁴⁹ Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e., s. 218-222.

ifade etmiştir. Buna rağmen Türklerin stratejik avantajıyla Haçlıların ağır kayıplar verip esir düştükleri belirtilmektedir.³⁵⁰

Urfa Kontu Joscelin, Kudüs, Trablus ve Antakya bölgelerinden topladığı destek kuvvetleriyle Tell-Bâşir'e ulaştığında, Kral'ın esaret altında tutulduğu Harput Kalesi'nin Türkler tarafından ele geçirildiği haberini almıştır. Bu gelişme üzerine, kralı kurtarma planından vazgeçerek intikam amaçlı Halep'e yöneldi. Joscelin, yardımcı kuvvetleriyle birlikte Buzâa Vadisi'ne çıkarak Buzâa'ya saldırdı, kale surlarını ateşe verip civardaki ormanlık alanları tahrip etti. 23 Ekim 1123 (1 Ramazan 517) tarihinde Sa'dî kasabasını da harap ettikten sonra, yanında bulunan kuvvetlerle ülkelerine döndü. Bu saldırılar Halep halkında büyük tepkiye yol açtı. Kadı İbnü'l-Haşşab, kentteki Hristiyan kiliselerinin mihraplarını yıkarak, yerine kibleye dönük yeni mihraplar inşa ettirdi ve bu yapıları camiye çevirdi; sadece iki kilisenin varlığına izin verildi.³⁵¹

Kudüs Kralı Baudouin, Trablus'ta bulunduğu sırada Joscelin ve Birecik Senyörü Galeran'ın Belek tarafından esir alındığını ve Belek'in Urfa üzerine yürüdüğünü öğrenince, Urfa'nın lidersiz kalması sebebiyle şehrin düşeceği endişesiyle bölgeye gidip idareyi kendisi üstlendi. Belek, sürpriz bir saldırıyla Haçlı ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Kudüs Kralı Baudouin de, Joscelin gibi yanında kalan az sayıda şövalye ile Belek'e teslim olmak zorunda kaldı. Bu gelişmeler üzerine Kudüs Patriği ve kilise ileri gelenleri, Akkâ'da acil toplantı yaparak, kralları serbest kalıncaya kadar Kaysâriyye ve Sayda Senyörü Eustache Garnier'i Haçlı devletlerinin naibi olarak tayin ettiler.³⁵²

İki tarafın kuvvetleri konusunda kaynaklar çelişkili bilgi verse de, çarpışmanın sınırlı sayıda askerle gerçekleştiği, Joscelin'in baskın amacıyla yanına az sayıda savaşçı aldığı ve Belek'in kuvvetlerinin sayıca üstün olduğu genel kabul görmektedir.³⁵³ Esir sayısı hakkında da farklı rivayetler bulunmaktadır. Urfalı Mateos,

³⁵⁰ İbnü'l-Esîr, a.g.e., C. 3, s. 490-493; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 121-123;

³⁵¹ Demirkent, a.g.e., s. 105-107.

³⁵² Runciman, **A History of the Crusades**, s. 204-206.

³⁵³ France, **Victory in the East**, s. 145-147.

esirlerden 25'inin Palu'da tutulduğunu, Joscelin ve Galeran'ın ise Harput'a götürüldüğünü belirtirken; İbnü'l-Adîm ise Tancred'in kız kardeşinin oğluyla birlikte 60 şövalyenin Belek'in elinde olduğunu kaydeder. Haçlı kaynakları Joscelin'in esareti hakkında genellikle detay vermez; Fulcherius Carnotensis yalnızca Joscelin'in öldürülen askerlerinin sayısının 100'den az olmadığını bildirir.³⁵⁴

İbnü'l-Adîm, Belek'in Urfa'yı ele geçirmek için esirlerin serbest bırakılmasını istediğini ve Joscelin'in buna red cevabı verdiğini aktarır. Bazı kaynaklar Belek'in Joscelin'i esir aldıktan sonra bir deve derisine sararak Urfa'yı teslim etmesini istediğini, Joscelin'in ise fidye teklif edip teslim olmayı reddettiğini belirtir. Kesin olan ise esirlerin Harput Kalesi'ne götürülüp burada tutulduklarıdır.³⁵⁵

Joscelin'in 13 Eylül 1122'de Belek'e esir düşmesi Haçlılar için büyük bir kayıp olmuş, bölgedeki güç dengesi Türkler lehine değişmiştir. Joscelin, bölgesini genişletmek ve Haçlı hakimiyetini güçlendirmek için yoğun çaba sarf eden bir lider olarak, esaretine rağmen Haçlılar için önemli bir boşluk oluşturmuştur. Runciman, bu durumun asker sayısına etkisini azımsasa da, esaretin Frankların itibarına büyük zarar verdiğini vurgular. Runciman'a göre, Joscelin'in esaretine rağmen Urfa şövalyeleri başarılı baskınlar düzenlemeye devam etmiş ancak bu durum, Haçlıların moralini bozmuş ve Kudüs Kralı Baudouin'in Urfa'nın yönetimini bizzat üstlenmesine yol açmıştır.³⁵⁶

1122 yılında İlgazi, yeğeni Belek ile birlikte batıya dönmüştür. Haçlılara karşı düzenlenen sefer, İlgazi'nin ölümü nedeniyle başarıya ulaşamamıştır ancak Belek'in Joscelin ve seçkin askerlerini esir alması büyük bir darbe oluşturmuştur. Belek'in Haçlılar karşısındaki başarıları, bölgenin güvensiz hale gelmesine sebep olmuştur.³⁵⁷ İlgâzî, Eylül-Ekim 1120 (Receb 514) tarihinde oğlu Şemsüddeve Süleyman'ı Haleb naibliğine, Mekki b. Karnas el-Hamavi'yi de Haleb reisliği görevini vererek asker toplamak için Mardin'e gitti. İlgazi, Süleyman'a ve diğer naiplerine mektup

³⁵⁴ İbnü'l-Adîm, *Şehrü'l-Mevlâ*, s. 320-325; Carnotensis, *Historia Hierosolymitana*, s. 187.

³⁵⁵ Demirkent, a.g.e., s. 120-123.

³⁵⁶ Runciman, *A History of the Crusades*, s. 210-212

³⁵⁷ Coşkun Alptekin, "Belek B. Behrâm", *DİA*, C.V, İstanbul, 1992, s. 492-493.

göndererek “*Haçlılarla onların istediği şekilde barış yapmalarını*” istedi. Bu durum üzerine Urfa Kontu Joscelin ile barış yaparak Maarre, Kefertâb, Bare ve el-Cezr, Tell-i Ağdı, Leylun, Cebelüsummak ve Azaz’ın bir kısım arazilerini Haçlılara terk etmiştir. Böylece Haleb’in yarı çevresi Haçlıların eline geçmiş oldu.³⁵⁸

Belek, 7 Ağustos 1123 tarihinde Haçlıların kontrolü altındaki el-Bâre Kalesi’ni ele geçirdikten sonra, 11 Ağustos’ta Kefertâb üzerine yürüyerek kuşatma hazırlıklarına başladı. Ancak bu sırada Harput’tan gelen beklenmedik bir haberle sarsıldı. Gelen bilgilere göre, Besni civarından gelen bazı Ermeniler, yoksul köylüler kılığına girerek Harput Kalesi’ne sızmışlardı. Kale içerisindeki Ermeni unsurların da desteğiyle harekete geçen bu grup, o esnada yemekle meşgul olan kale kumandanı ve nöbetçi askerleri ani bir baskınla etkisiz hâle getirmiş, ardından da kalede tutulan Haçlı önderlerini serbest bırakarak kaleyi ele geçirmişti. Bu gelişme Harput’taki Müslüman ahali arasında büyük bir infiale yol açtı. Silah olarak ellerine geçirdikleri kılıç, kama, tırpan, balta gibi aletlerle derhâl kaleyi kuşatma altına alan halk, olaydan Belek’i haberdar etmek için süratle ulaklar yollamış, aynı zamanda kaleden hiçbir düşman unsurun çıkışına imkân tanımamak amacıyla gece gündüz nöbet tutmaya başlamıştı. Buna rağmen, Joscelin birkaç kişiyle birlikte gece karanlığından faydalanarak gizlice kaleden kaçmayı başarmış ve yardım getirmek üzere uzaklaşmıştı.³⁵⁹

Belek, Harput’u kuşatarak Kral Baudouin’e teslim olmaları halinde canlarını bağışlayacağına dair söz verdi. Başlangıçta Haçlılar bu teklifi reddetse de Belek’in kuleden tünel kazdırıp surları çökertmesi üzerine, Galeran aracılığıyla teslim oldular. 6 Eylül 1123’te kaleyi ele geçiren Belek, ihanet eden Ermenileri idam ettirdi. Joscelin, Harput’un tekrar Belek’in eline geçtiğini öğrenince, kaleye gitmekten vazgeçip çevrede Müslümanlara karşı sert önlemler aldı.³⁶⁰

Joscelin, Kudüs, Trablus ve diğer Haçlı topraklarından 10.000’den fazla asker toplayarak Belek’i bölgeden uzaklaştırmak için Menbic’e yöneldi. Ancak Belek, 1124

³⁵⁸ Köse, a.g.t., s. 151.

³⁵⁹ Sebahattin Çelik, “Artukoğulları Beyliği’nin Haçlılar ile Mücadelesine Bir Bakış”, **Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi**, C.5, S.1, 2020, s. 15-32.

³⁶⁰ Asbridge, **The Crusades: The War for the Holy Land**, s. 245-247.

Ocak ayında Harput'tan ayrılıp Halep'e gelerek Şii İsmailîler'e karşı tedbirler aldı. Menbic önlerinde 5 Mayıs 1124'te yapılan çarpışmada Belek'in ordusu Haçlıları mağlup etti.³⁶¹

Belek'in ölümünden sonra Haçlıların asıl hedefi Halep bölgesi oldu. Halep'te yönetimi ele alan Temurtaş, Belek'in aksine daha sakin ve mücadelesiz bir tutum izledi. Kral II. Baudouin'in Temurtaş'a esir düşmesiyle, çıkarları doğrultusunda serbest bırakılması için anlaşmalar yapıldı. Bu kapsamda bazı kalelerin teslimi, 100.000 dinar fidye ve rehinelere verilmesi karşılığında kral serbest bırakıldı. 19 Haziran 1124'te Kral Baudouin serbest kaldı ve Antakya'ya döndü.³⁶²

Haziran 1124'te Urfa Kontu Joscelin ve Kudüs Kraliçesi Morphia, Munkizoğulları aracılığıyla Temurtaş ile anlaşma yaparak Kral Baudouin'in serbest bırakılmasını sağladı. Ancak Baudouin, bazı taahhütlerinden dönerek Müslümanlara karşı saldırılarını sürdürdü. Sûr şehri yöneticileri de Temmuz 1124'te şehri Kral'a teslim etti.³⁶³

Mateos, Kral II. Baudouin'in özgürlüğü için Joscelin ve Morphia'nın büyük çaba sarf ettiklerini, fidye olarak 100.000 dehekan ödediklerini ve rehinelere verdiklerini belirtir.³⁶⁴ I. Joscelin ise 1104–1107 ve 1122 yıllarında esir düşmüş, ilkinde kaçmayı başarmış ancak 1122'deki esaretinden Kudüs Kralı II. Baudouin'in müdahalesiyle kurtulmuştur.³⁶⁵

Willermus ve Anonim Süryani kaynağı bu olayı Joscelin'in, "Müslümanlar arasında o kadar korkulan bir figürdür ki, 1131'de Urfa'yı yeniden kuşatan düşmanlar karşısında direnişi oğluna bırakarak tahtirevanla düşmana ilerlemesi bile onları geri çekilmeye zorlamıştır. Bu zaferin ardından Joscelin, yorgunluk içinde tahtirevanda hayatını kaybetmiştir"³⁶⁶ şeklinde bahsederken, Süryani Mikhail ise Türk tarafının

³⁶¹ Çelik, *Artukoğulları Beyliği'nin Haçlılar ile Mücadelesine Bir Bakış*, s. 28; Köse, a.g.t., s. 162.

³⁶² Hamilton, a.g.e., s. 210-213.

³⁶³ Çelik, *Artukoğulları Beyliği'nin Haçlılar ile Mücadelesine Bir Bakış*, s. 28-29.

³⁶⁴ Urfalı Mateos, *Tarih-i Urfa*, s. 245-247.

³⁶⁵ France, *Victory in the East*, s. 70.

³⁶⁶ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, C. II, TTK Yay., Ankara, 1994, s. 98-99.

ölen şövalyeye karşı saygı gösterisinde bulunduğundan savaşı durdurmak istediğini yazar.

3.5. II. Joscelin (1131-1150)

Urfa Kontluğu, Doğu'daki Haçlı varlığı içinde en erken kurulan ve ilk yıkılan kontluk olması nedeniyle Haçlı tarihçiliği içinde özel bir konuma sahiptir. Bu devlet, Batılı Haçlılar ile yerel Hristiyan (özellikle Süryani ve Ermeni) topluluklar arasındaki karmaşık ilişkilerin merkezinde bulunmuş, aynı zamanda Müslüman güçlerin, özellikle Zengîlerin artan baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Kontluğun son yöneticisi olan II. Joscelin (Joscelin II de Courtenay), bu baskılar karşısında etkili bir liderlik sergileyememiş ve nihayetinde 1144 yılında Urfa'nın düşüşü ile Haçlı Doğu'sunun çöküş sürecine katkıda bulunmuştur.³⁶⁷

Urfa'nın düşüşü, sadece bir kentin kaybı değil, aynı zamanda Latin Doğu'daki Haçlı devletlerinin güvenlik stratejisinin çöktüğünün göstergesiydi. II. Joscelin'in dönemi, bu yapının zayıflıklarının ve Haçlı iç siyasetindeki çözülmenin belirginleştiği bir süreç olmuştur.³⁶⁸

Zengîler gibi güçlü Müslüman liderlerin karşısında Latinler arasındaki ittifak eksikliği, kişisel çekişmeler ve Batılı güçlerin bölgeden uzaklaşması gibi etkenler, Urfa Kontluğu'nun kaderini belirlemiştir.³⁶⁹

Bu bağlamda, Türkiye'de Haçlılar dönemi üzerine çalışmalar, Urfa'nın coğrafi ve stratejik önemini vurgulayarak, bölgenin dinamiklerini yerel sosyo-politik çerçevede değerlendirmektedir. Urfa sadece bir Haçlı kenti değil, aynı zamanda yerel Ermeni ve Süryani nüfusun siyasi hareketliliğinin merkezidir. Zengîlerin yükseliş sürecinde yerel halkla Haçlılar arasındaki çatışmaların Urfa'nın direniş kapasitesini zayıflattığını analiz etmiştir.

³⁶⁷ John France, **Western Warfare in the Age of the Crusades**, University of Wisconsin Press, 2020, s. 246; Asbridge, **The Crusades: The War for the Holy Land**, s. 341.

³⁶⁸ Barber, **The Crusader States**, a.g.e., s. 168.

³⁶⁹ Runciman, **A History of the Crusades**, s. 290; Hillenbrand, **The Crusades: Islamic Perspectives**, s. 301.

Çalışmamızın bu kısmında, II. Joscelin'in siyasi ve askerî faaliyetleri, yönetim anlayışı, evlilikler ve ittifaklarla şekillenen dış ilişkileri, esaret dönemi ve ölümünden sonraki gelişmeler ile Latin Doğu'daki Haçlı stratejileri içindeki konumu ele alınacaktır. Ayrıca İslamî ve Batılı kaynaklarda onun hakkında yapılan yorumlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Böylelikle, II. Joscelin'in yalnızca bir kont değil, Haçlı Doğu'sunun kırılğan yapısını temsil eden bir figür olduğu ortaya konulacaktır.³⁷⁰ Bu çerçevede, yerli akademisyenler de II. Joscelin'i, Haçlı kontluklarının yerel güçlerle olan ilişkisindeki zaafların bir sembolü olarak görmektedirler.³⁷¹

3.5.1. II. Joscelin'in Tarihi Konumu ve Genel Tanıtımı

II. Joscelin, Haçlı aristokrasisinin önde gelen ailelerinden biri olan Courtenay hanedanına mensuptur. Babası I. Joscelin'in 1131 yılında ölümüyle Urfa Kontu olmuştur. Onun yönetime gelişi, Doğu'daki Haçlı devletlerinin artık savunma pozisyonuna geçtiği, Batı'dan gelen takviyelerin azaldığı ve Müslüman dünyada siyasi birliğin güçlendiği bir döneme rastlamaktadır.³⁷² Joscelin'in saltanat dönemi, bu nedenle sürekli bir savunma ve kriz yönetimi pratiği ile şekillenmiştir. II. Joscelin, babasının aksine güçlü bir askerî stratejist ya da politik lider olarak değerlendirilemez.

Runciman'a göre Joscelin, "cesur fakat miyop bir şövalyeydi", çünkü bölgedeki Müslüman birleşimini küçümsemiş, Latin müttefikleriyle ilişkilerini zayıf tutmuş ve özellikle İmadeddin Zengî'nin artan tehdidine karşı etkili bir strateji geliştirememiştir.³⁷³

Antakya Prensikliği ile yaşanan sınır sorunları, Kudüs Krallığı ile olan kırılğan ilişkiler ve Bizans ile mesafeli duruşu, kontluğun yalnızlaşmasına neden olmuştur. Bu duruma yerel perspektiften bakıldığında, Joscelin'in dış politikadaki

³⁷⁰ Raymond Smail, *Crusading Warfare, 1097-1193*, Barnes & Noble, 1957, s. 134; Mayer, a.g.e., s. 161.

³⁷¹ Altan Çetin, "Haçlı Kontlukları ve Yerel Güçler", *Anadolu Tarih Dergisi*, C.8, S.2, 2019, s. 85-98.

³⁷² France, a.g.e., s. 246; Mayer, a.g.e., s. 163.

³⁷³ Barber, a.g.e., s. 165.

başarısızlıkları ve yerel Ermeni-Süryani topluluklarıyla ilişkilerindeki eksiklikler, Haçlılar ile yerel güçler arasında devam eden çatışmalar, Urfa'da yaşanan ekonomik ve sosyal çalkantılar, siyasi istikrarsızlıkla doğrudan ilişkilidir.

Joscelin'in siyasi mirası, sadece Urfa'nın kaybı ile değil, aynı zamanda bölgedeki Hristiyan azınlıklarla kurduğu zayıf ilişkilerle de değerlendirilmelidir. MacEvitt'in "kabaca hoşgörü" kavramı ile tanımladığı Haçlı yönetimleri, özellikle Joscelin döneminde Süryani ve Ermeni Hristiyan topluluklarıyla olan ilişkilerde ciddi gerilimler yaşanmasının bir portresidir.³⁷⁴ R. Grousset ise Urfa'nın düşüş sebepleri olarak, Antakya ile Urfa kontları arası anlaşmazlık, Bizans ile Franklar arasındaki ilişkilerde bozulma, Joscelin'in yarı Ermeni olması, Urfa'yı yerel halka bırakması ve uyguladığı yönetimin Latin siyasetinden ayrılmış olmasına bağlar ve bunun Joscelin'in siyasi meşruiyetini nasıl sarstığını detaylandırır.³⁷⁵

Joscelin'in karakterine dair bilgiler daha çok Batılı kaynaklardan gelmektedir. Gesta Francorum ve Chronicle of William of Tyre gibi kaynaklarda onun kahramanlığı övülürken, stratejik hatalarına da dikkat çekilir.³⁷⁶ Diğer taraftan Müslüman kaynaklarda Joscelin, çoğu zaman düşman komutanı olarak saygıyla anılmakta, ancak 1144'te Halep'teki başarısızlığından ötürü "ağır biçimde cezalandırılan" bir figür olarak tanımlanmaktadır.³⁷⁷

Sonuç olarak, II. Joscelin'nin tarihi konumu, hem askeri başarısızlıklarla hem de Haçlı Doğusu'nun çöküş sürecine yaptığı katkıyla şekillenmiştir. Onun yöneticiliği, Latin Doğu'nun yapısal zayıflıklarının ve iç çatışmalarının bir örneği olarak tarihte yerini almıştır. Bu perspektif, yerli akademik literatürde de desteklenmekte ve özellikle yerel halkın Haçlılar üzerindeki etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

3.5.2. II. Joscelin'in Siyasi ve Askerî Faaliyetleri

³⁷⁴ MacEvitt, a.g.e., s. 101.

³⁷⁵ Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**, C.2, s. 139-140.

³⁷⁶ Hill, a.g.e., s. 179.

³⁷⁷ Hillenbrand, a.g.e., s. 297.

II. Joscelin'in siyasi ve askerî faaliyetleri, esas itibarıyla Urfa Kontluğu'nun zayıflayan konumunu korumaya yönelik savunmacı girişimlerden oluşmaktadır. Babası I. Joscelin'in ölümünden sonra 1131'de tahta geçen II. Joscelin, halef olarak hem bölgesel askeri tehdidi hem de siyasi yalnızlığı miras almıştır.³⁷⁸ Bu koşullar, onun siyaseten sürekli bir kriz içinde kararlar almak zorunda kalmasına neden olmuştur.

II. Joscelin, yönetime gelir gelmez özellikle Müslüman komutan İmadeddin Zengî'nin artan baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Zengî, 1130'ların başlarından itibaren kuzey Suriye ve Irak'ta etkisini artırmış ve 1140'lara gelindiğinde Halep, Musul ve çevresini birleştirmiştir.³⁷⁹ Bu gelişmeler, Joscelin'i Kudüs Krallığı, Antakya Prinkepsliği ve zaman zaman Bizans ile ittifak arayışına yöneltmiş; fakat bu çabalar çoğunlukla sonuçsuz kalmıştır.³⁸⁰

1144 yılında Joscelin, Halep kuşatması nedeniyle bölgeden ayrıldığında Zengî bu boşluğu değerlendirerek Urfa'yı ele geçirmiştir. Bu, Haçlı Doğu'sunun ilk büyük toprak kaybıdır ve Haçlı dünyasında büyük bir şok etkisi yaratmıştır.³⁸¹ Asbridge'e göre bu olay, Haçlıların birlik ve koordinasyon eksikliğinin açık bir sonucudur ve Joscelin'in müttefikleriyle zamanında iş birliği kuramaması felakete zemin hazırlamıştır.³⁸² Joscelin'in yönetimindeki dışlayıcı politikalar, özellikle Süryani ve Ermeni nüfusun Haçlı yönetimine karşı mesafeli durmasına ve hatta Zengî ile iş birliğine yönelmesine yol açmıştır.

Özellikle Ermeni baronları ile olan ilişkiler, onun için hem fırsat hem de tehdit teşkil etmiştir. Kilikya Ermeni bölgesi zaman zaman Haçlılara lojistik destek sağlarken, bazen de Bizans'la iş birliği içinde Haçlı otoritesini sınırlamaya çalışmıştır.³⁸³

³⁷⁸ France, a.g.e., 1994, s. 246.

³⁷⁹ Hillenbrand, a.g.e., s. 295.

³⁸⁰ Barber, a.g.e., s. 173.

³⁸¹ Runciman, **A History of the Crusades**, s. 445.

³⁸² Asbridge, a.g.e., s. 342.

³⁸³ Thomas Sherrer Ross Boase, **The Cilician Kingdom of Armenia**. Scottish Academic Press, Edinburgh, 1978, s. 56.

Askerî gücünün sınırlı olması, Joscelin'i daha çok diplomasiye yöneltmiştir. Fakat bölgedeki Latin liderlerin çıkar çatışmaları nedeniyle bu diplomasi de uzun vadeli sonuçlar verememiştir. Kudüs Krallığı ile ilişkileri, özellikle kral Fulk'un ölümünden sonra zayıflamıştır ve Joscelin, bu durumda yalnız kalmıştır.³⁸⁴

Runciman'ın tarih literatüründe *The Kingdom of Jerusalem and the Frankish East 1100–1187* adlı eserinde de, Joscelin'in yönetimindeki diplomatik çabaların başarısızlığını, Haçlı devletlerinin genelde kısa vadeli ve kişisel çıkarlar doğrultusunda şekillenen ittifaklarla zayıf kaldığını ifade ederek destekler. Runciman'a göre bu durum, Joscelin'i zorunlu olarak sınırlı askeri hareketlerle yetinmeye mecbur bırakmıştır. Dolayısıyla, Joscelin'in askerî faaliyetleri daha çok tepkisel nitelikte olmuş, stratejik üstünlük sağlayan bir girişim gerçekleştirilememiştir. Askerî eylemleri, genellikle düşmanın hamlesine karşılık veren zayıf karşı saldırılarla sınırlı kalmıştır. Bu durum, onun dönemini Latin Doğu'nun çöküş sürecinin hızlandığı bir dönem olarak nitelememize neden olur³⁸⁵.

3.5.3. Urfa Kontluğu'nun Yönetimi

Urfa Kontluğu'nun yönetimi, Latin ve yerli unsurların bir arada bulunduğu, oldukça karmaşık bir sosyo-politik yapı üzerine inşa edilmiştir. II. Joscelin döneminde bu yapı, Latin aristokrasisinin ağırlığı, Süryani ve Ermeni Hristiyanların marjinalleştirilmesi ve yerel Müslüman unsurların ise baskı altında tutulması ile karakterize edilmiştir.³⁸⁶

Joscelin'in yönetim anlayışı, babasından miras kalan yerel elitlerle çatışmadan kaçınan pragmatik bir çizgide başlamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda Latin çıkarlarını öne çıkaran uygulamalar, bu elitlerle ilişkilerin zedelenmesine yol açmıştır. Özellikle Süryani Kilisesi ile yaşanan vergi ve mülk sorunları, Joscelin'in yerli halk nezdinde meşruiyetini azaltmıştır.

³⁸⁴ Hamilton, *The Leper King and His Heirs*, s. 117.

³⁸⁵ Steven Runciman, *A History of the Crusades, Volume II: The Kingdom of Jerusalem and the Frankish East 1100–1187*, Cambridge University Press, Cambridge, 1952, s. 153-159.

³⁸⁶ MacEvitt, a.g.e., s. 89.

Urfa'nın idaresinde Latin feodal yapısı etkin olmuş ve özellikle Frank kökenli lordlar bölge üzerinde söz sahibi olmuştur. Kontluk, klasik Batı feodal sistemine benzer şekilde tımar benzeri yapılarla organize edilmiş, yerel aristokrasi ise çoğunlukla dışlanmıştır.³⁸⁷ Bunun sonucunda, yönetimin yerli halkla bütünleşmesi sağlanamamış, ve böylece Müslüman saldırıları karşısında iç savunma kapasitesi zayıflamıştır.

Joscelin'in ekonomi politikaları da ciddi sorunlar doğurmuştur. Sürekli savaş hali ve harcamaların artması, ağır vergilendirmeyi beraberinde getirmiştir. Bu durum, hem Hristiyan hem de Müslüman halk kesimlerinin hoşnutsuzluğunu artırmıştır.³⁸⁸ Ayrıca, Bizans'ın bölgedeki hak iddiaları ve Joscelin'in onlara karşı zaman zaman sert, zaman zaman tavizkâr tutumu, kontluk içinde istikrarsızlık yaratmıştır.³⁸⁹

1144 sonrası Tell-Başir'e çekilmek zorunda kalan Joscelin'in yönetimi, hem coğrafi hem de siyasi olarak dağılmış bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönemde kontluk, daha çok bir göçebe askerî güç ve dağılık aristokratik ağlardan ibaret kalmıştır. Joscelin'in esareti sonrasında Beatrice'in yönetimi devralması ise bu yapıyı daha da zayıflatmıştır. Beatrice'in Bizans'a toprakları satması, fiilen kontluğun sona erdiği anlamına gelmektedir.³⁹⁰ Türkiye'de yapılan son akademik çalışmalarda, Urfa Kontluğu'nun çöküşü, sadece askeri bir yenilgi olarak değil, sosyo-politik ve ekonomik faktörlerin bir arada etkisiyle gerçekleşmiş karmaşık bir süreç olarak değerlendirilir. Bu analizler, II. Joscelin'nin liderliğinin ve uygulamalarının bu yapısal krizleri derinleştirdiğini ortaya koymaktadır denebilir.

3.5.4. Evlilikler, İttifaklar, Yerel Güçlerle İlişkiler

II. Joscelin'in siyasi hareket alanını genişletmek amacıyla başvurduğu en önemli araçlardan biri evlilikler ve stratejik ittifaklardır. Haçlı kontluklarının siyasi kırılma anları, onları hem Batı Hristiyan dünyası hem de yerel güçlerle diplomatik ilişkilere zorlamıştır. Bu bağlamda, Joscelin öncelikle Kudüs Krallığı ile akrabalık

³⁸⁷ Smail, a.g.e., 1957, s. 144.

³⁸⁸ Barber, a.g.e., s. 169.

³⁸⁹ Mack Chahin, **The Kingdom of Armenia**, Psychology Press, 2001, s. 93.

³⁹⁰ Malcolm Barber, **The crusader states**, Yale University Press, 2012, s. 188.

temelli siyasi ittifaklar kurmayı hedeflemiştir. Karısı Beatrice, Haçlı aristokrasisinin önde gelen ailelerinden birine mensup olup, bu evlilik Joscelin'e Kudüs sarayında önemli bir destek sağlamıştır.³⁹¹ Ancak bu evlilik, Joscelin'i Kudüs Krallığı'nın iç siyasetindeki çekişmelerin içine de çekmiştir. Özellikle Kral Fulk'un ölümünden sonra Kudüs sarayındaki hizipleşmeler, Joscelin'in Batı'dan beklediği desteği alamamasına yol açmıştır.³⁹²

Kudüs ile ittifakları zaman zaman askeri destek sağlasa da, hiçbir zaman kalıcı ve kurumsal bir askeri iş birliğine dönüşmemiştir. Yerel güçlerle ilişkilerde ise Joscelin'in en karmaşık ilişkileri Ermeni beyleri ve Müslüman emirliklerle gerçekleşmiştir. Kilikya Ermeni Prensiği ile askeri ve ticari ilişkiler geliştirilmiş, zaman zaman ortak hareket edilmişse de Ermeni liderlerin Bizans ile yakın temasları, Joscelin'in bu ittifaklara temkinli yaklaşmasına neden olmuştur.³⁹³ Böylece, Ermeni ilişkileri genellikle pragmatik ve geçici ittifaklar düzeyinde kalmıştır.

Müslüman yerel liderlerle ilişkiler ise çoğunlukla düşmanca olmuş; ancak bazı dönemlerde geçici ateşkesler ve uzlaşmalar sağlanmıştır. Bu durum özellikle 1140'lı yıllarda Halep'e karşı yapılan ortak askeri girişimlerde gözlemlenmiştir.³⁹⁴ Ancak bu tür anlaşmalar kalıcı barış sağlamaktan çok, zaman kazanma amaçlı olmuştur. Joscelin'in diplomatik alandaki en belirgin zaaflarından biri, müttefikleriyle sürekli güven sorunları yaşamasıdır denilebilir. Asbridge, bu durumu Joscelin'in çok taraflı ittifakları aynı anda yönetememesi ve kısa vadeli çıkarları uzun vadeli stratejik hedeflerin önüne koymasıyla açıklar.³⁹⁵ Nitekim 1144'te Urfa'nın düşmesi sırasında müttefiklerinden yeterli yardım görememesi, bu zayıf ittifak politikasının doğrudan bir sonucudur.

3.5.5. Tell-Bâşir'deki Konumu

³⁹¹ Bernard Hamilton, *The Crusades and the Latin East*, Routledge, 2000, s. 132.

³⁹² Hans Eberhard Mayer, *The Crusades*, Oxford University Press, 1988, s. 164.

³⁹³ Boase, a.g.e., s. 59.

³⁹⁴ Carole Hillenbrand, *The Crusades: Islamic Perspectives*, Edinburgh University Press, 1999, s. 278.

³⁹⁵ Thomas Asbridge, *The Crusades: The War for the Holy Land*. Simon & Schuster, 2012, s. 356.

Urfa'nın 1144 yılında Zengî tarafından ele geçirilmesinden sonra II. Joscelin, Fırat Nehri'nin batısında bulunan Tell-Bâşir (Turbaessel) kalesini kontluğun yeni merkezi haline getirmiştir. Bu kale, Joscelin ailesine XI. yüzyıl sonlarından itibaren ait olup, hem savunma hem de idari kapasite açısından Urfa Kontluğu'nun son döneminde kritik bir rol oynamıştır.³⁹⁶ Tell-Başir'in konumu, Joscelin'in kalan topraklarını korumada önemli bir avantaj sağlamıştır. Kale, Bizans sınırına yakınlığı ve bölgedeki yoğun Ermeni nüfusu nedeniyle Haçlıların kuzeydeki son dayanak noktası olarak stratejik önem kazanmıştır.³⁹⁷ Joscelin, buradan savunma hatlarını kurarken siyasi meşruiyetini de sembolik olarak sürdürmeyi hedeflemiştir.

Joscelin'in Tell-Bâşir'i bir askeri üs olarak kullanması, onun aktif liderlik rolüne devam etmesini sağlamıştır. Özellikle Zengî'nin ölümünden sonra Halep'te oluşan kargaşadan faydalanarak 1146'da Urfa'yı kısa süreliğine geri alması, Tell-Başir'in sağladığı lojistik avantajlar sayesinde mümkün olmuştur.³⁹⁸ Ancak bu başarı geçici olmuş ve Nureddin Zengî'nin toparlanmasıyla Joscelin tekrar geri çekilmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Tell-Bâşir'in Haçlı dünyasındaki sembolik önemi devam etmiştir. Joscelin'in esaretinden sonra eşi Beatrice'in kaleyi Bizans'a satması, bu önemin bir göstergesidir. Bizans, Tell-Bâşir'i Zengîlere karşı tampon bölge olarak değerlendirmiş, böylece hem bölgedeki etkisini artırmış hem de Haçlılarla iş birliğini güçlendirmiştir.³⁹⁹

Tell-Başir aynı zamanda Ermenilerle ilişkiler açısından da stratejik bir merkez olmuştur. Bölgedeki Ermeni halk, dini bağlar ve ortak düşmana karşı iş birliği temelinde Joscelin'in yönetimine belirli ölçüde destek sağlamıştır.⁴⁰⁰ Ancak bu destek hiçbir zaman kalıcı bir siyasi birlikteliğe dönüşmemiş, Ermeni beyleri daha çok Bizans'a bağlı kalmaya devam etmiştir.

3.5.6. Zengîlerle Olan Mücadelesi

³⁹⁶ France, a.g.e., 1994, s. 281.

³⁹⁷ Runciman, a.g.e., 1952, s. 460.

³⁹⁸ Smail, a.g.e., s. 15.

³⁹⁹ Barber, a.g.e., s. 145.

⁴⁰⁰ Chahin, a.g.e., s. 119.

II. Joscelin'in siyasi kariyerinin en belirgin ve belirleyici çatışmaları Zengîler ile gerçekleşmiştir. Zengîler, özellikle Musul ve Halep merkezli Türk-İslam hanedanlığı olup, Haçlı kontluklarının doğrudan karşısında yer almaktaydı. İmadeddin Zengî'nin 1144 yılında Urfa'yı ele geçirmesi, Zengîlerin Haçlılara karşı ilk büyük zaferlerinden biri olarak tarihe geçmiştir.⁴⁰¹

Joscelin'in Zengîler karşısındaki duruşu başlangıçta daha saldırgan bir stratejiye dayanıyordu. Özellikle Halep çevresindeki bazı Müslüman emirliklerle kısa vadeli ittifaklar kurarak Zengî'nin ilerleyişini durdurmaya çalışmıştır. Ancak bu strateji, Zengî'nin askeri ve siyasi üstünlüğü karşısında etkisiz kalmıştır.⁴⁰² 1144'te Urfa kuşatması sırasında Joscelin'in Halep yakınlarına sefer düzenlemesi, şehrin savunmasız kalmasına ve düşmesine sebep olmuştur.

Zengî'nin 1146'daki ölümüyle oluşan kısa süreli boşluk, Joscelin'in Urfa'yı yeniden ele geçirmesine imkân vermiştir. Fakat bu başarı, Zengî'nin oğlu Nureddin Zengî'nin güçlü liderliğinin yükselişiyle sona ermiştir. Nureddin, babasının politikalarını devam ettirerek Haçlılara karşı sistematik ve uzun vadeli mücadele yürütmüştür.⁴⁰³ Joscelin ile Nureddin arasındaki mücadeleler, Joscelin'in savunma stratejisine çekildiği dönemi temsil eder.

Joscelin, Tell-Bâşir merkezli küçük birliklerle direnmeye çalışmış ancak 1150 yılında Halep'e giderken Nureddin'in birlikleri tarafından pusuya düşürülerek esir alınmıştır.⁴⁰⁴ Bu esaret, Joscelin'in aktif siyasi yaşamının sonu ve Urfa Kontluğu'nun fiilen sona erdiğini göstermektedir.

Zengîlerle mücadelede Joscelin'in başarısızlığının temel nedenleri arasında Latin kontlukları arasındaki koordinasyon eksikliği ve Batı'dan gelen yardımın yetersizliği bulunur. Setton'a göre, Zengîlerin yükselişi Latin Doğu'nun çözülmeye

⁴⁰¹ Hillenbrand, **The Crusades: Islamic Perspectives**, s. 265.

⁴⁰² Asbridge, a.g.e., s. 364.

⁴⁰³ Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**, C.2, s. 153-154.

⁴⁰⁴ Smail, a.g.e., s. 158.

başladığı döneme denk gelir ve bu çözüme, Joscelin'in direncini sürdürememesine yol açmıştır.⁴⁰⁵

3.5.6.1. Nureddin Zengî ile Olan Çatışmalar

İmadeddin Zengî'nin 1146 yılında ölümü, hem Haçlı hem de İslam dünyasında önemli yankılar uyandırmış ve Haçlı kontlukları için kısa süreli bir fırsat penceresi açmıştır. II. Joscelin bu boşluğu değerlendirerek Urfa'yı geçici olarak geri almıştır.⁴⁰⁶ Ancak Zengî'nin yerine geçen oğlu Nureddin Mahmud Zengî, babasının mirasını devralarak daha etkili ve kararlı bir lider olarak sahneye çıkmıştır. Nureddin, askeri kabiliyeti, dini liderliği ve siyasi stratejisi ile sadece Joscelin için değil, tüm Haçlı devletleri için ciddi bir tehdit oluşturmuştur.⁴⁰⁷ Onun liderliği, toprak kazanımının ötesinde İslam dünyasının birliğini sağlama çabası üzerine kuruluydu. Bu nedenle, Nureddin'in Latinlere karşı yürüttüğü mücadele hem askeri hem de ideolojik bir mücadele olarak değerlendirilmelidir.

Joscelin'in 1146'da Urfa'yı geri almasından sonra yaşadığı hezimet, onun Nureddin karşısındaki savunmasızlığını ortaya koymuştur. Nureddin, bu hamleyle hızla karşılık vererek Urfa'yı yeniden ele geçirmiş ve şehirdeki Latin nüfusunun neredeyse tamamını ortadan kaldırmıştır.⁴⁰⁸ Bu olay, Haçlı tarihinin en trajik dönemlerinden biri olarak kabul edilir ve Latin Doğu'daki psikolojik kırılmanın simgesi olmuştur.

Bu olaydan sonra Joscelin, saldırı gücünden çok direnişin sembolü haline gelmiştir. Tell-Bâşir merkezli yönetimini sürdürmeye çalışmış olsa da, Nureddin'in artan gücü karşısında tutunması giderek zorlaşmıştır. 1150 yılında Melitene yakınlarında Bizans ile koordineli bir harekât düzenlemeye çalışırken Nureddin'in güçleri tarafından pusuya düşürülmüş ve canlı olarak ele geçirilmiştir.⁴⁰⁹ Nureddin ile Joscelin arasındaki bu çatışma sadece iki lider arasındaki mücadele

⁴⁰⁵ Setton, a.g.e., s. 202.

⁴⁰⁶ Smail, a.g.e., s. 154.

⁴⁰⁷ Hillenbrand, a.g.e., s. 269.

⁴⁰⁸ Asbridge, a.g.e., s. 470.

⁴⁰⁹ France, **The Crusades and Their Sources**, s. 312.

olmaktan öte, Haçlı Doğusu ile yükselen Müslüman siyasi birliğinin karşılaşmasını temsil eder. Nureddin'in zaferleri, sonraki dönemde Selahaddin Eyyûbî'nin yükselişini de kolaylaştırmıştır.⁴¹⁰ Joscelin'in esareti, Haçlıların bölgedeki psikolojik üstünlüğünü tamamen yitirdiği dönüm noktası olarak görülmektedir. Yerli tarihçiler de, bu süreci Doğu Haçlı kontluklarının çözülme sürecinin bir parçası olarak değerlendirmekte ve Joscelin'in bu bağlamda sembolik bir figür olduğunu vurgulamaktadır.⁴¹¹

3.5.7. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Son Dönemi

II. Joscelin dönemi, Urfa Haçlı Kontluğu için askeri, siyasi ve demografik açıdan gerileme ve çöküş süreci olmuştur. 1144 yılında Zengî tarafından Urfa'nın ele geçirilmesi, bu sürecin en kritik dönüm noktasıdır.⁴¹² Urfa, Haçlılar için hem stratejik bir savunma hattı hem de sembolik bir merkezdi. Şehrin düşüşü sadece Joscelin'in değil, tüm Latin Doğu'nun güvenliğini tehlikeye atmıştır. Joscelin'in Halep seferi sırasında garnizonsuz kalan Urfa, Zengî'nin kuşatması karşısında savunmasız kalmıştı. Joscelin'in yardım çağrısına Kudüs, Antakya ve Trablus'tan gelen destekler ya geç ulaşmış ya da hiç ulaşmamıştır. Runciman, bu durumu Haçlı kontluklarının giderek artan dağınıklığı ve koordinasyon eksikliğiyle açıklar.⁴¹³

Urfa'nın düşmesi sonrası Joscelin, kontluğun merkezi olarak Fırat'ın batısındaki Tell-Başir (Turbaessel) kalesine çekilmiştir. Bu kale, Joscelin'in sınırlı kontrolü altında kalan son toprak parçası olmuştur; ancak kontluğun askeri ve siyasi etkisi büyük ölçüde zayıflamıştır.⁴¹⁴

Zengî'nin 1146'daki ölümünden sonra Joscelin kısa süreliğine Urfa'yı yeniden ele geçirmiş, ancak Nureddin Zengî'nin güçlü karşı saldırısıyla şehir tekrar

⁴¹⁰ Barber, a.g.e., s. 167.

⁴¹¹ Işın Demirkent, "Urfa Haçlı Kontluğu'nun Son Dönemi: Sosyal ve Siyasal Analiz," **Anadolu Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.14, S.1, 2023, s. 60.

⁴¹² France, **The Crusades and Their Sources**, s. 276.

⁴¹³ Runciman, **A History of the Crusades**, s. 447.

⁴¹⁴ Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**, s. 152.

kaybedilmiştir.⁴¹⁵ Bu tarihten sonra kontluk sembolik bir yapı haline gelmiş; Joscelin'in elindeki kale ve çevresi dışında gerçek bir yönetim ve askeri kapasite kalmamıştır.

Joscelin'in esir düşmesi ve eşinin toprakları Bizans'a satması ile kontluk tamamen sona ermiştir. Bu süreçte bölgedeki nüfus büyük ölçüde göç etmiş veya Zengîler'in denetimine girmiştir. MacEvitt'e göre bu çöküş, Latin yönetiminin yerel halkla bütünleşememesinin de önemli bir sonucudur.⁴¹⁶ Böylece Urfa Kontluğu'nun sonu, Haçlıların Doğu'daki egemenliğinin tükeniş sürecini simgelemiştir.

3.5.8. Esaret Süreci ve Sonuçları

1144 yılında Urfa'nın Zengîler tarafından ele geçirilmesiyle II. Joscelin, topraklarının büyük kısmını kaybederek Tell-Başir'e çekilmek zorunda kalmıştır. Yerli kaynaklar da bu gelişmeyi, Haçlı kontluklarının direniş gücünün zayıflaması ve bölgesel dengelerin Müslüman güçler lehine değişimi şeklinde yorumlamaktadır.⁴¹⁷

Joscelin, esaret sürecinde Halep'te Nureddin Zengî'nin gözetimi altında tutulmuştur. Batılı kroniklerde, onun burada zor koşullar altında yaşam sürdüğü ve sağlığının giderek bozulduğu belirtilmektedir.⁴¹⁸

II. Joscelin'in 1150 yılında Nureddin Zengî tarafından esir alınması, Haçlılar açısından son derece yıkıcı bir gelişme olmuştur. Joscelin, Halep'e götürülmüş ve yaklaşık dokuz yıl boyunca burada tutsak kalmıştır.⁴¹⁹ Joscelin'in yokluğunda kontluğun fiili yönetimi eşi Beatrice'e geçmiştir. Beatrice, Tell-Başir'i Bizans'a satarak politik manevra yapmış ve bu dönemde kontluğun varlığını sürdürmeye çalışmıştır.⁴²⁰ Esaret süresince herhangi bir siyasi veya askerî faaliyet göstermemiş, kontluğun yönetimi ise eşi Beatrice de Saône tarafından üstlenilmeye çalışılmıştır. Beatrice, kocasının esareti sonrasında Tell-Başir ve çevresindeki Haçlı topraklarını

⁴¹⁵ Smail, a.g.e., s. 147.

⁴¹⁶ MacEvitt, a.g.e., s. 94.

⁴¹⁷ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 79-81.

⁴¹⁸ Demirkent, a.g.e., s. 178

⁴¹⁹ Demirkent, **Haçlılar ve Doğu**, s. 209.

⁴²⁰ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 81.

korumaya gayret etmiş, ancak Bizans ve Müslüman güçlerin baskısı artınca kontrolü zayıflamıştır. Nihayet 1158 yılında belittiğimiz üzere Tell-Bâşir'i Bizans'a satmak zorunda kalmıştır.⁴²¹ Bu satış, Haçlıların doğudaki son bağımsız dayanak noktasını kaybetmesi anlamına gelmiştir.

Bu süreç, Haçlı aristokrasisi ile fiili güç arasındaki uçurumu da gözler önüne sermiştir. III. Joscelin'in Kudüs Krallığı sarayında aktif olması, Haçlı ileri gelenlerinin siyasi arenada yeni roller bulma çabalarını göstermektedir.⁴²² Yerli tarihçiler, bu dönemi Haçlı aristokrasisinin Doğu'daki değişen rolünü anlamak açısından kritik bir evre olarak değerlendirmektedir.⁴²³

Joscelin'in esareti, sadece bireysel bir liderin değil, aynı zamanda Latin Doğu'nun da parçalanmasının habercisi olmuştur.⁴²⁴ Joscelin, 1159 yılında esaret altında ölmüş ve böylece Urfa Kontluğu fiilen sona ermiştir.⁴²⁵ Onun ölümü, Haçlılar açısından sembolik bir kayıp olarak kabul edilmiş, siyasi ya da askerî bir yapı geride bırakmamıştır. Oğlu III. Joscelin ise kontluk unvanını yalnızca sembolik olarak sürdürmüştür.

Joscelin'in Halep'teki esaret dönemi hakkında kesin bilgiler sınırlı olmakla birlikte, kaynaklar onun ağır fiziksel ve psikolojik işkencelere maruz kaldığını, hatta kör edilerek etkisiz hale getirildiğini belirtir. Bu durum, İslam kaynaklarında "cezalandırılmış Haçlı lider" imajı yaratmak amacıyla kullanılmıştır. Latin kaynakları ise Joscelin'i bir "Hristiyan şehidi" olarak tasvir etmiştir⁴²⁶.

1159 yılında esaret altında ölen Joscelin'in ardından Urfa Kontluğu sadece sembolik bir unvan haline gelmiştir.⁴²⁷

3.5.9. Bizans ve Kudüs Krallığı ile İlişkiler

⁴²¹ Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.275.

⁴²² Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 134-135.

⁴²³ Demirkent, a.g.e., s. 185.

⁴²⁴ MacEvitt, a.g.e., s. 162.

⁴²⁵ Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 274.

⁴²⁶ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 81.

⁴²⁷ Demirkent, a.g.e., s. 180.

Urfa Haçlı Kontluğu'nun coğrafi konumu, onu hem Bizans İmparatorluğu'nun hem de Müslüman beyliklerin nüfuz alanına maruz bırakmıştır. II. Joscelin döneminde Bizans ile ilişkiler pragmatik ve dönemsel işbirlikleri üzerine kurulmuştur. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un Doğu politikaları, Haçlı kontlukları üzerinde nüfuz sağlama amacını taşımıştır.⁴²⁸

Joscelin, esarete düşmeden önce Bizans ile çeşitli diplomatik temaslarda bulunmuş ve Zengîler'e karşı ortak savunma hattı oluşturmayı hedeflemiştir. Ancak Bizans'ın Haçlı devletleri üzerindeki üstünlük kurma çabaları, Latin liderler tarafından güvenilmez bulunmuş ve ilişkiler çoğunlukla geçici çıkarlar temelinde kalmıştır.⁴²⁹

Kudüs Krallığı ile ilişkiler ise daha derin ve stratejik boyutlar taşımıştır. Joscelin, Kudüs Krallığı ile evlilik bağları kurarak siyasi meşruiyet sağlamaya ve askeri destek almayı amaçlamıştır. Ancak Kudüs Krallığı'nın da Zengîler karşısında sürekli savunmada olması sebebiyle işbirlikleri genellikle kağıt üzerinde kalmıştır.⁴³⁰

Urfa Kontluğu'nun düşüşünden sonra Kudüs Krallığı, doğu sınırlarını koruma stratejisi çerçevesinde Tell-Başir üzerindeki nüfuzunu artırmak istemiştir. Joscelin'in esareti sırasında Kudüs merkezli yönetim girişimleri olmuş ancak Beatrice'nin direnişi nedeniyle sonuç alınamamıştır.⁴³¹ Kudüs Krallığı'nın bu dönemde Tell-Bâşir üzerindeki nüfuz artırma çabaları, bölgedeki güç dengeleri ve yerel direniş nedeniyle sınırlı kalmıştır.

3.5.10. Beatrice'in Bizans'la Müzakereleri

Beatrice, ilk eşi olan Haçlı aristokratı William of Saone'un vefatından sonra Urfa Kontu II. Joscelin ile evlenmiş, bu birliktelikten Agnes ve III. Joscelin adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Olayları aktaran Latin tarihçi William of Tyre, Beatrice hakkında ilk etapta olumsuz bir portre çizer. Ona göre Beatrice, her ne kadar soylu bir aileye mensup olsa da, II. Joscelin ile evlendiği sırada karakter itibarıyla "aşağılık" bir

⁴²⁸ Barber, a.g.e., s. 175.

⁴²⁹ Hamilton, **Byzantium and the Crusades**, s. 92.

⁴³⁰ Mayer, a.g.e., s. 193.

⁴³¹ France, **The Crusades and the Near East**, s. 319.

kadın olarak nitelendirilmiştir.⁴³² Ancak aynı yazar, ilerleyen bölümlerde Beatrice’i “namuslu” ve “uygunsuz davranışlardan uzak duran” bir kadın olarak takdim ederek önceki değerlendirmesiyle çelişkiye düşer.⁴³³ Bu durum, Beatrice’in hayatının ilerleyen dönemlerinde yaşadığı olası bir dönüşümün ya da William’ın değerlendirmelerindeki sübjektifliğin bir yansıması olarak yorumlanabilir. II. Joscelin’in esaretiyle birlikte Urfa Kontluğu’nun yönetimi büyük ölçüde eşi Beatrice’e intikal etmiştir. Beatrice, hem soylu hem de siyasi açıdan deneyimli bir figür olarak öne çıkmıştır. Tell-Başır’ın savunulması, diplomatik ilişkilerin yürütülmesi ve toprakların idaresi onun sorumluluğundadır.⁴³⁴ Agnes’in annesi Kontes Beatrice, 48 yaşındayken, kocasından miras kalan ve Antakya ile artık doğrudan bağlantısı kalmayan kaleleri Nûreddin Mahmud’un saldırılarına karşı savunamayacağını fark etti. Bu durum üzerine, Bizans İmparatoru Manuel’in bu kaleleri satın alma teklifini kabul etti. Böylece Tel Bâşır, Râvendân, Sumaysat, Antep, Dülûk ve Bîre kaleleri Bizans’a devredildi; Rumkale ise Katolik Ermenilere bırakıldı. Ardından Beatrice, önce Antakya’ya, oradan da oğlu III. Joscelin ve kızı Agnes ile birlikte Kudüs’e geçti.

435

Beatrice, bölgedeki kalan kalıntıları korumak için Bizans İmparatorluğu ile yoğun müzakerelere girişmiş, 1158 yılında ekonomik ve güvenlik gerekçeleriyle Tell-Bâşır’i Bizans’a devretmiştir. Elinde yeterli askerî güç bulunmaması ve Kudüs ile Antakya’dan destek alamaması bu kararda etkili olmuştur.⁴³⁶ Bölgedeki şartlar gereği Beatrice’in bu kararının zorunlu bir tercih olduğu söylenebilir.

Kontes Beatrice, imparatorun teklifini diplomatik teamüllere uygun biçimde Kudüs Kralı Baudouin’e, o sırada Antakya’da bulunduğu esnada iletmiştir. Kralın çevresindeki yüksek rütbeli danışmanlar ile Antakya’nın önde gelen soyluları bu öneri üzerine istişarelerde bulundular. Bizanslılara karşı duydukları derin güvensizlik ve husumet nedeniyle, onlara herhangi bir toprak parçası bırakma fikri bütün taraflar için

⁴³² William of Tyrea, a.g.e., s. 53.

⁴³³ William of Tyrea, a.g.e., s. 201.

⁴³⁴ Runciman, **The History of the Crusades**, s. 492.

⁴³⁵ Abdülkadir Turan, “Nureddin Mahmut Zengi’nin Faaliyetleri ile Dul Kalan Haçlı Kadınlarının Haçlılar Açısından”, **Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.3, S.1, 2017, s. 139-160.

⁴³⁶ Boase, a.g.e., s. 152.

son derece rahatsız edici bulunuyordu. Ancak kapsamlı bir değerlendirme sonucunda, bu bölgelerin doğrudan düşman eline geçmesi halinde, en azından sorumluluğun Bizans İmparatorluğu'na yüklenebileceği kanaatine varıldı. Bu düşünce, kararsızlık içinde olan taraflara siyasi bir gerekçe sağlamış oldu.⁴³⁷

Bizans, Tell-Başir'i aldıktan sonra bölgeyi kısa süreyle kontrol etmiş ancak Latin varlığı sembolik düzeye inmiştir. Bazı Latin kroniklerinde Beatrice'in bu satışı ihanet olarak değerlendirilse de, dönemin gerçekleri göz önüne alındığında rasyonel bir karar olarak kabul edilmelidir.⁴³⁸ Aslında Beatrice'in bu kararı bölgesel istikrarı kısmen sağladıysa da, uzun vadede Urfa Kontluğu'nun sona ermesi kaçınılmaz bir durum olmuştur. Ayrıca Beatrice'in Bizans'a yönelik bu hamlesi, Haçlı kontluklarının artık kendi başlarına ayakta kalamadıklarının da göstergesidir. II. Joscelin'in yokluğunda alınan bu karar, Urfa Kontluğu'nun yapısal çözülmesinin başlangıcıdır.

3.5.11. Agnes ve Kudüs Krallığı Bağlantısı

II. Joscelin'in kızı Agnes de Courtenay, Haçlı Doğusu'nun siyasi yapısı açısından önemli bir figür olmuştur. Önce Galilee Prensi Reynald ile evlenmiş, ardından Kudüs Kralı Amalrik ile evlilik yaparak kraliyet ailesine bağlanmıştır.⁴³⁹ Bu evlilikten oğlu IV. Baudouin, Kudüs tahtına çıkacaktır.

Beatrice'in Kudüs'e yerleşmesi ve kızı Agnes'in özel yaşamı ile yaptığı evlilik tercihleri, Güney Levant'taki Haçlı toplulukları arasında birbirini etkileyen ve derinleşen bir dizi sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu zincirleme gelişmeler, Kudüs'ün Müslümanlar tarafından ele geçirilmesini kolaylaştırmış ve Haçlıların Doğu Akdeniz'den çekilmelerine zemin hazırlayan başlıca etkenlerden biri hâline gelmiştir.⁴⁴⁰

Agnes'in Kudüs sarayına dâhil olması, Joscelin ailesinin kontlukta sonra da Doğu Latin siyaseti içinde etkili kalmasını sağlamıştır. Ailenin oğlu III. Joscelin

⁴³⁷ Runciman, *The History of the Crusades*, s. 275.

⁴³⁸ MacEvitt, a.g.e., s. 166.

⁴³⁹ Chahin, a.g.e., s. 207.

⁴⁴⁰ Turan, a.g.m., s. 149.

gerçek bir kontluk yönetememiş olsa da, ailesi Kudüs siyasetinde önemli roller üstlenmiştir.⁴⁴¹

Agnes'in saraydaki etkisi zaman zaman tartışmalı olmuştur. Bazı kronikler onu hırslı ve çıkarıcı bir figür olarak nitelendirirken, bazı kaynaklar ise gerekli ittifakları başarıyla kurduğunu vurgular.⁴⁴²

Agnes de Courtenay, kişisel ilişkileri, aşkları ve özellikle yaptığı evlilik tercihleriyle, yalnızca özel yaşamıyla değil, aynı zamanda Haçlıların Doğu Akdeniz'deki siyasal düzeni üzerinde yarattığı etkilerle de dikkate değer bir figür olarak öne çıkmaktadır. Nûreddin Mahmud'un 1149 yılında Kuzey Suriye'de Haçlılara karşı kazandığı askerî başarılar sonucu oluşan siyasal boşluklar, özellikle Haçlı liderlerinin dul kalan eşleri üzerinden yeni bir siyasal yapılanmaya yönelmiştir. Bu süreçte, Agnes'in aşk ve evlilik merkezli tercihleri, Katolik değerlerin zedelendiği bir Kudüs siyaseti üretmiş; Haçlılar arasındaki iç uyumu zayıflatan, politik ve sosyal dengeleri bozan bir unsur hâline gelmiştir. Özellikle Renaud de Châtillon'un Prinkepes Constance ile yaptığı evlilikle Antakya'da, ardından Kudüs'te ortaya çıkan dengesizlik, Agnes'in siyasi çevresiyle kurduğu ilişkilerle daha da derinleşmiştir. Agnes'in kişisel yaşamı çevresinde şekillenen bu yeni siyasal iklim, Haçlıların görünürdeki dini motivasyonlarını aşındırmış ve Latince Levant'ta çözülme sürecini hızlandırmıştır. Bu bağlamda Agnes, sadece bir aristokrat kadın değil, aynı zamanda Haçlı Doğu'sunda çözülmeyi hızlandıran içsel faktörlerden biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.⁴⁴³

3.5.12. Latin Doğuda Haçlı Stratejisindeki Yeri

II. Joscelin, yalnızca bir kontluk yöneticisi olarak değil, aynı zamanda sınır savunmasının ana figürlerinden biri olarak görülmelidir. Urfa Kontluğu, Antakya Prensikipliği ile Kudüs Krallığı arasında tampon bölge görevi görmüş; dolayısıyla bu bölgenin kaybı Haçlı savunma stratejisinde önemli bir boşluk oluşturmuştur.

⁴⁴¹ Barber, a.g.e., s. 183.

⁴⁴² Asbridge, *The Crusades*, s. 524.

⁴⁴³ Turan, a.g.m., s. 148-158.

Joscelin'in Zengî tehdidine karşı düzenlediği seferler ve garnizon desteği, Kudüs Krallığı'na zaman kazandırmıştır; ancak kaynak eksikliği uzun vadeli başarıyı engellemiştir.⁴⁴⁴ Batı'dan gelecek yardım ise ancak büyük çaplı Haçlı seferleriyle mümkün olabilmıştır.⁴⁴⁵

Zaman içinde Antakya Prinkepsi ile Urfa Kontu Joscelin arasındaki siyasi anlaşmazlıklar derinleşmiş ve bu durum, basit bir ihtilafın ötesine geçerek açık bir düşmanlığa dönüşmüştür. Dönemin tarihçilerinden Willermus'un aktardığına göre, aralarındaki rekabet artık saklanamaz hâle gelmiş, iki lider birbirine karşı doğrudan husumet besler hâle gelmiştir. Nitekim Willermus, taraflardan birinin başına bir felaket geldiğinde diğerinin bundan memnuniyet duyduğunu, hatta hiçbir şekilde yardım etmeye yanaşmadığını ifade etmektedir.⁴⁴⁶ Böyle bir ortamda ise dört bir tarafı Müslüman Türkler tarafından çevrelenmiş, her geçen gün boğazlarındaki düğümü biraz daha sıkılan Haçlıların uzun süre varlıklarını sürdüremeyecekleri aşikardır.

Zengîlerin güçlenmesi, Joscelin'in hareket alanını daraltmış ve Haçlıların Doğu'daki üstünlüğünü tehdit etmiştir. Latince kroniklerde kahraman olarak betimlenen Joscelin, İslamî kaynaklarda çoğunlukla başarısız bir savunmacı olarak sunulmuştur.⁴⁴⁷ William of Tyre (Willermus Tyrensis), Urfa'nın Türklerin eline geçmesinde Kont Joscelin'in ihmalkâr tutumunu eleştirir. Ona göre Joscelin, şehrin savunmasıyla ilgilenmek yerine, düşman tehdidinden uzak olan Tell-Bâşir'de yaşamayı tercih etmiş ve böylece savunmayı zayıflatmıştır. Ayrıca başpiskopos Hugue de bu olayda sorumlu tutulur; William of Tyre, Hugue'nun büyük servet biriktirdiğini, fakat bu kaynakları askerlere dağıtmak ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak yerine, bencilce kendine sakladığını ifade eder. Tarihçi, Hugue'nun bu davranışını sert bir şekilde eleştirerek, bunun onun kötü bir şöhret kazanmasına neden olduğunu ve dini metinlerde bu tür davranışlara yönelik uyarıların yer aldığını vurgular.⁴⁴⁸

⁴⁴⁴ Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi**, s. 153-154.

⁴⁴⁵ Demirkent, a.g.e., s. 190.

⁴⁴⁶ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 1997, s. 78.

⁴⁴⁷ Demirkent, a.g.e., s. 195.

⁴⁴⁸ Tyrensis, a.g.e., s. 201.

3.5.13. İkinci Haçlı Seferi Bağlamında Rolü

24 Aralık 1144 tarihinde Nureddin'in Urfa'yı ele geçirmesi, yaklaşık elli yıl aradan sonra bölgenin tekrar Türklerin kontrolüne geçmesini sağlamış ve böylece Haçlıların kurduğu ilk kontluğun sona ermesine neden olmuştur. Bu gelişme, Avrupa'da bir süre azalmış olan Haçlı seferlerine yönelik ilgiyi yeniden canlandırmıştır.⁴⁴⁹ II. Joscelin'in liderliğindeki Urfa Kontluğu'nun düşüşü, Haçlı dünyasında dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.⁴⁵⁰ Joscelin, sefer sırasında topraklarının büyük kısmını kaybetmiş olduğundan doğrudan katılamamıştır. Ancak Batı'dan gelen sefer, Urfa'yı geri alma amacı taşımaktadır.⁴⁵¹

II. Haçlı Seferi'nin temel motivasyon kaynağı, 1144 yılında Urfa Haçlı Kontluğu'nun Müslümanlar tarafından ele geçirilmesidir. Ancak bu gelişmeye rağmen, Papa III. Eugenius tarafından yayımlanan çağrı mektubunda doğrudan Urfa'nın değil, Kudüs'ün savunulmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu stratejik yönlendirme, Haçlı propagandasının odağını yeniden Kudüs'e kaydırmak amacıyla yapılmıştır. Seferin en etkin vaizi olarak öne çıkan Clairvauxlu Bernard'ın Avrupa'nın çeşitli bölgelerine gönderdiği mektuplar da bu tutumu pekiştirmektedir. Söz konusu yazışmalarda, Hristiyan dünyasının kutsal merkezi olan Kudüs'ün düşme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu dile getirilmiş; bu durumun engellenememesi hâlinde kutsal şehrin bir daha geri alınamayacağı ifade edilmiştir. Bernard, bu tür bir kaybın sadece dönemin Hristiyanları için bir utanç vesilesi olacağını değil, aynı zamanda gelecek kuşakların vicdanında da derin bir hayal kırıklığı yaratacağını vurgulamıştır.⁴⁵²

Joscelin'in Haçlı dünyasındaki dolaylı etkisi, onun Doğu Haçlı stratejisindeki rolünü artırmıştır.⁴⁵³ Ancak organize bir savunma ya da taarruz gücü kalmamıştır.⁴⁵⁴ Yerli tarih çalışmaları, bu dönemde Haçlıların askerî zayıflığının hem iç sorunlar hem de Müslüman güçlerin birleşmesinden kaynaklandığını göstermektedir. İkinci Haçlı

⁴⁴⁹İbrahim Balık, "II. Haçlı Seferinin Gerçekleştiği Dönemde Denizli ve Çevresinin Siyasi Yapısı", **Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, S.6, 2021, s. 1-20.

⁴⁵⁰ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 101.

⁴⁵¹ Demirkent, a.g.e., s. 200.

⁴⁵² Odabaşı, a.g.m., s. 399-416.

⁴⁵³ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 78.

⁴⁵⁴ Demirkent, a.g.e., s. 205.

Seferi'nin başarısızlığı Joscelin'in pozisyonunu zayıflatmış, Urfa'nın yeniden inşası hayalleri sona ermiş ve Tell-Bâşir'e çekilmek zorunda kalmıştır.⁴⁵⁵ Bu gelişmeler, Joscelin'in kaderinin artık bireysel yeteneklerinden çok Haçlıların kolektif başarısızlıklarıyla şekillendiğini göstermektedir.⁴⁵⁶ Yerli tarihçiler bu süreci Doğu Haçlı kontluklarının çözülme süreci olarak değerlendirmekte ve Joscelin'i sembolik bir figür olarak görmektedir.⁴⁵⁷

3.5.14. İslam ve Batı Kaynaklarında II. Joscelin Portresi

Urfa Kontu II. Joscelin, selefi olan babası I. Joscelin kadar dinamik ya da siyaseten öngörülü bir lider profili sergileyememiştir. Dış görünüşü, çağdaşı kroniklerde betimlendiği üzere etkileyici bulunmamış; kısa boylu, tıknaz yapılı, koyu renk saçlı ve oldukça esmer tenli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca dikkat çeken büyük burnu, belirgin gözleri ve çiçek bozuğu bir yüze sahip olduğu belirtilmiştir. Bu fiziksel özelliklerinin yanı sıra, zaman zaman cömert ve yüce gönüllü davranışlar sergilemesine rağmen tembelliğe eğilimli, savurgan, zevk ve sefaya düşkün biri olarak tanımlanmıştır.⁴⁵⁸ Bu kişisel özellikleri sebebiyle, Urfa Haçlı Kontluğu gibi Doğu'daki Frank savunmasının kilit noktalarından birini yönetmek için yeterli liyakate sahip olmadığı yorumları yapılmıştır.

Fulcherius ve *Gesta Francorum* gibi kaynaklarda onun kahramanlığı ve sınır direnişi ön plana çıkarılmıştır.⁴⁵⁹ Batılı anlatılar Joscelin'i kutsal misyonu taşıyan idealize bir figür olarak yüceltmıştır.

İslam kaynakları ise, özellikle İbnü'l-Adîm'in eserlerinde Joscelin'i bölgesel tehdit ve rakip olarak sunar. Zengî ve Nureddin'in politikalarına odaklanan bu anlatılar, Joscelin'in askeri başarısızlıklarını ve siyasi manevralarını eleştirel bir dille

⁴⁵⁵ Bahattin Keleş, "Urfa Haçlı Kontluğuna (1098-1149) Karşı Selçukluların, Zengilerin, Artukluların, Musul ve Halep Atabeyliklerinin Ortak Mücadelesi", *Journal of Academic Social Science Studies*, 2020, s. 453-454.

⁴⁵⁶ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 110-116.

⁴⁵⁷ Demirkent, a.g.e., s. 210.

⁴⁵⁸ William of Tyrea, a.g.e., s. 201.

⁴⁵⁹ Tyrensis, a.g.e., s. 35.

aktarıır.⁴⁶⁰ Bu kaynaklar Joscelin'i, Doğu'daki güç dengelerinin karmaşıklığını gösteren önemli bir aktör olarak tanımlar.

Urfa çevresindeki yerel kaynaklar, özellikle Urfalı Mateos'un kroniği, Joscelin'in karmaşık diplomatik ilişkilerini ve çok kültürlü çevresini yansıtır. Ermeni ve Süryani Hristiyan topluluklarıyla olan ilişkileriyle ön plana çıkar. Yerli Ermeni ve Süryani tarihçiler, Joscelin'in bölgesel siyasi aktör olarak çok katmanlı rolünü vurgular.⁴⁶¹

Urfa Kontluğu'nun başına geçen II. Joscelin, babası I. Joscelin kadar enerjik ve yönetim becerisine sahip bir figür olarak öne çıkamamıştır. William of Tyre'in eleştirileri onun yetersizliğine işaret etse de, kaynaklar II. Joscelin'in tamamen etkisiz ya da değersiz bir lider olduğunu da göstermez. Her ne kadar devletinin geleceği adına büyük bir atılım gerçekleştirememişse de, saltanatının ilk yıllarında göreceli bir istikrar dönemini idare etmiştir. Bu dönemde özellikle Zengî'nin geçici olarak Suriye bölgesinden çekilmesi, kontluk üzerindeki baskıyı azaltmış ve II. Joscelin'e daha rahat bir yönetim alanı sunmuştur. Türkiye'deki çağdaş tarih araştırmaları, Joscelin'in çok boyutlu kişiliğine dikkat çekmektedir. Örneğin, Işın Demirkent, Joscelin'in Doğu ve Batı kültürleri arasında köprü kuran bir lider olduğunu belirtmektedir.⁴⁶²

Sonuç olarak, II. Joscelin hem kahramanlıkları hem de zorluklarıyla Haçlı Doğu'sunun önemli bir figürüdür. Onun mücadelesi, Ortaçağ'da Doğu-Batı ilişkilerinin şekillenmesini anlamak açısından büyük öneme sahiptir.

Çalışmamızdaki hedeflerimizden biri de Joscelin'in tarihsel mirasını akademik ve kültürel açıdan yeniden değerlendirmeye katkı sağlamak olmuştur.

⁴⁶⁰ Demirkent, a.g.e., s. 215.

⁴⁶¹ Urfalı Mateo, a.g.e., s. 266.

⁴⁶² Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 78.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

URFA HAÇLI KONTLUĞU'NUN TARİHİ ROLÜ VE ÖNEMİ

4.1. İlk Haçlı Devleti Olması ve Öncü Niteliği

Urfa Kontluğu, Antakya Prinkepsliği (1098), Kudüs Krallığı (1099) ve Trablus Kontluğu'ndan (1102) daha önce kurulmuş, bu nedenle "Latin Doğu"nun ilk Haçlı devleti olmuştur. Bu durum, yönetsel örnekliliği bakımından önemlidir. Baudouin de Boulogne'un burada kurduğu idari sistem, daha sonra diğer Haçlı devletlerinde de uygulanacak olan Latin feodal sisteminin temelini oluşturmuştur⁴⁶³. Yerel halk üzerinde uygulanan yönetim biçimi, vergilendirme düzeni, askerî teşkilat yapısı ve kilise yapılanması bakımından Urfa bir model teşkil etmiştir.

4.2. Ermeni ve Doğu Hristiyan Unsurlarla Etkileşim

Urfa bölgesinin önemli bir kısmı Ermeni ve Süryani Hristiyanlardan oluşuyordu. Haçlıların bu topluluklarla kurdukları ilişkiler, Latin Doğu'da çok kültürlü bir yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Baudouin ve halefleri, başlangıçta Ermenileri idari işlerde görevlendirmiş, yerel beylerle ittifaklar yapmış ve bölgenin Hristiyan halkıyla yakın ilişkiler kurmuştur.⁴⁶⁴ Bu durum, Haçlıların Doğu Hristiyanlarıyla olan ilişkilerinde görece bir "hoşgörü" dönemini temsil etmiştir. Ancak bu zamanla Latinleşme politikaları ve dinî baskılarla yerini gerilimlere bırakmıştır.⁴⁶⁵

Özellikle II. Baudouin döneminden itibaren Latin Kilisesi'nin bölgede daha baskın hâle getirilmesi, yerel kiliselerle Latin Papalığı arasında çatışmalara yol açmıştır. Buna rağmen Urfa'daki Ermeni ve Süryani Hristiyan unsurlar, kontluk yönetiminde uzun süre belirleyici olmuşlardır. Esasen bu durum, Urfa Kontluğu'nun kültürel çeşitlilik içeren yapısına da işaret eder.

⁴⁶³ Riley-Smith, *The Crusades: A History*, Bloomsbury Publishing, London, 2014, s. 116-117.

⁴⁶⁴ Christopher MacEvitt, *The Crusades and the Christian World of the East: Rough Tolerance*, The Middle Ages Series, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2010, s. 59.

⁴⁶⁵ Bernard Hamilton, *The Latin Church In The Crusader States: The Secular Church*, Routledge, 2016, s. 79.

4.3. İslam Dünyasında Algılanışı ve Karşı Tepkiler

Urfa Kontluğu, özellikle Zengîler döneminde İslâm dünyasında “dârü'l-harp”⁴⁶⁶ olarak görülmüş ve sürekli bir cihad hedefi hâline gelmiştir. Bu durum, Urfa'nın yalnızca stratejik bir askerî hedef olmasının ötesinde, Müslümanlar nezdinde sembolik bir düşman kimliği kazanmasına da yol açmıştır. 1144 yılında İmadeddin Zengî'nin Urfa'yı ele geçirmesi, İslam tarihinde Haçlılara karşı kazanılan ilk büyük zafer olarak değerlendirilmiş ve bu başarı, Müslüman halklar arasında büyük bir coşku ve moral kaynağı olmuştur.

Urfa'nın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi, Urfa Haçlı Kontluğu açısından son derece yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Kontluk topraklarını kaybeden Haçlılar, Tell-Bâşir ve çevresine çekilmek zorunda kalmışlardır.

Bu gelişme, Hristiyan Batı dünyasında derin bir hayal kırıklığı yaratmış; kaybın telafisi amacıyla, kısa süre içerisinde Alman ve Fransız kralları önderliğinde iki büyük Haçlı ordusu hazırlanarak 1147-1148 yıllarında Anadolu ve Suriye'ye doğru harekete geçirilmiştir⁴⁶⁷. Ancak bu büyük askerî sefer, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mes'ûd tarafından durdurulmuş; her iki ordu da Anadolu topraklarında ağır yenilgiye uğratarak etkisiz hâle getirilmiştir. Bu başarısızlık, Urfa Haçlı Kontluğu'nu yeniden canlandırma yönündeki Hristiyan girişimlerinin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur.⁴⁶⁸ Bu gelişmeler, Urfa'nın sadece kurulduğu dönemde değil, yıkılışı sırasında da tarihî öneme sahip olduğunu gösterir.

4.4. Haçlılar Arası İlişkilerdeki Rolü

Urfa Kontluğu, Kudüs Krallığı ile Antakya Prensikliği arasında bir denge unsuru olarak önemli bir rol oynamıştır. Özellikle II. Baudouin'in hem Urfa Kontu hem de daha sonra Kudüs Kralı olması, bu iki Haçlı devleti arasındaki ilişkilerde bir köprü işlevi görmüştür. Urfa'daki yöneticiler, zaman zaman Antakya Prinkepliği ile

⁴⁶⁶ Ahmet Özel, *Dârülharp*, Tdv İslâm Ansiklopedisi, C.8, 1993, İstanbul, s. 536-537.

⁴⁶⁷ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008, s. 205-218.

⁴⁶⁸ Muharrem Kesik, “Sultan I. Mes ‘ûd-Nüreddîn Mahmûd B. Zengî İttifakı Ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S.3, 2018, s. 83-99.

rekabete girseler de çoğu zaman Kudüs Krallığı'na sadık kalmışlardır.⁴⁶⁹ Bu durum, kontluğun Latin Doğu'daki siyasal ilişkiler ağı içinde merkezî bir konumda bulunduğunu gösterir.

4.5. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Çevre Devletler ve Müslüman Devletlerle İlişkileri

Urfa Haçlı Kontluğu'nun varlığı, esas itibarıyla bulunduğu coğrafyada var olan Müslüman Türk devletleri, Bizans İmparatorluğu, diğer Haçlı devletleri ve yerel Hristiyan unsurlarla kurduğu ilişkiler ağı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda kontluğun dış politikası, çevresindeki güçlü aktörlerle denge kurma, ittifak geliştirme veya doğrudan askerî mücadele yoluyla varlığını sürdürme çabalarıyla karakterizedir. Siyasi ve askerî etkileşimleri, özellikle Zengîler, Artuklular, Suriye Selçukluları ve zaman zaman Bizans ile olan ilişkiler temelinde değerlendirilmelidir.

4.5.1. Artuklular ve Suriye Selçukluları ile Olan İlişkiler

Urfa Kontluğu, kuruluşundan itibaren özellikle Artuklular ve Suriye Selçukluları ile yoğun bir askerî mücadele içinde olmuştur. 1101 yılında Musul Atabeyi Kürboğa, Urfa'yı kuşatmış; bu olay, Haçlılar için ciddi bir sınav niteliği taşımıştır. Her ne kadar bu kuşatma başarısızlıkla sonuçlansa da, bölgedeki Müslüman emirliklerin Haçlılara karşı birlikte hareket etme ihtiyacını hissetmelerine neden olmuştur.⁴⁷⁰

1104 yılında gerçekleşen Harran Savaşı, kontluk için kırılma noktası olmuştur. Urfa Kontu Baudouin du Bourg ve Antakya Prensi Bohemond'un naibi Tancred, Artuklu-Selçuklu ittifakına karşı ağır bir yenilgiye uğramış; Baudouin esir düşmüştür.⁴⁷¹ Bu yenilgi, Haçlılar açısından sadece askerî bir kayıp değil, aynı zamanda psikolojik bir çöküntüye de yol açmış; Urfa Kontluğu savunmaya çekilmek

⁴⁶⁹ Asbridge, a.g.e., s. 81.

⁴⁷⁰ Demirkent, a.g.e., s. 129.

⁴⁷¹ France, **The Crusades and Their Sources**, s. 84.

zorunda kalmıştır.⁴⁷² Kontluk bu dönemde Kudüs Krallığı gibi daha büyük Haçlı devletlerinin yardımına ihtiyaç duymuştur.

4.5.2. Zengîler ile Süregelen Mücadele ve İmadeddin Zengî

Urfa Haçlı Kontluğu'nun en zorlu rakibi, Musul ve Halep merkezli Zengî hanedanı olmuştur. İmadeddin Zengî, Haçlılara karşı sistematik ve ideolojik temelli bir mücadele yürüten ilk Müslüman liderlerden biri olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

İmadeddin Zengî b. Aksungur, muhtemelen 1084 yılında dünyaya gelmiştir. Babası, Halep Valisi Kasımüddeve Aksungur, 1094 yılında Suriye Selçuklu Meliki Tutuş tarafından öldürülünce, İmadeddin henüz genç yaşta yetim kalmıştır. Ancak bu durum onun askerî ve siyasî yükselişine engel olmamıştır. Genç yaşta ata binme, okçuluk ve savaş taktikleri gibi askerî eğitimlerden geçmiş; Kürboğa, Çökürmüş, Çavlı, Mevdûd b. Altuntekin ve Aksungur el-Porsukî gibi önde gelen Selçuklu emirlerinin yanında sefere katılarak askerî deneyim kazanmıştır⁴⁷³.

1112 yılında gerçekleşen ve tarih literatüründe Tell-Bâşir Muharebesi olarak bilinen savaşta, Müslüman emirlerle Haçlı kontları arasında doğrudan kurulan ilk fiilî ittifak örneğini teşkil etmektedir. Daha önce taraflar arasında çeşitli dolaylı temaslar ve karşılıklı yardımlaşmalar görülmüş olsa da, bu olayla birlikte ilk defa açık ve karşılıklı bir ittifak ilişkisi kurulmuştur. Bu gelişme, Haçlı Seferlerinin gidişatında yeni bir döneme geçişin habercisi olmuştur. Zengî, bu olay vesilesiyle Selçuklu Devleti'ne olan sadakatini açık biçimde ortaya koymuş ve tıpkı babası gibi devlet nezdinde güvenilir bir emir olacağı yönünde bir izlenim bırakmıştır. Bu süreçte 1113'teki Taberiyye Savaşı ve 1114'teki Haçlı seferlerinde önemli görevler üstlenmiştir⁴⁷⁴.

Zengî, Sultan Muhammed Tapar'ın ölümüne kadar (1118) Musul'da kalmış ve onun yerine geçen oğlu Mahmud döneminde Irak Selçukluları'na sadık kalarak çeşitli

⁴⁷² Hillenbrand, a.g.e., s. 112

⁴⁷³ Aydın Usta, "İmadeddin Zengî ve Artuklular", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.2, 2007, s. 123.

⁴⁷⁴ Ziya Polat, *Umut İradesi: İmâdüddin Zengî*. Hiperlink Eğitim, Yay. San. Tic. ve Ltd. Şti., 2019, s. 33.

görevlerde bulunmuştur. 1124 yılında Vâsıt, ardından 1127 yılında Bağdat, Basra ve Irak şahnesi görevlerine getirilmiş; bu görevlendirmeler Zengî'nin hem sultana hem de merkezi otoriteye olan bağlılığının bir ödülü olmuştur. Bu dönemde Abbâsî Halifesi Müsterşid Billah'a karşı yürütülen siyâsî mücadelede de aktif rol oynamıştır⁴⁷⁵.

1126'da Musul Valisi Aksungur el-Porsukî'nin ve ardından oğlunun ölümüyle Musul valiliği boş kalmış; 1127 yılında Zengî Musul Valisi olarak atanmıştır. Bu sadece bir idarî görev değil, aynı zamanda Musul Atabeyliği'nin kurulması ve Zengîler Hanedanı'nın temellerinin atılması anlamına gelmektedir. Zengî aynı zamanda Irak Selçuklu Sultanı Mahmud'un oğulları Ferruḫşah ve Alparslan'ın atabegliğine de tayin edilmiştir⁴⁷⁶.

Onun bu göreve atanmasında Haçlı tehdidinin ciddi boyutlara ulaşması ve bölgenin kararlı bir askerî lidere ihtiyaç duyması etkili olmuştur. Nitekim bu dönemde özellikle Urfa Haçlı Kontluğu, 1098'den itibaren çevre şehirleri işgal ederek bölgedeki Müslüman hâkimiyetini tehdit eder hâle gelmiştir. Zengî'nin ataması, bu tehlide karşı İslâm dünyasının güçlü bir liderle örgütlenmeye başlamasının ilk adımı olmuştur⁴⁷⁷.

Zengî, Irak Selçuklu dünyasındaki iç çekişmelerle uğraşırken, 1130'lu yıllarda Suriye'de stratejik hamleler yapmıştır. Hama'nın fethiyle Suriye'deki konumunu güçlendiren Zengî, Halep ve Musul arasındaki bağlantıyı sağlamlaştırarak bölgedeki Haçlı varlığına karşı koymaya başlamıştır. İsmail'in Dımaşk'ı kendisine teslim etme talebine rağmen bu şehirde başarısız olan kuşatmanın ardından, kuzey Suriye'de Antakya Haçlı Prinkepsliği'ne yönelik askerî harekâtlar düzenlemiş, bu bölgelerdeki Haçlı kalelerini ele geçirmiştir. Bu sayede Antakya ile Urfa arasında olası iş birliğini engellemek için önleyici adımlar atmıştır⁴⁷⁸.

⁴⁷⁵ Gülay Ögün Bezer, "İmadüddin Zengî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.44, 2013, s. 258-259.

⁴⁷⁶ Pınar Kaya Tan, "Irak Selçuklu, Abbâsî Hilâfeti ve Büyük Selçuklu Üçgeninde Kudretli Hille Emiri: Dübeys B. Sadaka", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, C.16, 2020, s. 225-249.

⁴⁷⁷ Abdulcelil Işık, "İmâdeddîn Zengî'nin Cesareti ve Başarılarında Rolü", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C.6, S.2, 2020, s. 311.

⁴⁷⁸ Küçükspahioğlu, a.g.m., s. 112-113.

1137'de Montferrand Kalesi kuşatması, Zengî'nin Haçlılara karşı kazandığı en büyük zaferlerden biri olmuştur. Yerel rehberlerin Haçlı ordusunu zor araziye sevk etmesi ve Zengî'nin tecrübeli birlikleriyle düzenlediği ani saldırı, Haçlıların ağır kayıplar vermesine neden olmuştur. Montferrand'ın teslimiyle birlikte Zengî, sadece askerî bir başarı değil, aynı zamanda bölgedeki Haçlı moralini de ciddi şekilde zayıflatmıştır. Kalede kuşatma altında açlıkla mücadele eden Haçlıların teslim olması ve Zengî'nin esirlere gösterdiği insancıl muamele, onun hem İslam dünyasında hem de Batı kaynaklarında saygınlık kazanmasına yol açmıştır⁴⁷⁹.

Bununla birlikte, Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenos'un 1138'de Suriye seferi, Zengî'nin yükselen gücüne karşı Haçlılar ve Bizans arasında iş birliğinin göstergesidir. Halep'e yönelik bu saldırı, Zengî'nin bölgedeki hakimiyetini sınamak amacı taşımış, ancak Zengî'nin direnişi ve kumandan Savar'ın başarılarıyla sonuçsuz kalmıştır. Zengî'nin, Bizans'a karşı doğrudan savaş teklifinde bulunması ve Haçlılar ile Bizans arasında sürdürdüğü diplomasi, onun hem askerî hem de siyasi alandaki stratejik derinliğini ortaya koymaktadır⁴⁸⁰.

1144 yılında Zengî'nin Urfa önlerine gelmesi, Haçlılar için büyük bir tehdidin fiilen gerçekleştiği an olmuştur. Şehir, başpiskopos II. Hugues'un direnişine rağmen yoğun kuşatma altında kalmış, surlara mancınıklar ve lağımlar ile ağır saldırılar düzenlenmiştir. Kuşatma sonunda 24 Aralık 1144'te surların yıkılması ve ardından halk iç kaleye kaçarken başpiskopos Hugues'in emriyle iç kale kapısının kapalı olması nedeniyle yaşanan yoğun izdiham dolayısıyla 2000 kişi ezilerek ölmesi neticesinde yağma faaliyetlerini durduran Zengî'nin ahlaki değerlerini ve şehri alma hususundaki kararlılığını göstermektedir⁴⁸¹.

Zengî'nin, şehirde tahribatın önlenmesini emretmesi ve Hristiyan halkın inanç özgürlüğüne saygı göstermesi de onun adaletli ve merhametli yönetim anlayışını yansıtmaktadır. Urfa'nın fethi, Haçlıların Kuzey Suriye'deki en önemli kalelerinden

⁴⁷⁹İşin Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı: Savar", **Bellekten**, C.48, 2007, s. 471-472.

⁴⁸⁰ Küçükspahioğlu, a.g.m., s. 117-118.

⁴⁸¹Gregory Abû'l-Farac, "**Abû'l-Farac Tarihi**". Çev. Ömer Rıza Doğrul, C. II., Ankara, TTK Yay. 1950, s. 378-379; Urfalı Mateo, a.g.e., s. 298.

birini kaybetmesi anlamına gelmiş ve Abbasi Halifesi tarafından Zengî'ye yüksek unvanlar verilerek onurlandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu zafer, Haçlı dünyasında İkinci Haçlı Seferi'nin çağrılmasına yol açsa da, söz konusu sefer de başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁴⁸².

Urfa Kontluğu, Zengîler Devleti'nin toprak bütünlüğünü bölen bir konumda bulunmasının yanı sıra, önemli ticaret yolları üzerinde stratejik bir mevkiye yer alıyordu. İmadeddin Zengî, izlediği dikkatli ve hesaplı siyaset sayesinde Haçlılar arasındaki birlik ve dayanışmayı zayıflatmış, aralarındaki görüş ayrılıklarını ustaca değerlendirmiştir. Özellikle Katolik yönetimden memnun olmayan Ermenilerin desteğini de arkasına alan Zengî, 1144 yılında Urfa'yı ele geçirmesiyle⁴⁸³ sadece askerî bir zafer kazanmakla kalmamış, aynı zamanda İslâm dünyasında büyük bir sevinç ve moral kaynağı olarak tarihe geçmiştir.⁴⁸⁴ Nitekim Urfa'nın kaybı, Batı'da derin bir yankı uyandırmış; bu gelişme üzerine Papa III. Eugenius tarafından İkinci Haçlı Seferi ilan edilmiştir.⁴⁸⁵

Zengî, 1146'da kendi adamları tarafından öldürülmesine rağmen ardında güçlü bir miras bırakmıştır. Oğulları Nureddin Mahmud ve Seyfeddin Gazi arasında paylaşılan topraklar, onun bıraktığı mücadele ruhunu sürdürmüş ve İslam dünyasında adaletli, merhametli, dindar ve cesur bir lider olarak anılmıştır. Hem askerlerine hem de halkına karşı gösterdiği titizlik ve adalet anlayışı, Zengî'yi dönemin önemli ve saygı duyulan figürlerinden biri haline getirmiştir⁴⁸⁶.

İmadeddin Zengî (ö. 1146), 12. yüzyılın önemli İslam liderlerinden biri olarak, Haçlılar karşısında yürüttüğü kararlı mücadeleyle Latin Doğu'daki dengeleri kökten değiştirmiştir. Zengî'nin askerî ve siyasi hamleleri, özellikle Urfa Haçlı Kontluğu'nun zayıflaması ve nihayet 1144 yılında Urfa'nın fethiyle sonuçlanmıştır. Bu süreç,

⁴⁸² Demirkent, a.g.e., s. 147-150.

⁴⁸³ Willermus Tyrensis, **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği**, Çev. Ergin Ayan, Karadeniz Dergisi Yay., Ankara, 2009, s. 14-18.

⁴⁸⁴ Murat Öztürk, **Irak Selçuklu Devleti Atabegleri**, Bilge-Kültür-Sanat Yay., İstanbul, 2019, s. 61-62.

⁴⁸⁵ Riley-Smith, a.g.e., s. 128.

⁴⁸⁶ Runciman, a.g.e., s. 197-198.

Haçlıların Anadolu'daki ilk önemli devletlerinden birinin yıkılışı anlamına gelir ve bölgedeki İslam birliğinin sağlanması açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur.

4.5.3. Diğer Haçlı Devletleriyle İlişkiler

Urfa Kontluğu, diğer Haçlı devletleriyle dinî ve kültürel bir bütünlük taşısa da, bu ilişkiler çoğu zaman siyasi rekabet ve toprak mücadeleleriyle şekillenmiştir. Antakya Prinkepsliği ile Urfa Kontluğu arasında sık sık sınır çatışmaları yaşanmış, özellikle Fırat çevresindeki stratejik bölgeler iki taraf için de önem arz etmiştir.⁴⁸⁷

Kudüs Krallığı ile olan ilişkiler ise görece daha istikrarlı olmuştur. Urfa Kontu II. Baudouin'in daha sonra Kudüs Kralı olması, iki devlet arasında hem idarî hem de askeri yakınlaşmayı artırmıştır. Bu durum, Latin Doğu'daki Haçlı devletleri arasında feodal ilişkiler ağına dayalı esnek bir iş birliği modelinin varlığını göstermektedir.⁴⁸⁸

4.5.4. Bizans İmparatorluğu ile İlişkiler

Urfa Haçlı Kontluğu, kuruluş sürecinde Bizans İmparatorluğu ile ilişkilerini dengeli biçimde yürütmeye çalışmıştır. Baudouin, Urfa'yı ele geçirdikten sonra formel olarak Bizans'a bağlılığını bildirmiş olsa da, kontluk pratikte bağımsız bir siyasal yapıya sahip olmuştur.⁴⁸⁹

Bizans, Haçlı varlığını başlangıçta Doğu Anadolu'da bir tampon bölge olarak desteklemiş; ancak zamanla Latin unsurların güç kazanmasından rahatsızlık duymuştur. Özellikle II. İoannes Komnenos'un 1137 yılında Antakya ve ardından Urfa üzerinde hâkimiyet kurma girişimleri, Haçlılar arasında Bizans karşıtı bir duygu ortamı doğurmuştur.⁴⁹⁰ Bu gelişmeler, Urfa Kontluğu'nun sadece Müslümanlarla değil, Hristiyan müttefikleriyle de diplomatik ve askerî denge kurmak zorunda olduğunu gösterir.

⁴⁸⁷ Asbridge, a.g.e., s. 76.

⁴⁸⁸ Demirkent, a.g.e., s. 132.

⁴⁸⁹ Michael Angold, *The Byzantine Empire 1025–1204: A Political History*, Longman, London, 1997, s. 64.

⁴⁹⁰ France, *The Crusades and the Expansion of Catholic Christendom: 1000–1714*, s. 96.

4.5.5. Urfa Haçlı Kontluğu ile Selçuklu Devleti'nin İlişkileri (1098-1144)

XI. yüzyıl sonunda Anadolu ve Mezopotamya'da siyasi dengeler değişmekteydi. 1071 Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'nun Türklere açılmasıyla bölgedeki Ermeni ve Süryani beylikleri Bizans'a sığınmış, ama kısa sürede Selçuklu hakimiyeti ile karşılaşmışlardır⁴⁹¹. 1096–1099 Birinci Haçlı Seferi sırasında Franklar bölgeye gelmiş; 1098'de Urfa Kontu Baudouin de Boulogne (Baldvin I) kente girip iç surları güçlü bir biçimde ele geçirmiştir. Böylece Urfa'da Doğu'daki ilk Haçlı devleti kurulmuş, bölge Şam-Bağdat ticaret yolunda yeni bir Haçlı karakolu hâline gelmiştir⁴⁹².

Aynı dönemde Büyük Selçuklu Devleti, Sultan Melikşah'ın (ö.1092) ölümünden sonraki taht kavgaları nedeniyle güç kaybetmekteydi. Yine de Sultan Berkıaruk (ö.1105) ve kardeşi Muhammed Tapar (ö.1118) gibi hükümdarlar, Musul merkezli atabeg komutanlarına Urfa'da yükselen Haçlı tehdidine karşı harekete geçme talimatı vermişlerdi. Dolayısıyla 1098-1144 dönemindeki ilişkiler, Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurulup güçlenmesi ve Büyük Selçuklu Devleti'nin bölgedeki iç karışıklıkları zemininde şekillenen hem çatışma hem de sınırlı diplomasi unsurları içermiştir⁴⁹³.

4.5.5.1 Urfa Haçlı Kontluğu'nun Kuruluşu ve Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu

Urfa Haçlı Kontluğu, 1097 sonbaharında bölgeye gelen küçük bir Frank kuvvetini komuta eden Baudouin de Boulogne'un (daha sonra I. Baudouin) Urfa bölgesindeki Ermeni beyliğiyle işbirliğiyle kurulmuştur. Önceleri Urfa'nın iç kalesini elinde tutan Ermeni beyi Thoros ile anlaşıp, daha sonra da onu öldürten Baudouin, 10 Mart 1098 tarihinde şehrin idaresini ele geçirmiştir. Bu zafer, I. Haçlı Seferi'ni takip eden dönemde Fransa asıllı askerî beyliklerin doğudaki yayılmasında bir dönüm

⁴⁹¹ Işın Demirkent, "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098-1146)", **Bellekten**, C.53, S.206, 1989, s. 167.

⁴⁹² Urfalı Mateo, a.g.e., s. 190-195.

⁴⁹³ Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, TTK Yay., Ankara, 2019, s. 300-305.

noktası olmuş, Urfa Batı'dan Suriye ve Irak'ta Müslüman güçleri tehdit eden önemli bir karakol olmuştur⁴⁹⁴.

Kontluğun kuruluş döneminde Büyük Selçuklu Devleti taht kavgalarının oluşturduğu iç çalkantılar içindeydi. Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra başlayan tahta çıkma mücadeleleri Merkezi Selçuklu otoritesini sarsmıştı. Nitekim, bu dönemde Türk dünyasında süren huzursuzluklardan Haçlı hükümdarlarının ve Bizans İmparatoru I. Aleksios'un yararlandığını aşıkardır⁴⁹⁵. Buna rağmen Selçuklu sultanları Haçlı tehdidini göz ardı etmemiş, Berkyaruk ve II. Muhammed Tapar gibi hükümdarlar Musul'da bulunan atabeylerini haçlılara karşı sefere yönlendirmişlerdir⁴⁹⁶.

Böylece Urfa Kontluğu kurulduğu andan itibaren Selçukluların dikkatini çekmiş; Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın 1106'daki kuşatması gibi hem Anadolu hem Irak-Suriye merkezli Türk hareketlerine maruz kalmıştır. Dolayısıyla dönemin siyasi yapısında; Urfa'da Frank bir beylik hüküm sürerken, Büyük Selçuklu'nun merkezi otoritesi zayıf olsa da Irak ve Anadolu'daki Selçuklu hükümdarları ve onların atabegleri bölge meselelerine müdahil olmuştur⁴⁹⁷.

4.5.5.2. Askerî Mücadeleler

Urfa Haçlı Kontluğu, kuruluşundan hemen sonra yoğun Türk kuşatmaları ve çatışmaları ile karşı karşıya gelmiştir. 1098 yılında Antakya kuşatmasını yönlendiren Kürboğa komutasındaki Selçuklu ordusu, Urfa'yı üç hafta boyunca kuşatmıştır. Güçlü surlar ve Kürboğa'nın başına buyruk, mağrur tavırları sebebiyle şehir ele geçirilememiştir⁴⁹⁸.

⁴⁹⁴ Runciman, a.g.e., s. 155-163.

⁴⁹⁵ Sevtap Gölgesiz Karaca, "I. Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğu'nun Siyasî Durumuna Bakış", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.04, 2012, s. 148.

⁴⁹⁶ Ali Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 1989, s. 118.

⁴⁹⁷ Birsal Küçüksipahioğlu, "Haçlılar Karşısında İlk Türk Lideri: Sultan I. Kılıçarslan/The First Turkish Leader Against The Crusaders: Sultan Kılıj Arslan I", *Şarkiyat Mecmuası*, C.26, 2015, s. 78.

⁴⁹⁸ Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular Cilt 1: Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*, İSAM Yay., İstanbul, 2018, s. 208-210.

Bir sonraki önemli dönemeç, 1104'te Harran'da Danışmendlilere karşı yapılan savaşın ardından yaşanmıştır. Bu muharebe sonunda Artuklu Emiri İlgazi komutasındaki Türk kuvvetleri Haçlı ordusunu ağır bir bozguna uğratmış ve Urfa geçici olarak Antakya Prinkepsliği'nin kontrolüne girmiştir⁴⁹⁹. 1104-1108 arasında Urfa'da üç büyük Türk kuşatması daha gerçekleşmiştir (1104, 1105 ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan tarafından 1106'da). Bu saldırılar kente nüfuz edemediyse de bölgeyi sarsmış; özellikle Haçlı halkının bir kısmı Fırat'ın batısına kaçmak zorunda kalmışlardır.

1108 yılı Urfa Kontluğu tarihinde bir başka kırılma noktasıdır. Yakın zamanda Urfa Kontu olan Baudouin II (Baudouin du Bourg), Musul valisi Çavlı tarafından tarafından esir alınmış, ancak aynı yıl fidye karşılığında serbest bırakılmıştır. Böylece Baudouin ve kısmen serbest kalmış bir diğer lider Kont I. Joscelin, tekrar Urfa'ya gelmiştir⁵⁰⁰. Bu olay, Büyük Selçuklu emirlerinin Haçlı liderleriyle aralarında yaptıkları müzakerelere işaret ederken, Urfa'da askeri dengeyi yeniden şekillendirmiştir.

İlerleyen yıllarda Sultan Muhammed Tapar'ın hükmüyle, Musul Atabeyi Mevdud, 1110-1113 yılları arasında Urfa'ya karşı kapsamlı bir cihat seferi yürüttü. Bu seferler üç yıl sürdü. Bu süre zarfında Mevdud şehri defalarca kuşatmış, çevreyi harap etmişti. Onun bu faaliyetleri buradaki Haçlı nüfusunu derinden etkiledi. Sonuçta Urfa Kontluğu, yalnız başına sürekli Türk baskısına maruz kalan iki bölgeye (Fırat doğusu hariç sadece müstahkem birkaç kaleye) sıkışmış olarak varlığını sürdürmüştür⁵⁰¹.

Artukluların Mardin kolunun kurucusu olan Necmeddin İlgazi, Haçlı tehdidinin Ortadoğu'da en yoğun hissedildiği bir dönemde, Müslümanların savunmasını üstlenen ilk önemli Türk komutanından biri olarak öne çıkmıştır. Musul Atabegi İmâdeddin Zengî ile Eyyübî Sultanı Selâhaddin'den önce sahaya inen İlgazi, Haçlı ordularına karşı yürüttüğü başarılı askerî operasyonlarla İslâm dünyasının nefes almasını sağlamış, özellikle Kuzey Suriye'de Haçlı ilerleyişini ciddi ölçüde sekteye

⁴⁹⁹ Özgüdenli, a.g.e., s. 32.

⁵⁰⁰ Urfalı Mateo, a.g.e., s. 234.

⁵⁰¹ Demirkent, a.g.e., 2004, s. 29.

uğratmıştır. Ancak onun 1122 yılında vefat etmesiyle birlikte, özellikle Halep gibi stratejik öneme sahip şehirler, Haçlı saldırılarına karşı zayıf ve savunmasız bir hâle gelmiştir. Bu durum, sonraki yıllarda bölgedeki Haçlı hâkimiyetinin güçlenmesinde etkili olmuş ve Müslüman liderler için daha kapsamlı bir mücadele zorunluluğunu doğurmuştur⁵⁰².

1122 yılında Musul Atabegi İlgazi'nin ölümüyle yeni bir kuvvet olarak İmadeddin Zengi ortaya çıkmıştır. Zengi, 1127'de Irak Selçuklu Sultanı Mahmud tarafından Musul valiliğine getirilmiş, önce bölgedeki Kürt ve Türk beyleri ile mücadele ettikten sonra Haçlılar üzerine yönelmeyi planlamıştır. Nitekim 1139'dan itibaren Urfa'nın doğusundaki birçok kale Zengi'nin kontrolüne girmiştir. 1143'te ise Urfa'ya bağlı önemli mevkiiler (Cemlin, el-Muvazzir, Tell-Mavzen) fethedilmiştir. Ardından 28 Kasım 1144'te başlayan zorlu kuşatma süreci sonunda Zengi, 24 Aralık 1144'te Urfa surlarını çatlatıp kenti ele geçirmiştir. Türk birlikleri surlardan açılan gedikten içeri dalarak Haçlı garnizonunu iki gün içinde teslim almıştır. Böylece Urfa Haçlı Kontluğu sona ermiş, kent yeniden Türk-İslam idaresine geçmiştir⁵⁰³.

Ortaçağ kroniklerinden İbnü'l-Esir, bu fethin önemini anlatırken Zengi'nin cennet kapısında “Allah seni buraya nasıl gönderdi?” sualine “Urfa için” cevabını verdiğini nakleder; bu da zaferin bölgedeki etkisini vurgular⁵⁰⁴.

4.5.5.3. Diplomatik Münasebetler

Dönem boyunca Urfa Kontluğu ile Büyük Selçuklu Devleti arasında doğrudan resmî bir antlaşma kaydı bulunmasa da, karşılıklı temaslar ve diplomatik aracılıklar yaşanmıştır. En somut diplomatik girişimlerden biri, 1108'de alınan fidyeli serbest bırakma olmuştur. Büyük Selçuklu Devleti'nin Musul valisi Çavlı, esir tuttuğu Urfa Kontu II. Baudouin'i önemli bir miktar fidye karşılığında serbest bırakmıştır⁵⁰⁵.

⁵⁰² Ali Sevim, “Necmeddin İlgazi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.22, 2000, s. 89-90.

⁵⁰³ Adnan Eskikurt, **Musul Atabegliği: Zengilerin Son Devri ve Lü'lü'Ailesi**, İstanbul, Çamlıca, 2014, s. 51-53.

⁵⁰⁴ Demirkent, a.g.e., C.2, s. 150.

⁵⁰⁵ Runciman, a.g.e., C.2, s. 92-93.

1108 yılında Tell-Bâşir Muharebesi'nde Urfa Kontu Baudouin, Musul Emiri Çavlı ile birlikte Süveyde (Halep Meliki Rıdvan) ile Antakya Prinkepsi Tancred ittifakına karşı savaşmıştır. Aynı yılın ilerleyen zamanlarında, Emir Tuğtekin ile Kont Baudouin, Mavera-i Ürdün'deki Sevâd ve Aclun bölgelerinin gelirlerini aralarında paylaşmak üzere on yıllık bir anlaşma yapmıştır. Bu belgeler, Urfa kontlarının Selçuklu yönetimiyle hem askeri hem de ekonomik boyutta diplomatik ilişkilere girdiğini göstermektedir⁵⁰⁶.

Bu olay, aralarındaki güç dengesi kadar hukuki ve parasal ilişkilerin de varlığına delildir. Benzer şekilde, 1122–1123 yıllarında Haçlıların, Musul Atabegi İlgazi, yeğeni Belek ve daha sonrasında Temurtaş tarafından esir alınması ve değişik pazarlıklarla serbest bırakılmaları, savaş esirleri üzerinden yürütülen diplomatik görüşmelerin örneğidir⁵⁰⁷.

Öte yandan Urfa'daki yerel halkın davranışları da diplomasi alanına yansımıştır. Kont Baudouin'in Ermeni nüfusa uyguladığı baskı döneminde, kentten Ermeni liderleri yardım için çevre bölge Müslüman beyliklerine elçiler göndermiştir. Bu durum, Urfalı Ermenilerin haçlı liderleriyle yaşadıkları sorunlarda Türk güçlerine danışma ve onlardan destek alma girişimlerini yansıtır⁵⁰⁸.

Batı kaynaklarına göre, Bizans İmparatorluğu da bu dönemde bölgesel gelişmelerde diplomasi aracı kullanmıştır. Örneğin Manuel Komnenos'un, 1146 tarihinde Konya seferine çıkmış olmasına rağmen 1147'de İkinci Haçlı Seferi sırasında Latinlerin Anadolu'dan geçişini engellemek amacıyla Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud ile geçici bir ittifak yapmıştır⁵⁰⁹. Bu anlaşma, Haçlılar ile Selçuklular arasında dolaylı ittifak temelli diplomasi arayışlarını da göstermektedir. Sonuç olarak, Urfa ile Selçukluların diplomatik etkileşimi daha çok esir-kurtarma, fidye ve bölgesel nüfusun tutumu üzerinden gerçekleşmiş; doğrudan siyasal bir bağ kurulamamıştır.

⁵⁰⁶ Mustafa Daş, "Selçuklularda Kullanılan Batılı Bir Unvan: Kondistabl", **Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, C.6, 2021, s. 127.

⁵⁰⁷ Gregory, a.g.e., s. 357-358.

⁵⁰⁸ Demirkent, a.g.e., s. 126-129.

⁵⁰⁹ Yusuf Ayönü, **Selçuklular ve Bizans**, Ankara, TTK Yay., 2021, s. 140-142.

4.5.5.4. Kültürel ve Sosyal Etkileşimler

XI. yüzyıl sonunda başlayan Haçlı Seferleri ile Batılı Hıristiyanlar (Frankler) ve Selçuklu Türkleri arasında ilk temaslar başlamıştır. Bu dönem kaynaklarda daha çok askerî çatışmalarla anılsa da aslında iki taraf, ortak yaşadıkları coğrafyada bir *modus vivendi* (asgari müştereklere dayalı birliktelik) geliştirmiştir. Zaman içinde birbirlerinin dillerini, kültürlerini ve yaşam tarzlarını tanımış, sosyal, ekonomik, diplomatik ve kültürel bağlar kurmuşlardır⁵¹⁰.

Selçuklular, kuruluşlarından itibaren istimâlet (hoşgörü ile yöre halkını kendi tarafına kazanma) politikasıyla Hıristiyan nüfusa geniş hoşgörü tanımış; gayrimüslim tebaayı din ve inanç özgürlüğü içinde devlet kademelerine dâhil ederek kaynaştırmıştır. Hristiyan zimmîler, dönemin şartlarına göre oldukça ileri haklara sahip olmuş, bazıları Müslüman olmadan devlet hizmetlerinde görev alabilmiştir. Bu bağlamda “birlikte yaşam kültürü” geliştirilmiş; farklı inanç ve etnik kökenden topluluklar sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda birbirlerini etkileyerek ortak yeni anlayışlar ve pragmatik uygulamalar ortaya çıkarmıştır⁵¹¹

Urfa Haçlı Kontluğu ile Selçuklular arasındaki etkileşimler sadece askerî mücadelelerle sınırlı kalmamış, kültürel ve toplumsal yönleri de bulunmuştur. Urfa ve çevresi uzun süre Bizans (Doğu Roma), sonra Ermeni beylikleri ve nihayet Latin Haçlı yönetimleriyle çeşitlilik göstermiştir⁵¹². Bu karma sosyal yapıda Müslümanlar, Hıristiyan Süryaniler ve Ermeniler birlikte yaşamış; Haçlı Dönemi’ndeki Latin idaresi altında bile İslam kökenli komşular arasında kimi alışverişler devam etmiştir. Örneğin krallara bağlı Türklerle bölgenin Ermeni ve Süryani ahalisi arasındaki sınır ticareti ve fikir alışverişi yerel düzeyde sürmüştür.

Geniş çerçevede, Batılılarla Türkler arasındaki kültürel temaslar mimaride ve askerî terminolojide iz bırakmıştır. Dönem kaynaklarından anlıyoruz ki, Urfa gibi

⁵¹⁰ Daş, a.g.m., s. 127.

⁵¹¹ Mustafa Demir ve Turan Tufan, "Türkiye Selçuklu Ve Osmanlı Tecrübesinde Gayr-i Müslim Kimliği", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.2, S.1, 2007, s. 195.

⁵¹² Yıldız Deveci Bozkuş ve Selahattin Güler, "Urfa Tarihçesi ve Urfa'da Bulunmuş Ermenice Yazıtlar", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, C.12, 2022, s. 70-71.

Haçlıların uzun süre varlık gösterdiği yerlerde batılılar en çok kale gibi savunma yapılarında iz bırakmışlardır. Haçlı Seferleriyle başlayan dönem boyunca, Selçuklu ve Frank ilişkileri sonucunda 13. yüzyıla dek sürececek bazı simgeler ortaya çıkmıştır. Örneğin Selçuklu ordusunda Batı kökenli “kondestabl” (büyük komutan) unvanının kullanımı, Frank ücretli asker birliklerinin Selçuklulara ilham veren temaslarından biri olarak gösterilmektedir. Bu gibi detaylar, bir Türk-Frank etkileşiminin ürünüdür⁵¹³.

Nüfus yapısı açısından, Urfa Kontluğu döneminde kentin Ermeni ve Süryani Hıristiyan yerleşimi dikkat çeker. Kontlar dönem dönem bu gruplarla işbirliği yapmış, dönem dönem ise baskıya başvurmuştur⁵¹⁴. İmadeddin Zengi'nin 1144'te Urfa'yı fethi sonrasında, kentteki yerel Hıristiyan halk büyük ölçüde ya öldürülmüş ya kaçırılmıştır; bu da bölgenin demografik yapısının dramatik biçimde değişmesine yol açmıştır⁵¹⁵. Böylece Selçuklu (daha sonraki Zengi ve Eyyubi) döneminde Urfa, kendi yerli nüfusundan arındırılarak İslamlaştırma ve Türkleştirme sürecine hız verilmiştir⁵¹⁶. Dolayısıyla 1098-1144 arasında yaşanan kültürel etkileşimler, sınırlı da olsa mimari-militar alanda iz bırakmış, sosyal düzeyde ise karşılıklı güvensizlik ve baskıyla şekillenmiştir.

1098-1144 yılları arasında Urfa Haçlı Kontluğu ile Büyük Selçuklu Devleti arasındaki ilişkiler, esasen çatışma eksenli gelişmiştir. Urfa'nın kurulmasıyla bölge resmen Haçlı karargâhı olurken, Büyük Selçuklu Devleti de Haçlı tehdidine duyarsız kalmamış, Musul ve çevresi merkezli emirlerle harekete geçmiştir. Askerî mücadeleler, 1098'den 1144'e kadar süren sürekli kuşatma ve seferlerle temsil edilirken; diplomasi daha çok esir-fidye ve yerel nüfus girişimleri üzerinden yansımıştır. Kültürel olarak aralarında yoğun bir sentez gerçekleşmese de mimari ve askeri terminolojide izler kalmıştır. 1144'te İmadeddin Zengi'nin Urfa'yı geri almasıyla Kontluğun son bulması, hem bölgedeki İslam dünyasının toparlanmasının işareti hem de Haçlılara karşı Türk-İslam birliğinin sembolik zaferidir. Urfa'nın

⁵¹³ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, C.27, 2010, s. 473.

⁵¹⁴ Urfalı Mateo, a.g.e., s. 235-236.

⁵¹⁵ Demirkent, a.g.e., s. 147-148.

⁵¹⁶ Işın Demirkent, "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098-1146)", **Bellekten**, C.53, S.206, 1989, s. 172-174.

Haçlıların elinden çıkışı, Batı'da İkinci Haçlı Seferi'nin hazırlanmasına yol açarken, Doğu'da ise Anadolu-İran hattındaki Büyük Selçuklu ile yerel Türk beyliklerinin Türk-İslam dünyasında Franksız bir denge kurma isteğini pekiştirmiştir. Sonuçta bu dönemde, Urfa'da hüküm süren Frank kontları ile güneydoğu komşuları olan Selçuklu hükümdarları arasındaki ilişkiler, hem savaş hem güç mücadelesi hem de kültürel etkileşim bakımından Ortaçağ Doğusu'nun karmaşık dinamiklerine ışık tutmuştur.

4.6. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı

Urfa Haçlı Kontluğu'nun yıkılışı, Latin Doğu'daki Haçlı varlığının ne denli kırılğan olduğunu ortaya koyan çarpıcı bir örnektir. 1144 yılında İmadeddin Zengî'nin Urfa'yı fethi, yalnızca bir Haçlı kontluğunun sona ermesi değil, aynı zamanda İslam dünyasında siyasal birliğin yeniden inşa sürecinin başlangıcı olarak da yorumlanabilir.⁵¹⁷

Kontluğun yıkılmasında, hem dış tehditlerin yoğunluğu hem de iç zafiyetler belirleyici olmuştur. Sınırlı askerî kaynaklar, feodal parçalanmışlık, Kudüs Krallığı gibi merkezî bir gücün mutlak desteğinden mahrumiyet ve Müslüman liderler arasındaki ittifaklar, bu süreci hızlandırmıştır. Urfa'nın düşüşü, Batı'da büyük yankı uyandırmış⁵¹⁸; bununla birlikte İkinci Haçlı Seferi bu kaybı telafi etmeye yetmemiştir.

4.6.1. Zayıflayan Askerî ve İdarî Yapı

Urfa Kontluğu, kuruluşundan itibaren küçük bir coğrafyada sınırlı askerî güçle var olmuş, dolayısıyla diğer Haçlı devletlerinin desteğine sık sık muhtaç kalmıştır. Ancak bu destek genellikle süreklilik arz etmemiştir. Özellikle 1104 yılında gerçekleşen Harran Savaşı sonrası yaşanan ağır mağlubiyet ve Kont Baudouin'in esareti, kontluğun askerî kapasitesini önemli ölçüde zayıflatmıştır.⁵¹⁹ Küçük toprak yapısı ve sınırlı ekonomik kaynaklar, kalıcı bir askerî üstünlük tesis edilmesini engellemiştir. Ayrıca, kontluğun feodal yapısındaki parçalanmışlık, merkezi

⁵¹⁷ Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, Çev. M. A. Kılıçbay, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1998, s. 180.

⁵¹⁸ Auguste Bally, *Bizans Tarihi*, Tercüman Yay., İstanbul, 1974, s. 335.

⁵¹⁹ Conor Kostick (Ed.). *The Crusades and the Near East*, Routledge, 2011, s. 9.

yönetimin güçlenmesini ve kontların mutlak otorite kurmasını zorlaştırmıştır.⁵²⁰ İdarî alanda ise kontluk, kalıcı ve sağlam bir kurumlaşma sürecine girememiştir. Yerel Hristiyan nüfus - özellikle Süryaniler ve Ermeniler - ile dönemsel ittifaklar kurulmuş olsa da, bu gruplar kontluğun son dönemlerinde savunmaya kayda değer bir katkı sunamamış ve genellikle pasif kalmışlardır.⁵²¹

4.6.2. Zengî'nin Stratejik Hamleleri ve Urfa'nın Kuşatılması

Urfa'nın fethi, Musul Atabeyi İmadeddin Zengî'nin sistematik ve kararlı stratejilerinin doğrudan sonucudur. Zengî, İslam dünyasında siyasi birliği sağlama hedefiyle Halep ve Musul'u kontrolü altına alarak merkezi bir otorite oluşturmuş, Haçlılara karşı cihadı siyasi ve askerî bir araç olarak etkin biçimde kullanmıştır.⁵²² 1144 yılı sonunda, II. Joscelin'in Halep civarında ittifaklar kurmak amacıyla şehirden uzaklaşmasını fırsat bilen Zengî, Aralık ayında Urfa'yı kuşatmıştır. Yaklaşık dört hafta süren kuşatmanın ardından, savunmanın yetersizliği nedeniyle 24 Aralık 1144 tarihinde şehir Zengî'nin eline geçmiştir.⁵²³ Bu başarının İslam dünyasında yarattığı yankı büyük olmuş; zafer, sadece askeri bir kazanım değil aynı zamanda cihad fikrinin siyasi pratiğe dönüşümünün simgesi olarak görülmüştür.

4.6.3. Urfa'nın Fethinin Sonuçları

Urfa'nın Haçlılarca kaybedilmesi, Latin Doğu'daki Haçlılar için ciddi bir sarsıntı yaratmıştır. Bu gelişme, Batı Avrupa'da Haçlı seferi çağrılarının yükselmesine yol açmış ve İkinci Haçlı Seferi'nin (1147-1149) düzenlenmesinde doğrudan etkili olmuştur. Ancak bu sefer de beklenen başarı sağlanamamış ve Zengîlerin kazandığı üstünlük devam etmiştir.⁵²⁴

Şehrin fethiyle birlikte, Latin yönetimi sona ermiş, Hristiyan nüfusun büyük bir kısmı ya şehri terk etmiş ya da İslam idaresi altına girmiştir. Zengî'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Nureddin Mahmud, Haçlılara karşı mücadelesini sistematik bir şekilde sürdürmüş ve Müslüman hakimiyetini sağlamlaştırmıştır.⁵²⁵

⁵²⁰ Riley-Smith, a.g.e., s. 96.

⁵²¹ Işın Demirkent, **Urfa Kontluğu Tarihi**, s. 134; Hillenbrand, a.g.e., s. 147.

⁵²² Maalouf, a.g.e., s. 205.

⁵²³ Asbridge, a.g.e., s. 83.

⁵²⁴ Riley-Smith, a.g.e., s. 134.

⁵²⁵ Hillenbrand, a.g.e., s. 165.

Urfa'nın kaybı, Haçlıların Doğu sınır hattını zayıflatmış, özellikle Antakya ve Kudüs Krallığı'nın daha savunmacı bir politika benimsemesine neden olmuştur. Bölgedeki siyasi denge Müslüman güçler lehine kayarken, Zengîler ve ardından Eyyubîler bu avantajı uzun vadede etkin biçimde kullanmıştır.⁵²⁶

4.6.4. II. Joscelin'in Çabaları ve Nihai Çöküş

Urfa'nın düşmesinden sonra II. Joscelin, kont unvanını koruyarak bölgeyi geri alma yönünde girişimlerde bulunmuştur. 1146 yılında Zengî'nin ölümü sonrası oluşan siyasi karışıklığı fırsat bilerek Urfa'ya kısa süreli saldırılar düzenlemiş, ancak kalıcı bir başarı elde edememiştir.⁵²⁷

1150 yılında II. Joscelin'in esir alınmasıyla birlikte, Urfa Kontluğu'nun toparlanması umutları tamamen sona ermiş, kontluk resmî olarak varlığını sürdürse de fiilî toprak hakimiyeti ortadan kalkmıştır. Bazı Batı Avrupa kaynaklarında Joscelin'in unvanı bir süre daha yaşatılmış olsa da, Urfa Kontluğu tarih sahnesinden silinmiştir.⁵²⁸

Sonuç

Bu çalışmada, Urfa Kontluğu'nun kuruluşu, yükselişi ve yıkılışı; kontlar ve naipler üzerinden ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, siyasi ve askerî yapı ile bölgeyle kurulan ilişkiler analiz edilmiştir. Tezin başında ortaya konulan temel sav, Urfa Haçlı Kontluğu'nun bir "işgal devleti" olmanın ötesine geçememesi ve kalıcı bir siyasal yapı kuramadan, bölgesel güçlerin baskısı altında yıkılması yönündeydi. Tartışmalar ve analizler sonucunda bu savın tarihsel belgelerle örtüştüğü görülmüştür.

Haçlı Seferleri'nin dinî motivasyonlarla şekillenen, ancak derinlemesine incelendiğinde çok boyutlu siyasi, iktisadi ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle gelişen bir süreç olduğu, bu çalışma kapsamında bir kez daha ortaya konulmuştur. Birinci Haçlı Seferi'nin ardından kurulan Urfa Haçlı Kontluğu, hem Doğu Hristiyanlığı ile Latin Batı'sı arasındaki ilişkilerde bir köprü işlevi görmüş, hem de İslam dünyasıyla olan temasın sembol şehirlerinden biri olmuştur. Urfa Kontluğu'nun tarihî seyri,

⁵²⁶ Asbridge, a.g.e., s. 102.

⁵²⁷ Demirkent, a.g.e, s. 136; Kostick, a.g.e., s. 8.

⁵²⁸ Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, Çağ Yay., İstanbul, 1987, s. 37-38.

sadece Haçlı Seferleri tarihinin bir parçası değil, aynı zamanda Ortaçağ Ortadoğu siyasetinin de merkezî bir örneğidir.

Haçlı Seferleri'nin zihinsel altyapısı, Papa II. Urbanus'un 1095 yılında Clermont Konsili'nde yaptığı çağrının ötesine geçmektedir. IV. Yüzyıl Hristiyan filozof ve teoloğu Augustinus'un *bellum iustum* (haklı savaş) öğretisi, Batı'da kilise destekli savaş fikrini meşrulaştırmış; Kilise'nin siyasi gücü, doğuya yönelik bir "ilahi savaş" fikrini halklar nezdinde kabul edilir hâle getirmiştir. Ancak bu teolojik çerçeve, sosyal-ekonomik açmazlar, aristokratik toprak arayışı ve Batı Avrupa'nın feodal genişleme eğilimiyle birleştiğinde Haçlı Seferleri çok katmanlı bir tarihsel olguya dönüşmüştür. Urfa Haçlı Kontluğu da bu sürecin ürünüdür ve Batılıların Doğu'da elde ettiği ilk ciddi toprak kazanımı olması bakımından, hem sembolik hem de stratejik bir öneme sahiptir.

Baudouin de Boulogne'dan başlayarak II. Joscelin'e kadar uzanan süreçte kontlar genellikle askerî başarılar veya Bizans-Kudüs Krallığı gibi büyük güçlerle kurdukları ittifaklar sayesinde siyasi meşruiyet kazanmışlardır. Ancak bu liderlerin büyük kısmı ya esir düşmüş ya da içerideki siyasî çekişmeler nedeniyle zayıf düşmüştür. Özellikle II. Joscelin döneminde Urfa Kontluğu'nun askeri ve siyasi açıdan zayıflaması, hem Zengîler gibi İslami güçlerin baskısını artırmış hem de Latin Doğusu'nun genel savunma stratejisini boşa düşürmüştür.

Naiplik müessesesi ise, kontların esaret ya da ölüm gibi nedenlerle görev yapamadığı dönemlerde siyasi devamlılığı sağlamak amacıyla işlev görmüştür. Tancred, Riccardo di Salerno gibi isimler, naiplik kurumunun geçici ama kritik önemdeki örneklerindedir. Ancak naipler de tıpkı kontlar gibi bölgeyle güçlü bir siyasal bağ kuramamış, kendi derebeylik çıkarlarını öncelikli tutmuşlardır. Bu durum, Urfa Kontluğu'nun sürekliliğini zayıflatan etkenlerden biri olmuştur.

Urfa Kontluğu, dönem dönem Kudüs Krallığı, Antakya Prinkepsliği ve Trablus Kontluğu ile iş birliği içine girmiş; Bizans ile de zaman zaman ittifak ilişkileri kurmuştur. Ancak bu ilişkiler sürekli ve güvenilir bir diplomatik çizgiye oturmamıştır. Haçlı devletleri arasında eşgüdüm eksikliği, ortak savunma mekanizmalarının

kurulamayışı ve bireysel çıkarların ön plana çıkması, Zengîler gibi merkezi ve ideolojik olarak birleşmiş İslamî güçler karşısında Latin Doğusu'nu zayıf bırakmıştır.

Öte yandan Urfa Kontluğu'nun çevresinde yer alan Müslüman güçler (Artuklular, Selçuklular, Zengîler) başlangıçta parçalı bir görünüm sergilemişse de özellikle İmâdeddin Zengî'nin bölgeye yönelmesiyle ciddi bir tehdit hâlini almıştır. Zengî'nin 1144 yılında Urfa'yı fethi, bu tehdidin somut sonucudur ve Haçlı Seferleri tarihinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir.

Urfa Haçlı Kontluğu'nun 1144 yılında İmâdeddin Zengî tarafından yıkılması, bir bakıma uzun süredir devam eden iç zaafların ve dış baskıların birleşiminin kaçınılmaz sonucudur. Ne kontlar ne de onların ardılları, güçlü bir merkezi yapı inşa edebilmiştir. Bunun sonucu olarak da yerel halk ile Haçlı soylular arasında kültürel-siyasi bir bütünlük sağlanamamıştır. Batı'dan gelen yardım çağrıları da yetersiz kalmış; İkinci Haçlı Seferi gibi girişimler ise gecikmeli ve stratejik bakımdan etkisiz olmuştur. Zengî'nin fethi, sadece bir şehir kaybı değil, Latin Doğusu'nun moral ve stratejik üstünlüğünün sarsılması anlamına gelmiştir.

Urfa Haçlı Kontluğu'nun tarihi, Haçlı Seferleri'nin idealizmle pratiği arasındaki farkı en net gösteren örneklerden biridir. Papalık ideolojisiyle yola çıkan seferler, doğuda kalıcı bir siyasal yapı kurmakta zorlanmış; yerel gerçeklerle uyumsuzluk, kurumlaşma eksikliği ve iç rekabet, bu yapıları kırılganlaştırmıştır. Urfa Kontluğu, Haçlı Seferleri'nin kısa vadeli başarısını ama uzun vadeli başarısızlığını temsil eder.

Bu çalışma, Latin Doğusu'ndaki en eski Haçlı devletlerinden biri olan Urfa Kontluğu'nun sadece askerî ya da siyasî değil; aynı zamanda sosyal, kültürel ve kurumsal açılardan da başarısız bir deneyim olduğunu göstermektedir. Bu başarısızlık, Haçlı Seferleri tarihinin tümünde tekrarlanan bir kalıba işaret eder: askeri zaferler, siyasi birliktelik ve yerel meşruiyetle desteklenmediğinde uzun ömürlü olamaz.

Çalışmamızda özellikle Haçlıların başarısızlıklarının kurumsal nedenlerine odaklanılmış; Urfa Haçlı Kontluğu'nun kısa ömürlü oluşu, sadece dış baskılarla değil,

iç zaafarla da ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Işın Demirkent'in oluşturduğu tarihsel zemin üzerine inşa edilen bu çalışmada, aynı konular yeni sorularla, farklı yorumlarla ve çağdaş literatürle zenginleştirilerek ele alınmış; böylece Urfa Haçlı Kontluğu'na dair tarih yazımına hem yapısal hem de kavramsal katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar

Abû'l-Farac, G. (1950). Abû'l-Farac Tarihi.(çev. ÖR Doğrul), I-II. Ankara: TTK Yayınları.

Albert of Aachen. (2007). *Historia Ierosolimitana* (S. B. Edgington, Trans.). Clarendon Press.

Albertus, Aquensis (2007). *Recueil des Historiens des Croisades, historiens occidentaux (RHC occ.)*. IV:265-713. Paris: 1879; nşr. ve trc. Susan B. Edgington. Albert of Aachen. *Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*. Oxford.

Anonim Süryani Kroniği, (2019). çev. İlhan Aslan. Post Yayınları: İstanbul.

Anonim Süryani Vekayinâmesi (2010). çev. Mehmet Ali Beyhan, Ortaçağ Doğu Tarihi Kaynakları, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Carnotensis, Fulcher (1913). *Historia Ierosolimitana – History of the Journey to Jerusalem 1095–1127*, ed. and trans. Frances Rita Ryan, Palestine Pilgrims' Text Society, Jerusalem 1972, 255–256.

Chartres, Foucher ve Hagenmeyer, Heinrich (1913). *Historia Hierosolymitana, 1095-1127*. Рипол Классик.

Chartres, Fulcher (1973). *A History of the Expedition to Jerusalem 1095–1127* (Trans. Frances Rita Ryan). University of Tennessee Press.

Ibn al-Athir. (1987). *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period* (D. S. Richards, Trans.). Ashgate.

Ibn al-Athir. (2006). *The Complete History (al-Kāmil fī al-tārīkh)*, c. 9 (Trans. D. S. Richards). Ashgate.

Ibn al-Qalanisi. (1908). *The Damascus Chronicle of the Crusades* (Trans. H. A. R. Gibb). Luzac & Co.

Ibn al-Qalanisi. (1960). *The Damascus Chronicle of the Crusades* (H. A. R. Gibb, Trans.). Luzac & Co.

İbn al-Aşîr, *El-Kāmil fī 't-Târîh*, Cilt X.

İbn Kalânîsî (2015). *Şam Tarihine Zeyl*. (Çev. Onur Özatağ), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

İbnü'l Adim, (2014). *Kemalüddin, Zübdetü'l Haleb Min Tarihi Haleb'de Selçuklular 1055-1127*, (Çev. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

İbnü'l-Esîr, (1993). *El-Kâmil fi't-Tarih*, cilt 3 (Beyrut: Dar Sadir), 488-489.

Mateos, Urfalı (1962). *Urfalı Mateos Vekayinamesi*. TTK Yayınları: Ankara.

Mateos, Urfalı (2003). *Urfalıların Tarihi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Matthew of Edessa. (1993). *Armenian Chronicle* (Trans. A. E. Dostourian). University Press of America.

Tyrensis, Willermus (2018). *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II: Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine (1099-1143)* (Çev. Ergin Ayan). Gece Kitaplığı: Ankara.

Tyrensis, Willermus (2019). *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*. Çev: Ergin Ayan. Karadeniz Dergisi Yayınları: Ankara.

Araştırmalar

Ali, Hüseyin (2022). Anadolu Selçuklularının Birinci Haçlı Seferi'ni Durdurmadaki Rollerini. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 138-155.

Alptekin, Coşkun (1992). *Belek B. Behrâm, DİA*, Cilt V, İstanbul.

Altan, Ebru (2001). "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar". *Belleten*, 65(243), 571-582.

Altan, Ebru (2020). "Haçlı Devletlerinde (Outremer) Kullanılan Unvanlara Dair". *Tarih Dergisi*, 71(1), 67-81.

Altan, Ebru. (2020). "Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (12), 35-50.

Angold, Micheal (1997). *The Byzantine Empire 1025–1204: A Political History*. Longman, London.

Asbridge, Thomas (2010). *The Crusades: The War for the Holy Land*. Oxford University Press: Oxford.

Asbridge, Thomas S. (2000). *The Creation of the Principality of Antioch 1098–1130*. Boydell Press.

Asbridge, Thomas S. (2004). *The First Crusade: A New History*. Oxford University Press, Oxford.

Asbridge, Thomas S. (2012). *The Crusades: The War for the Holy Land*. Simon & Schuster, London.

Ayçiçek, Ayşe (2018). Kilikya Ermeni Baronluğunun Ortaçağ Anadolu Tarihindeki Yeri Üzerine. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 61-82.

Ayönü, Yusuf (2014). *Selçuklular ve Bizans*. TTK Yayınları: Ankara.

Bailly, Auguste (1974). *Bizans Tarihi*. Tercüman Yayınları: İstanbul.

Balık, İbrahim (2021). “II. Haçlı Seferinin Gerçekleştiği Dönemde Denizli Ve Çevresinin Siyasi Yapısı”1. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (6), 1-20.

Barber, Malcolm (2012). *The Crusader States*. Yale University Press.

Bezer, Gülay Ö. (2013). İmâdüddin Zengî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 44, 258-261.

Boas, Adrian J. (2001). *Crusader Archaeology: The Material Culture of the Latin East*. Routledge.

Boase, Thomas Sherrer Ross (1978). *The Cilician Kingdom of Armenia*. Scottish Academic Press: Edinburgh.

Bozkuş, Yıldız (2024). “Haçlı Tarihine Frank Şövalyeler Üzerinden Bakmak: Urfa Haçlı Kontluğunda Baudouin ve Joscelin Örneği”, *Turcology Research*, 79, s. 92.

Bozkuş, Yıldız D., & Güler, Selahattin Eyyübi (2022). Urfa Tarihçesi ve Urfa'da Bulunmuş Ermenice Yazıtlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (12), 63-88.

Burnett, Charles (2001). “The Coherence Of The Arabic–Latin Translation Program In Toledo In The Twelfth Century”, *Science in Context*, 14(1–2), 249–288.

Cahen, Claude (1940). *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades et la principauté franque d'Antioche*. P. Geuthner, Paris.

Cahen, Claude (1992). Türklerin Anadolu'ya İlk Gelişi. *Trc: Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız*, TTK: Ankara.

Chahin, Mack. (2001). *The kingdom of Armenia: A history*. Psychology Press.

Çapan, Fatma ve Yener, Alican (2019). “Haçlı Seferleri Sırasında Antakya Kontluğu İle Urfa Kontluğu Arasındaki Çıkar Çatışmalarının Siyasi Yansımaları: Tell-Bâşir/Tilbaşar Savaşı (1108)”, *The Journal of International Journal Research*, 12(67), 264-279.

Çelik, Aydın & Yıldırım, Taner (2013). “İlk İslam Fetihlerinden Beylikler Dönemine Harput” *Harput Araştırmaları Dergisi*, 545-560.

Çelik, Sebahattin (2013). “İlk İslam Fetihlerinden Beylikler Dönemine Harput” *Harput Araştırmaları Dergisi*, 210-213.

Çelik, Sebahattin (2020). “Artukoğulları Beyliği’nin Haçlılar ile Mücadelesine Bir Bakış” *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 5(1), 15-32.

Çelik, Sebahattin (2021). “Harput Artuklu Emîri Belek Gazi’nin Haçlı Liderlerini Tutsak Etmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 525-540.

Çiftçi, Mehti (2019). “Haçlı Seferlerinin Düzenlenmesinde Kudüs’ün Önemi”, *Yeni Fikir Dergisi*, 11(22), 95-100.

Çiftçi, Suat (2024). “II. Baudouin’in Esaret Süreci”. *Ahbar*, 2, 42-55.

Daş, Mustafa (2021). Selçuklularda Kullanılan Batılı Bir Unvan: Kondistabl. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (6), 126-132.

Delaborde, Henri-François (1880). *Chartes de Terre Sainte provenant de l'abbaye de Notre Dame de Josaphat*. Vol. 19. E. Thorin,

Demirkent, Işın (1974). *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, Cilt I., TTK Yay.: Ankara.

Demirkent, Işın (1989). “Urfa Haçlı Kontluğu tarihine bir bakış (1098-1146)”, *Bellekten*, 53(206), 167-170.

Demirkent, Işın (1995). “Haçlılar ve Doğu Hristiyanları”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 52(4), 131–135.

Demirkent, Işın (1996). Haçlılar. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, İstanbul, 525-530.

Demirkent, Işın (1997). “Haçlılar ve Kudüs”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 27(1), 34.

Demirkent, Işın (1997). *Haçlı Seferleri*. TTK Yayınları: İstanbul.

Demirkent, Işın (1997). *Haçlılar ve Doğu*. Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul.

Demirkent, Işın (2001). *Haçlı Seferleri Kroniği*. Eren Yayınevi: İstanbul.

Demirkent, Işın (2001). *Haçlı Seferleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.: İstanbul.

Demirkent, Işın (2002). Kürboğa. *İçinde TDV İslam Ansiklopedisi*, 562-563.

Demirkent, Işın (2013). *Haçlı Seferleri Üzerine Araştırmalar*, Cilt I., TTK Yayınları: Ankara.

Demirkent, Işın (2017). “Haçlıların Doğu’daki Siyasi ve Dinî Politikaları: Tancred Örneği”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 45-68.

Demirkent, Işın (2019). *Haçlılar ve Doğu: Politik, Askerî ve Dinî Etkileşimler*. TTK Yayınları: Ankara.

Deniz, Rahime (2024). *Antakya Haçlı Prenslığı Tarihi (1119-1161)*. Doktora Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

Duman, İbrahim (2024). "Halep Selçuklu Meliki Rıdvân B. Tutuş Devrinde Halep Ve Çevresinin Sosyo-Ekonomik Durumu Hakkında Bir Araştırma (1095-1113)." *Environment*, 491-510.

Edgington, Susan B. (2007). *Albert of Aachen, Historia Ierosolimitana – History of the Journey to Jerusalem*. (Ed. & Trans.), Oxford University Press: Oxford.

Encyclopædia Britannica “Kilikya”. (1911). Cilt 6 (11. baskı), 365–366.

Eskikurt, Adnan (2014). *Musul Atabegliği: Zengilerin Son Devri Ve Lü’lü’Ailesi*. Çamlıca Yay.: İstanbul.

Farac, Gregory Abu’L., Ernest A. Wallis Budge ve Omer Riza Dogrul (1987). *Abu’l Farac tarihi*.

France, John (1994). *The Crusades and Their Sources*. Routledge: London.

France, John (1994). *Victory in the East: A Military History of the First Crusade*. Cambridge University Press.

France, John (2006). *The Crusades and the Expansion of Catholic Christendom: 1000–1714*. Routledge.

France, John (2020). *Western Warfare in the Age of the Crusades, 1000-1300*. Routledge.

Fulcher of Chartres (1997). *Historia Hierosolymitana* (Trans. H.E. Mayer). University of Tennessee Press.

Fulcher of Chartres, (1972). *A History of the Expedition to Jerusalem 1095–1127*, ed. and trans. Frances Rita Ryan, Palestine Pilgrims’ Text Society, Jerusalem, 255–256.

Genç, Özlem & Korunur, Harun (2016). Antakyanın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi, *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 6(10), 60-83.

George, Ostrogorsky (1999). *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret İşıltan. Ankara: TTK, 137-157.

Gök, Bilal (2015). Büyük Selçuklu Devleti'nde Ermeniler: Başlangıcından Melikşah'ın Ölümüne Kadar (1018-1092). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3,7, 172-185.

Göktepe, Bedia (2024). *Haçlı Seferleri ve Kültürel Etkileşim*, İksad Yayınevi.

Gölgesiz Karaca, Sevtap (2017). "Kutsal Topraklarda Kurulan Bir Haçlı Devleti: Regnum Ierusalem-Kudüs Krallığı", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 72-85.

Gölgesiz Karaca, Sevtap (2024). *Haçlı Seferleri ve Kültürel Etkileşim*. İksad Yayınevi.

Grousset, Rene (1934). *Histoire des Croisades et du royaume franc de Jérusalem*, Cilt I. Plon, Paris.

Grousset, Rene (1949). *L'Empire du Levant*. Perrin: Paris.

Güleç, Feyzullah & Bingöl, Galip (2025). Birinci Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki Siyasi ve Askeri Etkileri ve I. Kılıçarslan Devri Türk Direnişi. *Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(26), 70-85.

Güngörmez, Zeynep (2024). Haçlı Seferleri Döneminde Gelişen Doğu-Batı Ticaretinin Doğal Bir Sonucu: Kültürel Etkileşim. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, (Volume 3), 123-130.

Gürler, Hüseyin Burak (2019). I. Haçlı Seferi'nin Önde Gelen Bazı Şahsiyetleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Gwaltney, Larry (2004). Taking the Cross: The Motives of the Crusaders, *Reformed Perspectives Magazine*, 6(12).

Hacıgökmen, Mehmet Ali (2010). Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 471-488.

Hacıgökmen, Mehmet Ali. Menâkıb-ı Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî'de geçen Selçuklu tarihi ile ilgili bilgiler ve değerlendirilmesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2015, 34.58: 543-562.

Hagenmeyer, Heinrich (1902). *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088–1100*. Wagner'sche Universitäts-Buchhandlung, Innsbruck.

Hamilton, Bernard (1980). *The Latin Church in the Crusader States: The Secular Church*. Variorum, London.

Hamilton, Bernard (1980). *The Leper King and the Court of Jerusalem*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hamilton, Bernard (2000). *The Leper King and His Heirs*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hamilton, Bernard. (1978). "Women in the Crusader States: The Queens of Jerusalem (1100-1190)." *Studies in Church History Subsidia* 1, 143-174.

Hill, George. (1962). *A History of Cyprus: Volume 2*, Cambridge University Press: Britain.

Hillenbrand, Carole (1999). *The Crusades: Islamic Perspectives*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Hitti, Philip K. (1972). The impact of the Crusades on Eastern Christianity. In *Medieval and Middle Eastern Studies in Honor of Aziz Suryal Atiya*, s. 211-217. Brill.

Hitti, Philip K., & Tuğ, S. (2011). *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*. (No Title).

Honigmann, E., & Işıltan, F. (1970). Bizans devletinin Doğu sınırı: grekçe, arabca, süryanice ve ermenice kaynaklara göre 363'den 1071'e kadar. (No Title).

Honigmann, Ernst (1951). Evêques et évêchés monophysites d'Asie antérieure. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, Vol. 151, Secrétariat du Corpus SCO, Louvain, s. 145-146.

Huntington, Samuel P. (2021). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması* (Çev. E. Berktaş). Panama Yayınları: Ankara.

Işık, Abdülcelil (2020). İmâdeddîn Zengî'nin Cesareti ve Başarılarında Rolü. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(2), 303-321.

Karakuş, Nadir (2023). "Haçlı Seferlerinin Kırılma Noktalarından Nehru'l-Kelb Savaşı: 1100", *Kafkas University Faculty of Divinity Review*, 10(20), 375-380.

Karlıklı, Şaziye (1998). *Suyla Yeniden Doğan Kent: Şanlıurfa* (Vol. 2). Creative Yayıncılık: İstanbul.

Kaya, Kerim Köksal (2015). *I. ve II. Haçlı Seferlerinde Türk İmajı*. Master's Thesis. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kaya, Zeynep (2020). "Haçlı Yönetiminde Yerel Hristiyan Toplulukların Sosyo-Ekonomik Durumu," *Türk Tarih Kurumu Dergisi*.

- Keleş, Bahattin (2020). “Urfa Haçlı Kontluğuna (1098-1149) Karşı Selçukluların, Zengilerin, Artukluların, Musul ve Halep Atabeyliklerinin Ortak Mücadelesi”. *Journal of Academic Social Science Studies*, 453-454.
- Kesik, Muharrem (2018). “Sultan I. Mes’ûd–Nûreddîn Mahmûd B. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu’nun Yıkılışı”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 3, 83-99.
- Koca, Salim (2017). “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Gazi Akademik Bakış*, 10(20), 15-35.
- Kostick, Conor (2008). *The Social Structure of the First Crusade*. Brill.
- Kostick, Conor (Ed.) (2011). *The Crusades and the Near East*, Routledge.
- Köse, Osman (2023). “Anadolu ve Suriye’de Türkmen Haçlı Mücadeleleri (1095-1150),” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Köymen, Mehmet Altay (1974). *Selçuklu devri Türk tarihi*. TTK Yayınları: Ankara.
- Loud, Graham A. (2000). *The Latin Church in Norman Italy*. Cambridge University Press.
- Maalouf, Amin (1984). *The Crusades Through Arab Eyes*. Schocken Books: New York.
- Maalouf, Amin (1998). *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- MacEvitt, Christopher (2010). *The Crusades and the Christian World of the East: Rough Tolerance*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Mayer, Hans Eberhard (1988). *The Crusades*, Oxford University Press: Oxford.
- Merçil, Erdoğan & Sevim, Ali (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi*. TTK Yanınevi: Ankara.
- Murray, Alan V. (1992). “Dynastic Continuity or Dynastic Change? The Accession of Baudouin II and the Nobility of the Kingdom of Jerusalem”, *Medieval Prosopography*, 13(1), 1-27.
- Ocak, Ahmet (2014). Haçlı Seferlerinin Ortaya Çıkışı Ve (Doğu-Batı Dünyaları Açısından) Doğurduğu Sonuçlar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Odabaşı, Zehra (2018). “Müslümanların Gözünden I. Haçlı Seferi ve Selçukluların Haçlılara Karşı Savunması. *Akademik İncelemeler Dergisi*”, 13(1), 325-340.

Özaydın, Abdülkerim (2012). Tutuş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, 446-449.

Özgüdenli, Osman Gazi (2013). *Selçuklular Cilt 1: Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*, İSAM Yayınları: İstanbul.

Öztürk, Murat (2019). *Irak Selçuklu Devleti Atabegleri*. Bilge-Kültür-Sanat Yayınları: İstanbul.

Pirenne, Henri ve Kocabaşoğlu, Uygur (2009). *Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. İletişim Yayınları: İstanbul.

Polat, Ziya (2019). *Umut İradesi: İmâdüddin Zengî*. Hiperlink Eğitim İlet. Yay. San. Tic. Ve Ltd. Sti.: İstanbul.

Praver, Joshua (1972). *The Latin Kingdom of Jerusalem*. Weidenfeld & Nicolson.

Riley-Smith, Jonathan (1997). *The First Crusaders, 1095-1131*. Cambridge University Press: Cambridge.

Riley-Smith, Jonathan (2005). *The Crusades: A History* (2. Baskı). Yale University Press: New Haven.

Runciman, Steven (1952). *A History of the Crusades, Vol. II: The Kingdom of Jerusalem and the Frankish East*, Cambridge University Press: Cambridge.

Runciman, Steven (1987). *A History of the Crusades: Volume III – The Kingdom of Acre and the Later Crusades*. Cambridge University Press: Cambridge.

Runciman, Steven (2019). *Haçlı Seferleri Tarihi*, Cilt II (F. Işıltan, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Sachau, Eduard (1883). *Reise in Syrien und Mesopotamien*. Berlin.

Sebetci, Havva (2016). *I. Haçlı Seferi Arefesinde Avrupa'nın Sosyal Yapısı (1050-1100)*, Master's thesis, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Segal, Judah Benzion (1970). *Edessa: The Blessed City*. Oxford University Press: Oxford.

Setton, Kenneth M. (1985). *A History of the Crusades*, Cilt 1. University of Wisconsin Press: Madison.

Sevim, Ali (1989). *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*. TTK Yayınları: Ankara.

Smail, Raymond Charles (1957). *Crusading Warfare, 1097-1193*. Barnes & Noble: New York.

Şahin, Seyhun (2024). “Norman İstilası'nın I. Haçlı Seferi'ne Yansımaları (Antakya'nın İşgâline Kadar I. Bohemond ve Tancred'in Faaliyetleri)”, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, 1(1), 42-52.

Şeşen, Ramazan (1987). *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*. Çağ Yayınları: İstanbul.

Şeşen, Ramazan (1987). *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*. Çağ Yayınları: İstanbul.

Şeşen, Ramazan (1994). "Dâviyye Ve İsbîtâriyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.9, 19-21.

Şimşir, Mehmet (2018). “Ortaçağlarda Düzenlenen Haçlı Seferlerinin Gerçek Nedenleri Üzerine Bir Çalışma”, *NEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45, 95-115.

Tan, Pınar K. (2020). Irak Selçuklu, Abbâsî Hilâfeti ve Büyük Selçuklu Üçgeninde Kudretli Hille Emîri: Dübeyş B. Sadaka. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (16), 225-249.

Turan, Abdülkadir (2017). “Nureddin Mahmut Zengi'nin Faaliyetleri ile Dul Kalan Haçlı Kadınlarının Haçlılar Açısından,” *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3(1), 139-160.

Turan, Osman (1998). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. Boğaziçi Yayınları.: İstanbul.

Tutuk, Mehmet (2000). “Urfanın Feth Edilmesi ve Şeyh Mesud”, Bitirme Tezi, Harran Üniversitesi Tarih Bölümü, Şanlıurfa.

Türkan, Ahmet (2013). “Başlangıcından Günümüze Kudüs Latin Patrikliği”, *Milel ve Nihal*, 10(2).

Tyerman, Christopher (2006). *God's War: A New History of the Crusades*. Harvard University Press: Cambridge.

Tyerman, Christopher (2007). *God's War: A New History of the Crusades*. Penguin Books: London.

Usta, Aydın (2007). İmadeddin Zengi ve Artuklular. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 120-137.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1974). *Türkiye Tarihi*. Cilt 2, Ankara.

William of Tyre (1943). *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, çev. E.A. Babcock & A.C. Krey. Harvard University Press: Cambridge.

İnternet Kaynakları

<https://www.tarihidim.com/birinci-hacli-seferi-i-bolum-durumve-nedenler/>. Erişim Tarihi: 05.04.2025.

https://www.academia.edu/11761657/Motivation_For_The_Crusades. Erişim Tarihi: 17.01.2025.

<https://the-past.com/feature/crusader-criminals-the-other-side-of-soldiering/>, Erişim Tarihi: 20.06.2025.

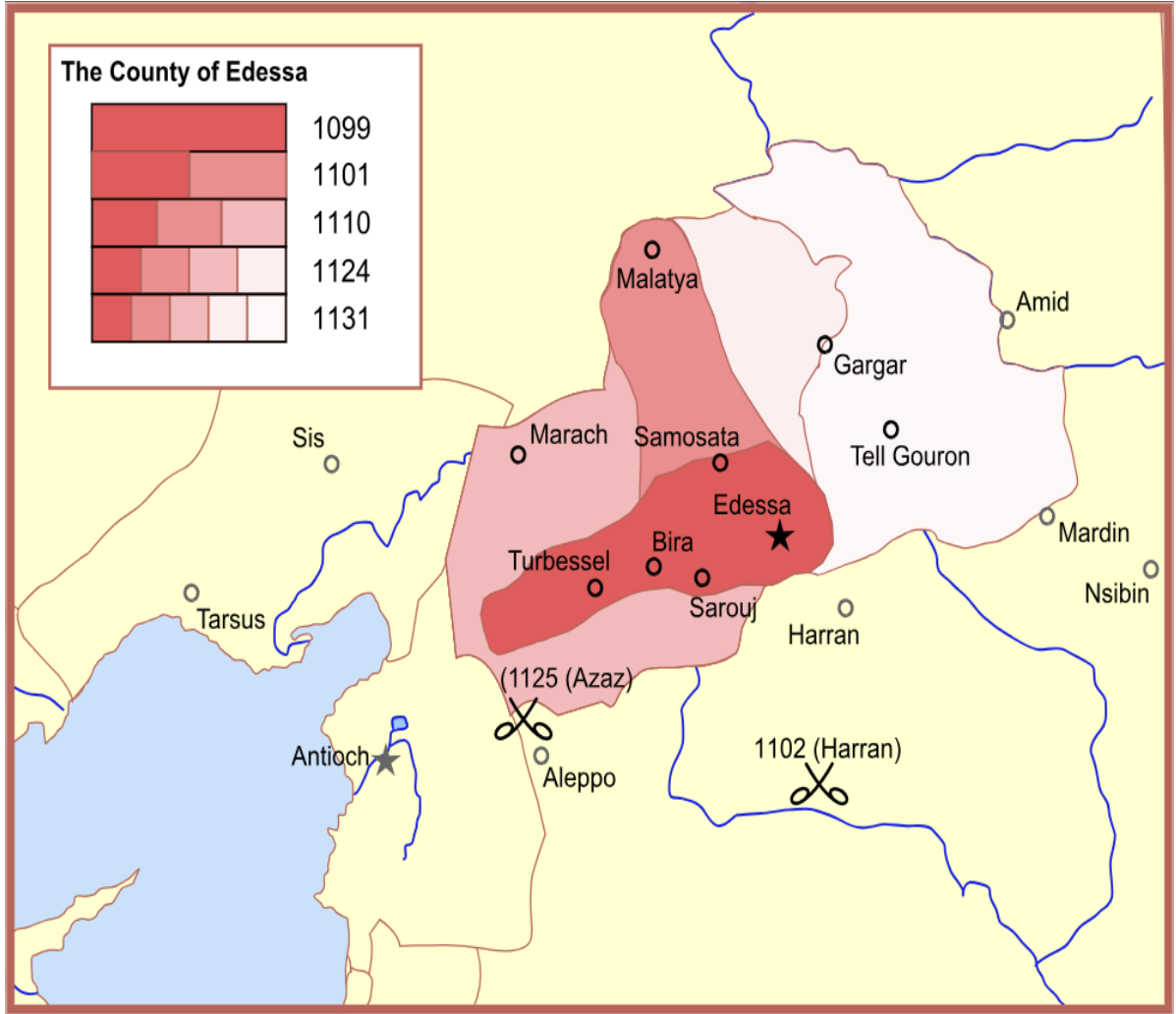
HARİTALAR

Harita 1. XII. Yüzyılda Anadolu ve Doğu Akdeniz’de Haçlı Devletleri ve Mücadele Alanları

Harita, Anadolu’daki siyasi yapıyı, Selçuklu, Zengî ve Bizans hâkimiyet bölgeleriyle birlikte Haçlı devletlerinin coğrafi konumlarını göstermektedir. Urfa Kontluğu'nun bulunduğu alan kırmızı çizgilerle gösterilmiştir. Ayrıca Haçlı güzergâhları da farklı renklerle gösterilmiştir.

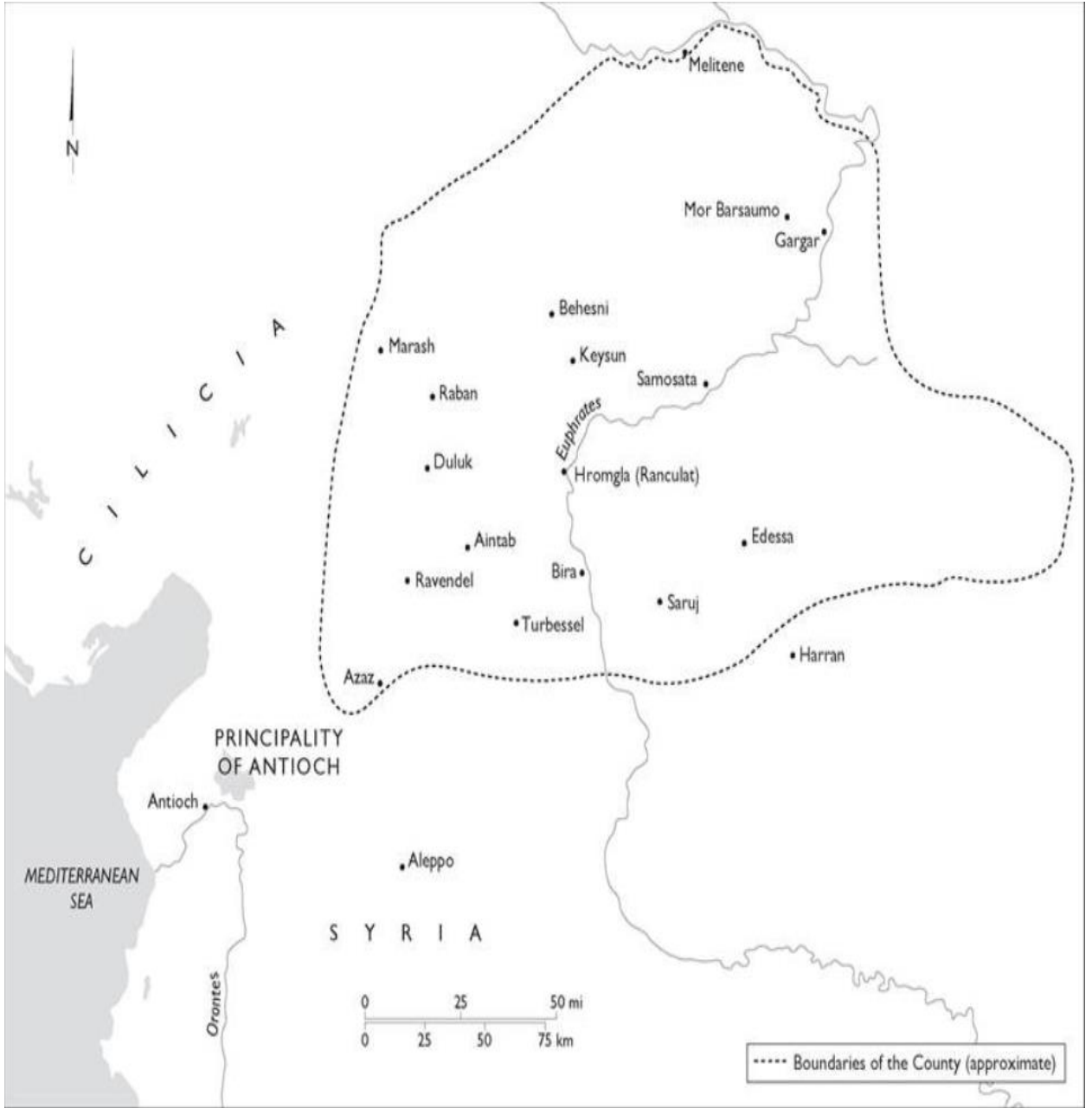
Kaynak: World History Encyclopedia. “The Crusader States (Outremer) in the 12th Century.” worldhistory.org

Urfa Haçlı Kontluğu'nun Coğrafi Sınırları (1098–1131)

Harita, 1098–1131 yılları arasında Urfa Haçlı Kontluğu'nun Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'deki hâkimiyet alanlarını göstermektedir. Kontluk, kuzeyde Samsat ve Birecik, doğuda Nisibis, batıda Halep sınırına kadar uzanan bir bölgeyi kapsamaktadır. Haritada önemli merkezler, nehirler ve komşu siyasi yapılar (Antakya Prensikipsliği, Bizans İmparatorluğu, Selçuklular, Danişmentliler vb.) belirtilmiştir.

Kaynak: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Map_County_of_Edessa_1098-1131-en.svg

Harita 3. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yakın Doğu'daki Konumu ve Komşu Güçler (12. Yüzyılın İlk Yarısı)

Bu harita, Urfa Haçlı Kontluğu'nun (County of Edessa) coğrafi konumunu ve çevresindeki başlıca siyasi güçleri göstermektedir. Haritada Kontluğun sınırları, başkent Edessa (Urfa), önemli şehir merkezleri (Harran, Rakka, Samsat vb.) ve komşu yapılar (Antakya Prensikipliği, Bizans İmparatorluğu, Selçuklular, Zengîler) açık şekilde tanımlanmıştır. Bölgedeki stratejik geçiş noktaları ve diğer Haçlı devletleriyle bağlantıları vurgulanmaktadır.

Kaynak: <https://alchetron.com/County-of-Edessa>

Harita 4. Urfa, Halep, Antakya ve Trablus Bölgesi Bu harita, Haçlı Devletlerinin coğrafi konumunu ve çevresindeki başlıca önemli şehir ve yerleşim merkezleri (Halep, Antakya, Trablus vb.) göstermektedir.

Kaynak: Ali Sevim, (1989). Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi.

